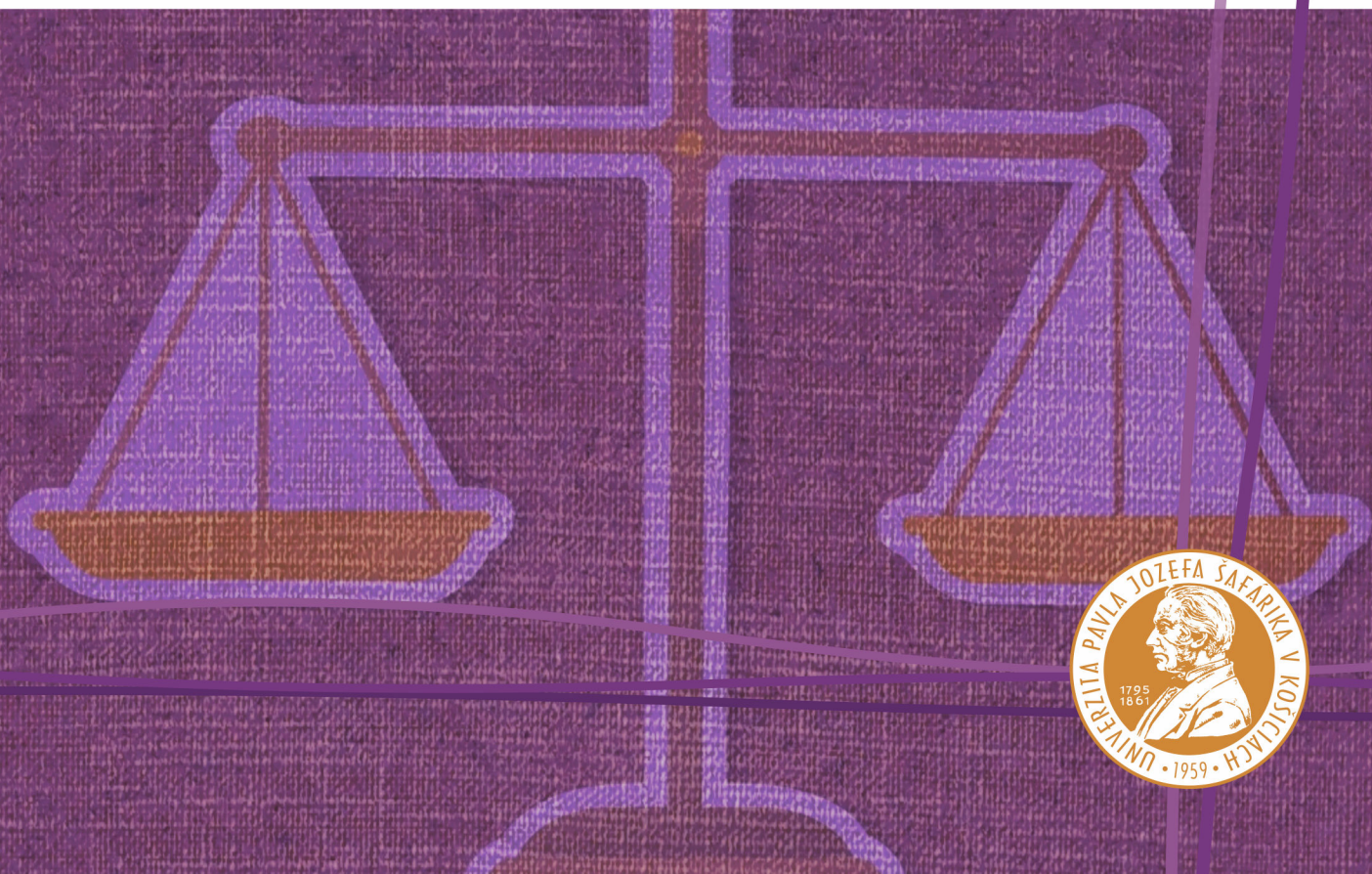

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

INOVATÍVNE PRÁVO A INOVÁCIE V PRÁVE

Dominika Cukerová,
Andrej Oriňak,
Kateřina Hrabánková

Právnická fakulta

Košice 2024
Vydavateľstvo ŠafárikPress

**UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

INOVATÍVNE PRÁVO A INOVÁCIE V PRÁVE

Dominika Cukerová, Andrej Oriňak, Kateřina Hrabánková (eds.)

**ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE
DOKTORANDOV A MLADÝCH VÝSKUMNÝCH PRACOVNÍKOV**

Košice 2024

**PAVOL JOZEF ŠAFÁRIK UNIVERSITY IN KOŠICE
FACULTY OF LAW**

INNOVATIVE LAW & INNOVATIONS IN LAW

Dominika Cukerová, Andrej Oriňak, Kateřina Hrabánková (eds.)

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE OF
DOCTORAL STUDENTS AND YOUNG RESEARCHERS**

Košice 2024

Vzor citácie: CUKEROVÁ, D., ORIŇAK, A., HRABÁNKOVÁ, K. (eds.): *Inovatívne právo a inovácie v práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2024, s. 52.

Zborník bol vydaný v rámci riešenia grantových úloh APVV-19-0424 „*Inovatívna obchodná spoločnosť: vnútrokorporátne premeny, digitálne výzvy a nástup umelej inteligencie*“ a APVV-21-0336 „*Analýza súdnych rozhodnutí metódami umelej inteligencie*“.

Editori:

JUDr. Dominika Cukerová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Mgr. Andrej Oriňak

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Mgr. Kateřina Hrabánková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Recenzenti:

prof. JUDr. Ján Husár, CSc.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

doc. JUDr. Regina Hučková, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

doc. JUDr. Ing. Jaroslav Dolný, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

JUDr. Laura Bachňáková Rózenfeldová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

JUDr. Dominika Cukerová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

JUDr. Žofia Mrázová, PhD., MCL

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

JUDr. Dušan Rostáš, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Mgr. Simona Rudohradská, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

CC BY NC ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivatives 4.0 („Uved'te pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracovávajte“)

Za odbornú a jazykovú stránku tohto zborníka zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Umiestnenie: <https://unibook.upjs.sk/sk/>

Dostupné od: 1.8.2024

ISBN 978-80-574-0346-3 (e-publikácia)

OBSAH

PREDHOVOR	6
------------------------	---

REAKCIE PRÁVA NA INOVÁCIE

JANA CIHANOVÁ/(AB)USE AND REGULATION OF AI DEEPFAKE TECHNOLOGY UNDER EU AI ACT	7
ANDREJ ORIŇAK/VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE V PRÁVNEJ PRAXI	17
DENISA RUDŽIKOVÁ/VPLYV AI NA PRACOVNÉ PRÁVO	30
MATEJ BIROŠ/SOFTVÉROVÉ NÁSTROJE PRE ADAPTÁCIU PRÁVNEJ PRAXE NA LEGISLATÍVNE POŽIADAVKY EFEKTÍVNOTI	39

INOVÁCIE SÚKROMNÉHO PRÁVA

DOMINIK MIZERSKI/AMENDMENTS TO THE POLISH COMMERCIAL COMPANIES CODE RELATING TO TRADING OF SHARES OF NON-PUBLIC JOINT-STOCK COMPANIES	54
JURAJ VALENTOVIČ/INOVATÍVNY POHĽAD NA NIEKTORÉ DÔVODY NIČOTNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA	62
LUCIÁN TÖRÖK/MALÝ KONKURZ – DÔVODY JEHO ALTERNATÍVNEJ KONCEPCIE A INŠPIRÁCIA <i>PRO FUTURO</i>	70
KATEŘINA HRABÁNKOVÁ/HISTORICKÉ ASPEKTY VÝVOJA OBCHODNÉHO A KONKURZNÉHO PRÁVA	79

INOVÁCIE VEREJNÉHO PRÁVA

MICHAELA SZITTYAIOVÁ/AKO VYČERPÁVAJÚCE ODÔVODNENIA VYČERPÁVAJÚ SÚDNY SYSTÉM - LIMITY PODSTATNÝCH TVRDENÍ V ODÔVODNENIACH CIVILNÝCH ROZHODNUTÍ	88
NATÁLIA PRIATEĽOVÁ/INOVÁCIE V MEDZINÁRODNOM DAŇOVOM SYSTÉME	96
FILIP BALÁŽI/PRAVIDLÁ GLOBE – DAŇ ALEBO SANKCIA?	102
ELENA LAZORÍKOVÁ/GLOBÁLNA MINIMÁNLA DAŇ A JEJ SANKČNÝ MECHANIZMUS	112
LAURA GAZDAGOVÁ/INOVÁCIE TÝKAJÚCE SA ZABEZPEČENIA PRÁVA NA VODU A SANITÁCIU V REGIÓNE SAHEL	122

INOVÁCIE TRESTNÉHO PRÁVA

MICHAL NOVÁK/ÚČEL TRESTOV V PONÍMANÍ C. BECCARIA SO ZAMERANÍM NA HABSBUROSKÚ MONARCHIU V 18. STOROČÍ	135
MIROSLAV SRHOLEC/MOŽNOSTI VYUŽITIA SPRAVODAJSKÉHO SOFTWARE V TRESTNOM KONANÍ	144

VLADIMÍR PETRILA/EFEKTÍVNOSŤ BOJA PROTI TRESTNEJ ČINNOSTI, KTORÁ POŠKODZUJE FINANČNÉ ZÁUJMY EURÓPSKEJ ÚNIE.....	151
MARTINA MAKATUROVÁ/PRÁVNA ÚPRAVA EURÓPSKEJ ÚNIE V OBLASTI UCHOVÁVANIA A PREDKLADANIA ELEKTRONICKÝCH DÔKAZOV V TRESTNÝCH VECIACH.....	162

PREDHOVOR

Mnoho inovácií vo svete vzišlo z dobrej myšlienky. V úsilí vytvoriť pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov priestor pre realizáciu ich inovatívneho ducha zorganizovala Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach dňa 25. apríla 2024 medzinárodnú vedeckú konferenciu, tematicky orientovanú na *Inovatívne právo a inovácie v práve*.

Cieľom konferencie bolo vytvoriť jedinečný priestor, v ktorom doktorandi a mladí vedeckí pracovníci ukážu inovácie, ktorých sú súčasťou, lebo v rámci svojej výskumnej oblasti pracujú na inovatívnej téme, ktorá dnes transformuje právo a právnu vedu, alebo preto, že využívajú inovatívne prístupy k poznaniu a vzdelávaniu v práve, či len jednoducho povedané preto, lebo nahliadajú na dobre známe veci inak.

Táto publikácia potvrdzuje, že inovácie v práve môžu mať mnoho podôb a niektoré z nich táto publikácia aj ponúka. Nejde pritom len o inovácie, ktoré dnes menia svet okolo nás a rozširujú hranice ľudského poznania. Publikácia ponúka inovatívne náhľady aj na tradičné témy, či otvára diskusiu k niektorým aplikačným a interpretačným novotám v rôznych oblastiach právnej regulácie. Publikácia je rozdelená do štyroch tematických okruhov; prvý tvoria príspevky autorov popisujúce, ako dnes právo dokáže zareagovať na inovácie, druhý okruh bližšie predstavuje inovácie v oblasti súkromného práva, na to nadväzuje tretí okruh s inováciami verejného práva a napokon posledný, štvrtý okruh cieľi na inovácie v oblasti trestného práva.

Sme veľmi radi, že úsilie inovovať právo a právnu vedu nevyhaslo a veríme, že tento zborník dokáže ponúknuť svojim čitateľom originálne myšlienky a priviesť ich tak snád' aj k ďalším nápaditým úvahám v práve.

JUDr. Dominika Cukerová, PhD.
za editorov

(AB)USE AND REGULATION OF AI DEEPPFAKE TECHNOLOGY UNDER EU AI ACT

*Jana Cihanová*¹

*Comenius University in Bratislava, Faculty of Law
Department of Civil Law*

ABSTRACT

Deepfake technology, which enables the creation of authentic fake videos or audio recordings, is currently referred to as an information weapon because it has become a tool for spreading disinformation in society. In the present paper, the author analyzes the potential beneficial uses and threats that this technology can bring, including its abuse in political campaigns and disinformation wars. The author also examines the regulatory challenges this technology faces and its regulation, introduced in the new EU AI Act.

INTRODUCTION

Society is in the middle of a technological storm, mainly due to the rapid development and use of artificial intelligence systems. Its progressive development and massive use in all our lives allow us to automate specific everyday but also more demanding tasks. Artificial intelligence helps develop innovations; it is helpful in education, science and medicine, and last but not least, it enriches culture and art. However, like any technology, it can also be misused for activities that may threaten society. In addition to the boom in artificial intelligence, the current era is also characterized by a disinformation war worldwide, representing one form of hybrid threat.² Combined with artificial intelligence-based technologies such as deepfake technology, this can have far-reaching consequences for society. Disinformation has existed in our society for a very long time. However, with the advancement of artificial intelligence, its creation and spreading have become more sophisticated, more believable, and more complex to detect. It can be stated that just as artificial intelligence systems can be used to detect disinformation, for example, through automated fact-checking, they can also be a tool for their creation and spread. In recent years, especially in connection with the war in Ukraine and various political campaigns, various artificial intelligence systems have been used to create propaganda or fake videos to spread fear and lies and influence public opinion or manipulate people.³ In this context, we began to perceive the so-called *Deepfake* as a possible risk and potential threat to society.

This paper aims to analyze the definition and use of Deepfake technology in society, mainly focusing on the potential risks and threats it may bring. The year 2024 is called the "*year of democracy*"⁴ due to crucial elections worldwide, including the European Parliament elections.

¹ Mgr., LL.M., 3rd year doctoral student, Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Department of Civil Law, e-mail: cihanova2@uniba.sk.

² KELLY, J. How democracies can overcome the challenges of hybrid warfare and disinformation. In CIBOT Report. Vol 8. 2022. p. 5 [online]. Available on: https://www.cidob.org/en/articulos/cidob_report/n_8/how_democracies_can_overcome_the_challenges_of_hybrid_warfare_and_disinformation.

³ CIHANOVA, J. Artificial intelligence in the fight against disinformation: Opportunities and Challenges. In *Mil'niky práva v stredoEurópskom priestore*. 2023. pp. 103-111 [online]. Available on: <https://dspace.uniba.sk/xmlui/handle/123456789/130>.

⁴ The Ultimate Election Year: All the Elections Around the World in 2024. [online]. Available on: <https://time.com/6550920/world-elections-2024/>.

Deepfake technology has become controversial, particularly regarding the spread of political disinformation and propaganda. Therefore, this paper aims to analyze the risks in this context and address the regulation of this technology at different levels, with a primary emphasis on the first comprehensive regulation of artificial intelligence - the new EU AI Act. Defining terms related to this technology is critical for better understanding the issue, identifying potential risks and benefits, and creating adequate regulatory frameworks. We mainly use legal interpretation to examine legal regulations, literature, and relevant publications related to Deepfake technology and artificial intelligence. Furthermore, this paper focuses on identifying and analyzing the use of Deepfake technology in society, exploring its various applications, including positive uses in the entertainment industry or education and negative aspects such as spreading disinformation, hate speech, or manipulating public opinion. Given the upcoming elections in 2024, analysis primarily aims to examine how Deepfake technology has been misused and other potential ways to spread political disinformation and propaganda, along with their consequences for democratic processes. Understanding these risks can help put preventive measures *de lege ferenda*.

Finally, this paper aims to analyze this technology's existing and prepared regulation, focusing on the new EU AI Act, which represents the first comprehensive regulation of artificial intelligence. Understanding how the risks associated with Deepfake can be effectively managed at the EU level and globally is essential. Through a legal comparison, we examine how the definition of Deepfake or the obligations imposed on its developers or users have evolved with the draft of the act. By synthesizing the facts, this paper provides a comprehensive view of Deepfake technologies and enables a deeper analysis of their impacts on society.

I. AI DEEPPFAKE: AN INCREASING THREAT?

Currently, we do not recognize a uniform definition of the term *deepfake*. Deepfake is a term we have been encountering more and more recently; from a linguistic point of view, it can be said that it is a combination of the term "*deep learning*" and the term "*fake*". It can be concluded from the above that it will be artificially created content through deep learning of artificial intelligence, especially video, images or audio files,⁵ that have been digitally manipulated or modified to, for example, replace the likeness of one person with another, or to replace the voice in such a way as to appear authentic.⁶ A study aimed at tackling deepfake in European policy defines this technology as: "*manipulated or synthetic audio or visual media that seem authentic, and which feature people that appear to say or do something they have never said or done, produced using artificial intelligence techniques, including machine learning and deep learning.*"⁷ Generative Adversarial Networks (GAN) can also be mentioned, which are machine learning algorithms that can analyze a set of images and create new images with a comparable quality level, and also autoencoders that can extract information about features and faces from images and use this information to create images with different expressions.⁸

In the following sub-chapter, we analyze the use of this technology in society with a closer focus on the possible threats it represents. A separate sub-chapter addresses the issue of using deepfakes to spread fake news and disinformation in connection with political or election propaganda.

⁵ GAO. Science, Technology Assessment, and Analytics. *DEEPPFAKES* [online]. Available on: <https://www.gao.gov/assets/gao-20-379sp.pdf>.

⁶ Cambridge Dictionary - Deepfake meaning. [online]. Available on: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deepfake>.

⁷ European Parliamentary Research Service. *Tackling deepfakes in European policy*. 2021. p. 2 [online]. Available on: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690039/EPRS_STU%282021%29690039_EN.pdf.

⁸ *Ibid.*

1. What is the potential (ab)use?

It is difficult to reveal this technology's original intention and purpose, but it can be stated that we currently associate its use with a negative consequence for society. However, more and more studies⁹ have recently appeared to overcome this prejudice. Therefore, the positive aspects of using this technology in society cannot be neglected. Deepfakes are often used in the entertainment industry, and their purpose is not to hurt or harm anyone.¹⁰ They are also used in art; for example, when organizing various exhibitions, this technology can revive important persons who are no longer alive and thus enrich the cultural experience and enjoyment.¹¹ We can also mention their essential role in education, which creates opportunities for educators to provide information to students innovatively and engagingly. This technology can also help spread awareness about a particular important fact.¹² We find a somewhat more socially important use of this technology in the medical industry when it is used, for example, for research and training of doctors, or, for example, it can be helpful for people with a difficult diagnosis to restore some of their vital functions.¹³

Although it is important to point out the positives of this technology, it is also necessary to emphasize the awareness of its potential risks. Artificial activity is increasingly being abused for malicious activities and harm, so in the next part of this paper, we will focus on the possible abuse of this technology. Like any technology, it can cause severe damage to individuals and various organizations, but it can also harm the entire society. The risks associated with the abuse of this technology can be divided into psychological, social, or financial risks.¹⁴ When infringing on an individual's rights, spreading falsehoods about a person or group intending to tarnish their reputation can cause significant harm. In reality, we often see the distribution of altered pornographic videos intended to harm specific individuals and discredit them among family, friends, or colleagues.¹⁵ Cases of sabotaging a work rival for a promotion or seeking revenge against a previous partner or employer are common. Even though victims may eventually debunk these lies, the emotional or other consequences can be substantial.¹⁶ A big concern related to the use of this technology is, for example, identity theft, which can be used to steal funds from a bank account or to obtain important passwords, trade secrets, or any other related fraud.¹⁷ In addition to individuals or organizations, deepfake technology can cause serious problems across society. One example of such abuse is the spread of disinformation, fake news and hate speech, which can influence the masses of people, influence their opinion, and manipulate elections. We recognize several forms of disinformation based on deepfake technologies in this context. Firstly, deepfakes can take the form of convincing disinformation;

⁹ For example see: EBERL, A. Using deepfakes for experiments in the social sciences - A pilot study. In: *Frontiers in Sociology*. Vol. 7, 2022 [online]. Available on: https://www.researchgate.net/publication/365832363_Using_deepfakes_for_experiments_in_the_social_sciences_-_A_pilot_study

¹⁰ KIETZMANN, J. et al., 'Deepfakes: Trick or Treat?,' Business Horizons, In: *Artificial Intelligence and Machine learning*, Vol. 63, no. 2. 2020. pp. 135–146. [online]. Available on: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4471207

¹¹ For example the exhibition *Dali Lives*, where the deceased artist Salvador Dalí was brought back to life using deepfake. See more: <https://modernism.com/articles/salvador-dal%C3%AD-come-back-life-thanks-artificial-intelligence>

¹² For example, there is a video of David Beckham, who, as part of the global campaign to stop spreading malaria, used deepfake technology to speak nine languages and thus spread awareness. See more: <https://www.campaignlive.co.uk/article/deepfake-voice-tech-used-good-david-beckham-malaria-campaign/1581378>

¹³ BERNAL, D. Implications of Artificial Intelligence Algorithms in the Diagnosis and Treatment of Motor Neuron Diseases—A Review In: *Life (Basel)*. Vol. 13(4). 2023 p. 2 [online]. Available on: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10146231/pdf/life-13-01031.pdf>

¹⁴ ŠEPEC, M. Virtual Revenge Pornography as a New Online Threat to Sexual Integrity. In *Balkan Social Science Review* Vol. 15. 2020: pp. 117–35.

¹⁵ MACDONALD, A. The Uses and Abuses of Deepfake Technology. CGAI Fellow. 2022. p. 3 [online]. Available on: https://www.cgai.ca/the_uses_and_abuses_of_deepfake_technology#_ftn11.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ European Parliamentary Research Service. *Tackling deepfakes in European policy*. 2021. p. 32 [online]. Available on: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690039/EPRS_STU%282021%29690039_EN.pdf.

further, they can be supplemented with deep fake material to increase their misleading potential. Last but not least, deepfakes can be combined with political targeting.¹⁸ All of this can also result in possible riots and cause concern and fear in the population, which can also contribute to the incitement of violence and aggression in society. Deepfake can be seen as a powerful weapon in various non-political (e.g. COVID-19), but primarily political disinformation campaigns. In this context, the potential for political polarization is therefore alarming.¹⁹ The justice system can also be damaged by using deepfake material to create false evidence.²⁰ Given the current expansion of the use of this technology, operations related to the war conflict in Ukraine or Gaza, in the following sub-chapter, we focus more closely on the abuse of deepfake technology in the context of political struggle and influencing public opinion.

2. Political Deepfake: Potential impact on a democratic society

As already stated, disinformation has existed in our society for a long time, and its incorporation into the political sphere is not just a matter of recent years. However, this overlap raises concerns about threatening democracy for several reasons. Influencing elections by changing voters' electoral preferences and reducing trust in democracy or trust in state institutions is well-known in society.²¹ However, with the advancement of artificial intelligence, their creation and expansion have become even faster, and their detection has become more complex. Artificial intelligence enables their creators to create compelling and sophisticated fake news that is very difficult to detect. With the availability of technologies for extracting and generating fake videos, images or sound recordings, disinformation has reached a new level because it induces an even more incredible feeling of authenticity and truth in the given information.²²

This technology began to be abused almost immediately in influencing and manipulating, for example, elections or electoral preferences and the spread of political propaganda. In addition to the deepfake video of Donald Trump or Barack Obama²³, one of the most famous examples of such a creation is the video of the Ukrainian president Volodymyr Zelenskyj, which began to spread shortly after the Russian invasion of Ukraine in 2022, in which he orders *the Ukrainians to surrender in the war against Russia*.²⁴ Even though it is easily disprovable disinformation, this video went around the world relatively quickly. The military conflict between Israel and Hamas also did not go unnoticed by the misuse of this technology to mislead the public, create emotional pressure and hatred or influence society's attitudes towards the situation.²⁵ This fact reflects an incredible impact on the functioning of the society. Another problem with this type of deepfake disinformation is their permanence. The already mentioned video of the Ukrainian president from 2022, circulating on the Internet at the end of 2023,

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ CHESNEY, B. and CITRON, D. Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. In *California Law Review*, vol. 107, no. 6, 2019, pp. 1753–820. [online]. Available on: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3213954.

²⁰ See *supra*note 15.

²¹ ANDREW, R. Disinformation, Deepfakes and Democracies: The Need for Legislative Reform. In *The University of New South Wales law journal*. Vol. 44.2020. [online]. Available on: https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/09/Issue-443_final_Ray.pdf.

²² EPRS. *Tackling deepfakes in European policy*. 2021. p. 24 [online]. Available on: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690039/EPRS_STU%282021%29690039_EN.pdf

²³ See more: <https://www.businessinsider.com/obama-deepfake-video-insulting-trump-2018-4>.

²⁴ Deepfake presidents used in Russia-Ukraine war. [online]. Available on: <https://www.bbc.com/news/technology-60780142>.

²⁵ See more: <https://apnews.com/article/artificial-intelligence-hamas-israel-misinformation-ai-gaza-a1bb303b637ffbbb9cbc3aa1e000db47>.

indicates how long-lasting this disinformation can be.²⁶ Although it is often disproved disinformation, it can be said that by sharing it repeatedly, new social groups can be affected, which can spread this disinformation further, leading to further manipulation in society. In these military conflicts, deepfake technology has become a strategic information weapon.

However, the creators and spreaders of this false information will also focus on electoral processes. As mentioned in the introduction, 2024 will be a considerable challenge, as approximately half of the world's adult population will go to the polls, for example, in the USA, EU, Taiwan, India or Indonesia. Mobilizing voters and running an anti-campaign by slandering opposing candidates is nothing new. However, the days when the alleged manipulation and influence of the presidential election in 2016 by Russian "trolls" took place in the USA are gone.²⁷ Deepfake and various synthetic media can have a significant impact on the outcome of the election. An example can be creating a deepfake video that would spread false information about a candidate, on which a potential voter would decide not to vote for him. Not only will the name and reputation of the candidates themselves be damaged, but such misrepresentation can also significantly impact individuals, preventing them from making decisions in their best interests.²⁸ However, the abuse of this technology hit Slovakia when fake videos of prominent political representatives, including the president, were created. However, the most controversial was the audio recording of the leader of the opposition, which was disseminated before the Slovak parliamentary elections in 2023.²⁹ However, the influence of this disinformation on the election results cannot be proven in any relevant way. The concerns raised by the widespread use of deepfake to spread political and related disinformation are justified. However, in response to the above, steps were taken, which we deal with in the next chapter.

II. REGULATORY CHALLENGES: IS REGULATION NEEDED?

As it follows from the previous chapter, deepfakes can have positive and negative consequences for society. On the one hand, it can be used within the creative and art industries and can be beneficial, but this technology is often abused to harm individuals, fraud, spread disinformation or influence public opinion, posing severe risks to society and individuals. Therefore, it is necessary to emphasize issues related to regulation. As for the existence of specific rules or regulations regarding this technology, a more complex legal regulation can be found, for example, in China, where, according to the regulation, users must consent if their image is to be used in such technology. Also, this technology cannot be abused to spread fake information; users must be warned that the content displayed to them is modified by technology and content that violates the law or threatens national security must be prohibited.³⁰

At the European level, some laws and directives may partially cover the concerns related to deepfake technologies. Examples include the Act on Digital Markets, the Act on Digital

²⁶ On November 4, 2023, an old video of the Ukrainian president began to spread again on the Internet, primarily on the social platform X, with the description: Zelenskyy surrendered. Ukraine has fallen. Israel's turn," The video had more than 10,000 shares and reactions.

²⁷ HUNT, A. and GENTZKOW, M. Social Media and Fake News in the 2016 Election. In *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31 (2). 2017. pp. 211-36. [online]. Available on: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.31.2.211>.

²⁸ CHESNEY, B. and CITRON, D. Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. In *California Law Review*, vol. 107, no. 6, 2019, pp. 1753–820. [online]. Available on: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3213954.

²⁸ See supranote 15.

²⁹ Slovakia Election – Attackers Use AI Deepfake To Spread Misinformation. [online]. Available on: <https://phishingtackle.com/articles/slovakia-election-attackers-use-ai-deepfake-to-spread-misinformation/>.

³⁰ HINE, E. and FLORIDI, L. New deepfake regulations in China are a tool for social stability, but at what cost?. In *Nat Mach Intell* Vol. 4, (2022). pp. 608–610 [online]. Available on: https://www.researchgate.net/publication/362149296_New_deepfake_regulations_in_China_are_a_tool_for_social_stability_but_at_what_cost.

Services and the GDPR Directive.³¹ However, given that each country may have its own approaches to regulation, the legal regulation must be unified. Such unification can be expected in the EU Artificial Intelligence Act, which is expected to solve several problems related to this technology. However, in addition to specific regulations and a clear regulatory framework, various initiatives are being created in society. As an another example, we state that in response to emerging concerns about election manipulation in the following period, at the beginning of 2024, the largest technology companies³² created an industry alliance to prevent deceptive AI-generated content from disrupting elections. In terms of *A Tech Accord to Combat Deceptive Use of AI in 2024 Election*, the signatories have voluntarily committed themselves to a broad set of principles and commitments, such as cooperating in the creation of tools to detect and address the online distribution of this content. In addition, this agreement includes educational initiatives, transparency measures and traceability, laying the foundations for comprehensive and lasting solutions.³³ At this point, however, it is necessary to highlight the increase in media literacy and awareness of these innovative technologies, their possible use, and the risks they can bring.³⁴ In the following sub-chapter, we primarily focus on regulating this technology in the context of the first comprehensive law related to artificial intelligence - the EU AI Act.

1. Definition and Regulation of Deepfake in the context of the EU AI Act

As we have indicated in the previous chapter, great expectations have been placed on the EU AI Act from the beginning because it will become the first comprehensive law on artificial intelligence in the world, even though there have been various efforts in the world (e.g. China, USA). However, the act presented by the European Commission in 2021 went through a complicated and lengthy process from its original proposal, but it seems that it is headed for the final because (*it seems*) the final wording was accepted at the beginning of 2024.³⁵ Regarding the introduction of this paper, where the absence of a uniform definition is mentioned, the adoption of this law will likely partly fill this gap. As for embedding the regulation itself, it was already considered within the initial proposal (in contrast to the regulation of generative artificial intelligence or artificial intelligence for general use). However, it is necessary to state that a clear definition was not embedded within the explanation of terms. We find this in the amended version, which was added by Amendment 203 to Article 3 par. 1 point (44d):

"deep fake"³⁶ means manipulated or synthetic audio, image or video content that would falsely appear to be authentic or truthful, and which features depictions of persons appearing to say or do things they did not say or do, produced using AI techniques, including machine learning and deep learning".³⁷

In the probably final version of the act, it can be found in the article Article 3par. 1 point (44bI), which defines the term as:

³¹ WAGENSVELD, Y. Deepfakes: regulatory challenges for the synthetic society. In *Computer Law & Security Review*. Vol. 46. 2022. p. 7 [online]. Available on: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364922000632>.

³² Adobe, Amazon, Anthropic, Arm, ElevenLabs, Google, IBM, Inflection AI, LinkedIn, McAfee, Meta, Microsoft, Nota, OpenAI, Snap Inc., Stability AI, TikTok, Trend Micro, Truepic, and X.

³³ A Tech Accord to Combat Deceptive Use of AI in 2024 Elections [online]. Available on: https://www.aielectionsaccord.com/uploads/2024/02/A-Tech-Accord-to-Combat-Deceptive-Use-of-AI-in-2024-Elections.FINAL_.pdf.

³⁴ EP. Report on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies.' P9_TA (2020)0277 2020 [online]. Available on:

³⁵ Final text of the EU AI Act [online]. Available on: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5662-2024-INIT/en/pdf>.

³⁶ difference from US spelling "deepfake".

³⁷ Amending proposal no. 203 of the Amendments of the Artificial Intelligence Act.

„AI-generated or manipulated image, audio or video content that resembles existing persons, objects, places or other entities or events and would falsely appear to a person to be authentic or truthful“³⁸

Compared to the initial wording, the final wording of the definition has been slightly simplified. Since this act sets obligations for artificial intelligence based on its potential risks and level of influence, individual systems will be affected by different requirements and obligations depending on whether they are *high-risk systems* or systems with *limited* or *low* risk, and some applications will also be *prohibited*. As for access to deepfake technologies, they will ultimately not be banned and will fall into the category of limited risk, which will be less strictly regulated, and the entities introducing such systems to the market will, therefore, have fewer obligations. The primary commitments are thus placed on transparency. The transparency requirement also follows from Recital 70b, according to which deep fakes should also clearly and distinguishably reveal *that the content was artificially created or manipulated by correspondingly marking the output of artificial intelligence and publishing its artificial origin*³⁹.

However, this recital also follows and simultaneously reflects that there are acceptable and unacceptable deepfakes, so this marking does not immediately indicate malicious abuse or illegality. This is also reflected in Title IV, specifically in Article 52, which regulates transparency obligations for providers and users of certain AI systems and GPAI models when specifically in paragraph 3, it establishes transparency obligations for deployers of an artificial intelligence system that generates or manipulates visual, audio or with image content that represents deeply fraudulent content, disclose that the content has been artificially created or manipulated.⁴⁰ An exception to this obligation is also reflected in this article if the use is *permitted by law for the detection, prevention, investigation and prosecution of a crime. This obligation is also limited to where such manipulated content is part of an overtly artistic, creative, satirical, fictional analogue work or program, in which case the obligations are limited to disclosing the existence of such created or manipulated content in an appropriate manner that will not impede the display or enjoyment of the creation.*⁴¹ Likewise, users of an artificial intelligence system that generates or manipulates text published to inform about matters of public interest must state that the text has been artificially created or manipulated. Even in this case, however, there are exceptions to the application of this obligation and, in addition to the exception mentioned above, this obligation does not apply if the given content *has undergone a process of human control or editorial control and if a natural or legal person bears editorial responsibility for publishing the content.*⁴²

The purpose of these provisions might be to guarantee that the consumer will obtain the information that the content they encounter has been manipulated or artificially created in a certain way, with which the legislator wanted to reduce its susceptibility to manipulation. However, is the requirement for transparency sufficient? The cited provisions of the EU AI Act suggest that the obligations arising from them for the deployers of such systems are minimal and may, therefore, appear insufficient, considering that today's manipulated videos, images or sound recordings are so sophisticated that it is increasingly difficult to detect them and prove that they are deepfakes easily. Even though the regulatory framework is in place, and it can be assumed that the rules and obligations in this area will be harmonized, there are still several issues. Enforcement against creators of harmful content, particularly those based outside the EU who may find ways around these requirements, remains problematic. Since the current

³⁸ Article 3 par. 1 point (44bI) of the EU AI Act.

³⁹ Recital 70b of the EU AI Act.

⁴⁰ Article 52 point 3 of the EU AI Act.

⁴¹ Article 52 point 3 of the EU AI Act.

⁴² Article 52 point 3 of the EU AI Act.

wording of the act does not establish a clear framework of legal responsibility for the developers of deepfake technology, it can be concluded that the legislator "bet" everything on preventive measures. However, the insufficient framework of responsibility leaves open questions and is therefore often considered lacking in solving specific challenges associated with the abuse of this technology. In this context, it is also possible to mention the establishment of the EU Office for Artificial Intelligence,⁴³ one of whose functions will also be to support the development of practice for the implementation of duties related to detecting and labelling artificially created or manipulated content.

III. CONCLUSION

Deepfake technology has become increasingly advanced, and it can be assumed to become even more popular. It cannot be forgotten that the use of deepfake technology does not only bring concerns and negative impacts on society but can appear as a beneficial system, whether in the field of education, culture, or spreading awareness, as we pointed out, also in the field of medicine. However, like any technology, it can be a powerful technological weapon in the wrong hands. Despite the effort not to perceive this technology only from the point of view of risks and dangers, scepticism and fear of its abuse still prevails in society, especially to create and spread disinformation, interference with the rights of individuals, identity theft or damage to the rule of law and democracy. However, a complete prohibition on using this technology would not be expedient, as it could significantly limit innovation development. It can be assumed that adequate regulation could eliminate the risks of abuse, even if not wholly. However, the question remains whether the general setting of the current regulation and the regulation in terms of the EU AI Act is adequate. Due to the rapid development of technology, it will be difficult for legal regulations to keep up with this development. Apart from this enforceable regulation, it is also necessary to pay attention to so-called soft law measures in the form of various initiatives, but also to increase awareness and media literacy, not only in connection with disinformation, and also to focus on the development of tools that will help detect deepfakes. Disinformation's negative effects cannot be completely eliminated, but with increasing awareness of deepfakes and consistent use of verification tools, it will be easier to determine whether the content has been manipulated.

KEY WORDS: Deepfake. Regulation. Disinformation. EU AI Act

REFERENCES

1. ANDREW, R. Disinformation, Deepfakes and Democracies: The Need for Legislative Reform. In *The University of New South Wales law journal*. Vol. 44.2020. pp. 983-1013 [online]. [viewed 26 February 2024]. Available on: https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/09/Issue-443_final_Ray.pdf.
2. BERNAL, D. Implications of Artificial Intelligence Algorithms in the Diagnosis and Treatment of Motor Neuron Diseases—A Review In: *Life (Basel)*. Vol. 13(4). 2023 p. 2 [online]. [viewed 15 March 2024]. Available on: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10146231/pdf/life-13-01031.pdf>.

⁴³ Europe: The European Union unveils its Artificial Intelligence Office. [online]. Available on: https://www.globalcompliancencews.com/2024/02/18/https-insightplus-bakermckenzie-com-bm-technology-media-telecommunications_1-europe-the-european-union-unveils-its-artificial-intelligence-office_1_06312024/.

3. CIHANOVA, J. Artificial intelligence in the fight against disinformation: Opportunities and Challenges. In *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore*. 2023. pp. 597. ISBN 978-80-7160-690-1 [online]. [viewed 15 March 2024]. Available on: <https://dspace.uniba.sk/xmlui/handle/123456789/130>.
4. CHESNEY, B. and CITRON, D. Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security. In *California Law Review*, vol. 107, no. 6, 2019, pp. 1753–1820. [online]. [viewed 15 March 2024]. Available on: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3213954.
5. EBERL, A. Using deepfakes for experiments in the social sciences - A pilot study. In: *Frontiers in Sociology*. Vol. 7. 2022 [online]. [viewed 15 March 2024]. Available on: https://www.researchgate.net/publication/365832363_Using_deepfakes_for_experiments_in_the_social_sciences_-_A_pilot_study.
6. HINE, E. and FLORIDI, L. New deepfake regulations in China are a tool for social stability, but at what cost?. In *Nat Mach Intell* Vol. 4, (2022). pp. 608–610 [online]. [viewed 13 March 2024] Available on: https://www.researchgate.net/publication/362149296_New_deepfake_regulations_in_China_are_a_tool_for_social_stability_but_at_what_cost.
7. HUNT, A. and GENTZKOW, M. Social Media and Fake News in the 2016 Election. In *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31 (2). 2017. pp. 211–36. [online]. [viewed 13 March 2024] Available on: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.31.2.211>.
8. KELLY, J. How democracies can overcome the challenges of hybrid warfare and disinformation. In *CIBOT Report*. Vol 8. 2022. p. 5 [online]. [viewed 13 March 2024] Available on: https://www.cidob.org/en/articulos/cidob_report/n_8/how_democracies_can_overcome_the_challenges_of_hybrid_warfare_and_disinformation.
9. KIETZMANN, J. et al., 'Deepfakes: Trick or Treat?,' *Business Horizons*, In: *Artificial Intelligence and Machine learning*, Vol. 63, no. 2. 2020. pp. 135–146 [online]. [viewed 12 March 2024] Available on: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4471207.
10. MACDONALD, A. The Uses and Abuses of Deepfake Technology. CGAI Fellow. 2022. p. 3 [online]. [viewed 13 March 2024] Available on: https://www.cgai.ca/the_uses_and_abuses_of_deepfake_technology#_ftn11.
11. WAGENSVELD, Y. Deepfakes: regulatory challenges for the synthetic society. In *Computer Law & Security Review*. Vol. 46. 2022. p. 7 [online]. [viewed 7 March 2024] Available on: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364922000632>.
12. Amendments adopted by the European Parliament on 14 June 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)) [viewed 13 March 2024] [online]. Available on: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_EN.html#def_1_1.
13. Cambridge Dictionary - Deepfake meaning. [online]. [viewed 7 March 2024]. Available on: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deepfake>.
14. European Parliamentary Research Service. Tackling deepfakes in European policy. 2021. 124 p. [online]. [viewed 15 March 2024] Available on: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690039/EPRS_STU%282021%29690039_EN.pdf.
15. EP. Report on intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies.' P9_TA (2020)0277 2020 [online]. [viewed 15 March 2024] Available on: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_EN.html.

16. Europe: The European Union unveils its Artificial Intelligence Office. [online]. [viewed 15 March 2024 Available on: https://www.globalcompliancenews.com/2024/02/18/https-insightplus-bakermckenzie-com-bm-technology-media-telecommunications_1-europe-the-european-union-unveils-its-artificial-intelligence-office_1_06312024/.
17. Final text of the EU AI Act [online]. [viewed 15 March 2024 Available on: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5662-2024-INIT/en/pdf>.
18. GAO. Science, Technology Assessment, and Analytics. DEEPFAKES [online]. [viewed 15 March 2024 Available on: <https://www.gao.gov/assets/gao-20-379sp.pdf>.
19. Slovakia Election – Attackers Use AI Deepfake To Spread Misinformation. [online]. [viewed 11 March 2024 Available on: <https://phishingtackle.com/articles/slovakia-election-attackers-use-ai-deepfake-to-spread-misinformation/>.
20. Tech Accord to Combat Deceptive Use of AI in 2024 Elections [online]. [viewed 15 March 2024 Available on: https://www.aielectionsaccord.com/uploads/2024/02/A-Tech-Accord-to-Combat-Deceptive-Use-of-AI-in-2024-Elections.FINAL_.pdf.
21. The Ultimate Election Year: All the Elections Around the World in 2024. [viewed 8 March 2024 [online]. Available on: <https://time.com/6550920/world-elections-2024/>.

CONTACT INFORMATION

Mgr. Jana Cihanová, LL.M.
PhD student
Comenius University in Bratislava, Faculty of Law
Department of Civil Law
Šafárikovo námestie 6, 814 99 Bratislava, Slovakia
e-mail: cihanova2@uniba.sk
tel.: 0904951988

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE V PRÁVNEJ PRAXI

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LEGAL PRACTICE

Andrej Oriňak

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta*

ABSTRAKT

V príspevku sa zaoberáme rastúcim vplyvom umelej inteligencie na právnické povolania, analyzujeme spôsoby jej využitia, výhody a etické problémy. V prvej kapitole sme sa zaoberali definíciou umelej inteligencie, jej vývojom a spôsobom jej využitia. V nasledujúcej kapitole sme priblížili možnosti využitia umelej inteligencie na analýzu a revíziu zmlúv, uviedli sme výhody jej využitia v tomto procese a nevýhody klasickej analýzy. Ďalej sme sa zaoberali skúmaním postupu, ktorým sa analyzujú zmluvy prostredníctvom umelej inteligencie. V ďalšej kapitole sme sa venovali právnej rešerši (legal research) za pomoci umelej inteligencie a za použitia metódy komparácie sme porovnali právnu rešerš klasickú, a právnu rešerš s využitím umelej inteligencie. V ďalšej kapitole sme v krátkosti opísali pojem a proces e-discovery a v poslednej kapitole sme sa zaoberali etickými rizikami využitia umelej inteligencie v praktickom živote právnika. V závere príspevku sme konštatovali naplnenie cieľov príspevku, keďže komparáciou rôznych pracovných aktivít právnika s využitím umelej inteligencie a bez jej využitia sme dospeli k záveru, že využitie umelej inteligencie v právnej praxi, avšak iba za súčasného rešpektovania všetkých etických mantinelov prináša množstvo výhod. Za najdôležitejší záver považujeme náš názor, že umelá inteligencia nikdy nemôže úplne nahradiť človeka, a človek by vždy mal mať posledné slovo.

ABSTRACT

In the paper, we explore the growing impact of artificial intelligence on legal professions, analyzing ways of its use, benefits, and ethical issues. In the first chapter, we explored artificial intelligence, its evolution and how it is used. In the following chapter, we looked at the use of AI for contract analysis and review, its advantages and disadvantages of classical analysis. We further explored the process by which contracts are analysed using AI. In the next chapter, we discussed legal research using artificial intelligence and using the method of comparison, we compared classical legal research and legal research using artificial intelligence. In the next chapter we briefly described the concept and process of e-discovery and in the last chapter we discussed the ethical risks of using AI in the practical life of a lawyer. We concluded the paper by stating that the objectives of the paper have been fulfilled, as by comparing different work activities of a lawyer with and without the use of AI, we concluded that the use of AI in legal practice, but only while respecting all ethical boundaries, brings a number of benefits. We stated that we consider our most important conclusion to be that artificial intelligence can never completely replace humans, and humans should always have the final say.

I. ÚVOD

S umelou inteligenciou (ďalej len „UI“) sa stretávame v každodennom živote. V tomto príspevku sme sa zamerali na aspekty jej využitia v praktickom živote právnika, na výhody

využitia UI, nevýhody, na čo si treba dať pozor ak sa rozhodneme ju využívať. Zamerali sme sa na porovnanie činností právnika klasickým spôsobom, bez využitia umelej inteligencie a inovatívnym spôsobom, s využitím UI, jej systémov a algoritmov. V príspevku sme využili najmä metódy analýzy, syntézy a komparácie. S cieľom preskúmať rozdiely medzi klasickým spôsobom práce právnika a jeho práce za zapojenia umelej inteligencie sme uplatnili prieskumný prístup a kvalitatívny metodologický prístup. Začali sme rešeršou odborných zdrojov týkajúcich sa využitia umelej inteligencie v právnických profesiách, najmä jej využitia v oblasti analýzy zmlúv, automatizovaných rutinných úkonov či právnej rešerše a tieto zdroje sme bližšie analyzovali. Následne sme analyzované informácie spracovali metódou komparácie, kedy sme porovnali rôzne každodenné ale aj náročnejšie úkony v praktickom živote právnika s využitím umelej inteligencie, a bez jej využitia, teda klasickým spôsobom. Syntézou zistených informácií sme spracovali predkladaný príspevok a závery v ňom obsiahnuté. Cieľom príspevku je stanoviť, či je pre právnika výhodnejšie využívať vo svojej praxi UI, alebo nie. Predpokladaný výsledok je, že využitie UI je výhodnejšie.

II. SÚČASNÝ STAV SKÚMANEJ PROBLEMATIKY (STATE OF THE ART)

Odvetvie právnych služieb na celom svete čelí tlaku na inovácie. Spolu s nástupom nových technológií sú očakávané výrazné zmeny v dlhodobom zaužívaných postupoch. Potenciál nových technológií urýchliť, zjednodušiť a automatizovať tieto zaužívané postupy v právnej oblasti je značný, keďže v sektore právnych služieb sa doteraz nevyužívali nové technológie.¹ Rozširovanie vývoja v oblasti automatizácie a umelej inteligencie poukazuje na to, že právne služby už nie sú imúnne voči inováciám.²

Prevratné inovácie boli doteraz aplikované zvyčajne v priemyselnej výrobe, službám sa vždy venovalo podstatne menej pozornosti. Sektor právnych služieb je obzvlášť citlivý na zásahy zo strany umelej inteligencie.³ Susskind predpovedá, že sme na prelome obdobia zásadnej transformácie práva a čoskoro uvidíme väčšie zmeny, než aké sme videli za posledné dve storočia. Budúcnosťou právnych služieb bude globálne podnikanie na internete, online tvorba právnych dokumentov, komoditné služby, outsourcing právnych procesov a webových simulácií. Legálne trhy budú liberalizované, s novými pracovnými miestami.⁴ Susskindovci tvrdia, že kombináciou regulačných zmien, ktoré umožňujú novým subjektom poskytovať inovatívne služby mimo štruktúry tradičných advokátskych kancelárií, spolu s nástupom nových technológií, ktoré urýchľujú pracovne náročné funkcie, výrazne zmení spôsob, akým sa vykonáva poskytovanie právnych služieb a čo znamená byť právníkom⁵.

Napríklad systémy umelej inteligencie a technológie založené na umelej inteligencii výrazne skracujú čas, ktorý je potrebný na právny výskum, právnu rešerš a preskúmanie a analýzu zmlúv, čím sa urýchlia postupy a zefektívnia rozhodovanie súdov.⁶ Susskind predpokladá, že medzi právníkmi a technológiami sa vytvorí vzťah symbiózy a ľudské zručnosti sa presunú do nových oblastí, pričom vznik nového druhu digitálnych právníkov považuje za vysoko

¹ LexisNexis. Workflow and Productivity in the Legal Industry [online]. Dostupné z: <https://www.lexisnexis.co.nz/en/insights-and-analysis/research-and-whitepapers/2014/2014-workflow-and-productivity-in-the-legal-industry>, cit. 31.05.2024.

² SHEPPARD, Brian. Incomplete innovation and the premature disruption of legal services. [online]. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/228476812.pdf>, cit. 31.05.2024.

³ MCGINNIS, O. John – PEARCE, G. Russel. The Great Disruption: How Machine Intelligence Will Transform the Role of Lawyers in the Delivery of Legal Services. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2436937, cit. 31.05.2024.

⁴ SUSSKIND, E. Richard. Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future. 2017. Oxford University Press. ISBN: 9780192864727.

⁵ SUSSKIND, E. Richard – SUSSKIND, Daniel. The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts. [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198713395.001.0001>, cit. 31.05.2024.

⁶ ALARIE, B. – NIBLETT, Anthony – YOON, Albert. How Artificial Intelligence Will Affect the Practice of Law. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3066816, cit. 31.05.2024.

pravdepodobný scenár.⁷ Sektor právnych služieb je však vo všeobecnosti odolný voči inováciám a v porovnaní s inými sektormi prijíma nové technológie pomaly, a to v dôsledku kombinácie tradičných postupov a averzie voči riziku⁸⁹.

Je nevyhnutné pochopiť, ako sa umelá inteligencia a iné technologické inovácie spájajú s aktuálnymi trendmi na trhu, aby transformovali existujúce biznis modely firiem poskytujúcich právne služby a oblasti podnikania.¹⁰ Vzhľadom na rozruch okolo umelej inteligencie a súvisiacich technológií, ktoré sú vyhlasované za „prevratné“, je zároveň veľmi dôležité pochopiť zdroje odporu a prekážky akceptovania umelej inteligencie, ako ich vnímajú osoby pracujúce v sektore právnych služieb. Pozornosť venovaná týmto otázkam v súčasnosti môže podporiť rozvoj obchodných postupov s cieľom uskutočniť prechod na novú generáciu služieb, posilniť odolnosť sektora a predvídať a zmierniť následné zmeny na trhu práce.¹¹

Soukupová značne kritizuje využitie umelej inteligencie v praxi, avšak uvádza, že umelá inteligencia by mohla zefektívniť právne povolanie a upozorňuje, že cieľom jej publikácie nebolo odradiť právnikov alebo spotrebiteľov od používania umelej inteligencie (nie len) v práve, ale len uviesť určité riziká a aby sa na túto technológiu príliš nespoliehali. V rámci jej publikácie však skúmanie ukázalo že umelá inteligencia by mohla byť cenným nástrojom; musí sa však používať opatrne.¹²

III. UMEĽÁ INTELIGENCIA, JEJ VÝVOJ A VYUŽITIE

Každý z nás sa už určite stretol s pojmom umelá inteligencia. Táto téma je v posledných rokoch veľmi diskutovaná a aktuálna, najmä od roku 2023 kedy sa stala stredobodom pozornosti, a to aj na svetovej úrovni. O tom, že UI je v poslednom období veľmi rozšírená svedčí aj reakcia Európskej komisie, ktorá už v roku 2021 predstavila návrh zákona o UI (The AI Act), ktorý má byť prvou komplexnou reguláciou využívania UI na svete. UI sa za posledných desať rokov dostala takmer do každého odvetvia, vrátane finančnej oblasti, zdravotnej starostlivosti a vzdelávania. Medzi popredných vývojárov v oblasti UI patrí najmä spoločnosť OpenAI so svojim veľmi známym a obľúbeným generatívnym jazykovým modelom ChatGPT, ktorého sprístupnenie verejnosti spôsobilo v celom svete značný rozruch. Vývojom UI sa zaoberajú taktiež spoločnosti DeepMind, Hugging Face či Nvidia. Skúmanie UI sa však v dnešnej dobe venuje takmer každý, pretože je nesporné, že UI so sebou prináša obrovský potenciál. V tomto príspevku sa budeme venovať využitiu umelej inteligencie v oblasti právnických povolání. V Spojených štátoch amerických je UI už nejaký čas využívaná podporne v súdnictve, a to napríklad tzv. risk-assessment tools. UI pomocou nich vyhodnotí rizikovosť páchatel'a na základe predošlých odsúdení a prípadnej recidívy páchatel'a, ako aj jeho osobnostných a majetkových pomerov a posúdi nutnosť/potrebu vziať ho do väzby.¹³

⁷ SUSSKIND, E. Richard. *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. 2017. Oxford University Press. ISBN: 9780192864727.

⁸ ALARIE, B. – NIBLETT, Anthony – YOON, Albert. *How Artificial Intelligence Will Affect the Practice of Law*. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3066816, cit. 31.05.2024.

⁹ RIBSTEIN, E. Larry. *The Death of Big Law*. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1467730, cit. 31.05.2024.

¹⁰ ARMOUR, John – SAKO, Mari. *AI-Enabled Business Models in Legal Services: From Traditional Law Firms to Next-Generation Law Companies?*. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3418810, cit. 31.05.2024.

¹¹ HADFIELD, K. Gillian. *Rules for a Flat World: Why Humans Invented Law and How to Reinvent It for a Complex Global Economy*. Oxford University Press. (2016). ISBN 9780199916528.

¹² SOUKUPOVÁ, JANA. *AI-Based Legal Technology: A Critical Assessment of the Current Use of Artificial Intelligence in Legal Practice* [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/mujlt/article/view/14504>, cit. 30.03.2024.

¹³ FINE, Anna – LE, Stephanie – MILLER, K. Monica. *Content Analysis of Judges Sentiments toward AI risk assessment tools* [online]. Dostupné z: <https://ccjls.scholasticahq.com/article/84869-content-analysis-of-judges-sentiments-toward-artificial-intelligence-risk-assessment-tools>, cit. 29.03.2024.

Využitie UI v praktickom živote právnicka môže byť rôzne, a prináša rôzne výhody, ale aj riziká. Benefity a riziká využívania UI budú taktiež predmetom tohto príspevku. Využitie UI v praxi právnických profesií umožňuje šetriť pracovný čas zamestnancov a zvýšiť efektivitu ich práce. Existuje niekoľko spôsobov využitia UI v právnej praxi, je možné ju použiť napríklad na vypracovanie prediktívnej analýzy výsledku súdneho sporu, kedy UI vyhodnotí podklady potrebné pre rozhodnutie a dokáže predpovedať, akým spôsobom rozhodne sudca¹⁴, či na automatizáciu vytvárania jednoduchých právnických dokumentov, ako sú napríklad plnomocenstvá¹⁵. Ďalšou možnosťou využitia UI je korektúra textu, vyhľadanie gramatických chýb v texte a ich následná automatizovaná oprava¹⁶, avšak aj využitie chatbotov na webstránke advokátskej kancelárie, ktorý klienta usmerní a zodpovie súbor základných otázok, čo môže prispieť k marketingu kancelárie. V tomto príspevku sa budeme venovať najmä analýze a revízii zmlúv pomocou UI, právnej rešerši pomocou UI (*legal research*) a okrajovo aj využitiu UI v e-discovery.

1. Analýza a revízia zmlúv

Revízia a analýza zmlúv pomocou UI sa realizuje prostredníctvom softvéru, ktorý je schopný spracovať informácie obsiahnuté v zmluve a porozumieť im, vyselektovať z nich tie, ktoré sú najviac relevantné a extrahovať ich. Tento spôsob využitia UI je užitočný najmä pri identifikácii kľúčových ustanovení zmluvy, práv a povinností zmluvných strán vyplývajúcich zo zmluvy, identifikácii a posúdení rizík spojených so záväzkami, ktoré vyplývajú pre zmluvné strany zo zmluvy, ako aj ustanovení, ktoré sú pre danú zmluvnú stranu výhodnejšie, a ktoré menej výhodné. UI dokáže pripraviť stručné zhrnutie, či prehľad, v rámci ktorého upriami pozornosť na potenciálne problémy v zmluvnom vzťahu.¹⁷

2. Nevýhody klasickej (manuálnej) analýzy zmlúv

- a) Časová náročnosť. Manuálna analýza rozsiahlych zmlúv zahŕňa dôkladné preskúmanie každého jednotlivého ustanovenia a ich vzájomné vzťahy, čo môže trvať hodiny.
- b) Ľudský faktor. Extrakcia dát z rozsiahlych a zložitých zmlúv predstavuje riziko chybovosti zapríčinennej ľudskou nepozornosťou, prípadne únavou.
- c) Potreba znalosti jazykov. V prípade, že analyzujeme cudzojazyčnú zmluvu, je potrebná znalosť jazyka, prípadne je potrebné prekladanie textu, čo je opäť časovo náročné, pričom pri preklade môže dochádzať k zmene významu použitej terminológie.¹⁸

¹⁴ PIETROPAOLI, Irene. Use of AI in Legal Practice [online]. Dostupné z: <https://www.biicl.org/publications/use-of-artificial-intelligence-in-legal-practice>, cit. 29.03.2024.

¹⁵ REZAEV, Andrey – TREGUBOVA, Natalia. The Possibility and Necessity of the Human-Centered AI in Legal Theory and Practice [online]. Dostupné z: <https://www.lawjournal.digital/jour/article/view/193>, cit. 29.03.2024.

¹⁶ SHAHID, Anum – QURESHI, Gohar Masood – CHAUDHARY, Faiza. Transforming Legal Practice: The Role of AI in Modern Law [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/376521706_36_Transforming_Legal_Practice_The_Role_of_AI_in_Modern_Law, cit. 29.03.2024.

¹⁷ ANUPAMA C. Emmanuel – MARIYA Vincent – SIONA Unni – BIJU Antony – SURANYA S. Kumar AI Contract: Potentiality of AI Contract to Revolutionize the Legal Field [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.55248/gengpi.4.923.92460>, cit. 30.05.2024.

¹⁸ MARTINELLI, Silvia. AI as a Tool to Manage Contracts and Challenges in Applying Legal Tech to Contracts Management [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379928553_AI_as_a_Tool_to_Manage_Contracts_and_Challenges_in_Applying_Legal_Tech_to_Contracts_Management, cit. 30.05.2024.

3. Výhody analýzy zmlúv pomocou UI

- a) Zvýšenie efektivity a zníženie časovej náročnosti. Advokátske kancelárie sú schopné pomocou UI spracovávať oveľa väčší počet zmlúv v oveľa kratšom čase, pretože UI dokáže analyzovať zmluvy oveľa rýchlejšie ako ľudia. Za využitia efektívneho programu strojového učenia je možné dosiahnuť výrazné odbremenenie zamestnancov. Technológia UI dokáže odhaliť neobvyklé, neplatné či nevýhodné ustanovenia v zmluvách, ktoré by ľudia mohli prehliadnuť.
- b) Väčšia presnosť a vylúčenie ľudskej chybovosti. Analýza zmlúv pomocou UI je vykonávaná objektívne s použitím vopred stanovenej logiky a štandardov, pričom analýza prebieha bez akýchkoľvek predsudkov a ľudských chýb, ktoré by mohli nastať počas manuálnej analýzy zmlúv. Softvér UI je schopný vykonávať analýzu aj opakovane a na veľkom objeme dát, a to s rovnakou úrovňou presnosti.
- c) Spracovanie veľkého objemu dát / zmlúv. Analýza zmlúv pomocou UI je možná na úrovni veľkého množstva dát, za krátky čas.
- d) Identifikácia kľúčových ustanovení. UI dokáže pomocou technológie spracovania prirodzeného jazyka (natural language processing – NLP) a strojového učenia (machine learning – ML) rozoznať a extrahovať kľúčové pojmy a ustanovenia analyzovanej zmluvy. Pri spracovaní nadpisov, podnadpisov a rozsiahlych odsekov sa využíva technológia rozoznávania pomenovaných entít (named entity recognition – NER), pomocou ktorej sa detegujú špecifické pojmy a terminológia, ako napríklad označenie zmluvných strán, dátumy, peňažné čiastky a ďalšie detaily.¹⁹

4. Postup pri analýze zmluvy pomocou UI

Prvým krokom pri analýze zmluvy pomocou UI je pridelenie opakujúcich sa mechanických úloh, ktoré si nevyžadujú odbornú spôsobilosť v oblasti práva. Na automatizovanú analýzu zmlúv je potrebné riešenie správy životného cyklu zmluvy (contract lifecycle management – CLM) s využitím UI. CLM za použitia pokročilej schopnosti spracovania prirodzeného jazyka (NLP), strojového učenia (ML) a optického rozpoznávania znakov (OCR) dokáže:

- a) konvertovať všetky analyzované dokumenty na ľahko vyhľadateľný text, čím sa niekoľkonásobne zrýchli proces analýzy umelou inteligenciou;
- b) automaticky odporúčať konkrétne ustanovenia, klauzuly a vzory zmlúv, čím je zabezpečená konzistentnosť v rámci celej advokátskej kancelárie;
- c) monitorovať dôležité dátumy či lehoty a zasielať automatizované upozornenia spojené s povinnosťami, rizikami a právami vyplývajúcimi z analyzovaných zmlúv.

Existuje veľké množstvo softvérov na analýzu a revíziu zmlúv, napríklad Document Intelligence for Document Review (DICR).²⁰ Na analýzu zmlúv je potrebné vybrať správne nástroje a technológie UI, aby bola zabezpečená ochrana údajov a bezpečnosť v súlade s nariadením GDPR (General Data Protection Regulation)²¹. Pred použitím UI na analýzu zmlúv, je potrebné dôkladne zmapovať všetky bezpečnostné riziká spojené so spracovaním veľkého objemu osobných údajov a dát. Na analýzu zmlúv je potrebný softvér UI, ktorý

¹⁹ GISA, Mariam Gigi1 – NIKHITHA Rajesh – SANIA Ann Theresa Mohan – BIJU Antony. AI Contract: Future and Scope In Legal System [online]. Dostupné z: <https://zenodo.org/records/8344607>, cit. 30.05.2024.

²⁰ TECUCI, Dan G. – PALLA, Ravi – MOTAHARI NEZHAD, Hamid R. – AHUJA, Nishchal – MONTEIRO, Alex – ISHKHANOV, Tigran – DUFFY, Nigel. DICR: AI Assisted, Adaptive Platform for Contract Review [online]. Dostupné z: <https://ojs.aaai.org/index.php/AAAI/article/view/7106>, cit. 30.03.2024.

²¹ SOUKUPOVÁ, JANA. AI-Based Legal Technology: A Critical Assessment of the Current Use of Artificial Intelligence in Legal Practice [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/mujlt/article/view/14504>, cit. 30.03.2024.

podporuje hromadné vkladanie dokumentov, dokáže dokumenty analyzovať a usporiadať relevantné informácie do kategórií na základe rozpoznávaných vzorov, ktoré sa v zmluvách opakujú a prvkov z hľadiska štruktúry zmluvy²². Softvér UI musí byť schopný identifikovať kľúčové pojmy a terminológiu, porozumieť obsahu práv a povinností zmluvných strán a zosúladiť znenie zmluvných ustanovení s aktuálnymi všeobecne záväznými právnymi predpismi. UI, ktorá je vhodne natrénovaná na daný úkon, dokáže skontrolovať aj práva duševného vlastníctva, čím je možné proces analýzy zmluvy skrátiť z hodín na minúty. Modely UI neboli od začiatku prispôbené na analýzu zmlúv, je však možné optimalizovať ich tak, aby presne vyhovovali konkrétnym požiadavkám, a to pomocou algoritmov strojového učenia²³, ktoré zbierajú veľké množstvo zmlúv a z ich obsahu anotujú špecifickú terminológiu a legálne definície.²⁴ Vzniknutý dataset je následne kategorizovaný na tréningové, validačné a testovacie sady. Algoritmy UI sa na tréningových sadách cvičia, pričom cieľom tejto činnosti je aby sa UI pomocou strojového učenia naučila rozoznať gramatiku, slovosled, štylistické a štruktúrne prvky. Keď UI získa dostatočné množstvo podkladov, je potrebné ju následne cvičiť na validačných a testovacích sadách. Tieto môžu obsahovať napríklad neoznačené zmluvy, čím sa preverí presnosť výsledkov UI. Tento postup a celkové tréningovanie a validácia modelu UI, ktorý využívame na analýzu zmlúv je opakujúci sa proces, ktorý je potrebný na optimalizáciu výkonu a presnosti. UI zvládne aj automatizované spravovanie, triedenie a vyhľadávanie vo veľkom množstve dokumentov.²⁵

5. Právna rešerš (legal research)

S právnou rešeršou sa stretol určite už každý z nás. V právnej praxi sa bez nej často krát nezaobídeme. Ide o systematické štúdium a analýzu vybraných právnych inštitútov, zákonných ustanovení, judikatúry či odbornej literatúry, pričom jej cieľom je identifikácia právneho problému, aplikácia a interpretácia právnych noriem a ustálenie jedného alebo viacerých alternatívnych riešení daného právneho problému a podpornej argumentácie. Tento proces je klasickým spôsobom zdĺhavý, časovo a odborne náročný. Pomocou UI a automatizovaných procesov je analýza a riešenie právneho problému mnohonásobne rýchlejšia.²⁶

Pri klasickej rešerši sa využíva metóda manuálneho vyhľadávania informácií v knižniciach a študovniach, v tlačenej odbornej literatúre, zatiaľ čo pri využití umelej inteligencie ide o automatizované vyhľadávanie pomocou AI algoritmov, v digitálnych databázach a online zdrojoch. Čo sa týka časovej náročnosti, klasickej rešerš je veľmi časovo náročná kvôli manuálnemu vyhľadávaniu a rôznym odkazom v literatúre. Rešerš pomocou UI je podstatne rýchlejšia, keďže algoritmy UI dokážu spracovať obrovské množstvo dát za zlomok času strávený touto činnosťou človekom. Dostupnosť klasickej rešerše je závislá od tlačenej literatúry, ktoré máme k dispozícii a od možnosti prístupu osoby vykonávajúcej rešerš do knižníc,

²² HORIZON SCANNING. Artificial Intelligence and the Legal Profession [online]. Dostupné z: <https://prdsitecore93.azureedge.net/-/media/files/topics/research/horizon-scanning-artificial-intelligence-legal-profession-may-2018.pdf?rev=a863b4b0c9934362a3bb05338e879134&hash=5E2E29633D6F93E946DD4542AAFBF1D6>, cit. 30.03.2024.

²³ WANG, Yixu – QIAN, Wenpin – ZHOU, Hong – CHEN, Jianfeng – TAN, Kai. Exploring New Frontiers of Deep Learning in Legal Practice: A Case Study of Large Language Models [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/378397501_Exploring_New_Frontiers_of_Deep_Learning_in_Legal_Practice_A_Case_Study_of_Large_Language_Models, cit. 30.03.2024.

²⁴ GIAMPIERI, Patrizia. AI-Powered Contracts: a Critical Analysis [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379225242_AI-Powered_Contracts_a_Critical_Analysis#fullTextFileContent, cit. 31.05.2024.

²⁵ GIAMPIERI, Patrizia. AI-Powered Contracts: a Critical Analysis [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379225242_AI-Powered_Contracts_a_Critical_Analysis#fullTextFileContent, cit. 31.05.2024.

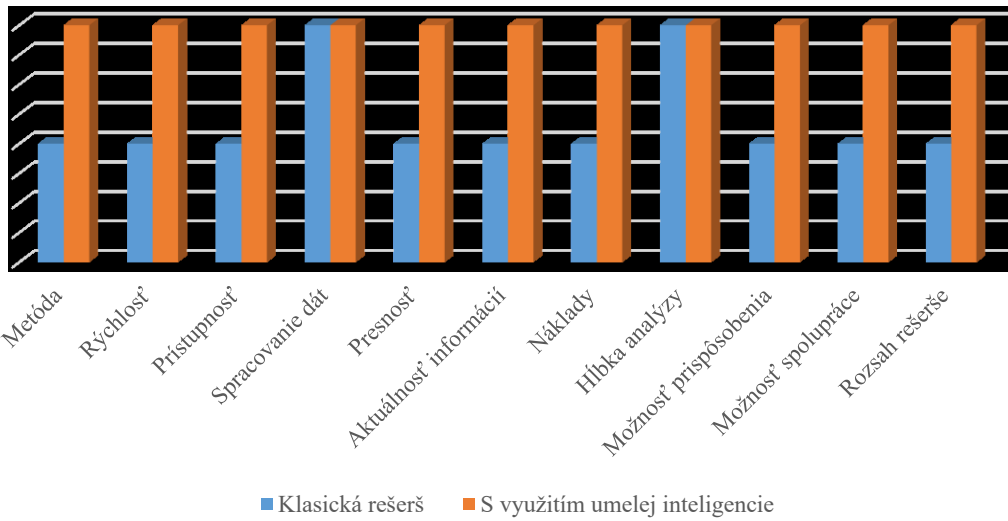
²⁶ TAKYAR, Akash. AI for Legal Research: Streamlining Legal Practices for the Digital Age [online]. Dostupné z: <https://www.leewayhertz.com/ai-for-legal-research/>, cit. 30.03.2024.

študovní a pod., alebo aj do elektronických databáz, keďže aj informácie z nich človek manuálne spracováva oveľa dlhšie ako UI, pričom rešerš pomocou umelej inteligencie môžeme uskutočniť kdekoľvek a kedykoľvek, ak máme pripojenie na internet. Kvalita a presnosť spracovania dát klasickým spôsobom závisí od schopnosti osoby vykonávajúcej rešerš vyhľadať a interpretovať relevantné informácie a taktiež závisí od odbornosti a svedomitosti osoby vykonávajúcej rešerš, pričom je potrebné zohľadniť aj riziko zlyhania ľudského faktora, napr. z dôvodu únavy. Pomocou umelej inteligencie je možné spracovať a analyzovať obrovské datasety, rýchlo identifikovať potrebné vzorce a relevantné informácie a to za zachovania vysokej presnosti pri hľadaní relevantných informácií a materiálov, súčasne s výrazne nižšou chybovosťou v porovnaní s človekom. Chybovosť UI sa doslova každým dňom znižuje. Ak robíme rešerš klasickým spôsobom, je potrebné dbať na overenie aktuálnosti informácií v tlačенých zdrojoch, keďže z dôvodu dynamickej povahy právnej oblasti a častých novelizácií zákonov je tlačaná odborná literatúra častokrát už neaktuálna. Informácie v databázach a systémoch UI sú konštantne aktualizované s najnovšími právnymi prípadmi a informáciami. Náklady na klasickú rešerš predstavujú výdavky za nákup literatúry, členstva v knižniciach / študovniach / databázach – prístup do databáz. Náklady na rešerš pomocou UI predstavujú výdavky na predplatné softvéru alebo prístup do databáz. Na klasickú rešerš je potrebná odborná spôsobilosť v metódach právneho výskumu a znalosť právnej terminológie, zatiaľ čo pomocou UI je možné rešerš spracovať v jednoduchých rozhraniach s menšou potrebou špecializovaného školenia v právnom výskume. Bez využitia umelej inteligencie závisí hĺbka rešerše od schopnosti osoby vykonávajúcej rešerš analyzovať a interpretovať právne texty. Umelá inteligencia môže poskytnúť detailnú analýzu, prediktívne analýzy a spojitosti medzi prípadmi a právnymi zásadami a princípmi za pár sekúnd a bez potreby akýchkoľvek odbornejších schopností. Materiály, z ktorých čerpáme pri klasickej rešerši nevieme prispôbiť, vychádzame z materiálov ktoré máme k dispozícii. Systémy UI si vieme prispôbiť na mnoho rôznych špecifických úloh. Na klasickej rešerši môže pracovať spravidla jeden, alebo zopár ľudí, pričom umelá inteligencia umožňuje spoluprácu medzi väčším počtom ľudí za súčasnej integrácie právnych expertov. V závere tejto komparácie uvádzame posledný porovnávaný aspekt, a to rozsah rešerše – pri klasickej rešerši je jej rozsah obmedzený na dostupné zdroje, kým umelá inteligencia je schopná zahrnúť do rešerše širší rozsah zdrojov a právnych poriadkov, vrátane medzinárodného práva.²⁷

V nižšie uvedenom grafe môžeme vidieť porovnanie opísaných aspektov procesu rešerše klasickou (manuálnou) formou, a rešerše pomocou UI a vyhodnotenie, ktorý z nich je výhodnejší pre právnika (vyšší stĺpec znamená, že v uvedenom skúmanom aspekte je výhodnejšia tá z možností, ktorá je vyššie, pričom ak sú stĺpce rovnako vysoko, vyhodnotili sme ich ako zhruba na porovnateľnej úrovni):

²⁷ TAKYAR, Akash. AI for Legal Research: Streamlining Legal Practices for the Digital Age [online]. Dostupné z: <https://www.leewayhertz.com/ai-for-legal-research/>, cit. 30.03.2024.

Porovnanie klasickej rešerše a rešerše s využitím umelej inteligencie

Pomocou UI sa čas na vyhľadanie odpovede na otázku, ktorá by si štandardne vyžadovala hodiny analýzy odbornej literatúry a právnych predpisov, skrúti na zopár minút.²⁸ Rešerš pomocou UI predstavuje obrovský pokrok v právnej praxi, avšak nie je vždy nevyhnutná. Automatizovanú rešerš pomocou UI je vhodné používať:

- v prípade potreby spracovania veľkého množstva dát;
- pri vyhľadávaní relevantnej tlačenej odbornej literatúry ku klasickej rešerši;
- v prípade, že sme v časovej núdzi;
- v prípade potreby sledovania zmien v právnych poriadkoch – aktualizácia informácií;
- v prípade rešerše v cudzích právnych poriadkoch;
- pri rutinných a opakujúcich sa úkonoch, napríklad kontrola citácií či aktuálnej judikatúry;
- pri vyhľadávaní podobností v rozhodovaní súdov v istých situáciách pomocou prediktívnej analýzy;
- ak právnu rešerš vykonáva človek, ktorý nie je právne odborne vzdelaný;
- pri korektúre a/alebo analýze textu.²⁹

6. E-discovery

Postup je e-discovery nie zatiaľ v našom právnom poriadku využívaný, avšak podľa nášho názoru ide o veľmi zaujímavý koncept. Z uvedeného dôvodu v stručnosti v tejto podkapitole predstavíme proces e-discovery. Tento proces je využívaný najmä v Spojených štátoch amerických a v Spojenom kráľovstve. E-discovery, čo predstavuje skrátený výraz pre electronic discovery, je proces vyhľadávania dôkazov v súdnych konaniach, najmä civilných a trestných, ale aj v oblasti vládneho vyšetrovania, pričom všetky vyhľadávané informácie sú v

²⁸ EASTLAND, Craig. The Legal Research Landscape: from abridgements to AI [online]. Dostupné z: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=900085111104076006066021096121118011117031086047004028106097083126074072076107070018018122042001016007048120083112088097000007014043030086068070026122102106095079091084028081118010008023094095075121126070108113111109010119099100120091070031068022029&EXT=pdf&INDEX=TRUE>, cit. 30.03.2024.

²⁹ TAKYAR, Akash. AI for Legal Research: Streamlining Legal Practices for the Digital Age [online]. Dostupné z: <https://www.leewayhertz.com/ai-for-legal-research/>.

elektronickej forme.³⁰ Tento proces zahŕňa získavanie a výmenu dôkazov, ktoré sú uložené v elektronickom formáte, známe ako elektronicky uložené informácie (electronically stored information – ESI).³¹

E-discovery je významný proces, a to hneď z niekoľkých dôvodov. V dnešnej digitálnej dobe sa veľká časť obchodnej komunikácie a dokumentácie zasiela elektronicky, čo znamená, že relevantné dôkazy pre súdne konania či vyšetrovanie sú mnohokrát uložené v elektronických systémoch a databázach. Proces e-discovery umožňuje právnikom a vyšetrovateľom efektívne vyhľadávať, identifikovať, zhromažďovať a predkladať tieto elektronické dôkazy.

Proces e-discovery pozostáva z viacerých hlavných častí:

- a) identifikácia ESI;
- b) zachovanie ESI;
- c) zbierka ESI;
- d) spracovanie ESI;
- e) preskúmanie ESI;
- f) analýza a prezentácia ESI.

Tieto fázy sú navrhnuté tak, aby zabezpečili, že dôkazy sú zhromaždené a spracované spôsobom, ktorý zachováva ich integritu a zároveň umožňuje efektívne preskúmanie a analýzu získaných dôkazov. Vyhľadávanie v rámci e-discovery procesu je zamerané najmä na e-mailovú komunikáciu a inú elektronickú obchodnú komunikáciu. Elektronické informácie väčšinou obsahujú tzv. metadáta, ktoré v tlačенých dokumentoch nenájdeme a môžu zohrávať dôležitú rolu v dokazovaní.³²

7. Etické riziká spojené s využívaním UI v právnej praxi

Každý právnik, ktorý v rámci svojej praxe využíva UI musí zohľadniť aj veľa etických rizík, s ktorými sa v tejto súvislosti musí vysporiadať.³³ Za najzásadnejšie riziká využitia UI v praxi považujeme:

a) Mlčanlivosť a ochrana súkromia klientov: UI softvér a algoritmy pri využití v právnej praxi spracujú obrovské množstvo osobných či dôverných údajov. Preto je potrebné zabezpečiť, aby všetky spracúvané údaje boli dostatočne zabezpečené proti zneužitiu alebo neoprávnenému prístupu, inak advokát riskuje disciplinárne previnenie, pričom porušenie mlčanlivosti je jedným z najzávažnejších disciplinárnych previnení.³⁴ Aj keď v rámci platenej verzie ChatGPT je možné vypnúť zasielanie údajov do hlavného modelu za účelom jeho strojového učenia, toto považujeme za nepostačujúci spôsob ochrany spracovaných údajov. Za ideálny spôsob využitia UI v právnej praxi považujeme vkladanie dokumentov, ktoré sú anonymizované, a ide v zásade iba o skutkový stav bez akýchkoľvek konkrétnych údajov.

³⁰ NKUETE, NGUEMO NICAISE STELLA. Special Innovation in Legal Tech: Developing and Deploying AI Tools for E-Discovery [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379819712_Special_Innovation_in_Legal_Tech_Developing_and_Deploying_AI_Tools_for_E-Discovery, cit. 30.05.2024.

³¹ NKUETE, NGUEMO NICAISE STELLA. Special Innovation in Legal Tech: Developing and Deploying AI Tools for E-Discovery [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379819712_Special_Innovation_in_Legal_Tech_Developing_and_Deploying_AI_Tools_for_E-Discovery, cit. 30.05.2024.

³² NKUETE, NGUEMO NICAISE STELLA. Special Innovation in Legal Tech: Developing and Deploying AI Tools for E-Discovery [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379819712_Special_Innovation_in_Legal_Tech_Developing_and_Deploying_AI_Tools_for_E-Discovery, cit. 30.05.2024.

³³ PERTHEN, Ervín. Umělá inteligence jako konkurent a pomocník advokáta [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/umela-inteligence-jako-konkurent-a-pomocnik-advokata-116561.html>, cit. 30.03.2024

³⁴ DOHNAL, Jakub. Jak si advokáti díky umělé inteligenci můžou sami způsobit svůj zánik [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/jak-si-advokati-diky-umele-inteligenci-muzou-sami-zpusobit-svuj-zanik>, cit. 30.03.2024.

- b) Zodpovednosť UI (napríklad aj za škodu): Ešte stále nie je zrejmé, kto nesie zodpovednosť za chybu (škodu) spôsobenú UI – či je to právnik, ktorý UI použil, vývojár UI, alebo samotný UI softvér. Toto považujeme za veľmi zásadný nedostatok.³⁵
- c) Transparentnosť a vysvetliteľnosť rozhodnutí UI: Systémy UI a jej algoritmy sú v podstate čierne skrinky, pričom nevidíme presný postup a proces, akým UI dospela k prezentovanému záveru. Toto predstavuje problém, keďže takmer všetky rozhodnutia v právnej oblasti vyžadujú odôvodnenie, prípadne argumentačnú líniu na podporu uvedeného rozhodnutia, zároveň transparentnosť rozhodnutia a možnosť preskúmania rozhodnutia. Toto bez akéhokoľvek ozrejmenia postupu, ktorým bolo rozhodnutie prijaté nie je možné.³⁶
- d) Zachovanie ľudskej kontroly: UI nemôže nahradiť človeka, vždy je nevyhnutné, aby UI slúžila ako nástroj pre ľudí, akási pomôcka pri práci právnika, a v žiadnom prípade nemôže v plnom rozsahu nahradiť rozhodnutie človeka. Právnicki by vždy mali robiť finálne úpravy či kontroly, aby predišli chybovosti UI.³⁷
- e) Diskriminácia a predsudky: Systémy a algoritmy UI môžu byť naklonené diskriminácii a predsudkom, ak sú trénované na datasetoch obsahujúcich náchylnosť k diskriminácii či predsudkom, čo môže viesť k výsledkom obsahujúcim diskriminačný podtón. Opäť je potrebná kontrola a úprava človekom, ako v predchádzajúcom bode.³⁸
- f) Dodržiavanie právnych a etických noriem: Využitie UI musí byť v súlade s platnými právnymi predpismi a etickými a stavovskými predpismi tej-ktorej právnej profesie.³⁹ Samozrejme, je nevyhnutné dbať na ochranu osobných údajov klientov, etických kódexov (najmä z hľadiska mlčanlivosti) a iných relevantných predpisov.⁴⁰
- g) Vplyv na pracovné miesta v právnických profesiách: Ak určité jednoduché rutinné úlohy nahradíme automatizovanými procesmi UI, je pravdepodobné, že to bude mať vplyv na pracovné miesta. Ide najmä o pozície asistentov, ktorí vykonávajú rutinné a jednoduché úlohy najmä v oblasti administratívy, ktoré sú jednoducho nahraditeľné procesmi UI. Toto nepovažujeme za zásadný problém, aj keď nie sú vylúčené vybrané etické dilemy.⁴¹
- Vzhľadom na vyššie uvedené je dôležité, aby sa pri využívaní UI v praxi právnika skutočne kládol dôraz na elimináciu etických rizík a všetkých ostatných rizík, ktoré sú s využitím UI spojené.

IV. ZÁVER

Skúmaním zdrojov a informácií v rámci tohto príspevku sme dospeli k záveru, že využitie umelej inteligencie v právnej praxi prináša viac výhod ako nevýhod. Máme za to, že s využitím UI je možné veľmi výrazne zvýšiť efektivitu práce pri jednoduchých, ale aj ťažších rutinných úkonoch. Taktiež je možné analyzovať veľké množstvo informácií (napríklad zmlúv) a

³⁵ KOUDELKA, MARTIN. Advokacie 4.0 [online]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/03/16/advokacie-4-0/>, cit. 30.03.2024.

³⁶ NEZÁVISLÁ EXPERTNÁ SKUPINA NA VYSOKEJ ÚROVNI PRE UMELÚ INTELIGENCIU ZRIADENÁ EURÓPSKOU KOMISIOU V JÚNI 2018. Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu [online]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_SK.pdf, cit. 31.03.2024.

³⁷ PERTHEN, Ervín. Umělá inteligence jako konkurent a pomocník advokáta [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/umela-inteligence-jako-konkurent-a-pomocnik-advokata-116561.html>, cit. 31.03.2024.

³⁸ UHRINOVÁ, SIMONA. Umělá inteligencia a implicitná diskriminácia [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/bb1bf/Umela_inteligencia_a_ID_zaverecna_praca_LLM_SU.pdf, cit. 31.03.2024.

³⁹ JACHNICKÝ, David. Etické aspekty právnických profesií – I [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/eticke-aspekty-pravnich-profesi-i>, cit. 31.03.2024.

⁴⁰ ČERMÁK, Karel. Pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky – komentář [online]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/180/BA_00_Z1.pdf, cit. 31.03.2024.

⁴¹ EUROPEAN AGENCY FOR SAFETY AND HEALTH AT WORK. Impact of Artificial Intelligence on Occupational Safety and Health [online]. Dostupné z: <https://osha.europa.eu/en/publications/impact-artificial-intelligence-occupational-safety-and-health>, cit. 31.03.2024.

spracovať relevantné údaje, a to všetko v oveľa kratšom čase ako by tieto úkony vykonával človek. Zavádzanie UI do interných procesov v právnickej kancelárii (alebo aj v iných profesiách) prináša množstvo výhod, ale aj rizík. Považujeme za nevyhnutné zabezpečiť, aby boli dodržiavané etické štandardy (zamedziť diskriminácii v procesoch UI), aby boli procesy v súlade s nariadením GDPR, a aby bola zachovaná povinnosť mlčanlivosti u advokátov. Ciele príspevku boli naplnené, keďže komparáciou úkonov právnikov s využitím UI a bez jej využitia sme dospeli k záveru, že za minimalizácie hroziacich rizík a súčasne za dodržiavania etických postupov, využitie UI v právnej praxi prináša množstvo výhod. Za najdôležitejší považujeme záver, že UI nikdy nemôže nahradiť človeka a jeho rozhodovanie v celom rozsahu a považujeme za nevyhnutné, aby v automatizovaných procesoch mal vždy posledné slovo (kontrola, revízia) človek.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: umelá inteligencia, právne profesie, analýza zmlúv, právna rešerš, e-discovery, etické riziká

KEY WORDS: artificial intelligence, legal professions, contract analysis, legal research, e-discovery, ethical risks

POUŽITÉ PRAMENE

1. ALARIE, B. – NIBLETT, Anthony – YOON, Albert. How Artificial Intelligence Will Affect the Practice of Law. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3066816.
2. ANUPAMA C. Emmanuel – MARIYA Vincent – SIONA Unni – BIJU Antony – SURANYA S. Kumar AI Contract: Potentiality of AI Contract to Revolutionize the Legal Field [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.55248/gengpi.4.923.92460>.
3. ARMOUR, John – SAKO, Mari. AI-Enabled Business Models in Legal Services: From Traditional Law Firms to Next-Generation Law Companies?. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3418810.
4. ČERMÁK, Karel. Pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky – komentář [online]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/180/BA_00_Z1.pdf.
5. DOHNAL, Jakub. Jak si advokáti díky umělé inteligenci můžou sami způsobit svůj zánik [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/jak-si-advokati-diky-umele-inteligenci-muzou-sami-zpusobit-svuj-zanik>.
6. EASTLAND, Craig. The Legal Research Landscape: from abridgements to AI [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4784264_code605446.pdf?abstractid=4723343&mirid=1.
7. EUROPEAN AGENCY FOR SAFETY AND HEALTH AT WORK. Impact of Artificial Intelligence on Occupational Safety and Health [online]. Dostupné z: <https://osha.europa.eu/en/publications/impact-artificial-intelligence-occupational-safety-and-health>.
8. FINE, Anna – LE, Stephanie – MILLER, K. Monica. Content Analysis of Judges Sentiments toward AI risk assessment tools [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.54555/CCJLS.8169.84869>.
9. GIAMPIERI, Patrizia. AI-Powered Contracts: a Critical Analysis [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379225242_AI-Powered_Contracts_a_Critical_Analysis#fullTextFileContent.

10. GISA, Mariam Gigil – NIKHITHA Rajesh – SANIA Ann Theresa Mohan – BIJU Antony. AI Contract: Future and Scope In Legal System [online]. Dostupné z: <https://zenodo.org/records/8344607>.
11. HADFIELD, K. Gillian. Rules for a Flat World: Why Humans Invented Law and How to Reinvent It for a Complex Global Economy. Oxford University Press. (2016). ISBN 9780199916528.
12. HORIZON SCANNING. Artificial Intelligence and the Legal Profession [online]. Dostupné z: <https://prdsitecore93.azureedge.net/-/media/files/topics/research/horizon-scanning-artificial-intelligence-legal-profession-may-2018.pdf?rev=a863b4b0c9934362a3bb05338e879134&hash=5E2E29633D6F93E946DD4542AAFBF1D6>.
13. JACHNICKÝ, David. Etické aspekty právních profesí – I [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/eticke-aspekty-pravnich-profesi-i>.
14. KOUDELKA, MARTIN. Advokacie 4.0 [online]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/03/16/advokacie-4-0/>.
15. LEXISNEXIS. Workflow and Productivity in the Legal Industry [online]. Dostupné z: <https://www.lexisnexis.co.nz/en/insights-and-analysis/research-and-whitepapers/2014/2014-workflow-and-productivity-in-the-legal-industry>.
16. MARTINELLI, Silvia. AI as a Tool to Manage Contracts and Challenges in Applying Legal Tech to Contracts Management [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379928553_AI_as_a_Tool_to_Manage_Contracts_and_Challenges_in_Applying_Legal_Tech_to_Contracts_Management.
17. MCGINNIS, O. John – PEARCE, G. Russel. The Great Disruption: How Machine Intelligence Will Transform the Role of Lawyers in the Delivery of Legal Services. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2436937.
18. NEZÁVISLÁ EXPERTNÁ SKUPINA NA VYSOKEJ ÚROVNI PRE UMELÚ INTELIGENCIU ZRIADENÁ EURÓPSKOU KOMISIOU V JÚNI 2018. Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu [online]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_SK.pdf.
19. NKUETE, Nguemo Nicaise Stella. Special Innovation in Legal Tech: Developing and Deploying AI Tools for E-Discovery [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/379819712_Special_Innovation_in_Legal_Tech_Developing_and_Deploying_AI_Tools_for_E-Discovery.
20. PERTHEN, Ervín. Umělá inteligence jako konkurent a pomocník advokáta [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/umela-inteligence-jako-konkurent-a-pomocnik-advokata-116561.html>.
21. PIETROPAOLI, Irene. Use of AI in Legal Practice [online]. Dostupné z: <https://www.biicl.org/publications/use-of-artificial-intelligence-in-legal-practice>.
22. REZAEV, Andrey – TREGUBOVA, Natalia. The Possibility and Necessity of the Human-Centered AI in Legal Theory and Practice [online]. Dostupné z: <https://www.lawjournal.digital/jour/article/view/193>.
23. RIBSTEIN, E. Larry. The Death of Big Law. [online]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1467730.
24. SHAHID, Anum – QURESHI, Gohar Masood – CHAUDHARY, Faiza. Transforming Legal Practice: The Role of AI in Modern Law [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/376521706_36_Transforming_Legal_Practice_The_Role_of_AI_in_Modern_Law.
25. SHEPPARD, Brian. Incomplete innovation and the premature disruption of legal services. [online]. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/228476812.pdf>.

26. SOUKUPOVÁ, JANA. AI-Based Legal Technology: A Critical Assessment of the Current Use of Artificial Intelligence in Legal Practice [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/mujlt/article/view/14504>.
27. SUSSKIND, E. Richard – SUSSKIND, Daniel. The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts. [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198713395.001.0001>.
28. SUSSKIND, E. Richard. Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future. 2017. Oxford University Press. ISBN: 9780192864727.
29. TAKYAR, Akash. AI for Legal Research: Streamlining Legal Practices for the Digital Age [online]. Dostupné z: <https://www.leewayhertz.com/ai-for-legal-research/>.
30. TECUCI, Dan G. – PALLA, Ravi – MOTAHARI NEZHAD, Hamid R. – AHUJA, Nishchal – MONTEIRO, Alex – ISHKHANOV, Tigran – DUFFY, Nigel. DICR: AI Assisted, Adaptive Platform for Contract Review [online]. Dostupné z: <https://ojs.aaai.org/index.php/AAAI/article/view/7106>.
31. UHRINOVÁ, SIMONA. Umelá inteligencia a implicitná diskriminácia [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/bb1bf/Umela_inteligencia_a_ID_zaverecna_praca_LLM_SU.pdf.
32. WANG, Yixu – QIAN, Wenpin – ZHOU, Hong – CHEN, Jianfeng – TAN, Kai. Exploring New Frontiers of Deep Learning in Legal Practice: A Case Study of Large Language Models [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/378397501_Exploring_New_Frontiers_of_Deep_Learning_in_Legal_Practice_A_Case_Study_of_Large_Language_Models.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Andrej Oriňak
interný doktorand
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva
ORCID: 0009-0008-0123-8076
andrej.orinak@student.upjs.sk

VPLYV AI NA PRACOVNÉ PRÁVO

THE IMPACT OF AI ON LABOUR LAW

Denisa Rudžiková¹

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

ABSTRAKT

Príspevok skúma zmeny pracovného trhu, ktoré nastali v dôsledku zavádzania AI. Autorka v príspevku osobitne skúma oblasť nábory zamestnancov a upozorňuje na algoritmickú diskrimináciu.

ABSTRACT

The paper examines the labour market changes that have occurred as a result of the introduction of AI. In the paper, the author specifically examines the area of recruitment and highlights algorithmic discrimination.

I. ÚVOD

Inovácie a nástup priemyselnej revolúcie, zásadným spôsobom ovplyvňujú pracovné právo, prakticky už od jeho historických počiatkov. Pri rýchlom exkurze do minulosti zistíme, že práve industrializácia, ktorá preniesla prácu z poľí do továrni, so sebou priniesla aj veľmi tvrdé pracovné podmienky zamestnancov, ktoré podnietili samotný zrod pracovného práva. Úzke prepojenie pracovného práva a inovácií sa však neskončilo pri zavádzaní strojov poháňaných parou a limitácií pracovného času, ale pokračuje aj dnes. Dnes - keď stojíme na prahu 5.0 priemyselnej revolúcie. Zatiaľ čo 4.0 priemyselná revolúcia sa spája predovšetkým s digitalizáciou, digitálnou transformáciou, automatizáciou a umelou inteligenciou, predikovaná 5.0 priemyselná revolúcia, na ňu bezprostredne nadväzuje a zameriava sa práve na prehĺbenie spolupráce stroja a človeka. Za významný prvok 4.0 priemyselnej revolúcie je možné považovať práve umelú inteligenciu, ktorej čoraz masovejšie využívanie slúži aj ako indikátor blížiaceho sa nástupu ďalšej vlny revolúcie. Termín umelá inteligencia (AI) sa všeobecne používa na označenie systémov, ktoré zobrazujú inteligentné správanie analýzou svojho prostredia a podnikajú kroky s určitou mierou autonómie. Ide tak o schopnosť technológií vykonávať úlohy, o ktorých sa všeobecne predpokladá, že si vyžadujú ľudskú inteligenciu.² Nástroj, ktorý nie tak vzdialenej minulosti, znel priam utopicky, sa dnes stal bežnou súčasťou nášho života. Rýchlosť a tempo prijatie umelej inteligencie je priam nezadržateľné. Telefónu trvalo 75 rokov, než dosiahol 100 miliónov používateľov. Internetu to trvalo sedem rokov, TikTok to zvládol za deväť mesiacov a ChatGPT iba za dva mesiace.³ Práve ChatGPT, teda spotrebiteľsky dostupná forma AI, zohráva v revolúcii spojenej s umelou inteligenciou rolu významného míľnika a dnes je už jasné, že vstupujeme do novej kapitoly v rámci tejto

¹ Mgr. Denisa Rudžiková, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach email: denisa.rudzikova@student.upjs.sk.

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu Vega č. 1/0291/23 Legislatívne výzvy pre pracovné právo pri tvorbe diverzných a inkluzívnych pracovísk.

² Európska rada a Rada EÚ. Umelá inteligencia. 2024 [online].

³ DREXLER, R. Revolúcia v rukách AI: Technológia napreduje nebezpečným tempom. Je možné, že predbehne aj internet. In: *Techbyte*. 22.3.2024 [online].

technológie. Masové využívanie AI zásadným a rýchlym spôsobom mení svet okolo nás. Práve rýchlosť týchto zmien zároveň prináša množstvo obáv a vyvoláva ešte viac otáznikov. Sme ako spoločnosť na tieto zmeny pripravení? Zvládneme sa dostatočne rýchlo adaptovať? Ako tieto zmeny ovplyvnia náš každodenný život? A ako pracovný trh? Znamená to, že mi AI ukradne prácu? Cieľom príspevku je poukázať na nové výzvy, ktorým v spojitosti s AI čelí pracovný trh, so zameraním na oblasť nábora zamestnancov prostredníctvom AI. Pri spracovaní príspevku využijeme predovšetkým metódu popisnú, metódu analýzy právnej úpravy a čiastočne i metódu komparácie. Zároveň príspevok nadväzuje na nedávno publikované práce BIGMAN, Y.E. Algorithmic discrimination causes less moral outrage than human discrimination, CHEN, Z. Ethics and discrimination in artificial intelligence-enabled recruitment practices. *Humanit Soc Sci Commun* a MIASATO A and F.R. SILVA. Artificial intelligence as an instrument of discrimination in workforce recruitment. In: *Law, Constitution, Jurisprudence, Law on Economics*.

II. VÝVOJ PRACOVNÉHO TRHU POD VPLYVOM AI

Všetky priemyselné revolúcie, ktoré v minulosti nastali, zásadným spôsobom ovplyvnili pracovný trh a zároveň so sebou priniesli obavy o existenciu pracovných miest. No a výnimkou nebude ani tá ďalšia. Akékoľvek zavádzanie technológií do pracovného procesu znamená, že určité pracovné pozície zaniknú a zamestnancov, ktorí vykonávali prácu na týchto pracovných pozíciách nahradí stroj. A tak je to aj v prípade AI. Ide o tvrdú skutočnosť, ktorú je potrebné prijať. Množstvo pracovných pozícií vo výrobe, zákaznickej podpore či v oblasti financií, už nebude potrebné obsadzovať ľuďmi. Pracovný trh tak prejde ďalšou veľkou zmenou. Zásadným rozdielom 5.0 priemyselnej revolúcie v porovnaní s tými predchádzajúcimi je však už spomínaná rýchlosť tejto zmeny. V minulosti trvalo aj niekoľko generácií, kým sa pracovná pozícia úplne vytratila. Pracovníci a celá spoločnosť tak mala dostatok času sa na prebiehajúce zmeny adaptovať. V súčasnosti, s dnešnými inováciami, hovoríme už iba o časovom horizonte niekoľkých rokoch. Rýchlosť zavádzania AI do pracovnej sféry zatiaľ čiastočne spomaľuje jej nákladnosť. Štatistiky naznačujú, že je pre zamestnávateľov stále výhodnejšie platiť ľudského pracovníka, ako investovať do technológie AI, ktorá by jeho pracovnú pozíciu poľahky obsadila. Možno však predpokladať, že ako pri všetkých inovačných technológiách, aj v tomto prípade bude nákladovosť postupom času úmerne klesať a ich ďalšiemu zavádzaniu nebude nič brániť. Aby sme však úvodom neznegli zbytočne katastroficky, na načrtnutú prebiehajúcu zmenu štruktúry pracovného trhu je možné nahliadať aj pozitívne. Zavádzanie AI môže do veľkej miery zautomatizovať výkon prác, čím dôjde aj k odľahčeniu pracovnej záťaže pracovníkov, ktorí môžu čas a najmä svoje zručnosti venovať odbornejším pracovným činnostiam či dokonca mať pracovný čas o niečo kratší.

III. NÁBOR ZAMESTANCOV ZA POMOCI AI

Z pohľadu vývoja trhu práce je však zaujímavé aj to, ako AI ako nosný prvok prebiehajúcej vlny priemyselnej revolúcie, neovplyvňuje iba samotnú existenciu určitých pracovných pozícií, ale aj výber vhodných pracovníkov, na stále existujúce pracovné miesta. Nábor zamestnancov sa na prvý pohľad môže javiť oveľa jednoduchšie, ako je tomu v skutočnosti. Postup nábora je komplexný a častokrát aj časovo náročný proces, ktorého priebeh je možné voľne rozdeliť do 4 základných fáz, ktoré na seba bezprostredne nadväzujú. Ide o vyhľadávanie, skríning, pohovor a výber.⁴ Každá fáza zahŕňa rôzne aktivity a technológia umelej inteligencie môže ovplyvniť priebeh každej z nich. Ak v ktorejkoľvek z týchto fáz využijeme technológiu umelej

⁴ CHEN, Z. Ethics and discrimination in artificial intelligence-enabled recruitment practices. *Humanit Soc Sci Commun* [online]. 10, 567, 2023.

inteligencie na zefektívnenie a automatizáciu rôznych aspektov procesu, môžeme už hovoriť o nábore zamestnancov prostredníctvom AI.

Prvá fáza, ktorú je v náborovom procese možné identifikovať, je vyhľadávanie alebo zaujatie potencionálnych uchádzačov o zamestnanie, ktorí následne absolvujú ďalšie fázy výberového procesu. Umelú inteligenciu je možné využiť pri formulovaní inzerátu či popisu práce tak, aby boli atraktívne a inkluzívne pre čo najširšiu škálu uchádzačov. Na tento účel je možné jednoducho využiť už aj spomínaný užívateľsky ľahko prístupný ChatGPT, ktorý je schopný po zadaní základných parametrov do niekoľkých sekúnd poľahky naformulovať požadovaný text. ChatGPT je takto možné využiť i na vytvorenie personalizovaných správ na oslovenie potenciálnych uchádzačov. Ďalšia formy AI v tejto fáze dokážu cielene vyhľadávať pasívnych uchádzačov o zamestnanie v online prostredí, napr. na portáloch sprostredkujúcich prácu. AI dokáže rozpoznať význam požadovaného hľadaného obsahu (predpokladov zamestnanca) a vykoná vyhľadávanie na webe tak, aby komparatívnou analýzou jednotlivých verejne dostupných profilov a definovaného popisu práce, vyhľadala vhodného kandidáta, ktorý by mohol spĺňať požadované predpoklady na obsadzovanú pozíciu. Výhodou takéhoto vyhľadávania kandidátov je okrem širokého dosahu aj možnosť nájsť vhodného kandidáta, ktorý by sa možno nikdy sám nedozvedel o ponuke práce alebo potencionálne by nikdy sám neprejavil záujem o konkrétnu pracovnú pozíciu. Za druhú fázu je možné označiť fázu skríningu alebo hodnotenia konkrétnych uchádzačov. Táto fáza zahŕňa komplexné hodnotenie uchádzačov o zamestnanie z hľadiska ich kvalifikácie či osobných predpokladov, kde technológia AI pomáha náborovým pracovníkom pri „bodovaní“ kandidátov a hodnotení ich kompetencií. Podobne ako pri vyhľadávaní, AI v tejto fáze porovnáva požadované predpoklady na výkon práce so životopismi uchádzačov. Napríklad, ak zamestnávateľ požaduje, aby uchádzač o zamestnanie vedel po nemecky na úrovni B2, AI automaticky vyradí alebo výrazne podhodnotí uchádzačov, ktorí nemecký jazyk v životopise neuvádzajú alebo dosahujú úroveň znalostí iba B1. Zároveň vyfiltruje všetkých uchádzačov, ktorí spĺňajú podmienky a udelí im za splnenú požiadavku rovnaký počet bodov. Ak niektorý z uchádzačov, ktorí splnili základnú požiadavku, dosiahne úroveň znalostí C1, AI priradí životopisu za toto kritérium viac bodov, čo môže uchádzača dostať na pomyselnú prvú pozíciu v celkovom hodnotení životopisov. Nasledujúcou fázou je pohovor. Osobný pohovor alebo pohovor prostredníctvom informačno-komunikačných technológií je pravdepodobne najindividuálnejšia fáza výberového procesu. Pri súčasnom dosiahnutom technologickom pokroku je zatiaľ nepravdepodobné, že by bol pracovný pohovor vykonávaný iba prostredníctvom plne automatizovanej AI. AI je však znovu možné využiť, napr. pri formulovaní otázok pre uchádzačov a skutočné široké využitie majú v tejto fáze aj tzv. chatboty. Úlohou chatbotov je simulovať ľudskú konverzáciu. Uchádzači tak môžu napríklad v prvom kole odpovedať na otázky iba chatbotovi a až po úspešnom vyhodnotení výsledkov, prejsť do ďalšieho kola s „ľudským“ personalistom. Chatbotov je možné využiť i na plánovanie dátumu a času pohovoru či na odpovedanie na ich základe otázky uchádzačov. Výhodou je, že chatbot vie na otázky uchádzača reagovať ihneď, čo môže udržiavať záujem o pohovor i pracovné miesto ako také. Niektoré nástroje AI taktiež umožňujú náborovým pracovníkom viesť s uchádzačmi video rozhovory a skúmať ich reakcie, tóny hlasu či výrazy tváre a predikovať či má uchádzač skutočný záujem o prácu alebo aké sú jeho povahové črty. Poslednou fázou je fáza výberu najvhodnejšieho kandidáta na pracovnú pozíciu, čo je fáza, v ktorej zamestnávateľ prijíma konečné rozhodnutie. V tejto fáze môžu systémy AI vypočítať aké výhody je konkrétny kandidát schopný zamestnávateľovi priniesť alebo aké je riziko, že kandidát poruší pravidlá na pracovisku.⁵

Dostupné štatistiky naznačujú, že v porovnaní s obdobím pred pandémiou COVID-19 až 88% spoločností na celom svete využíva technológiu AI v oblasti ľudských zdrojov a až 67%

⁵ Tamtiež.

personalistov verí, že AI má pozitívny vplyv na nábor zamestnancov.⁶ Za výhodu využitia AI je možné považovať predovšetkým zrýchlenie náboru a zníženie nákladov zamestnávateľa. Aplikáciu AI pri nábere možno opísať aj ako „novú éru v ľudských zdrojoch“, pretože umelá inteligencia dokáže poľahky nahrádzať rutinné úlohy personalistov, ktorí ušetrení čas môžu venovať strategickému plánovaniu, čím sa mení tradičný náborový postup. Ako hlavné pozitívum využitia AI pri nábere zamestnancov sa však v drivej väčšine prípadov uvádza zvyšovanie štandardov vo výberovom procese a odstránenie nevedomých predsudkov, ktoré môžu pozitívne prispievať k vybudovaniu diverzity u zamestnávateľa. Argument, ktorý túto myšlienku podporuje, je predovšetkým viera v to, že AI v porovnaní s človekom, nepochybne hodnotí kvality uchádzačov o zamestnanie na základe objektívnych kritérií a nie na základe osobných preferencií. Takto prijaté výsledky by tak mali byť nezávislé a nediskriminačné. Je to však naozaj tak?

1. Fenomén algoritmickej diskriminácie

Na úvod je potrebné zvýrazniť, že algoritmy, ktoré predstavujú hybnú silu AI, nie sú vo svojej podstate diskriminačné a v zásade, skutočne zriedka kedy, úmyselne diskriminujúce. Za každým z nich však stojí človek. Podstata problému algoritmickej diskriminácie či zaujatosti spočíva v strojovom učení, na ktorom princípe funguje takto využívaná AI. Táto podkategória AI používa algoritmy na automatické učenie sa poznatkov a rozpoznávanie vzorov z údajov, čím následne novo naučené poznatky aplikuje na čoraz lepšie rozhodnutia. Strojové učenie sa označuje aj za cestu k umelej inteligencii.⁷ Ide zároveň aj o zložitý a niekoľkokrokový proces. Vo vzťahu k vzniku algoritmickej zaujatosti sú však najpodstatnejšie 2 oblasti. Zostavenie súboru údajov, ktoré AI využíva na učenie a výber modelu a funkcií, ktoré AI využíva pri rozhodovaní. Ako sme už povedali, množiny údajov slúžia ako základ strojového učenia. Ak zozbieraným dátam, na ktorých sa AI učí, chýba dostatočná kvalita i kvantita, údaje nedokážu objektívne reprezentovať realitu, čo vedie k nevyhnutnému skresleniu v algoritmických rozhodnutiach. Výskumný tím z Princeton University zistil, že algoritmy nemajú prístup k absolútnej pravde. Strojové databázy údajov obsahuje odchýlky, ktoré sa veľmi podobajú implicitným odchýlkam pozorovaným v ľudskom mozgu. Umelá inteligencia má potenciál zachovať existujúce vzorce zaujatosti a diskriminácie, pretože tieto systémy sú zvyčajne trénované na replikáciu výsledkov, ktoré dosiahli ľudia s rozhodovacími právomocami.⁸ Zjednodušene povedané, ak je algoritmický systém trénovaný na neobjektívnych a nereprezentatívnych údajoch, riskuje sa, že túto zaujatosť sa naučí a zopakuje ju. Zásadný problém vzniká, keď sú databázy údajov vychýlené smerom k prístupnejším a „mainstreamovejším“ skupinám, kvôli ľahkému zberu údajov. V procese náboru zamestnancov sa tak ľahko kvôli nedostatočným údajom, ktoré by AI vedela analyzovať, môžu vylúčiť historicky nedostatočne zastúpené skupiny uchádzačov o zamestnanie. Rovnako je to v prípade hodnotia vhodnosti potenciálnych zamestnancov, na základe už zamestnaných pracovníkov. Takto nastavené kritérium môže sklznúť k udržiavaniu zavedenej zaujatosti (preferencií) voči kandidátom, ktorí sa podobajú na tých, ktorí sú už u zamestnávateľa zamestnaní a na ktorých údajoch sa použitá AI učila.⁹ Zlyhanie algoritmu, ktoré je spôsobené nedostatočnými vstupnými údajmi, na ktorých by sa AI vhodným spôsobom mohla učiť, je možné demonštrovať aj na príklade z praxe. Už v roku 2014 spoločnosť Amazon začala pracovať na automatizácii ich náborového procesu a spustila systém AI, ktorý mal hodnotiť kandidátov na pozíciu softvérového inžiniera. Systém preveroval uchádzačov o zamestnanie sledovaním naučeného

⁶ PANTELAKIS, A. Top AI in Hiring statistics in 2024. In: *Resource for employers* [online]. Január 2024.

⁷ Columbia engineering. *Artificial Intelligence (AI) vs. Machine Learning* [online].

⁸ RASO, F.A. *Artificial intelligence & human rights: opportunities & risks*. [online]. 2018.

⁹ JACKSON, M.C. *Artificial intelligence & algorithmic bias: the issues with technology reflecting history & humans*. J Bus Technol Law [online]. 2021.

vzoru, ktorý AI identifikovala na základe životopisov úspešných kandidátov, ktorí v spoločnosti začali pracovať v posledných 10 rokoch. Väčšina životopisov patrila úspešným mužským pracovníkov. Systém AI sa tak z týchto vstupných dát naučil, že vhodnejší sú mužskí kandidáti (bez bližšieho odôvodnenia) a pri vyhodnocovaní penalizoval životopisy uchádzačiek, ktoré obsahovali slovné spojenie ako „kapitánka univerzitného šachového klubu“ alebo absolventky čisto dievčenských vysokých alebo stredných škôl. Potom čo si spoločnosť uvedomila, že ich systém je rodovo diskriminačný, rozhodla sa ho ďalej nepoužívať.¹⁰

Vznik algoritmickej zaujatosti nemusí vzniknúť len v dôsledku chybných databáz údajov, ale môže vychádzať z osobnosti vývojára, ktorý systém navrhol. Vývojár algoritmov hrá kľúčovú úlohu v celom systéme, od stanovenia cieľov pre strojové učenie až po výber vhodného modelu a určenia charakteristík údajov, ktoré má systém AI hodnotiť. Pri výbere jednotlivých parametrov sa môžu prejaviť osobné predsudky programátora, ktorý je zodpovedný za ich výber.¹¹ Prenášanie predsudkov do rozhodovania AI nemusí byť ani úmyselné, ale môže byť zapríčinené nedostatočnými vedomosťami programátorov, ktorí nie sú vyškolení na to, aby vedeli ako správne viesť výberový proces a boli predovšetkým schopní zvážiť všetky sociálne aspekty a problémy, ktoré môžu pri prijímaní rozhodnutia nastať. Je potrebné uvedomiť si, že hoci systém AI do istej miery priama rozhodnutia samostatne, stále funguje na princípe základného programovania, ktoré vykonali programátori, ktorí s vysokou pravdepodobnosťou ani nemajú potrebné základné znalosti, ktoré sa vyžadujú od personalistov.

Pri oboch načrtnutých oblastiach strojového učenia, ktoré môžu viesť k zaujatosti AI, možno konštatovať, že je veľmi ľahké do celého procesu vniesť existujúce sociálne predsudky a novo spracované údaje ich následne kopírujú. Existujúca diskriminácia a disparita sa tak nevytratí, ale iba pretransformuje na novú formu diskriminácie – na tú algoritmickejšiu. Rizik, tejto novej formy diskriminácie, je hneď niekoľko. Hlavným rizikom algoritmickej diskriminácie je jej zdanlivá neexistencia a presvedčenie, že rozhodnutia AI sú vždy objektívne a skutočne založené na komplexnom posúdení všetkých relevantných kritérií. Rozhodnutie predsa urobil stroj. Akoby mohol byť schopný diskriminovať? Presvedčenie o nezaujatosti je podporované aj tým, že pri jej použití pri výbere zamestnancov, sa ako hlavná výhoda neuvádza rýchlosť či dosah AI, ale práve jej nezaujatosť. Ako sme však poukázali, nábor zamestnancov prostredníctvom AI, môže byť rovnako diskriminačný ako klasický „neautomatizovaný“ nábor. Rizikovým je aj okruh subjektov, ktoré môžu byť diskrimináciou dotknuté. Keďže v tomto prípade platí jednoduchá priama úmera, teda čím viac údajov vie AI spracovať, tým viac existuje potenciálne ohrozených subjektov s ktorými bude nerovnako zaobchádzané. Najnebezpečnejšou vlastnosťou algoritmickej diskriminácie je však jej tolerovanosť. Štúdie, ktoré sa zaoberali skúmaním vnímania algoritmickej diskriminácie dospeli k záveru, že ľudia sú takouto diskrimináciou, v porovnaní s tou klasickou „ľudskou“, menej morálne pobúrení a zároveň je menej pravdepodobné, že budú voči zamestnávateľovi (spoločnosti) vyvodzovať právnu zodpovednosť. Zníženie rozhorčenia vo vzťahu k algoritmom je spôsobené poklesom presvedčenia o tom, že AI mala vo vzťahu ku konkrétnym výsledkom diskriminačný motív.¹² Uchádzači sú tak v prvom rade presvedčení, že výsledok výberového procesu je objektívny a nemajú tendencie ho spochybňovať, ako v prípade klasického náboru zamestnancov. V konečnom dôsledku to môže prispievať k tomu, že nábor prostredníctvom AI bude fungovať iba ako maskovací mechanizmus diskriminačného výberu zamestnancov a dotknuté subjekty to budú vo vyššej miere tolerovať. Z nástroja, ktorý mal pomôcť budovaní diverzity pracoviska, sa tak ľahko môže stať nástroj, ktorý oslabuje riešenie systémovej diskriminácie.

¹⁰ The guardian. *Amazon ditched AI recruiting tool that favored men for technical jobs* [online].

¹¹ MIASATO A and F.R. SILVA. Artificial intelligence as an instrument of discrimination in workforce recruitment. In: *Law, Constitution, Jurisprudence, Law on Economics*. [online] 2019, 8(2):191–212.

¹² BIGMAN, Y.E. *Algorithmic discrimination causes less moral outrage than human discrimination*. *J Exp Psychol Gen* [online]. 2023 Jan;152(1):4-27.

2. Má nábor zamestnancov prostredníctvom AI zmysel?

Po načrtnutí problematickej stránky výberu zamestnancov prostredníctvom AI môže vyvstávať otázka, či takéto využite AI má vôbec zmysel a prínos. Nenapácha tak povediac viac škody ako osohu? Ranné výskumy v tejto oblasti naznačujú, že správne fungujúca AI pri výbere zamestnancov môže skutočne napomáhať k zvýšeniu gendrovej diverzity pracoviska a získaniu najkvalitnejšieho kandidáta na obsadzovanú pracovnú pozíciu.¹³ AI je tak pri výbere zamestnancov užitočným nástrojom, za predpokladu, že funguje správne. Zastávame presvedčenie, že kľúčom k správne fungovaniu tohto procesu nie sú bezchybne nastavené algoritmy, ale práve transparentnosť. Transparentnosť toho na základe akých údajov AI rozhodla, aké kritéria boli pri jej rozhodovaní podstatné a aké technológie využila. Teda transparentnosť toho, prečo AI dospela ku konkrétnemu rozhodnutiu. Rozhodovanie AI je zložitý a komplexný proces, ktorému niekedy nerozumejú ani samotní vývojári, čo je práve živnou pôdou pre algoritmickú diskrimináciu. Ak dôjde k algoritmickému diskriminácii a nie je úplne jasné prečo k nej došlo, môže vzniknúť otázka, kto by za ňu mal nieсти zodpovednosť. Môže za ňu vývojár, ktorý nástroj AI takto úmyselne alebo nevedomky navrhol? Vedel o chybovosti systému zamestnávateľ a napriek tomu sa ho rozhodol použiť? Nastavil rozhodujúce parametre úmyselne tak, aby cielene diskriminoval určitú skupinu a AI využil iba na zakrytie diskriminácie? Práve transparentnosť celého procesu má pomôcť pri odstraňovaní algoritmickú diskriminácie i pri vyvodzovaní zodpovednosti v prípadoch keď vznikne.

3. Inovácie si vyžadujú inovatívne právo

V duchu hesla, inovácie si vyžadujú i inovatívne práva, sa na pokrok a prenikanie AI do každodenného života rozhodla reagovať aj EÚ prostredníctvom tzv. aktu¹⁴ o umelej inteligencii.¹⁵ Zákon o umelej inteligencii je vôbec prvým komplexným právnym rámcom v oblasti umelej inteligencie na celom svete. Ako sa uvádza aj na oficiálnych stránkach EÚ, „*cieľom nových pravidiel je podporovať dôveryhodnú umelú inteligenciu v Európe aj mimo nej zabezpečením toho, aby systémy umelej inteligencie rešpektovali základné práva, bezpečnosť a etické zásady, a riešením rizík veľmi silných a vplyvných modelov umelej inteligencie. Hoci existujúce právne predpisy poskytujú určitú ochranu, nie sú dostatočné na riešenie osobitných výziev, ktoré môžu systémy umelej inteligencie priniesť.*“¹⁶ Európsky parlament a Rada EÚ dosiahli v decembri 2023 politickú dohodu o akte o umelej inteligencii, ktorý sa v súčasnosti v rámci legislatívneho procesu, pomaly blíži do svojej finálnej podoby. Z dostupného návrhu nariadenia, ktorý by sa v zásade nemal výrazne meniť, vypláva, že systémy umelej inteligencie určené na nábor alebo výber fyzických osôb, najmä na inzerovanie voľných pracovných miest, preverovanie alebo filtrovanie žiadostí a hodnotenie uchádzačov počas pohovorov alebo skúšok je potrebné považovať za vysokorizikové systémy umelej inteligencie.¹⁷ Akt o umelej inteligencii okrem iného zavedie i definíciu skupiny AI, ktorých používanie so sebou prináša značné riziká a preto je pre ich využívanie potrebné stanovenie prísnejších pravidiel. V prípade vysokorizikových systémov umelej inteligencie ide predovšetkým o požiadavky na vysokokvalitné vstupné údaje, dokumentáciu a výsledovateľnosť, transparentnosť, ľudský

¹³ MALLORY, A. and A. LEIBBRANDT and J. VECCI. *Does Artificial Intelligence Help or Hurt Gender Diversity? Evidence from Two Field Experiments on Recruitment in Tech* (February 14, 2023) [online].

¹⁴ Niektoré zdroje používajú termín zákon, avšak nariadenie nemá postavenie zákona v zmysle vnútroštátneho práva.

¹⁵ Celý názov – Nariadenie Európskeho parlamentu a rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie. V súčasnej dobe je známe len návrh znenia nariadenia.

¹⁶ Európska Komisia. *Akt o umelej inteligencii* [online].

¹⁷ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie. V súčasnej dobe je známe len návrh znenia nariadenia – príloha č. III.

dohľad, presnosť a spoľahlivosť nevyhnutne potrebné na zmiernenie rizík pre základné práva a bezpečnosť, ktoré so sebou prináša umelá inteligencia a na ktoré sa nevzťahujú iné existujúce právne rámce.¹⁸ Ako uvádza návrh aktu, zvýšený stupeň transparentnosti by mal vyriešiť nepriehľadnosť, ktorá môže spôsobiť, že niektoré systémy umelej inteligencie budú pre fyzické osoby nezrozumiteľné alebo príliš zložité. Používatelia (v tomto prípade zamestnávateľia) by mali byť schopní interpretovať výstup systému a vhodne ho používať. K vysokorizikovým systémom umelej inteligencie by preto mala byť pripojená príslušná dokumentácia a akýsi „návod na použitie“. Návodom na použitie je v tomto prípade potrebné rozumieť, informácie, ktoré poskytuje vývojár AI s cieľom informovať používateľa (zamestnávateľa) najmä o zamýšľanom účele a správnom používaní systému umelej inteligencie vrátane konkrétnych geografických, behaviorálnych alebo funkčných podmienok, v ktorých sa má vysokorizikový systém umelej inteligencie používať. Opäť povadené zjednodušene, malo by ísť o stručné a jasné informácie o spôsobe rozhodovania AI a to prípadne aj v súvislosti s možnými rizikami pre základné práva a diskrimináciu. Ďalšou dôležitou požiadavkou, ktorú by akt mal zaviesť je existencia alebo aspoň možnosť ľudského dohľadu. Vysokorizikové systémy umelej inteligencie by mali byť koncipované a vyvinuté tak, aby fyzické osoby mohli dohliadať na ich fungovanie. Na tento účel by mal poskytovateľ systému určiť pred jeho uvedením na trh alebo do prevádzky vhodné opatrenia ľudského dohľadu. Takýmito opatreniami by sa malo prípadne zaručiť najmä to, že do systému budú zabudované prevádzkové obmedzenia, ktoré samotný systém nedokáže potlačiť, a že systém bude reagovať na ľudského operátora a fyzické osoby, ktorým bol zverený ľudský dohľad, budú mať potrebnú spôsobilosť, odbornú prípravu a právomoc vykonávať túto úlohu.¹⁹ Rozhodnutia systému by tak nikdy nemali byť plne automatizované a stále by mal existovať odborne zdatný človek, ktorý je schopný všetky rozhodnutia kontrolovať.

Reakciu EÚ v podobe zavedenia požiadaviek na transparentnosť v týchto procesoch možno hodnotiť veľmi pozitívne, avšak stále nie je úplne jasné, ako sa v praxi reálne docieli. Ako príklad legislatívy, ktorá sa snaží o presadenie transparentnosti systémov AI pri výbere uchádzačov o zamestnanie je možné uviesť zákon mesta New York²⁰, ktorý je účinný už takmer rok. Spomínaný zákon je prvý svojho druhu v celej krajine a jeho hlavným účelom bolo zabezpečiť, aby uchádzači o zamestnanie mali prístup k dôležitými informáciami a tým sa zvýšila aj zodpovednosť spoločností, ktoré takýto nábor realizujú. Zákon v podstate vytvoril pre zamestnávateľov, ktorí používajú určité algoritmické nástroje na rozhodovanie o prijímaní do zamestnania nové povinnosti. Prvou je, že spoločnosti si musia na vlastné náklady zabezpečiť audítora z vonkajšieho prostredia, aby každý rok skontroloval, či technológia, ktorú využívajú nie je zaujatá. Tieto správy (výsledky auditu) musia následne zverejňovať na svojej webovej stránke. Druhou povinnosťou je povinnosť upovedomiť uchádzačov o zamestnanie o tom, ako spoločnosť používa algoritmické nástroje i o tom aké informácie pri tom využíva. Ak by všetko fungovalo podľa plánu, uchádzač o zamestnanie by mal zistiť, že spoločnosť používa AI v procese prijímania zamestnancov, následne si pozrieť správu o audite, aby zistil, či technológia môže byť voči nemu zaujatá alebo nie. Teoreticky by táto transparentnosť v kombinácii s vplyvom rozhodnutí uchádzačov o zamestnanie mala prinútiť zamestnávateľov prijať menej neobjektívny softvér. Na aplikáciu a účinnosť zákona sa v jednej zo svojich štúdií zamerala Cornell University. Tá v štúdií zistila, že z 267 zamestnávateľov, ktorí mali povinnosť zverejňovať správu o audite si povinnosť splnilo iba 14 z nich, čo predstavovala iba

¹⁸ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie. V súčasnej dobe je známe len návrh znenia nariadenia – dôvodová správa bod 2.3.

¹⁹ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie. V súčasnej dobe je známe len návrh znenia nariadenia – úvodné ustanovenia 47 a 48.

²⁰ Automated employment decision tools. Law number: 2021/144.

5%. Pri bližšom skúmaní ďalej zistili, že zamestnávateľa častejšie uverejňovali priaznivé audity a zdržali sa publikácie tých, ktoré preukazovali zaujatosť, keďže zverejnenie nepriaznivého auditu by mohlo viesť k nákladnému sporu, v ktorého dôsledku by bolo nutné odškodniť veľké množstvo „obetí algoritmickej diskriminácie“.²¹ Spoločnosti si tak z ich pohľadu radšej zvolili menšie zlo, keďže porušenie zverejnenia výsledkov so sebou neprináša až toľko rizík. Výsledky štúdie tak naznačujú, že New Yorský zákon zatiaľ nepriniesol, čo sľuboval. Len čas ukáže, či sa jeho účinnosť zlepšila alebo bude potrebné prijatie nových pravidiel na presadzovanie transparentnosti.

IV. ZÁVER

V minulosti sme sa obávali, že nám stroje ukradnú prácu. Dnes by naše obavy mali smerovať k tomu, že stroj v podobe AI bude stáť medzi nami a našou vytúženou prácou. Zavedenie AI do náborového procesu, ale aj do pracovného práva ako celku, vyvoláva množstvo otázok. Čo je prirodzené. AI predstavuje niečo nové – inováciu, na ktorú musíme reagovať...čím iným ako inovatívnym právom? AI tak aj v právnej vede predstavuje výzvu, ktorej musíme venovať dostatok pozornosti a odvetvovo spolupracovať, aby sme sa jej dokázali dostatočne prispôbiť. Záverom je možné konštatovať, že výber zamestnancov prostredníctvom AI nie je vôbec zlý. Priam naopak. Pri správnom fungovaní dokáže celý proces výrazne urýchliť a prispieť i k diverzite pracoviska. Na dosiahnutiu optimálnych výsledkov pri ich použití je však potrebné zavedenie účinných pravidiel, ktorých dodržiavanie budeme aj vhodným spôsobom presadzovať.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: AI, pracovné právo, výber zamestnancov, algoritmickej diskriminácia

KEY WORDS: AI, labour law, hiring, algorithmic discrimination

POUŽITÉ PRAMENE

1. Automated employment decision tools. Law number: 2021/144. [cit. 30. mar. 2024]. Dostupné na: <https://legistar.council.nyc.gov/LegislationDetail.aspx?ID=4344524&GUID=B051915D-A9AC-451E-81F8-6596032FA3F9&Options=ID%7CText%7C&Search=>.
2. BIGMAN, Y.E. *Algorithmic discrimination causes less moral outrage than human discrimination*. J Exp Psychol Gen [online]. 2023 Jan;152(1):4-27. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35758989/>.
3. Columbia engineering. *Artificial Intelligence (AI) vs. Machine Learning* [online] [cit. 30. mar. 2024]. Dostupné na: <https://ai.engineering.columbia.edu/ai-vs-machine-learning/>.
4. DREXLER, R. Revolúcia v rukách AI: Technológia napreduje nebezpečným tempom. Je možné, že predbehne aj internet. In: *Techbyte*. 22.3.2024 [online] [cit. 30. mar. 2024]. Dostupné na: <https://www.techbyte.sk/2024/03/ai-napreduje-moze-predbehnut-internet/>
5. Európska Komisia. *Akt o umelej inteligencii*. [online] [cit. 30. mar. 2024]. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/regulatory-framework-ai>.
6. Európska rada a Rada EÚ. *Umelá inteligencia*. 2024 [online]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/artificial-intelligence/>.

²¹ GEDYE, G. New Research: NYC Algorithmic Transparency Law is Falling Short of Its Goals. In: *Consumer Reports* [online]. 5. mar. 2024.

7. GEDYE, G. New Research: NYC Algorithmic Transparency Law is Falling Short of Its Goals. In: Consumer Reports [online]. 5. mar. 2024 [cit. 30. mar. 2024]. Dostupné na: <https://innovation.consumerreports.org/new-research-nyc-algorithmic-transparency-law-is-falling-short-of-its-goals/>.
8. CHEN, Z. Ethics and discrimination in artificial intelligence-enabled recruitment practices. *Humanit Soc Sci Commun* [online]. 10, 567, 2023. Dostupné na: <https://www.nature.com/articles/s41599-023-02079-x#citeas>.
9. JACKSON, M.C. *Artificial intelligence & algorithmic bias: the issues with technology reflecting history & humans*. J Bus Technol Law [online]. 2021. Dostupné na: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/jobtela16&div=16&id=&page=>.
10. MALLORY, A., A. LEIBBRANDT and J. VECCI. *Does Artificial Intelligence Help or Hurt Gender Diversity? Evidence from Two Field Experiments on Recruitment in Tech* (February 14, 2023) [online] Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=4370805> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4370805>.
11. MIASATO A and F.R. SILVA. Artificial intelligence as an instrument of discrimination in workforce recruitment. In: *Law, Constitution, Jurisprudence, Law on Economics*. [online] 2019, 8(2):191–212. Dostupné na: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=881330>.
12. Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie.
13. PANTELAKIS, A. Top AI in Hiring statistics in 2024. In: *Resource for employers* [online]. Január 2024 [cit. 30. mar. 2024] Dostupné na: <https://resources.workable.com/stories-and-insights/top-ai-in-hiring-statistics>.
14. RASO, F.A. *Artificial intelligence & human rights: opportunities & risks*. [online]. 2018. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3259344.
15. The guardian. *Amazon ditched AI recruiting tool that favored men for technical jobs* [online] [cit. 30. mar. 2024]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/technology/2018/oct/10/amazon-hiring-ai-gender-bias-recruiting-engine>.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Denisa Rudžiková
 Interná doktorandka
 Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
 Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
denisa.rudzikova@student.upjs.sk

SOFTVÉROVÉ NÁSTROJE PRE ADAPTÁCIU PRÁVNEJ PRAXE NA LEGISLATÍVNE POŽIADAVKY EFEKTÍVNOTI

SOFTWARE TOOLS FOR ADAPTING LEGAL PRACTICE TO LEGISLATIVE REQUIREMENTS FOR EFFICIENCY

Matej Biroš

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

ABSTRAKT

Príspevok skúma softvéry slúžiace na zvýšenie efektivity práce osoby vykonávajúcej právne povolanie. V prvej kapitole sú predložené všeobecné požiadavky na efektívnu výkonu právneho povolania vo vnútroštátnom právnom poriadku. V druhej kapitole sú predložené tri oblasti efektivity špeciálne zamerané na osobný výkon právnej praxe, pričom všetky tri oblasti sú relevantné pre takmer všetky právne povolania vyžadujúce odborné právne vzdelanie. K týmto oblastiam sú vybrané tri metódy – Zettelkasten, Mind Map a Spaced Repetition. Ku každej metóde bol z ohľadom na právne povolania zvolený a popísaný špeciálny softvér umožňujúci jej efektívnu implementáciu – Obsidian, LiquidText a ANKI. Popis softvéru zahŕňa jeho základnú funkcionálnosť, špecifickosť voči dostupným alternatívam a aplikačný význam pre právnu prax.

ABSTRACT

The paper research software serving to increase the work-efficiency of persons practicing the legal profession. First chapter presents general requirements for the effectiveness of the legal profession in the national legal order. In the second chapter, three areas of effectiveness specifically focused on the personal performance of legal practice are presented, while all three areas are relevant for almost all legal professions requiring professional legal education. Three methods are selected for these areas - Zettelkasten, Mind Map and Spaced Repetition. For each method, special software enabling its effective implementation to legal professions was chosen and described – Obsidian, LiquidText and ANKI. The description includes basic functionality of the software, its specificity to its available alternatives and the significance of the software application for legal practice.

I. ÚVOD

Výkon právneho povolania sa považuje za náročnú duševnú činnosť, ktorú nie je možné v oblasti efektivity práce úspešne normovať spôsobmi¹, ktoré sú k dispozícii pri niektorých priemyselných či iných predvídateľnejších odvetviach ľudskej činnosti. Efektívnosť a efektivita sa v oblasti právnej teórie považuje vedeckou obcou buď za synonymum² alebo sa tieto pojmy rozlišujú³, s ohľadom na zameranie príspevku sa v jeho obsahu nebude medzi nimi diferencovať. Efektívnosť je vo všeobecnosti možné pojmovo vymedziť aj ako antonymum plytvania. V normatívnej regulácii právnej praxe je možné badať odkazy na efektívnosť pracovného výkonu jednotlivca prevažne len vo formalizme právnych zásad a princípov, ich výklad ale podlieha individuálnemu posúdeniu pri ich aplikácii na v kontexte konkrétnych okolností. Konkretizácia miery efektívnosti pri výkone právnych povolaní alebo v rozhodovacej činnosti bola dlhodobou ambíciou doktrinálneho skúmania už v minulom storočí⁴, avšak ani v súčasnosti nemožno s istotou konštatovať, že by sa vedeckej obci podarilo prekročiť hranice kauzistického skúmania a abstrahovať účinné výkladové pravidlá so všeobecnou platnosťou bezvýnimочно na celú paletu osobného výkonu právnej praxe. Je teda možné aspoň návrhovo vymedziť všeobecné oblasti, ktoré aspoň čiastočne determinujú efektivitu výkonu právneho povolania?

Príspevok má za cieľ v prvej kapitole vhodným spôsobom poukázať na všeobecný rámec súčasnej legislatívnej požiadavky na efektivitu práce. Efektivitu, prípadne je iné teleologické synonymum, kladie zákonodarca osobe vykonávajúcej právnu prax na zreteľ prevažne v procesných kódexoch. Osobám zúčastňujúcim sa na právnych konaniach upravených týmito procesnými kódexami je efektívnosť zákonodarcom uložená buď ako explicitné záväzné pravidlo, alebo ako všeobecné odporúčanie. V špecifických prípadoch je aj cielene označená za postradateľnú, ak by ako mechanizmus mohlo jej prednostnou aplikáciou dôjsť k negatívne mu vplyvu na dôležitejšie záujmy, než je predchádzanie plytvaniu.

V súčasnosti sa eviduje už takmer dekádu trvajúca prax s elektronizáciou verejnej správy a ešte dlhobehjšia prax s elektronizáciou dokumentácie využitím osobnej a kancelárskej výpočtovej techniky. Oba tieto prístupy, s drobnými výnimkami, však nemožno považovať za modernizáciu prístupu k výkonu právnych povolaní. Ani jeden z nich priamo necielil na efektívnosť tej časti práce, ktorá priamo požaduje právne vzdelanie osoby vykonávajúcej právne povolanie. Nástroje ako Microsoft Word či jeho alternatívy síce nahradili písacie stroje, Ústredný elektronický portál verejnej správy umožnil efektívnejšiu prácu s odosielaním a získavaním informácií, právny a informačný portál Slov-Lex zjednodušil prístup k dikciám právnych noriem, avšak ani jedna z týchto modernizácií necieli na zefektívnenie intelektuálneho výkonu osoby vykonávajúcej právne povolanie inak, než že túto osobu oslobodzuje od niektorých, pre právnu prax nevýlučných, repetitívnych úkonov nárokových si jej pozornosť a pracovný čas.

V druhej kapitole príspevku sú navrhnuté tri špecifické osobité oblasti, ktoré sú podľa názoru autora príspevku kľúčové pre dlhodobý efektívny výkon právnej praxe. Pre tieto tri oblasti existujú určité dlhodobovo vyvíjané metodiky, ktoré sa po nevyhnutnom osvojení teoretického podkladu užívateľom stávajú vďaka dostupnejšiemu softvérovému vývoju v praxi reálne uplatniteľnými a prínosnými prostredníctvom špecializovaných aplikácií. Následne sú ku

¹ GERLOCH, A.: *K možnosťou stabilizácie právneho rádu ČR a zvýšení efektívnosti legislatívneho procesu*. In: VOŠTRÁ, L., ČERMÁKOVA, J. (Ed.). *Otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice*. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého symposia „Aktuální otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice“, Plzeň: Vydavatelství a Nakladatelství: Aleš Čeněk, 2005, s. 17 – 23, ISBN 80-86898-52-0.

² ČECHÁK, P.: *Axiologické aspekty efektívnosti působení práva*. Dizertační práce, Praha : Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 183 s.

³ Pozri ŠMIHULA, D. *Teória státu a práva*. Bratislava: EPOS, 2010, s. 288. ISBN 978-80-805-7854-1.

⁴ CEPL, V.: *K pojmu efektívnosti právních norem* In: Právnik, 1973, Roč CXII, č. 10, s. 892 – 900.

každej metodike skúmané vybrané softvérové nástroje, ktorých využitím je možné výrazne zefektívniť práve odborné oblasti výkonu právnych povolání, najmä ich analytickú, tvorivú a edukačnú časť. Ani jedna z metodík alebo konkrétnych softvérových aplikácií neslúži výlučne pre výkon právnych povolání, avšak všetky tieto metodiky a softvér sú plne využiteľné pri výkone právnej praxe. Špecificky sú tieto metodiky a softvéry v súčasnosti testované v oblasti právneho vzdelávania a oblasti analytickej a tvorivej činnosti advokátov, sudcov a prokurátorov.

Efektívnosť pri výkone právnych povolání je súčasťou a budúcou výzvou všetkých právnych profesií, najmä s ohľadom na vývoj umelej inteligencie a jej lingvistických modelov, ktorá už v súčasnosti preukazuje pozoruhodné predpoklady kvalitou svojich výstupov vstupovať do právnej praxe. Na záver úvodu je potrebné explicitne zdôrazniť, že príspevok necieľi na efektívnosť právnych konaní, ale výlučne na efektívnosť osobného výkonu právneho povolania na individuálnej úrovni a to výlučne odborne spôsobilou osobou.

II. LEGISLATÍVNE POŽIADAVKY NA EFEKTÍVNY VÝKON PRÁVNYCH POVOLANÍ

Elementárne predpoklady existencie bazálnej potreby aspoň všeobecne stanoviť určité vlastnosti akéhokoľvek právneho konania sú dané už generálnou povahou ukotvenia práva na právnu pomoc⁵ v Ústave Slovenskej republiky. K prvému podmieňovaniu efektívnosťou sa ústavodarca uchýlil, hoc len marginálne, až následne, cit. „Každý má právo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prietáhov a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Verejnosť možno vylúčiť len v prípadoch ustanovených zákonom.“⁶ avšak výkladovo rozhodne nie je možné konštatovať plnosť ukotvenia podmienky efektívnosti vo všeobecnosti. Citované je skôr superpozíciou viacerých univerzálnejších právnych princípov a zásad, ktorá je podkladom pre ich bližšiu špecifikáciu v normotvorbe upravujúcej na Ústavu nadväzujúce právne odvetvia.

V rámci doktrínalnej bipartície práva na verejné a súkromné sa na efektívnosť v oboch oblastiach hľadí odlišne, nakoľko sa prioritizácia efektívnosti odvíja od charakteru ochrany záujmov, ktoré sú účelom existencie príslušného predpisu. Otázky efektívnosti sú vo všeobecnosti na úrovni zákonov obsiahnuté prevažne v procesnoprávných predpisoch, najmä v Správnom poriadku, Správnom súdnom poriadku, Civilnom sporovom poriadku a Trestnom poriadku. Kontextuálne je efektívnosť, resp. jej pojmovo príbuzné ekvivalenty, obsahovo vymedzená aj v predpisoch týkajúcich sa výkonu konkrétnych právnych povolání, napr. v Zákone o advokácii⁷, Zákone o prokuratúre⁸ ale aj Zákone o súdoch⁹. Zámer zákonodarcu rozvíť podmienky efektívnosti zahrnutím implicitných odkazov do textu relevantných noriem je teda možné identifikovať nielen v procesnoprávných, ale aj v stavovských predpisoch. Téma efektívnosti v celej oblasti práva je príliš rozsiahla a nie je možné v rozsahu príspevku kvalifikovane obsiahnuť každý jej aspekt, to však ani nie je autorským zámerom. Účelom nasledujúcich odkazov na efektívnosť je uviesť požiadavku na efektívnosť výkonu právneho povolania v relevantnom kontexte, najmä ako zdôvodnenie potreby sústavného profesionálneho vývoja pri výkone právnej praxe.

Legislatívne požiadavky na efektívny výkon právnej praxe sú širokou doktrínálnou ale aj praktickou témou. Pojem efektívnosť sa v legislatívnom texte expressis verbis vyskytuje minimálne, avšak jej prítomnosť v legislatívnom procese pri zvažovaní najmä procesných

⁵ Čl. 47, ods. 2, Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁶ Čl. 48, ods. 2, Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁷ Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon).

⁸ Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre.

⁹ Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch.

ustanovení je ľahko identifikovateľná. Cieľom tejto kapitoly príspevku je uviesť základný kontext, v ktorom sa nachádza požiadavka na efektívny výkon právnych povolaní vo všeobecnosti.

1. Požiadavky na efektívnosť v procesných kódexoch

V oblasti súkromného práva sa úvahy zákonodarcu o efektívnosti konania premietli do viacerých oblastí, niektoré však smerujú striktne k formalistickému poňatiu procesných pravidiel. Ako na formalistické „donucovanie“ k efektívnosti osoby participujúcej v súkromnoprávnom spore je možné nazerať na koncentráciu konania stanovenú v Civilnom sporovom poriadku alebo na lehoty na podanie opravných prostriedkov. Iné odporúčania k efektívnosti smerujú k výkonu povolania osôb zúčastňujúcich sa na civilnom procese, tieto však budú predmetom skúmania v nasledujúcej časti príspevku. Civilný sporový poriadok v čl. 8, cit. „*Strany sporu sú povinné označiť skutkové tvrdenia dôležité pre rozhodnutie vo veci a podoprieť svoje tvrdenia dôkazmi, a to v súlade s princípom hospodárnosti a podľa pokynov súdu.*¹⁰“ bezpochyby inštruuje strany sporu postupovať efektívne. Ekvivalentnú povinnosť následne Civilný sporový poriadok ukladá aj súdu, cit. „*Súd postupuje v konaní tak, aby vec bola čo najrýchlejšie prejednaná a rozhodnutá, predchádza zbytočným prieťahom, koná hospodárne a bez zbytočného a neprimeraného zaťažovania strán sporu a iných osôb.*¹¹“ Z citovaných ustanovení je zrejmé, že zásada hospodárnosti je obsahovou súčasťou vyjadrenia požiadavky efektívnosti ako na činnosť súdu, tak aj na činnosť strán sporu.

V oblasti verejného práva zákonodarca rozlišuje medzi mierou dôležitosti požiadavky na efektívnosť v správnom a trestnom procesnom kódexe. V Správnom súdnom poriadku je súdu daná povinnosť analogická Civilnému sporovému poriadku a to postupovať hospodárne, cit.: „*Správny súd sám určuje poradie jednotlivých procesných úkonov tak, aby konanie pred ním bolo rýchle a hospodárne.*¹²“ Správny súdny poriadok rozširuje požiadavku efektivity aj priznaním právomoci súdu sankcionovať určité „neefektívne“ kroky účastníkov konania, cit.: „*Správny súd môže tiež sankcionovať procesné úkony účastníkov konania, ktoré slúžia na zneužitie práv, najmä na prieťahy v konaní.*¹³“, ktorá súčasne implikuje požiadavku efektivity aj na súd a aj účastníkov konania. Ekvivalentný prístup k implicitnej efektívnosti je zákonodarcom volený aj voľbou procesných lehôt¹⁴. Procesné ustanovenia majúce na zreteli efektivitu konania sú v Civilnom sporovom poriadku a Správnom súdnom poriadku identifikovateľné v celom ich rozsahu, často aj podobnými formuláciami a to napriek tomu, že v rámci doktrinálnej bipartície ide o rôzne oblasti práva. Výsledná podobnosť je, vychádzajúc z časového aspektu spoločného vzniku oboch kódexov, pravdepodobne dôsledkom spolupráce riešiteľských kolektívov pri rekodifikácii Občianskeho súdneho poriadku.

Odlišnú mieru závažnosti efektivity ako podmienky konania obsahuje Trestný poriadok¹⁵. Pre trestné konanie zákonodarca ustanovil základný rámec efektivity už do základných zásad Trestného poriadku uvedených v § 2, konkrétne Zásada práva na prejednanie trestnej veci v primeranej lehote, cit.: „*Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.*¹⁶“ Trestný poriadok ani iný predpis presne nestanovuje, aká konkrétna lehota je v trestnom konaní, či už v jeho predsúdnej alebo súdnej časti, považovaná za primeranú. Pri posudzovaní

¹⁰ Čl. 8, Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

¹¹ Čl. 17, Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

¹² § 5, ods. 7, Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

¹³ Druhá veta § 28, Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

¹⁴ Pozri napr. § 103, ods. 2 a § 106, Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

¹⁵ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹⁶ § 2, ods. 7, Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

primeranosti lehoty sa vychádza z rozhodovacej praxe Ústavného súdu Slovenskej republiky a Európskeho súdu pre ľudské práva. Ak vec nie je meritórne rozhodnutá po prekročení judikatúrou uznávaných lehôt, za určitých podmienok môže mať samotná táto skutočnosť za následok aj mimoriadne zvýhodnenie osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie¹⁷. V trestnom konaní sa efektívnosť neuprednostňuje pred iné zásady chrániace hierarchicky vyššie chránené práva, napríklad nie je možné odôvodňovať efektívnosťou konania porušenie zásady náležitého zistenia skutkového stavu, nakoľko záujem na spravodlivom konaní predchádza jeho hospodárnosti. Efektívnosť ale môže byť aj v rámci trestného konania uprednostnená pred zneužívaním podporného práva. Napríklad ak osoba s právom na tlmočníka požaduje preklad do určitého marginálneho jazyka, v ktorom absentuje kvalifikovaný tlmočník, pričom štátnym jazykom krajiny pôvodu tejto osoby je aj všeobecne rozšírenejší jazyk a tento rozšírenejší jazyk je tejto osobe taktiež zrozumiteľný, z dôvodu efektívnosti môže byť tejto osobe uplatňujúcej svoje právo na tlmočníka pridelený aj tlmočník akreditovaný pre tento rozšírenejší jazyk.

2. Požiadavky na efektívnosť v osobitných predpisoch regulujúcich výkon niektorých právnych povolaní

Legislatívne požiadavky efektívnosti sa nachádzajú aj v osobitných predpisoch, v zmysle ktorých sa vykonávajú právnické povolania. Zákon o advokácii explicitne ukladá povinnosť advokátovi konať pri poskytovaní služieb efektívne, cit.: „*Advokát je povinný pri výkone advokácie postupovať s odbornou starostlivosťou, ktorou sa rozumie, že koná čestne, svedomito, primeraným spôsobom a dôsledne využíva všetky právne prostriedky a uplatňuje v záujme klienta všetko, čo podľa svojho presvedčenia považuje za prospešné. Pritom dbá na účelnosť a hospodárnosť poskytovaných právnych služieb.*“¹⁸ Ekvivalentne zákonodarca ustanovil v Zákone o prokuratúre povinnosť efektívne konať aj prokurátorom, cit.: „*Pri plnení úloh je prokurátor povinný postupovať iniciatívne, spravodlivo, nestranne a bez prietáhov.*“¹⁹ Induktívne je možné identifikovať požiadavku efektivity aj v Zákone o súdoch, kde sa zákonodarca dôrazne zaoberal prietahmi v konaní, cit.: „*Sťažnosť môže podať účastník konania alebo strana v konaní. Sťažnosť na postup súdu môže smerovať proti porušovaniu práva na verejné prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov alebo porušovaniu zásad dôstojnosti súdneho konania sudcami, súdnymi úradníkmi alebo zamestnancami súdu, ktorí plnia úlohy pri výkone súdnictva.*“²⁰ Vzhľadom na notoriu, že väčšina osôb vykonávajúcich povolanie, v ktorom kvalifikovane aplikuje právo, ho vykonáva v oblasti štátnej správy alebo samosprávy, zákonodarca neopomenul zahrnúť požiadavku efektivity ani do Správneho poriadku²¹. Správny poriadok ako lex generalis zvyrazňuje požiadavku efektívnosti jej zaradením už medzi základné pravidlá správneho konania, cit.: „*Správne orgány sú povinné svedomite a zodpovedne sa zaoberať každou vecou, ktorá je predmetom konania, vybaviť ju včas a bez zbytočných prietáhov a použiť najvhodnejšie prostriedky, ktoré vedú k správnenému vybaveniu veci. Ak to povaha veci pripúšťa, má sa správny orgán vždy pokúsiť o jej zmierne vybavenie. Správne orgány dbajú na to, aby konanie prebiehalo hospodárne a bez zbytočného zaťažovania účastníkov konania a iných osôb.*“²²

Z uvedených príkladov vyplýva, že efektívnosť ako predpoklad výkonu právneho povolania je prinajmenšom implicitne stanovenou povinnosťou v predpisoch regulujúcich štatisticky bežná všetky právne-praktické odvetvia.

¹⁷ ŠTRKOLEC, M.: *Úvod do trestného práva procesného*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, 224 s. ISBN 978-80-574-0091-2.

¹⁸ § 18, ods. 2, Zákon č. 586/2003 o advokácii.

¹⁹ § 5, písm. d), Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre.

²⁰ § 62, ods. 1, Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch.

²¹ Zákon č. 71/1967 o správnom konaní (správny poriadok).

²² § 3, ods. 4, Zákon č. 71/1967 Správny poriadok.

II. ZEFEKTÍVŇOVANIE VÝKONU PRÁVNEHO POVOLANIA VYBRANÝMI METÓDAMI PROSTREDNÍCTVOM SOFTVÉROVÝCH NÁSTROJOV

Analogicky štandardným metódam vedeckého skúmania, právna prax ekvivalentne používa zaužívané metódy právneho skúmania a aplikuje ich metodologické pravidlá taktiež ekvivalentne, predovšetkým:

- metóda právnej analýzy – rozdelenie skúmaného stavu na jednotlivé oblasti a ich časti a následné osobitné skúmanie týchto dielčích častí,
- metóda právnej syntézy – identifikácia jednotlivých dielčích častí skúmaného stavu a ich spojenie do uceleného pojmového vymedzenia,
- metóda právnej komparácie – pochopenie jednotlivých prvkov ich umiestnením do kontextu s inými vhodne zvolenými prvkami,
- metóda právnej kazuistiky – skúmanie záväzných aplikovaných výkladov práva pochádzajúcich od hierarchicky najvyšších súdnych autorít na konkrétnych prípadoch.

Analogicky uplatnením týchto metód je možné vyvodit' oblasti, ktoré vplývajú na mieru efektivity práce osoby vykonávajúcej právne povolanie. Výkon právneho povolania úzko súvisí so schopnosťou aplikovať tieto metódy pri výkone praxe na skúmaný stav. Vzhľadom na rozmanitosť možných prístupov k reálnej aplikácii uvedených metód právneho skúmania osobou vykonávajúcou právne povolanie nie je možné vytvoriť univerzálny a súčasne plne objektívny rámec klasifikujúci úrovne efektívnosti práce jednotlivca či skupiny. Návrhovo je možné objektivizovať len niektoré permanentne prítomné oblasti efektívnosti práce jednotlivca, profesionalizáciou ktorých by nutne dochádzalo k dlhodobému zefektívňovaniu práce osoby vykonávajúcej právnu prax bez ohľadu na dielčie, resp. osobitné nároky konkrétneho právneho odvetvia. Navrhujú sa tri oblasti:

1. Efektívna dostupnosť nadobudnutých znalostí, súvislostí a skúseností
2. Efektívny prístup k práci so spisovým materiálom
3. Efektívne trvalé udržiavanie štrukturálnych znalostí

Oblasť č. 1 odkazuje na problematiku, že vo všeobecnosti je práca v právnej oblasti spojená s informačnou kvantitou, ktorú štandardne nie je možné u priemerného jednotlivca uchovávať ako pamäťovú stopu, najmä nie v celom pri štúdiu a výkone praxe nadobudnutom rozsahu. Počas výkonu právnej praxe jednotlivec nadobudne kvantum podrobných informácií z praktizovaného odvetvia a z hľadiska budúcej vlastnej efektívnosti je nesporným záujmom tieto informácie systematicky spravovať. Oblasť č. 2 sa zameriava na prácu so spisom, ktorý je možné voľne považovať za stavebnú jednotku právnej praxe. Spracovaním spisu sa rozumie najmä spôsob práce s viacerými dokumentmi a prepájanie a záznam údajov a informácií z týchto dokumentov a z ďalších relevantných materiálov. Oblasť č. 3 pripomína, že určité elementárne informácie musia zotrvať v pamäti osoby vykonávajúcej právne povolanie sústavne, preto je potrebné ich periodicky obnovovať a overovať, či sú osobe vykonávajúcej právne povolanie k dispozícii v ktorýkoľvek moment.

Vlastnosťou softvérov vyvíjaných ako nástroje pre efektívne napĺňanie navrhnutých troch oblastí efektívnosti výkonu právnej praxe musí byť, uvažujúc technickú spôsobilosť osôb vykonávajúcich právne povolania, na jednej strane najmä užívateľská prívetivosť a prehľadnosť a na druhej strane, uvažujúc komplexnosť problematiky právnych odvetví, aj systémová robustnosť a kvalitatívne dostatočne sofistikovaná parametrizácia užívateľských vstupov. Implementáciou moderných znalostí z aplikovaných výskumov v týchto troch oblastiach bolo vyvinutých viacero špecializovaných softvérov ako nástrojov na pokrytie predmetných potrieb nie len právnej praxe, ale celkovo vedecko-výskumnej práce na základe požiadaviek osobného manažmentu informácií.

Analýzou dostupných riešení bol v každej oblasti identifikovaný v súčasnosti, s ohľadom na počet užívateľov a funkcionality, tzv. „mainstreamový“ softvér, ktorý je v nasledujúcich častiach kapitoly osobitne preskúmaný ku každej metóde.

1. Efektívna dostupnosť nadobudnutých znalostí a súvislostí

Oblasť efektívnej dostupnosti nadobudnutých znalostí a súvislostí spočíva v efektívnom agregovaní individuálne nadobudnutých poznatkov majúcich z časového hľadiska vyššiu mieru rezistencie proti zmenám a vplyvom krátkodobých trendov. Patria sem pre prax dôležité judikáty, doktríny a ich kazuistická aplikácia, rôzne nekodifikované právne zvyklosti a náročnejšie koncepty. Nepatria sem právne normy, detaily jednotlivých prípadov či úloh bez všeobecného významu a operatívne údaje.

Prostriedkom pre efektívnosť výkonu právnej praxe je osobná informačná databáza právnych a súvisiacich znalostí a súvislostí vytvorená užívateľom, ktorá prostredníctvom integrovanej softvérovej aplikácie vizualizuje vzájomné prepojenia týchto informácií. Jednotlivé prepojenia vzniknú na základe pravidiel vzájomného súvisu. Mechanizmus prepájania môže byť určený každým jednotlivým užívateľom softvéru podľa jeho osobných preferencií, a to tak normatívne pre celý systém ako aj individuálne pre konkrétny informačný vstup, resp. záznam.

Cieľom nemá byť uzavretá informačná databáza s konečným počtom prvkov, naopak je cieľom trvale otvorená a aktívne dopĺňaná osobná odborná tzv. Wikipédia. Predpokladom dlhodobej efektivity je trvalý individuálny vývoj databázy užívateľom softvéru, ideálne od počiatku jeho právnej praxe a počas celého pôsobenia v profesionálnej právnej praxi.

2. Metóda Zettelkasten

Metódu Zettelkasten pôvodne vyvinul nemecký sociológ Niklas Luhmann²³ (1927-1998) na efektívne triedenie a prepájanie informácií za účelom hĺbkového skúmania rôznych akademických ale aj praktických tém v širšom spektre kontextov. Aplikovaním tejto metódy napísal 70 kníh a 400 článkov z odvetví práva, ekonomiky, politiky a ďalších²⁴. Luhmann zdôrazňoval, že jeho autorské texty nevznikali ani tak cieľenou snahou o vytváranie literárnych diel, boli skôr automatickým vyústením pravidelného dopĺňania databázy informáciami, ktoré čítal, a ktorým vždy priradzoval súvis k iným informáciám. Luhmannova osobná databáza na konci jeho kariéry zahŕňala takmer 90 tisíc indexovaných papierových kartičiek 9x13 cm v niekoľkých úložiskách, resp. repozitároch. Názov metódy je odvodený zo skutočnosti, že Zettel predstavuje poznámku, Kasten predstavuje repozitár združujúci jednotlivé poznámky.

Luhmann rozdelil kartičky, resp. poznámky na tri samostatné druhy majúce svoj konkrétny účel – dočasné poznámky, literárne poznámky a trvalé poznámky. Dočasné poznámky slúžia na zachytávanie drobných nápadov a myšlienok, ktoré môžu byť neskôr rozpracované do širšieho kontextu. Literárne poznámky majú slúžiť ako prepis prečítanej myšlienky vlastnými slovami, ktorá zaujala tvorca poznámky v literatúre či inom relevantnom dokumente, judikáte a podobne. Trvalé poznámky slúžia na zaznamenanie kreatívneho či analytického myšlienkového procesu, ku ktorému vlastným myslením dospel tvorca poznámky rozvitím dočasných poznámok alebo spracovaním literárnych poznámok. Dočasné poznámky boli vždy skartované, literárne poznámky bývali osobitne archivované pre budúcu potrebu akademických citácií a podporovali budúcu dohľadateľnosť pôvodného textu. Trvalé poznámky zotrvali v systematicky rozdelených pracovných repozitároch a obsahovali osobitné označenie, resp.

²³ AHRENS, S.: *How to Take Smart Notes*. 2nd edition. (e-book) Amazon Publishing, 2017. p.8 ISBN 978-3982438801.

²⁴ HOLT, P.: *The Zettelkasten Method: Boosting productivity and knowledge management* [cit. 28.03.2024] Dostupné na internete: <https://e-student.org/zettelkasten-method/>.

odkaz na literárnu poznámku, ak z niektorej pochádzali, práve pre zjednodušenie citácie. Následne Luhmann spracoval systém referenčných znakov, v zásade spôsob priradenia kódu každej poznámke, ktorým poznámky systematicky označoval a triedil. Tento Luhmannov systém je v období osobných počítačov a špeciálnych softvérov zastaralý, preto nie je potrebné sa ním v kontexte efektívnosti súčasnej právnej praxe podporenej modernými výpočtovými technológiami zaoberať.

3. Softvérový nástroj – Obsidian

Program Obsidian je zdarma dostupný softvér ktorý umožňuje plným spôsobom integrovať informácie, poznámky, skúsenosti a odborné texty z ľubovoľnej oblasti do osobnej znalostnej databázy, okrem iných účelov aj pre zefektívnenie právnej praxe. Pôvodným účelom programu Obsidian bolo integrovať Luhmannovu metódu Zettelkasten do jednoduchej softvérovej aplikácie. Obsidian začal vznikať v roku 2020 a je napísaný primárne v programovacom jazyku Electron, ktorého výhoda spočíva v univerzálnej použiteľnosti na všetkých primárnych operačných platformách. Text samotných poznámok a vstupov zadaných užívateľom do Obsidianu sa archivuje vo formáte Markdown, ktorý je otvoreným formátom, t.j. k jeho používaniu sa nevyžaduje licencia.²⁵

Výhodou softvéru Obsidian je uchovávanie obsahu vytvoreného užívateľom práve v otvorenom formáte Markdown, čím užívateľ nadobúda relatívnu odolnosť vynaloženej práce na jednotlivých záznamoch voči zmenám a prípadnej závislosti na vývojárovi aplikácie. Logickým rizikom pre užívateľa ľubovoľnej aplikácie na dlhodobé uchovávanie informácií v horizonte dekád je práve stálosť a sústavnosť vývoja aplikácie. Prípadná budúca nedostupnosť alternatívnych či transformačne-prechodných riešení by pri voľbe každej proprietárnej technológie vyvolávala nevyhnutné pochybnosti o ochrane investovaných časových zdrojov užívateľa, preto je voľba vývojárov Obsidianu uchovávať plody práce užívateľa v otvorenom formáte nepostrádateľnou výhodou. V budúcnosti by aj pri hypotetickom úplnom ukončení vývoja softvéru Obsidian bolo vždy možné, z dôvodu dostupnej dokumentácie a logiky jeho práce s Markdown súbormi pokračovať vo vývoji funkčne totožného softvéru iným vývojovým tímom. Takisto informačné vstupy vygenerované užívateľom vo formáte Markdown nevyžadujú špeciálny softvér na prácu s nimi, tento formát je kompatibilný s každým bežným operačným systémom bez potreby inštalácie špecializovaných aplikácií, čím odpadá riziko možnej straty dlhodobej produktívnej činnosti osoby uchovávajúcej dôležité nadobudnuté znalosti a súvislosti.

Samotný softvér Obsidian sa v súčasnosti rozložením javí nie nepodobne bežnému internetovému prehliadaču a netechnicky je možné zastávať zjednodušený názor, že funguje na podobnom princípe. Pripodobnenie bežnému internetovému prehliadaču spočíva práve v tom, že Obsidian taktiež len prehliada len už vytvorený, t.j. existujúci obsah, prípadne umožňuje užívateľovi vytvárať ďalší. „Internetom Obsidianu“ sú práve poznámky v ňom vytvorené alebo pridané medzi Markdown súbory. Na disku osobného počítača alebo mobilného zariadenia sa teda nachádza konkrétny počet dokumentov vo formáte Markdown, rovnajúci sa počtu poznámok vytvorených, stiahnutých alebo pridaných užívateľom Obsidianu. Softvér Obsidian teda neslúži ako interné úložisko poznámok, len užívateľ prostredníctvom rozhrania Obsidianu samostatne na disku uložené poznámky zobrazuje, vyhľadáva, vytvára, spravuje, upravuje, kategorizuje, označuje, alebo s nimi inak pracuje.

Kľúčovou funkcionalitou Obsidianu je unikátna vizualizácia prepojení – v špeciálnom okne s názvom Graph view môže užívateľ zobrazovať špeciálnu grafiku prepojení medzi jednotlivými poznámkami, ktorej obraz sa vytvorí na základe pravidiel, ktoré si sám

²⁵ Anonymous: *Obsidian (software)*. Wikipedia [cit. 28.03.2024] Dostupné na internete: [https://en.wikipedia.org/wiki/Obsidian_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Obsidian_(software)).

zadefinoval, a súčasne na základe funkcionality softvéru pre správu týchto pravidiel. Finálna vizualizácia je mapou poznámok s bodmi, uzlami a linkami, pripomínajúcimi pavučinu. Práve táto štruktúrovaná vizualizácia je unikátnou perspektívou pri tvorivej činnosti v právnej oblasti.

4. Alternatívy

Alternatívne je možné pristupovať k efektívnej dostupnosti nadobudnutých znalostí a súvislostí inými metódami či postupmi na jednej strane, alebo na druhej strane totožným metódami či postupmi, avšak s odlišným softvérovým vybavením.

Metódu Zettelkasten Niklasa Luhmanna niektorí autori zaradzujú do kategórie „Second Brain“ prístupov, voľne preložené z angličtiny ako prístupy, ktorými si tvorca vytvára druhý mozog, prípadne myseľ či pamäť. Alternatívne bola popísaná metodika Tiaga Forteho nazvaná PARA²⁶ – Projects, Areas, Resources and Archives, voľne preložené z angličtiny ako projekty, oblasti, zdroje a archívy. Menej sofistikovanejšími metódami s dostatočnou softvérovou podporou sú aj (v pôvodných dohľadateľných názvoch) Cornell, Mind Map a Bullet Journal. Alternatívne softvéry pre efektívnu spätnú dostupnosť nadobudnutých znalostí a súvislostí sú aj Logseq, Roam Research, Notion, Evernote a množstvo ďalších, ktoré v dynamickom odvetví softvérového vývoja sústavne vznikajú a zanikajú.

5. Efektívny prístup k práci so spisovým materiálom

Oblasť efektívneho prístupu k práci so spisovým materiálom spočíva v štruktúrovaní získaných informácií a organizovaní spôsobu, akým sa označujú a zaznamenávajú vzájomné prepojenia medzi týmito informáciami. Pri štúdiu a vyhodnocovaní spisového materiálu má osoba vykonávajúca právne povolanie na zreteli vždy určitý účel a predmet svojho skúmania, teda takmer nikdy nie úplne celý obsah dokumentu a taktiež nie každý jednotlivý dokument je pre zamýšľaný výstup relevantný. Naopak, často je z celého spisu dôležitých len niekoľko dokumentov a z jednotlivého dokumentu je často dôležitý iba jediný výrok, fakt, údaj či informácia, pričom práve túto drobnú časť dokumentu je potrebné zaznamenať na osobitné miesto, kde bude zdrojom pre zamýšľaný právny výstup. Predmetom skúmania tejto časti príspevku nie je správna identifikácia relevantnej časti dokumentu, ktorú je potrebné zaznamenať osobitne, ani spôsob organizácie dokumentov v spise, ale výlučne spôsob záznamu.

Prostriedkom pre efektívny prístup k práci so spisovým materiálom je taký nástroj, ktorý umožňuje vybrané časti dokumentu efektívne organizovať, označovať prepájať, presúvať a umiestňovať do kontextu s ostatnými časťami.²⁷ Predmetný nástroj musí užívateľovi zjednodušovať vizualizáciu vybraných častí a zároveň musí umožňovať jednoduchý odkaz na zdroj tejto vybranej časti.

Cieľom má byť jednoduchá, zorganizovaná a prehľadná vizualizácia vybraných častí dokumentov spisového materiálu a ich vzájomných prepojení doplnená o poznámky a komentáre užívateľa, ktorá užívateľovi slúži ako faktografická a myšlienková mapa pre vypracovanie samostatného výstupu, ktorého vyhotovenie bolo pôvodným účelom skúmania spisu. Čím prehľadnejšie softvérový nástroj zvláda tieto činnosti, tým viac svojej kognitívnej kapacity môže užívateľ venovať právnej práci namiesto mrhania mentálnymi zdrojmi na samotnú organizáciu.

²⁶ STELZEL, P.: *Zettelkasten vs. Second Brain vs. PARA – What's the difference?* [cit. 28.03.2024] Dostupné na internete: <https://philipp-stelzel.com/zettelkasten-second-brain-para/>.

²⁷ TASHMAN, C. S. – EDWARDS, W. K.: *LiquidText: A Flexible, Multitouch Environment to Support Active Reading*. GVU Center, Georgia Institute of Technology. Publikované na *International Conference on Human Factors in Computing Systems (SIGCHI)*, CA. 2011. p. 1. ACM 978-1-4503-0267-8/11/05.

6. Metóda Mind Map

Metóda organizácie informácií Mind Map (ďalej aj „myšlienková mapa“) slúži na analýzu témy či problému a prostredníctvom užívateľsky tvorenej grafickej vizualizácie asociácii medzi jeho parciálnymi časťami²⁸. Užívateľovi je k dispozícii plocha, ktorú je možné si stotožniť s plochou tabule v bežnej učebni, pričom väčšina digitálnych softvérov používa tzv. Infinite Canvas, voľne preložitelné ako (z pohľadu veľkosti) nekonečné plátno/tabuľa. Na túto plochu užívateľ umiestňuje uzly (tzv. Nodes), ktoré môžu mať dizajn obdĺžnikov obsahujúcich informácie alebo údaje, resp. výňatky vybraného textu z dokumentov. Následne medzi jednotlivými uzlami užívateľ vytvára väzby (tzv. Links), ktoré čiarou alebo iným grafickým spôsobom deklarujú väzbu medzi jednotlivými uzlami. Finálna vizualizácia je mapou uzlov prepojených linkami pripomínajúcimi pavučinu alebo vývojový diagram. Takto štruktúrovaná vizualizácia je unikátnym podkladom pre odborné vyhodnotenie témy či problému v právnej oblasti.

Existujú tri hlavné systémy organizácie plochy a to Freeform, Hierarchy a Outline, každý majú svoje využitie. Systém Freeform nekladie na užívateľa žiadne obmedzenia, užívateľ môže umiestňovať uzly a vytvárať väzby neobmedzene. Systém Hierarchy ohraničuje organizáciu väzieb výlučne na princíp rodič-dieťa, teda na báze organizačnej štruktúry. V centre je umiestnený centrálny rodičovský uzol, ktorý predstavuje nosnú tému a do okolia sa postupne rozrastajú dielčie uzly, ktoré sú vždy dieťaťom nadradeného uzla a rodičom podradeného uzla. Systém Outline je najrigidnejším spôsobom organizácie plochy, ktorý sprísňuje systém Hierarchy o povinnú systematickosť grafického usporiadania uzlov systematicky do úrovní podľa ich jednotnej dôležitosti. Voľba systému závisí od vôle užívateľa a charakteru jeho potrieb pri vytváraní myšlienkového mapy.

7. Softvérový nástroj – LiquidText

Softvér LiquidText je softvérom na analýzu dokumentov pôvodne vyvíjaným pre dotykové prostredie, resp. pre tablety ideálne s možnosťou použitia stylusu, dnes už dostupný aj na desktopových platformách. Užívateľ môže analyzovať aj jednotlivý dokument ale výhody softvéru sú najmä v prepracovanosti organizácie práce práve s viacerými dokumentami, jednoducho je možné importovať a analyzovať celý spis.

Prostredie softvéru rozdeľuje obrazovku na tri stĺpce s užívateľsky variabilnou šírkou – ľavý stĺpec obsahuje zoznam importovaných dokumentov, stredný stĺpec zobrazuje obsah práve zvoleného dokumentu a pravý stĺpec nekonečnú plochu organizovanú systémom Freeform, na ktorú je možné umiestňovať uzly a vytvárať medzi nimi väzby. Uzlami môžu byť vybrané časti textu z importovaných dokumentov (tzv. Excerpt) alebo vlastné užívateľské komentáre. Softvér umožňuje vytvoriť viacero plôch v rámci toho istého projektu a neabsentuje ani možnosť farebného rozlíšenia prvkov.

Primárnou výhodou softvéru LiquidText je pôvodné zameranie aj na oblasť výkonu právnych povolaní, pre účely ktorých vývojári implementovali viacero špeciálnych funkcií. Tieto funkcie umožňujú efektívne pracovať s kľúčovými slovami alebo identifikovaním kontextu vybraných uzlov. Rozsah týchto funkcií vývojári približujú inštruktážnymi video návodmi.

²⁸ Anonymous: *Note-taking techniques*. The Open University. [cit. 28.03.2024] Dostupné na internete: <https://help.open.ac.uk/notetaking-techniques/mind-maps>.

8. Alternatívy

Alternatíva softvéru LiquidText v súčasnosti neexistuje, softvér je svojím určením a funkcionalitou unikátny. Alternatívnymi softvérmi pre vytváranie myšlienkových máp sú Simple mind, Mind Meister, Lucidchart. Aktuálnym trendom je vývoj softvérov, ktoré dokážu vytvárať trojdimenzionálne myšlienkové mapy, aktuálne koncepty sa však pre využitie v oblasti právnej praxe nejavia praktickými.

9. Efektívne trvalé udržiavanie štrukturálnych informácií

Oblasť efektívneho trvalého udržiavania štrukturálnych informácií spočíva v aktívnej sústavnej činnosti osoby vykonávajúcej právne povolanie smerujúcej k zabezpečeniu trvalého zotrávania základných a kľúčových právnych poznatkov v dlhodobej pamäti tejto osoby, pričom sa sem radia len poznatky, ktoré sú z časového hľadiska rezistentné proti pravidelným zmenám. Patria sem všeobecné koncepty práva podstatné pre aplikačnú prax ako napríklad rozdiel medzi pojmovým vymedzením termínov *ex nunc* a *ex tunc*, ale často aj bežné údaje o dĺžkach dôležitých lehôt či iných právne relevantných limitov.

Prostriedkom pre efektívnosť výkonu právneho povolania môže byť zoznam týchto pre prax dôležitých informácií a definícií. Trvalé udržiavanie obsahu takéhoto „zoznamu“ v dlhodobej pamäti osoby vykonávajúcej právnu prax je možné zefektívniť prostredníctvom kombinácie vhodnej metódy a k nej vyvinutému softvérovému nástroju. Jednotlivé neuronové prepojenia uchovávajúce pamäťovú stopu v mozgu jednotlivca môžu byť stimulované prepracovanými a osvedčenými metódami, ktoré umožňuje moderná softvérová aplikácia interaktívnym spôsobom aplikovať.

Cieľom má byť trvalé uchovanie vybraných kľúčových informácií v pamäti osoby, ktoré je následne schopná kedykoľvek v prípade potreby s istotou aplikovať. Obsah a rozsah informácií je ideálne od počiatku právnej praxe počas celého profesionálneho pôsobenia upravovať podľa aktuálnych potrieb tejto praxe a dopĺňať osobnými preferenciami.

10. Metóda Spaced Repetition

Vzdelávacia metóda Spaced Repetition (ďalej aj „rozložené opakovanie“) je v zásade protikladom prístupu nárazového učenia, ktorý je pozorovateľne najrozšírenejším modelom medzi študentmi právnych odvetví. Empirickým dokazovaním sa zistilo, že „*ľudia si lepšie určitú skutočnosť zapamätajú ak využívajú krátke študijné úseky počas dlhšieho časového rozpätia.*“²⁹ Metóda je v jej najjednoduchšej neelektronickej aplikácii založená na používaní obojstranne popísaných kartičiek. Na jednej strane kartičky je uvedený určitý údaj alebo otázka a na druhej strane je korešpondujúci údaj alebo odpoveď na otázku. V elektronickej verzii samozrejme existujú aj sofistikovanejšie typy kartičiek. Rozložené opakovanie ako podklad metódy spočíva v tom, že kartičky sa podľa užívateľom nastaviteľnej logiky intervalov opakovania a spätnej väzby od užívateľa opakujú v takých časových intervaloch, aby sa predišlo zníženiu až strate schopnosti vyvolania informácie z dlhodobej pamäte jednotlivca.

Pred nástupom digitalizácie sa metóda v aplikačnej rovine testovala a realizovala prostredníctvom postupného štúdia papierových kartičiek. V nadväznosti na možnosť vytvárania digitálnych kariet a ich efektívneho použitia metódou rozloženého sa sofistikované balíčky digitálnych kariet stávajú významnou pomôckou vo vyššom vzdelávaní³⁰. Využitím

²⁹ SETTLES, B. – MEEDER, B. A.: *Trainable Spaced Repetition Model for Language Learning*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.aclweb.org/anthology/P16-1174.pdf>.

³⁰ Anonymous: *How To Use Anki In Medical School*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://themdjourney.com/how-to-use-anki-in-medical-school/>.

metódy digitálnych kariet možno jednoducho dosiahnuť rozloženie zložitých konceptov do menších celkov³¹, ktoré je kognitívne jednoduchšie memorovať. Oblasť voľby vhodného prístupu k vytváraniu databáz informácií pre metódu rozloženého učenia je po dlhodobom skúmaní už dávno prebádanou oblasťou³².

11. Softvérový nástroj – ANKI

Program ANKI je voľne dostupným softvérom pre väčšinu platforiem a umožňuje vytvoriť databázu informácií z ľubovoľnej oblasti a je v súčasnosti najpoužívanejším nástrojom pre štruktúrované učenie a opakovanie atomárnych informácií formou širokého spektra rôznych typov digitálnych kariet. V súčasnosti sú digitálne karty štandardne využívané pri výučbe jazykov, kde je na jednej strane karty napísané slovné spojenie v cieľovom jazyku a na druhej strane v zdrojovom jazyku. Užívateľovi sa po spustení balíčka odhalí vždy najprv jedna strana karty a užívateľ sa pokúsi vybaviť si korešpondujúce slovo v druhom jazyku. Následne si sám kartu digitálne „otočí“ a program ANKI zobrazí druhú stranu karty, resp. správnu odpoveď. Po skontrolovaní odpovede a porovnaní s vlastným odhadom sa užívateľ sám ohodnotí výberom z definovanej škály možností (vedel som s istotou, viac-menej som vedel, nevedel som, ...), pričom výberom z tejto škály užívateľ dáva spätnú väzbu do algoritmu programu ANKI k algoritmickému vydefinovaniu dĺžky nasledujúceho časového intervalu, v ktorom sa bude opakovať táto konkrétnej karty. Algoritmická logika spočíva na princípe, že ak užívateľ sám vyhodnocuje svoje znalosti kariet, program určuje budúce opakovanie karty práve na základe sebahodnotenia užívateľa. Z používateľského hľadiska je vhodnejšie prikláňať sa ku kritickejším hodnoteniam znalosti kariet, lebo tieto vedú k skorším zobrazeniam a teda pravidelnejším opakovaniam problematických kariet. Databázu je možné v súčasnosti vytvárať priamo v programe ANKI, stiahnuť z verejných databáz iných užívateľov alebo importovať z formátov iných softvérov, napríklad Microsoft Excel. Program ANKI podporuje viacero typov digitálnych kariet, napríklad otázka odpoveď, otázky s výberom z viacerých odpovedí, výroky s vynechanými kľúčovými slovami, obrázky so skrytými popismi a podobne. Výhodou riešenia je možnosť vytvárať a následne jednoducho zdieľať databázy kariet pre neobmedzený počet užívateľov, napríklad v rámci inštitúcie alebo odvetvia.

Pokročilý používateľ si v programe dokáže nastaviť širokú paletu parametrov ovplyvňujúcich frekvenciu opakovania kariet, teda ako často a za akých podmienok sa karta zobrazí, prípadne ako často chce používateľ s programom pracovať a ako často mu to program má pripomínať. Pochopenie týchto pravidiel nie je pre využívanie programu nevyhnutnosťou, program na začiatku vždy zvolí základné univerzálne nastavenie vhodné pre ľubovoľný balíček kariet. Manuálne nastavovanie týchto pravidiel umožňuje ďalšiu individualizáciu a optimalizáciu užívateľskej skúsenosti a spokojnosti s výsledkami učenia a opakovania.

12. Softvérové Alternatívy

Alternatívne softvéry pre oblasť efektívneho obnovovania štruktúrnych informácií sú aj SuperMemo, Quizlet, Memrise, Mochi a množstvo ďalších, ktoré v dynamickom odvetví softvérového vývoja sústavne vznikajú a zanikajú. Zaujímavejším vývojom v oblasti softvéru v roku 2024 je schopnosť lingvistických umelých inteligencií s pozoruhodnou kvalitatívnou mierou generovať digitálne karty z predloženého textu, čím sa časť metódy Spaced-Repetition

³¹ FRANK, T.: *8 Better Ways to Make and Study Flash Cards*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://collegeinfo geek.com/flash-card-study-tips/>.

³² EVANS, G.: *How to Learn Law Effectively Using Anki*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.gareth-evans.com/how-to-learn-law-effectively-using-anki/>.

spočívajúca vo vytváraní materiálov môže značne zjednodušiť a v blízkej budúcnosti revolucionizovať aj prax akademickej obce v oblasti výuky faktov.

III. ZÁVER

Efektivita výkonu právneho povolania je komplexnou oblasťou, ktorú je možné vyhodnocovať podľa radu kritérií. Príspevok je zameraný na oblasť efektivity aplikácie mentálnych a odborných možností a schopností osoby vykonávajúcej právnu prax. Individuálny rozvoj týchto osobných možností a schopností je možné docieľiť prostredníctvom špecializovaných metód a postupov. Za účelom flexibilnejšej a účinnejšej aplikácie boli niektoré z dostupných metód v horizonte poslednej dekády podporené softvérovým vývojom, ktorý do súčasnosti už zvládol vygenerovať užívateľsky prívetivé aplikácie.

V prvej kapitole príspevku je predložený normatívny kontext požiadavky efektivity v rámci vnútroštátnej legislatívy. Skúmanú oblasť efektivity je z legislatívy možné vyvodiť len implicitne, najvýraznejší odkaz sa nachádza v advokátskom poriadku.

Úvod druhej kapitoly príspevku obsahuje návrh troch oblastí, ktoré majú priamy vplyv na osobný výkon právneho povolania. Tieto oblasti sú formulované ako Efektívna dostupnosť nadobudnutých znalostí, súvislostí a skúseností, Efektívny prístup k práci so spisovým materiálom a Efektívne trvalé udržiavanie štruktúrnych znalostí. Každá zo skúmaných oblastí je v samostatnej podkapitole osobitne pojmovo vymedzená a kontextuálne zaradená. K rozvoju týchto oblastí individuálnej efektivity sú predložené metódy, ktoré môže osoba vykonávajúca nielen právne povolanie použiť na individuálnej úrovni bez potreby externého dohľadu. Metódy pre rozvoj formulovaných oblastí efektivity sú Zettelkasten, Mind Map a Spaced Repetition. Každá z týchto metód je za súčasnej dostupnosti digitálnej techniky najefektívnejšie aplikovateľná prostredníctvom multiplatformových softvérov, ktoré boli vyvíjane špeciálne v súlade s teoretickým akademickým výskumom sprevádzajúcim rozvoj a overujúcim funkčnosť danej metódy. Pre každú metódu bola skúmaná dostupnosť špecializovaných softvérov a bol zvolený jeden nástroj, ktorý sa špecificky najviac hodí na výkon právneho povolania. Zvolené softvéry sú Obsidian, LiquidText a ANKI.

V rámci skúmania efektívnosti výkonu právnych povolání je zjavne možné identifikovať univerzálne oblasti, ktorých systematizácia môže mať aspoň čiastočný vplyv na efektívnosť všeobecnej právnej praxe. Užívateľ, ktorý by si osvojil teoretický základ uvedených metód a následne by investoval nevyhnutný čas na stotožnenie sa s ovládacím prostredím príslušných softvérov, by bol sústavným využívaním ich funkcionality v dlhodobom horizonte bezpochyby schopný zvýšiť efektivitu aplikácie svojich odborných znalostí a nadobudnutých skúseností do svojej právnej praxe a to bez ohľadu na konkrétne právne odvetvie, v ktorom pôsobí.

V horizonte najbližšej dekády má zvyšovanie osobnej efektivity u osoby vykonávajúcej právne povolanie, uvažujúc rozvoj umelej inteligencie, existenčný význam.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: efektivita, právo, povolanie, zettelkasten, mind map, spaced repetition

KEY WORDS: effectivity, law, profession, zettelkasten, mind map, spaced repetition

POUŽITÉ PRAMENE

Legislatíva:

1. Zákon č. 71/1967 o správnom konaní (správny poriadok)
2. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

3. Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre
4. Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon)
5. Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch
6. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
7. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
8. Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok

Publikácie:

1. AHRENS, S.: *How to Take Smart Notes*. 2nd edition. (e-book) Amazon Publishing, 2017. 178p. ISBN 978-3982438801.
2. CEPL, V.: *K pojmu efektívnosti právnych norem* In: Právnik, 1973, Roč CXII, č. 10, s. 892 – 900.
3. ČECHÁK, P.: *Axiologické aspekty efektívnosti pôsobení práva*. Dizertační práce, Praha : Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, 183 s.
4. EVANS, G.: *How to Learn Law Effectively Using Anki*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.gareth-evans.com/how-to-learn-law-effectively-using-anki/>.
5. FRANK, T.: *8 Better Ways to Make and Study Flash Cards*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://collegeinfo geek.com/flash-card-study-tips/>.
6. GERLOCH, A.: *K možnostem stabilizace právního řádu ČR a zvýšení efektívnosti legislativního procesu*. In: VOSTRÁ, L., ČERMÁKOVÁ, J. (Ed.). *Otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice*. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého symposia „Aktuální otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice“, Plzeň: Vydavatelství a Nakladatelství: Aleš Čeněk, 2005, s. 17 – 23, ISBN 80-86898-52-0.
7. SETTLES, B. – MEEDER, B. A.: *Trainable Spaced Repetition Model for Language Learning* [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.aclweb.org/anthology/P16-1174.pdf>.
8. HOLT, P.: *The Zettelkasten Method: Boosting productivity and knowledge management* [cit. 28.03.2024] Dostupné na internete: <https://e-student.org/zettelkasten-method/>.
9. STELZEL, P.: *Zettelkasten vs. Second Brain vs. PARA – What’s the difference?* [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://philipp-stelzel.com/zettelkasten-second-brain-para/>.
10. ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. Bratislava: EPOS, 2010, s. 400. ISBN 978-80-805-7854-1.
11. ŠTRKOLEC, M.: *Úvod do trestného práva procesného*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, 224 s. ISBN 978-80-574-0091-2.
12. TASHMAN, C. S. – EDWARDS, W. K.: *LiquidText: A Flexible, Multitouch Environment to Support Active Reading*. GVU Center, Georgia Institute of Technology. Publikované na *International Conference on Human Factors in Computing Systems (SIGCHI)*, CA. 2011. ACM 978-1-4503-0267-8/11/05.
13. Anonymous: *Note-taking techniques*. The Open University. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://help.open.ac.uk/notetaking-techniques/mind-maps>.
14. Anonymous: *Obsidian (software)*. Wikipedia [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: [https://en.wikipedia.org/wiki/Obsidian_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Obsidian_(software)).
15. Anonymous: *How To Use Anki In Medical School*. [cit. 28.03.2024]. Dostupné na internete: <https://themdjourney.com/how-to-use-anki-in-medical-school/>.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Ing. Matej Biroš

Interný doktorand na Katedre trestného práva

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, Košice

ORCID 0009-0005-2612-6837

Mobil: +421 949 754 458, E-mail: matej.biros@protonmail.com

AMENDMENTS TO THE POLISH COMMERCIAL COMPANIES CODE RELATING TO TRADING OF SHARES OF NON-PUBLIC JOINT-STOCK COMPANIES

*Dominik Mizerski*¹

*Faculty of Law and Administration
University of Silesia in Katowice*

ABSTRACT

*The purpose of this article is to present the effects of the introduction of mandatory dematerialisation of shares (abolition of paper share certificates) on the share trading regime in non-public joint-stock companies. The abolition of the **paper shares certificates** has led to a significant similarity between the trading regime for registered shares and bearer shares. The considerations covered in the article include the impact of the introduction of share dematerialisation, in particular the issue of keeping a register of shareholders in terms of the possibility of maintaining this register by means of a distributed and decentralised database, including blockchain technology.*

I. INTRODUCTION

Based on the Act of 30 August 2019² amending the Commercial Companies Code³, the mandatory dematerialisation of shares was introduced. The provisions of the Act of 30 August 2019 came into force on 1 March 2021. As a result of the introduced changes, all shares (both registered and bearer) have been dematerialised. In addition, all shares are subject to registration either in the register of shareholders (Art. 328¹ CCC) or in the securities depository (Art. 328¹¹ CCC). It is not possible to register shares in the register of shareholders and the central securities depository at the same time (Art. 328¹² CCC). The decision to register the shares with the central securities depository implies dematerialisation on the basis of the provisions of the Act on Trading in Financial Instruments⁴, which then determines all the legal consequences arising therefrom for the company and the shareholders (Art. 328¹¹ § 1 CCC). On the other hand, in the case of registration of shares in the register of shareholders, such a company is subject to the provisions of the Commercial Companies Code⁵.

The purpose of this article is not only to present the consequences of the introduction of the mandatory dematerialisation of shares on the trading regime for registered and bearer shares, but also to prove permissibility of using modern technology, in particular DLT technology, in keeping this register. A review of these consequences and an assessment of the admissibility of the use of modern technology in keeping of the register of shareholders is based on a historical interpretation of the legislation and an analysis of the current legislation. The considerations in

¹ Dominik Mizerski (dominik.mizerski@us.edu.pl), PhD Candidate at the University of Silesia in Katowice, Research Assistant at the University of Silesia in Katowice, Member of the Research Team of Economic and Commercial Law.

² Act of 30 August 2019 amending the Act - Commercial Companies Code and certain other acts, the Official Journal of Laws, 2019.1798, as amended, abbreviated as Act of 30 August 2019.

³ Act of 15 September 2000 Commercial Companies Code, the Official Journal of Laws, 2024.18, as amended, abbreviated as CCC or Commercial Companies Code.

⁴ Act of 29 July 2005 on Trading in Financial Instruments, the Official Journal of Laws, 2023.646 as amended, abbreviated as Act on Trading.

⁵ KIDYBA, A.: Kodeks spółek handlowych, t. 2, Komentarz do art. 301-633, Warszawa, Wolters Kluwer, 2023, pp. 147-148.

this article are limited to the issues arising from the registration of shares in the register of shareholders.

II. STATUS BEFORE THE INTRODUCTION OF SHARE DEMATERIALISATION

Under the legislation in force until 1 March 2021, the trading regime for shares was differentiated according to the type of share to be disposed.

The transfer of a registered share was made by a written declaration, either on the share certificate itself or in a separate document and required the transfer of possession of the share (Art. 339 CCC). The transferor's declaration did not have to specify the title on the basis of which shares were transferred, but only the name of the transferee⁶. In addition, an entry had to be made in the register of shares (*księga akcyjna*) (Art. 341 § 1 CCC). The management board of the company was responsible for keeping the register of shares (Art. 341 § 1 CCC), but the company could outsource the keeping of the register of shares to a bank or investment firm in the Republic of Poland (Art. 342 CCC). According to the prevailing doctrine, registration in the share register had declaratory effect, but was a necessary condition for obtaining formal legitimacy to exercise rights attached to shares⁷. However, the registration did not remedy an invalid act on which the registration was based. The registration created a kind of rebuttable presumption of the material legitimacy of the shareholder entered in the register of shares. The presumption could be rebutted by proof to the contrary that a person was not entitled to the shares⁸.

The Commercial Companies Code did not specify the rules for the transfer of bearer shares. In this case, based on Art. 2 of the Commercial Companies Code, Art. 921¹² of the Civil Code⁹ was applied *mutatis mutandis*. In order to transfer such shares, it was necessary to have a valid basis for the disposition (Art. 510 § 2 CC) and to contractually transfer the ownership of the share certificate by issuing this certificate (Art. 921¹² CC and Art. 517 § 2 CC)¹⁰. The transfer of rights from bearer shares required not only the surrender of the shares, but also the transfer of ownership of the share certificate. The transfer of ownership of the share certificate took place on the basis of a real act of disposal. The agreement constituting the basis of transfer did not require any special form and, in principle, the act of handing over the certificate constituted an agreement between the parties to transfer ownership of the certificate¹¹. Notification of the transfer of shares to a company was not a condition for the validity of the acquisition, and therefore the company did not, in principle, have up-to-date information on the holders of bearer shares. According to the justification of the Act of 30 August 2019, the structure of bearer shares in companies that are not public companies has led to the impossibility of exchanging tax information on the holders of bearer shares due to the impossibility of identifying them¹².

III. STATUS AFTER THE INTRODUCTION OF SHARE DEMATERIALISATION

Dematerialisation or, more precisely, the dematerialisation of paper share certificates issued by companies, took effect by operation of law on 1 March 2021, and on the same date the entries

⁶ OPALSKI, A.: In: A. Opalski (ed.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A. Spółka akcyjna. Komentarz do art. 301-392*, Warszawa, C.H. Beck, 2016, p. 807.

⁷ SOŁTYSIŃSKI, S., MATACZYŃSKI, M.: In: S. SOŁTYSIŃSKI, A. SZAJKOWSKI, A. SZUMAŃSKI, J. SZWAJA, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz spółek handlowych. Komentarz, t. 3*, Warszawa, C.H. Beck, 2013, p. 338; OPALSKI, A.: In: *Kodeks...*, p. 831 (n 6).

⁸ OPALSKI, A.: In: *Kodeks...*, pp. 832-833 (n 6).

⁹ Act of 32 April 1964 Civil Code, the Official Journal of Laws, 2023.1610, as amended, abbreviated as CC or Civil Code.

¹⁰ POPIOŁEK, W.: *Akcja-prawo podmiotowe* Warszawa, C.H. Beck, 2010, p. 155.

¹¹ POPIOŁEK, W.: *Prawo właściwe dla przeniesienia akcji poza obrotem regulowanym*, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2002, no 11, p. 45.

¹² Justification of the amendment proposal, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3541> (access: 7.05.2024).

in the register of shareholders creating dematerialised registered shares took legal effect¹³. Shares understood as securities incorporated in documents have been replaced by electronic shares certificates¹⁴, which are declarable and dematerialised securities¹⁵. These changes have not abolished the institution of registered and bearer shares, but have substantially harmonised the rules governing their disposal and registration¹⁶. This distinction remains relevant for the possibility of reserving restrictions on the disposal of registered shares and for the preferential treatment thereof.

From 1 March 2021, instead of the previous obligation to keep a register of shares covering only registered shares and registered temporary certificates, the legislator has introduced the obligation to register all shares (either registered or bearer shares) of a non-public joint-stock company either in the register of shareholders or in a central securities depository. This removes the anonymity of holders of bearer shares, which was one of the objectives of the mandatory dematerialisation of shares¹⁷. One effect of the mandatory dematerialisation of bearer shares is that companies have access to up-to-date shareholder information, as this information is recorded in the share register and will be available to the company and its shareholders¹⁸.

The dematerialisation of shares is based on a simple single-tier registration system. This system acts both as a synthetic custodian account, held in the name of company and covering the entire issue of all the share series of company, and as a securities account in so far as it identifies the entities entitled to certain shares. Consequently, the register of shareholders performs three functions simultaneously: firstly, that of a depository institution, which registers the series of shares concerned for the benefit of the issuer and monitors the correspondence between the number of shares in circulation and the size of the issue; secondly, that of an account (account) for dematerialised shares for the benefit of each holder; and thirdly, that of a settlement institution, which records changes in the "holdings" of each entitled shareholder¹⁹.

IV. REGISTER OF SHAREHOLDERS

The main function of the register of shareholders is to identify the persons entitled to shares. This follows from Art. 343 § 1 of the Commercial Companies Code, which provides that, in relation to the company, only the person entered in the register of shareholders shall be deemed to be a shareholder²⁰. The register of shareholders is kept by a person authorised to keep securities accounts under the Act on Trading²¹. Such register may not be kept by the company's management board.

The provisions of the Commercial Companies Code provide for a mandatory minimum of information to be published in the register (Art. 328³ § 1 CCC). The register of shareholders

¹³ POPIOŁEK, W.: Rozporządzenie akcjami rejestrowymi spółek niepublicznych, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, 2020, No. 5, p. 3.

¹⁴ POPIOŁEK, W.: Podmiot prowadzący rejestr akcjonariuszy jako strona umowy ze spółką akcyjną, In: J. Haberko, J. Grykiel, K. Mularski (eds.), *Ius civile vigilantibus scriptum est. Księga jubileuszowa Profesora Adama Olejniczaka*, Warszawa, C.H. Beck, 2022, p. 559.

¹⁵ POPIOŁEK, W.: *Rozporządzenie...*, p. 5 (n 13).

¹⁶ WOSIAK, K.: Nabycie akcji zarejestrowanych w rejestrze akcjonariuszy w dobrej wierze, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2021, No. 5, p. 3.

¹⁷ PABIS, R.: In: Z. Jara (ed.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa, C.H. Beck, 2022, pp. 1687-1688.

¹⁸ ZWOLIŃSKA-DOBOSZYŃSKA, A.: Przymusowa dematerializacja akcji i rejestr akcjonariuszy w świetle ostatnich zmian legislacyjnych, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2020, No. 3, pp. 16-17.

¹⁹ SÓJKA T.: Rejestr akcjonariuszy w postaci rozproszonej i zdecentralizowanej bazy danych, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, 2021, no 4, p. 28 and the literature referred to therein.

²⁰ WOSIAK K.: Nabycie..., p. 12 (n 16).

²¹ Such entities are, pursuant to Article 4 sec. 1 of the Act on Trading, brokerage houses and banks performing brokerage activities, custodian banks, foreign investment firms and foreign legal persons conducting brokerage activities on the territory of the Republic of Poland in the form of a branch, the National Depository for Securities ("*Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.*"), a company to which the National Depository for Securities has delegated the performance of tasks stipulated in Article 48 sec.1.1 of the Act on Trading, and the National Bank of Poland.

contains data identifying the company, the shares issued by it and information on the shareholders. The information to be published in the register may be expanded on the basis of the provisions of the company's articles of association (Art. 328³ § 1 CCC).

The choice of the entity keeping the register of shareholders requires a resolution of company's general meeting. When the company is formed, the choice is made by the founders (Art. 328¹ § 5 CCC). The keeping of the register of shareholders by an authorised entity takes place on the basis of an agreement for the keeping of the register concluded between the company and the entity chosen by the general meeting (Art. 328² § 1 CCC). This agreement should be concluded immediately after the election of the entity keeping the register.

In principle, the legislator has maintained technological neutrality with regard to the rules for maintaining the register of shareholders. The legislator merely requires that the register of shareholders be kept in electronic form. The register may be kept in the form of a distributed and decentralised database. The choice of the specific technologies applicable to the rules for maintaining such a register has been left to the entity authorised to maintain such a register. As a result of the above, it has been pointed out in the literature that registers can be kept by using modern distributed registry technology - blockchain²². It is also pointed out that the distributed and decentralised record-keeping model relates to DLT technology (distributed ledger technology), a method of ledger management that uses a distributed peer-to-peer computer network²³. Basing the register on this technology leads to greater transparency of corporate relationships within the company and greater confidence in the data contained in the register. In addition, keeping the register as a distributed network makes possible hacking attacks on such a register more difficult²⁴.

In the most classic blockchain models, the information entered is validated by all participants in a given chain or by the participants with the greatest interest in maintaining the network (e.g. proof of work or proof of stake). If a register of shareholders is based on a blockchain, it will be necessary to define a structure for validating the data entered and for granting access to new entities (nodes). Another view is that a blockchain-based register of shareholders can only be maintained within a closed network²⁵. Furthermore, it should be noted that DLT technology, due to its increasing popularity, is being regulated by the EU legislation²⁶. Regardless of the technology used in keeping the register of shareholders, the entity keeping this register shall keep it in a manner that ensures the security and integrity of the data contained therein (Art. 328¹ § 4 CCC)²⁷. This provision also imposes - on the entity keeping the register of shareholders - a heightened level of diligence, not only with regard to the used recording technology, but also with respect to the record-keeping activities, including the supervision of persons who have access to the information and other data aggregated therein²⁸. This applies in

²² BRONOWSKA M., MATRASZEK J.: Blockchain a rejestr akcjonariuszy, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2020, No. 4, pp. 23-29; PABIS, R.: In: Z. Jara (ed.), *Kodeks...*, pp. 1687-1688 (n 17). In contrast, M. Michalski, who points out that blockchain technology may not find applicability (MICHALSKI M. In: A. Kidyba (ed.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III. Komentarz do art. 301-490*, Warszawa, Wolters Kluwer, 2020, p. 163.

²³ SÓJKA T.: *Rejestr...*, p. 32 (n. 19); DYRDUŁ P., Wykorzystanie Distributed Ledger Technology do prowadzenia rejestru akcjonariuszy w prostej spółce akcyjnej, *Palestra* 2024, No. 1, pp. 60-69.

²⁴ SÓJKA T.: *Rejestr...*, p. 28 (n. 19).

²⁵ DĄBROWSKA, J., *Technologia blockchain w spółce akcyjnej*, In: A. Kidyba, A. Olejniczak (eds.), *Nowoczesne technologie. Szansa czy zagrożenie dla funkcjonowania przedsiębiorców w obrocie prawnym i postępowaniach sądowych*, Warszawa, Wolters Kluwer, 2022, pp. 24-25; WIECZERZYŃSKA, B., *Rejestr akcjonariuszy niepublicznych spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych*, *Studia Iuridica Toruniensia*, 2020, Vol. XXVI, pp. 367-368.

²⁶ Regulation (EU) 2022/858 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology, and amending Regulations (EU) No 600/2014 and (EU) No 909/2014 and Directive 2014/65/EU (Official Journal of the European Union OJ L 151, 2.6.2022, p. 1-33).

²⁷ BIENIAK, M.: In: J. Bieniak, M. Bieniak et al., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa, C.H. Beck, 2024, p. 1133.

²⁸ MICHALSKI, M.: In: A. Kidyba (ed.), *Kodeks...*, pp. 162-163 (n 22).

particular to the security of shareholders' personal data in accordance with the GDPR Regulation²⁹.

The register of shareholders is open to the company and each shareholder (Art. 328⁵ § 1 CCC). The company's articles of association and an agreement between the company and the entity keeping the register of shareholders may also grant others persons access to information contained in the register³⁰. Authorized persons have the right to inspect the data contained in the register of shareholders through the entity keeping the register of shareholders (Art. 328⁵ § 2 CCC) and the right to request the issue of information from the register of shareholders in paper or electronic form (Art. 328⁵ § 3 CCC). Depending on the applicant's request, information from the register are provided on paper or electronically. The information provided has an informational character and, therefore, does not legitimise the exercise of the rights attached to the shares³¹. The provision of Art. 328⁵ of the Commercial Companies Code is mandatory. Its applicability cannot be abrogated or limited in any way by the articles of association, much less by the shareholder register agreement³². The rules concerning the payment of fees for the services provided by the entity maintaining the register of shareholders and the form in which information therefrom are to be issued shall be governed by the rules of procedure or agreement between the company and such entity.

V. SHARE TRANSFER RULES

The entry in the register of shareholders disclosing the acquisition of a share or the creation of a limited right in rem thereon has a constitutive character³³, which means that the legal effects associated with the acquisition of a share or the creation of a right in rem thereon occur as soon as an entry is made in the register of shareholders indicating the acquirer or pledgee or usufructuary, the number and type, series and numbers or separate issue codes of the shares acquired or encumbered (Art. 328⁹ § 1 CCC). The constitutive character of the entry in the shareholder register does not apply to the subscription of shares³⁴ (except as provided for in Art. 452 § 1 CCC) and the transfer of shares by way of inheritance, legacy, contribution in kind to a company, merger, division or transformation of a company, or any other legal event whereby a share or a limited right in rem in respect of it is transferred by operation of law to another person.

Entries in the register (an entry is also a deletion) are made either *ex officio* (Art. 328⁴ § 2 CCC) or at the request of the company or a person having a legal interest in an entry. This refers to those persons whose legal situation is or may be affected by the entry. This group includes in particular: shareholders and members of company's bodies entitled to challenge resolutions of the general meeting, the pledgee and the usufructuary, as well as the transferor and the acquirer of shares³⁵.

The entity keeping the register of shareholders shall make an entry in the register of shareholders, on the request of the company or a person having a legal interest in an entry being made, immediately, but no later than within one week of receipt of the request. If making the entry requires removal of an obstacle, the entry should be made within one week of its removal (Art. 328⁴ § 1 CCC). It should be underlined that an entry in the register of shareholders does

²⁹ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (Official Journal of the European Union L 119, 4.5.2016, p. 1–88), abbreviated as GDPR Regulation.

³⁰ SÓJKA, T.: Rejestr..., p. 30 (n 19).

³¹ PABIS, R.: In: Z. Jara (ed.), Kodeks..., p. 1696 (n 17).

³² Ibid.

³³ WOSIAK, K.: Legitymacja uprawnionego z akcji, Warszawa, Wolters Kluwer, 2021, p. 278.

³⁴ Which stipulates that the acquisition of rights attached to shares in a conditional share capital increase shall take place with the allocation of shares in accordance with the rules of the Commercial Companies Code.

³⁵ KIDYBA, A.: Komentarz..., p. 155 (nb 5).

not have a sanctioning effect (making such an entry does not rectify an ineffective legal act justifying the entry), but only creates a rebuttable presumption³⁶.

The choice of the form of the share transfer agreement (either concerning registered shares or bearer shares) on which the registration is based is left to the parties. However, in view of the obligation arising from the Art. 328⁴ § 4 CCC to submit the documents justifying the registration to the entity keeping the register of shareholders, in practice the share transfer agreement must at least be in writing or in documentary form³⁷.

Prior to entry in the register of shareholders the entity keeping thereof shall notify the content of the intended entry to the person whose rights are to be struck off, changed or encumbered by the entry unless he has consented to the entry (Art. 328⁴ § 3 CCC). The person requesting the entry shall be obliged to provide the entity keeping the register of shareholders with documents justifying the entry. The basis for making the entry shall also be a shareholder's statement on the obligation to transfer shares or to encumber shares with a limited property right (Art. 328⁴ § 4 CCC). The entity keeping the register of shareholders shall verify the content and form of the documents justifying the entry. However, it is not obliged to verify the legality and truthfulness of the documents justifying the entry, including the signatures of the transferors of the shares, unless it has reasonable doubts in this respect (Art. 328⁴ § 5 CCC). The entity keeping the register of shareholders shall immediately notify the person requesting the entry and the company that the entry has been made. In the event of an entry not being made, the entity keeping the register of shareholders shall immediately notify the person requesting the entry thereof, giving reasons for the entry not being made (Art. 328⁴ § 7 CCC).

VI. CONCLUSIONS

The introduction of the register of shareholders, in which both bearer and registered shares are recorded, is of great importance as a result of the mandatory dematerialisation of shares. It gives companies access to up-to-date information on their shareholders. In addition, the introduction of these changes has resulted in the unification of the rules governing the disposal of these shares. However, despite the significant unification of these rules, the distinction between registered and bearer shares has been maintained.

The legislator has allowed these registers to be kept on the basis of new technologies. Moreover, the existing legislation does not interfere with the technology used to maintain such a register. On the basis of the considerations covered in the article, it should be pointed out that such a register may be kept using modern technologies ensuring the security of stored information, in particular using DLT technology.

KEY WORDS: register of shareholders, shares, shareholder, joint stock company, blockchain

³⁶ POPIOŁEK, W.: Rozporządzenie..., p. 4 (n 13); PABIS R.: In: Z. Jara (ed.), Kodeks..., p. 1693 (n 17).

³⁷ PABIS, R.: In: Z. Jara (ed.), Kodeks..., p. 1702 (n 17).

REFERENCES

1. BIENIAK, M.: In: J. Bieniak, M. Bieniak et al., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz, Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa, C.H. Beck, 2024, ISBN 978-83-8356-160-8.
2. BRONOWSKA, M., MATRASZEK, J.: Blockchain a rejestr akcjonariuszy, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2020, No. 4, ISSN 1230-2996.
3. DĄBROWSKA, J., Technologia blockchain w spółce akcyjnej, In: A. Kidyba, A. Olejniczak (eds.), *Nowoczesne technologie. Szansa czy zagrożenie dla funkcjonowania przedsiębiorców w obrocie prawnym i postępowaniach sądowych*, Warszawa, Wolters Kluwer, 2022, ISBN: 978-83-8286-602-5.
4. DYRDUŁ P., Wykorzystanie Distributed Ledger Technology do prowadzenia rejestru akcjonariuszy w prostej spółce akcyjnej, *Palestra* 2024, No. 1, ISSN: 0031-0344.
5. KIDYBA, A.: Kodeks spółek handlowych, t. 2, Komentarz do art. 301-633, Warszawa, Wolters Kluwer, 2023, ISBN 978-83-8328-292-3.
6. MICHALSKI, M.: In: A. Kidyba (ed.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III. Komentarz do art. 301–490*, Warszawa, Wolters Kluwer, 2020, ISBN 978-83-8223-583-8.
7. OPALSKI, A.: In: A. Opalski (ed.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A. Spółka akcyjna. Komentarz do art. 301-392*, Warszawa, C.H. Beck, 2016, ISBN: 978-83-255-7944-9.
8. PABIS, R.: In: Z. Jara (ed.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa, C.H. Beck, 2022, ISBN 978-83-8235-214-6.
9. POPIOŁEK, W.: *Akcja-prawo podmiotowe*, Warszawa, C.H. Beck, 2010, ISBN 978-83-255-1292-7.
10. POPIOŁEK, W.: Podmiot prowadzący rejestr akcjonariuszy jako strona umowy ze spółką akcyjną, In: J. Haberko, J. Grykiel, K. Mularski (eds.), *Ius civile vigilantibus scriptum est. Księga jubileuszowa Profesora Adama Olejniczaka*, Warszawa, C.H. Beck, 2022, ISBN: 978-83-8235-893-3.
11. POPIOŁEK, W.: Prawo właściwe dla przeniesienia akcji poza obrotem regulowanym, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2002, No. 11, ISSN 1230-2996.
12. POPIOŁEK, W.: Rozporządzanie akcjami rejestrowymi spółek niepublicznych, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, 2020, No. 5, ISSN 1230-2996.
13. SOŁTYSIŃSKI, S., MATACZYŃSKI, M.: In: S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja *Kodeks spółek handlowych. Komentarz, t. 3*, Warszawa, C.H. Beck, 2013, ISBN: 978-83-255-5251-0.
14. SÓJKA, T.: Rejestr akcjonariuszy w postaci rozproszonej i zdecentralizowanej bazy danych, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, 2021, no 4, ISSN 1230-2996.
15. WIECZERZYŃSKA, B., Rejestr akcjonariuszy niepublicznych spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych, *Studia Iuridica Toruniensia*, 2020, Vol. XXVI, ISSN 1689-5258.
16. WOSIAK, K.: Legitymacja uprawnionego z akcji, Warszawa, Wolters Kluwer, 2021, ISBN 78-83-8246-435-1.
17. WOSIAK, K.: Nabycie akcji zarejestrowanych w rejestrze akcjonariuszy w dobrej wierze. In: *Przegląd Prawa Handlowego*, 2021, No. 5, ISSN 1230-2996, 2021.
18. ZWOLIŃSKA-DOBOSZYŃSKA, A.: Przymusowa dematerializacja akcji i rejestr akcjonariuszy w świetle ostatnich zmian legislacyjnych, *Przegląd Prawa Handlowego*, 2020, No. 3, ISSN 1230-2996.
19. Act of 15 September 2000 Commercial Companies Code, the Official Journal of Laws, 2024.18, as amended.
20. Act of 30 August 2019 amending the Act - Commercial Companies Code and certain other acts, the Official Journal of Laws, 2019.1798.

21. Act of 29 July 2005 on Trading in Financial Instruments, the Official Journal of Laws, as amended.
22. Act of 32 April 1964 Civil Code, the Official Journal of Laws, 2023.1610, as amended.
23. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (Official Journal of the European Union L 119, 4.5.2016, p. 1–88).
24. Regulation (EU) 2022/858 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology, and amending Regulations (EU) No 600/2014 and (EU) No 909/2014 and Directive 2014/65/EU (Official Journal of the European Union OJ L 151, 2.6.2022, p. 1–33).
25. Justification of the amendment proposal, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3541>.

CONTACT INFORMATION

Mgr. Dominik Mizerski

Research Assistant, PhD candidate
University of Silesia in Katowice
Faculty of Law and Administration
Ul. Bankowa 11B
40-007 Katowice
Poland
ORCID: 0000-0002-8253-5038
dominik.mizerski@us.edu.pl

INOVATÍVNY POHĽAD NA NIEKTORÉ DÔVODY NIČOTNOSTI UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA

AN INNOVATIVE VIEW OF SOME REASONS FOR THE GENERAL MEETING RESOLUTION NULLITY

*Juraj Valentovič*¹

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

ABSTRAKT

Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia je prehliadanou témou, ktorá sa, podľa nášho názoru, môže v našej právnej úprave vyskytovať d'aleko častejšie, ako sa na prvý pohľad môže zdať. Absencia právnej úpravy, ktorá by rozlišovala následky menej a viac závažných väd uznesení, spolu so špeciálnou povahou neplatnosti § 131 OBZ spôsobujú nejasné rozlíšenie následkov v prípade, ak dôjde k situácii, kedy by vyžadovanie aplikácie § 131 OBZ a dožadovanie sa neplatnosti nebolo správne s prihliadnutím na povahu situácie. Takýmito môže byť napríklad situácia zvolania valného zhromaždenia neoprávnenou osobou alebo konanie valného zhromaždenia v prípade, ak bolo jeho konanie zakázané súdnym rozhodnutím. Týmto dvom situáciám sa v príspevku venujeme, pričom cieľom práce je zodpovedať otázku, či spomenuté situácie môžu viesť k ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia.

ABSTRACT

The nullity of the general meeting resolutions is an overlooked topic, which, in our opinion, can occur in our legal system far more often than it might seem at first glance. The absence of legislation that would distinguish the consequences of less and more serious defects of the resolutions, together with the special nature of the invalidity of § 131 OBZ, cause an unclear distinction of consequences in the event when a situation arises where requiring the application of § 131 OBZ and claiming invalidity would not be correct, with respect to the nature of the situation. Such can be the case, for example, of the general meeting convening by an unauthorized person or the holding of a general meeting if its holding was prohibited by a court decision. We deal with these two situations in the article, while the aim of the work is to answer the question whether the mentioned situations can lead to the general meeting resolution nullity.

I. ÚVOD

Pri pohľade na ustanovenie § 131 OBZ o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia sa na prvý pohľad zdajú nastavené pravidlá jasné a bezproblémové. Pri hlbšom zamyslení sa však vynára viacero otázok – my sa zameriavame na problematické znenie, z ktorého, podľa nášho názoru, implicitne vyplýva nutnosť aplikácie inštitútu ničotnosti uznesení v niektorých špecifických prípadoch. Niekedy by nebolo správne, a ani v súlade so zásadou právnej istoty,

¹ JUDr. Juraj Valentovič je v poslednom ročníku doktorandského štúdia na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. V rámci svojich pracovných skúseností z advokátskej kancelárie či súdu, ale i v rámci akademických aktivít, sa zameriava na súkromné právo, pričom na Právnickej fakulte Trnavskej Univerzity v Trnave vyučuje najmä obchodné právo a občas i právo občianske. Časť štúdia absolvoval aj na právnických fakultách na Malte a v Holandsku (Tilburg), a tak isto absolvoval študijný pobyt vo Švajčiarsku (Lausanne). Kontaktný email: juraj.valentovic@gmail.com.

aby sa aktívne legitimované osoby museli domáhať neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, preto je nutné aplikovať inštitút ničotnosti.

V právnej vede sú ako dôvody ničotnosti zväčša artikulované dôvody prekročenia pôsobnosti valného zhromaždenia či prijímanie (nie prijatie) uznesenia orgánom, ktorý nie je valným zhromaždením.² Iné dôvody sa hľadajú ťažšie a sú najmä komentárovou spisbou zväčša prehliadané. Východisko a pomoc v tomto prípade však môžeme nájsť v súdnych rozhodnutiach, ktoré už riešili situácie zvolania valného zhromaždenia neoprávnenou osobou či zvolania valného zhromaždenia napriek súdnemu zákazu. V práci sa teda snažíme zodpovedať otázku, či treba nahliadať na uvedené situácie ako na dôvod, pri ktorých je nutné domáhať sa neplatnosti, alebo ako na situácie ničotných uznesení. Keďže sa autor zaoberá niektorými dôvodmi ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia aj v rámci svojej dizertačnej práce, je možné vyjadriť hypotézu, že ničotnosť uznesenia valného zhromaždenia by sa mala pri aktuálnom legislatívnom nastavení aplikovať častejšie a chápať širšie, ako tomu bolo doteraz. Na zodpovedanie výskumnej otázky a potvrdenie či vyvrátenie nastolenej hypotézy používame najmä dedukciu spolu s analýzou zákonných ustanovení a súdnych rozhodnutí, avšak používame aj indukciu a syntézu.

II. ZVOLANIE VALNÉHO ZHROMAŽDENIA NEOPRÁVŇENOU OSOBOU

Radi by sme začali úvahami o zvolávaní valného zhromaždenia osobou, ktorá na to nie je oprávnená. Podľa § 128 ods. 1 OBZ sú primárne oprávnení a zároveň povinní zvolávať valné zhromaždenie konatelia. Štatutárny orgán je jednoducho ten, kto má na starosti zvolávanie valného zhromaždenia. V kontexte prípadnej ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia je relevantná otázka, či má na prijatie uznesenia vplyv to, kto ho zvolal, resp. či bolo zvolané oprávnenou osobou.

V právnej spisbe možno nájsť názor o tom, že vada v osobe zvolávateľa valného zhromaždenia nemá vplyv na platnosť prijatého uznesenia najmä z dôvodu malého rozdielu medzi situáciou, kedy valné zhromaždenie zvoláva oprávnená osoba a vada spočíva napr. v nedoručení pozvánky niektorým spoločníkom, a situáciou kedy je valné zhromaždenie zvolané neoprávnenou osobou.³ My na situáciu zvolávania valného zhromaždenia neoprávnenou osobou nahliadame inak.

Zvolanie valného zhromaždenia je zásadným okamihom, ktorý patrí do pôsobnosti štatutárneho orgánu (v krajnom prípade spoločníkov podľa § 128 ods. 2 OBZ *in fine*). Ak nejde o jednoosobové spoločnosti s ručením obmedzeným, ale o väčšie spoločnosti, vedenie spoločnosti je väčšinou prenechávané na osoby odlišné od osôb spoločníkov. Tí majú na starosti obchodné vedenie i konanie voči tretím osobám v mene spoločnosti. Konateľ je z hľadiska života spoločnosti jedným z najzásadnejších subjektov – a o ňom rozhodujú spoločníci, v konečnom dôsledku im aj podlieha, resp. valnému zhromaždeniu. Ak raz spoločníci či valné zhromaždenie ustanovia konateľa, majú za to, že len táto osoba bude konať v mene spoločnosti a len táto osoba bude vykonávať obchodné vedenie. Tak isto očakávajú, že len táto osoba bude zvolávať valné zhromaždenie.

Ak spoločník dostane pozvánku od inej osoby ako je konateľ, má sa takéhoto valného zhromaždenia zúčastniť (hoci ide len o jeho právo a nie povinnosť)? Inými slovami, ak spoločník nechce riskovať prijatie pre neho nevýhodných uznesení, mal by sa zúčastniť? Podľa vyššie uvedeného názoru právnej vedy, s ktorým nesúhlasíme, by sa zrejme mal zúčastniť, prípadne by mal prípadné nevýhodné uznesenie valného zhromaždenia napadnúť žalobou

² Napr. PALA, R. – FRINDRICH, J. – PALOVÁ, I. In OVEČKOVÁ, O. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár I. 2.* vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. s. 1215-2016 alebo OVEČKOVÁ, O. – CSACH, K. – ŽITŇANSKÁ, L. *Obchodné právo 2. Obchodné spoločnosti a družstvo.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. s. 322.

³ HLUŠÁK, M. Zdanlivosť a neplatnosť uznesení valného zhromaždenia obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) *Korporační spory.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 259.

o určenie neplatnosti podľa § 131 OBZ. Pre nás je takéto nahliadanie na problematiku nedostatočné. Ak je osoba spoločníkom a dostane pozvánku na valné zhromaždenie od svojho suseda, ktorý so spoločnosťou nemá absolútne nič spoločné, má dôvod sa zúčastniť? Podľa nás nie, pretože už pri samotnom doručení pozvánky ide o tak zásadnú vadu, že prípadné valné zhromaždenie nemôžeme nazývať ani valným zhromaždením. Ak dostane študent ako žart pozvánku na prijímacie konanie na Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave od svojho spolužiaka zo strednej školy, tak isto by nešlo o skutočné prijímacie konanie – i keď by sa na ňom zúčastnili rôzne osoby, ktoré boli náhodne pozvané. Podobne ak by obyvateľ Prešova vyzval obyvateľov Košíc na voľbu vo vymyslených primátorských voľbách, mali by sa obyvatelia Košíc zúčastniť? A ak by sa zúčastnili, považovali by sa výsledky volieb za platné, pokiaľ by sa niekto nedomohol ich neplatnosti? Obdobne treba nahliadať aj na nami popisovanú situáciu v práve obchodných spoločností.

Situácia môže byť pre niektorých spoločníkov ešte viac nepriaznivá, pretože prijatím argumentu „len“ o potenciálnej neplatnosti uznesenia by sa dal tento inštitút zneužívať pre zvolanie valného zhromaždenia kýmkoľvek s tým, že spoločník, ktorý by mal z prijatých uznesení prospech, by dúfal, že ostatní sa raz neplatnosti nedomôžu a uznesenia zostane v platnosti. Nechceme, aby predošlé vety vyzneli paranoidne, avšak tvrdiť, že „zvolanie“ valného zhromaždenia náhodnou osobou bude zakladať právo zúčastniť sa zo strany spoločníka, resp. povinnosť (v prípade želanej nápravy) domôcť sa neplatnosti „prijatých“ uznesení, je v našich očiach príliš prísne.

Na podporu našich argumentov uvádzame aj rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, podľa ktorého: „*Ak osoba, ktorá nie je oprávnená zvolať valné zhromaždenie, napriek tomu valné zhromaždenie zvolá, potom udalosti, ktoré nastanú v termíne zvolania, nie sú kvalifikované ako valné zhromaždenie. Akcionári a členovia štatutárnych orgánov nemajú žiadne povinnosti na ochranu svojich práv. Nemusia sa v zvolanom termíne vôbec zúčastniť, nemusia protestovať proti prijatým nesprávnym uzneseniam a nemusia sa ochrany domáhať v prekluzívnej lehote na podanie žaloby o neplatnosť valného zhromaždenia.*“⁴ Uvedené vychádza z myšlienky, že spoločníci by nemali mať dôvod zúčastňovať sa valných zhromaždení, keď ich očividne zvoláva osoba, ktorá na to nie je oprávnená. Ak berieme spoločníkov skôr ako investorov, títo nemajú čas zapodievať sa tým, či uvedená osoba môže alebo nemôže byť oprávnená na zvolanie valného zhromaždenia.⁵ Zvolanie valného zhromaždenia je povinnosťou konateľov, preto to musia byť len títo, ktorí zvolanie uskutočnia.

Iste, možno uvažovať aj o myšlienke uplatnenia § 131 OBZ, t. j. o neplatnosti prijatého uznesenia, nie o jeho neexistencii. V prípade ignorovania pozvánky od neoprávnenej osoby by sa aktívne legitimované subjekty mohli domáhať neplatnosti do troch mesiacov od prijatia uznesenia, prípadne odkedy sa o ňom dozvedeli, keďže nešlo o riadne zvolanie valného zhromaždenia (§ 131 ods. 1 OBZ *in fine*). Toto však nepovažujeme za žiadúce, nakoľko by to podľa nás neprispievalo k právnej istote. Neexistencia hornej hranice objektívnej lehoty pre domáhanie sa neplatnosti je jednoducho príliš riskantná na to, aby sme zvolili takéto neisté riešenie. Hoci niektorí tvrdia, že by sa takáto osoba dozvedela o vadnom uznesení pri najbližšom valnom zhromaždení, zároveň treba povedať, že to nie vždy tak musí byť.⁶ Podľa nás je ďaleko efektívnejšie a najmä jasnejšie vymedziť aj v tomto smere hranicu tak, že udalosti na zamýšľanom valnom zhromaždení zvolanom neoprávnenou osobou nemožno kvalifikovať

⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 M Obdo 1/2011 z 30. júna 2011 (Transpetrol).

⁵ Hoci v príspevku primárne pracujeme na pozadí spoločnosti s ručením obmedzeným, nami uvedené myšlienky sú samozrejme aplikovateľné aj na akciovú spoločnosť a jednoduchú spoločnosť na akcie. Tak isto nemožno mať pochyb o použiteľnosti nami uvedeného na družstvo, nakoľko aj § 131 OBZ je aplikovateľný aj na družstvo. Verejná obchodná spoločnosť je v tomto smere výnimkou a na ňu sa nami uvedené úvahy o ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia nepoužijú, pričom na komanditnú spoločnosť sa použijú len primerane.

⁶ PALA, R. – FRINDRICH, J. – PALOVÁ, I. In OVEČKOVÁ, O. a kol. *Obchodný zákonník. Veľký komentár I.* 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. s. 1213.

ako valné zhromaždenie, a preto aj prípadné zamýšľané uznesenia z takéhoto zamýšľaného valného zhromaždenia treba považovať za neexistujúce, t. j. ničotné.

1. Prípadná konvalidácia nedostatku?

V kontexte vyššie uvedeného môžeme uvažovať aj o prípadnom zhojení vady zvolávania (zvolania valného zhromaždenia neoprávnenou osobou), a to tak, že by spoločníci na valnom zhromaždení prejavili vôľu konvalidovať vady. Ako hovorí súdna prax, prejav spoločníka „o tom, že netrvá na niektorej zložke predpísaného formálneho postupu pri zvolávaní valného zhromaždenia, môže byť formálna vada zvolania valného zhromaždenia zhojená.“⁷ Prítomní spoločníci vskutku dokážu konvalidovať niektoré vady zvolávania, ak v tomto smere prejavia vôľu.⁸ Takýto výklad by bez ďalšieho znamenal, že stretnutie spoločníkov na valnom zhromaždení zvolanom neoprávnenou osobou by v prípade konvalidácie vady zvolávania mohol v konečnom dôsledku znamenať aj platné uznesenia valného zhromaždenia. Išlo by teda o diametrálne odlišnú situáciu, kedy by namiesto ničotnosti nastúpila platnosť prijatých uznesení – samozrejme za predpokladu, že by nedošlo k iným skutočnostiam zakladajúcim neplatnosť či ničotnosť.

Obdobný názor možno nájsť aj v literatúre, podľa ktorej „ak by bolo valné zhromaždenie zvolané neoprávnenou osobou, nemalo by to vplyv na platnosť prijatého uznesenia, ak sa hlasovania zúčastnili všetci spoločníci. Hlasovaním by totiž zhojili vadu zvolávania. Aj v prípade valného zhromaždenia zvolaného neoprávnenou osobou by teda prijaté uznesenie bolo stále uznesením valného zhromaždenia, čo v konzekvencii znamená, že aj takto zvolané zhromaždenie je stále valným zhromaždeným.“⁹ My si s takýmito tvrdeniami dovoľíme znova nesúhlasiť, pretože naše nahliadanie na túto problematiku je odlišné, pričom upozorňujeme na ničotnosť/neexistenciu uznesenia a nemožnosť jeho konvalidácie.

V tomto prípade by sme radi upozornili na niektoré fakty. Ako sme uviedli, zamýšľané uznesenia valného zhromaždenia považujeme následkom zvolania valného zhromaždenia neoprávnenou osobou za ničotné. To však neznamená, že nesúhlasíme s možnosťou konvalidácie niektorých vád zvolávania – podľa nášho názoru však treba byť presný v rozoznávaní jednotlivých situácií. Ak raz zvolala valné zhromaždenie neoprávnená osoba, takto zvolané valné zhromaždenie nebude valným zhromaždením a akékoľvek zamýšľané uznesenia z jeho činnosti by mali byť ničotné – t. j. tieto vady nebude možné za žiadnych okolností konvalidovať.

V našich očiach však ide vo vyššie uvedenom názore z literatúry o mierne odlišnú situáciu. Ak by sa na takto vadne zvolanom valnom zhromaždení stretli všetci spoločníci, podľa nás by mohli prijať platné a bezchybné uznesenie valného zhromaždenia, avšak nie z titulu konvalidovania vady zvolávania spočívajúcej v neoprávnenej osoby na zvolanie valného zhromaždenia. Túto vadu podľa nás nemožno zhojiť (nakolko ide o ničotné rozhodnutie, ktoré nemožno konvalidovať) a valné zhromaždenie všetkých spoločníkov by prijímalo uznesenia úplne bez ohľadu na jeho zvolávanie – išlo by akoby o nové uznesenia, nezávislé od tých ničotných. Cieľom zvolania valného zhromaždenia je predsa to, aby sa stretli všetci spoločníci a aby rozhodli o dôležitých otázkach. Spoločníci však nie sú viazaní čisto na zvolanie valného zhromaždenia. Ak sa všetci spoločníci dohodnú na spoločnom stretnutí s tým, že chcú ako valné zhromaždenie prejednať niektoré otázky, môžu tak spraviť bez ohľadu na to, či konatelia valného zhromaždenia zvolali alebo nie. Ide o vôľu spoločníkov konať ako valné zhromaždenie. V takomto prípade by došlo k prijatiu uznesení valného zhromaždenia (z titulu konania valného

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. Obdo V 30/2001 z 29. októbra 2003 (R 80/2004).

⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Obo 27/2006 z 23. apríla 2008.

⁹ HLUŠÁK, M. Zdanlivosť a neplatnosť uznesení valného zhromaždenia obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) *Korporační spory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 259.

zhromaždenia všetkými spoločníkmi), avšak nedošlo by ku konvalidácii zvolania, ak by pred tým zvolala valné zhromaždenie neoprávnená osoba (keďže takéto ničotné uznesenia nemožno konvalidovať).

Na rozdiel od názoru iného autora,¹⁰ podľa nás treba rozoznávať situácie prijímania rozhodnutí na valnom zhromaždení podľa § 125 a nasl. OBZ so situáciami, kedy rozhodnutia prijímajú spoločníci mimo valné zhromaždenie podľa § 130 OBZ. Základný rozdiel vidíme najmä v tom, že rozhodnutia podľa § 130 OBZ spoločníci môžu prijímať mimo osobného stretnutia. „*Kým valné zhromaždenie predpokladá účasť spoločníkov zároveň na určitom mieste a čase, prijímanie rozhodnutí mimo valného zhromaždenia predpokladá postupnú písomnú komunikáciu prostredníctvom obežníka, listu. Preto sa rozhodovanie mimo valného zhromaždenia označuje aj ako hlasovanie per rollam.*“¹¹ Nadväzujúc na uvedené máme za to, že pozvanie na valné zhromaždenie od neoprávneného subjektu nemožno zhojiť, resp. všetky zamýšľané uznesenia by boli ničotné. Stretnutie všetkých spoločníkov potom nekvalifikujeme ako rozhodovanie mimo valného zhromaždenia podľa § 130 OBZ, ale ako rozhodovanie na valnom zhromaždení, ktoré sa však koná bez ohľadu na pozvánku, pretože sa na ňom zúčastnili všetci spoločníci bez potreby zvolať takéto valné zhromaždenie.

Ak by sa stretli všetci spoločníci bez pozvánky, mohli by rozhodovať v rámci valného zhromaždenia, toto rozhodovanie by sa však konalo nezávisle od pozvania. Takýto výklad považujeme znova za presnejší, nakoľko neotvára zbytočné dvere kedy (v akom počte) by spoločníci boli oprávnení konvalidovať takéto vady a kedy nie. Pre úplnosť uvádzame, že v konanie valného zhromaždenia, na ktorom sa stretli všetci spoločníci bez pozvánky nepovažujeme za konanie valného zhromaždenia podľa § 130 OBZ (rozhodovanie mimo valného zhromaždenia). Celý proces pozývania spoločníkov na valné zhromaždenie smeruje k stretnutiu všetkých spoločníkov. Máme za to, že ak sa všetci spoločníci dokážu stretnúť i bez pozvania (napríklad niekoľko kamarátov), môžu rozhodovať v rámci pôsobnosti valného zhromaždenia. Takto prijaté uznesenia však budú prijaté bez ohľadu na ničotné uznesenia z dôvodu zvolania valného zhromaždenia neoprávneným subjektom, nakoľko takéto reálne nevznikli vôbec. Dôležité je poznamenať, že uznesenia takéhoto valného zhromaždenia by sme považovali za uznesenie bez vady len v prípade, ak by sa ho zúčastnili všetci spoločníci/akcionári.

III. KONANIE VALNÉHO ZHROMAŽDENIA ZAKÁZANÉ SÚDNYM ROZHODNUTÍM

Situácia prípadnej ničotnosti uznesenia sa však netýka len prípadu zvolania valného zhromaždenia neoprávnenou osobou. Môže ísť aj o iné situácie, kedy je zákon porušený závažným spôsobom,¹² resp. kedy došlo k zásadnej vade. Ako v rozsudku uviedol aj veľký senát obchodnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR: „*Niektoré právne úkony však môžu byť postihnuté takou zásadnou vadou, že v ich dôsledku o právny úkon ani nejde.*“¹³ Radi by sme však upozornili aj na dikciu, ktorú zvolil Najvyšší súd SR – a to, že hovorí o zásadnej vade, nie len o zásadnom porušení zákona. To nás vedie k myšlienke, že zásadná vada môže spočívať aj v niečom inom, ako je samotný zákon.

¹⁰ Opačný, a podľa nás nesprávny, názor zastáva HLUŠÁK, M. Zdanlivosť a neplatnosť uznesení valného zhromaždenia obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) *Korporační spory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 260.

¹¹ OVEČKOVÁ, O. – CSACH, K. – ŽITŇANSKÁ, L. *Obchodné právo 2. Obchodné spoločnosti a družstvo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. s. 333.

¹² Hoci považujeme za dôvod ničotnosti aj zásadné porušenie zákona (napr. vymenovanie za konateľa dieťa), na tomto mieste tomuto dôvodu nevenujeme bližšiu pozornosť a sústreďujeme sa na súdne rozhodnutia.

¹³ Uznesenie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 VObo 1/2021 z 24. júna 2021 s odkazom na odvolací súd.

Úvahy o zásadnej vade, ktorá by nespočívala v explicitnom porušení zákona nie sú vôbec jednoduché. Naše myšlienkové pochody sa však zamerali na spôsoby, akými sú na subjekty kladené isté povinnosti správať sa určitým spôsobom. Iste, alfa a omega všetkých práv a povinností je zákon. Ten však nie je jediný. Práva či povinnosti subjektu môžu zakladať i súdne rozhodnutia, a v tomto smere aj rozpracovávame naše úvahy o potenciálnej ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia.

Nie je vylúčená situácia, že by súd nejakým spôsobom (najviac pravdepodobným je neodkladné opatrenie¹⁴) konanie valného zhromaždenia spoločnosti zakázal. Z dikcie § 131 ods. 1 posledná veta OBZ vyplýva, že valné zhromaždenie musí byť zvolané riadne. Riadnym zvolaním sa rozumie celá škála skutočností – napr. musí byť zvolané oprávnenou osobou, musí byť zvolané v zákonom stanovenej lehote, pozvánka musí mať náležitosti a iné. Valné zhromaždenie musí byť zvolané riadne. Ako sme preukázali vyššie, aj vada vo zvolávaní spočívajúca v nesprávnej osobe zvolávateľa môže viesť k ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia.

Pýtame sa, keď zvolanie valného zhromaždenia neoprávnenou osobou zakladá ničotnosť/neexistenciu uznesenia, prečo by uznesenie prijaté valným zhromaždením, ktoré malo súdnym rozhodnutím uložený zákaz konania, malo byť platné? Spoločník oboznámený o súdnom rozhodnutí zakazujúcom konanie valného zhromaždenia podľa nášho názoru nemá dôvod zúčastňovať sa ho, a to aj napriek doručeniu pozvánky. Ak súd nejakému subjektu zakáže uskutočňovať niektoré právne úkony, a tento subjekt ich aj tak uskutoční, zrejme nepôjde o platné právne úkony, resp. by bolo nespravodlivé tvrdiť, že aktívne legitimované subjekty majú povinnosť sa domáhať určenia neplatnosti takto prijatého uznesenia. Ak nebola podaná žaloba o určenie neplatnosti uznesenia, bolo by takéto uznesenia konvalidované len z toho dôvodu, že nebola podaná žaloba? S prihliadnutím na predstavenie si situácie spoločníka, ktorý vie o súdnom rozhodnutí, zastávame názor, že spoločník by nemal byť tlačенý (aby zabránil prijatiu pre neho nevýhodného uznesenia) zúčastňovať sa konania, ktoré bolo súdnym rozhodnutím zakázané. Opačným výkladom by sme privolili absurdite, že spoločník, ktorý chce byť obozretný čo sa prijatých uznesení týka, by mal konať proti rozhodnutiu súdu a mal by sa zúčastniť valného zhromaždenia (hoci zúčastniť sa valného zhromaždenia je len jeho právo a nie povinnosť), čo podľa nás ani z ďaleka nie je správne a je v rozpore s § 228 ods. 1 CSP, prípadne s § 238 CSP. Preto by sme takéto uznesenia mali považovať za ničotné.

Za pravdu nám dáva aj súd, ktorý uvádza, že „*aby mohlo valné zhromaždenie prijímať rozhodnutia, ktorých prijatie mu zákon zveruje, je (...) nevyhnutné i splnenie určitých formálnych predpokladov stanovených zákonom. Jedným z takýchto predpokladov je, aby bolo konkrétne konanie valného zhromaždenia riadnym spôsobom ustanovené, tj. aby bolo riadne zvolané, zahájené a vedené. (...) Ak by spoločnosť v prejednávanej veci rešpektovala súdom nariadené predbežné opatrenie, a ak by odmietol predseda predstavenstva v súlade so zákonom (konkrétne preto, že súd predbežným opatrením jeho konanie zakázal), konanie valného zhromaždenia zahájiť, nebolo konanie valného zhromaždenia zákonom stanoveným spôsobom ustanovené a rozhodnutia prijaté akcionármi spoločnosti (...) nie sú rozhodnutiami valného zhromaždenia a nemajú preto právne účinky vyplývajúce z uznesenia valného zhromaždenia. Ak teda odvolací súd posúdil rozhodnutia akcionárov spoločnosti ako uznesenie valného zhromaždenia a vyslovil ich neplatnosť podľa § 131 a § 183 obch. zák., je tento jeho právny záver nesprávny.*“¹⁵ Z uvedeného máme jasne a preukázateľne za to, že i zásadná vada môže viesť k ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia.

¹⁴ Bližšie pozri CSACH, K. Neodkladné opatrenia a predbežná právna ochrana v práve obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) *Korporační spory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 71-87.

¹⁵ Preložené z uznesenia Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 211/2009 z 24. augusta 2010.

Iste, môžeme polemizovať o tom, čo môžeme zaradiť do kategórie zásadných väd. Na túto otázku zrejme nanešťastie neexistuje jednoznačná odpoveď, pretože rôznorodosť možných situácií je bezbrehá. Musí ísť však o takú zásadnú vadu, ktorá je na prvý pohľad zjavná, a najmä pri ktorej nemožno spravodlivo od aktívne legitimovaných osôb očakávať, že sa budú musieť domáhať neplatnosti prijatého uznesenia.¹⁶ Túto kategóriu označuje aj prof. Eliáš ako *variae figurae*, t. j. niečo ako „rôzne formy“ a zahŕňa do nej situácie ako nezrozumiteľnosť, flagrantné porušenie zákona či ďalšie.¹⁷ Možno nájsť aj názor, že nezrozumiteľnosť uznesenia valného zhromaždenia zakladá absolútnu neplatnosť podľa OZ a v takomto prípade je prieskum podľa § 131 OBZ vylúčený, a tak isto je vylúčená možná ničotnosť.¹⁸ My takéto tvrdenia odmietame a vo svetle vyššie uvedeného máme za to, že absolútna neplatnosť podľa OZ vzhľadom na špeciálnu úpravu neplatnosti § 131 nastať nemôže. Stotožňujeme sa s názorom prof. Eliáša, podľa ktorého treba na tieto situácie nahliadať ako na ničotné. „*Naplnenie niektorých (zákonných) požiadaviek pre prijatie platného uznesenia je natolko závažné, že nie je možné, aby boli niektoré nedostatky a vady uznesenia valného zhromaždenia uplynutím prekluzívnej lehoty konvalidované.*“¹⁹

IV. ZÁVER

Uvedomujeme si, že takýmto nazeraním na problematiku nastavujeme relatívne širokú kategóriu ničotnosti, avšak máme za to, že len v takomto prípade môže byť súčasná úprava čo do následkov a právnych účinkov konečne správne nastavená. Situácie neplatnosti podľa § 131 OBZ nám prídu dostatočne široké – najmä keď si uvedomíme, že drvivá väčšina prípadov sa vzťahuje na problémy zvolávania valného zhromaždenia a problémy, ktoré sú v rámci výlučnej, zverenej alebo vyhradenej pôsobnosti valného zhromaždenia.

Kategória ničotných uznesení by podľa nášho názoru mala začať byť rozoznávaná viac – z neznámeho dôvodu sa totiž tejto otázke slovenské právne prostredie, až na niektoré výnimky, stráni. Povaha špeciálnej neplatnosti ustanovenia § 131 OBZ spôsobuje potrebu aplikácie inštitútu ničotnosti. Trvať na aplikácii § 131 OBZ by v analyzovaných situáciách jednoducho nebolo správne, nakoľko by takáto prax prinášala ešte viac právnej neistoty. Nami ponúkané riešenie sa môže zdať prísne, avšak podľa nás konečne ponúka jednoznačnú odpoveď na to, kde je v tomto smere hranica medzi neplatnosťou a ničotnosťou uznesenia valného zhromaždenia. Nami zvolenou analýzou a syntézou sme prišli k záveru, že zvolanie valného zhromaždenia neoprávnenou osobou i konanie súdne zakázaného valného zhromaždenia by mali byť dôvody, pre ktoré by mali byť takto „prijaté“ uznesenia ničotné. Nami stanovená hypotéza bola teda potvrdená. Okrem týchto dôvodov zastávame názor, že sú i ďalšie dôvody ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia – napr. konanie mimo pôsobnosť valného zhromaždenia; konanie orgánom, ktorý nie je valným zhromaždením; „prijatie“ uznesenia v prípade, ak valné zhromaždenie nebolo uznášaniaschopné alebo ak bol pri prijímaní uznesenia porušený zákon zásadným spôsobom. Tieto iné dôvody sú však predmetom osobitných článkov na iných miestach.²⁰

¹⁶ Hoci slovenské sudy v starších rozhodnutiach závažnosť vady nebrali do úvahy. Bližšie pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 Obo 79/2011 z 26. marca 2013 alebo uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 289/2014 z 11. júna 2014.

¹⁷ ELIÁŠ, K. Neplatnosť, zrušiteľnosť alebo neexistence rozhodnutí orgánů korporatívne utvárených právnických osôb jako dôsledok vad rozhodnutí. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) *Korporační spory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 242.

¹⁸ HLUŠÁK, M. Zdanlivosť a neplatnosť uznesení valného zhromaždenia obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) *Korporační spory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 261.

¹⁹ ŠULEKOVÁ, Ž. Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti – posun v slovenskej judikatúre? In *Súkromné právo*. 2016, č. 1. s. 18.

²⁰ Príspevok je súčasťou riešenia projektu APVV-23-0139.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: neplatnosť, ničotnosť, uznesenie valného zhromaždenia, dôvody neplatnosti, dôvody ničotnosti

KEY WORDS: invalidity, nullity, resolution of the general meeting, grounds for invalidity, grounds for nullity

POUŽITÉ PRAMENE

1. CSACH, K. Neodkladné opatrenia a predbežná právna ochrana v práve obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) Korporační spory. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 71-87.
2. ELIÁŠ, K. Neplatnosť, zrušiteľnosť alebo neexistence rozhodnutí orgánů korporatívne utvárených právnických osob jako důsledek vad rozhodnutí. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) Korporační spory. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 242.
3. HLUŠÁK, M. Zdanlivosť a neplatnosť uznesení valného zhromaždenia obchodných spoločností. In CSACH, K. – HAVEL, B. – ŽITŇANSKÁ, L. (eds.) Korporační spory. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 259-261.
4. OVEČKOVÁ, O. – CSACH, K. – ŽITŇANSKÁ, L. Obchodné právo 2. Obchodné spoločnosti a družstvo. Bratislava: Wolters Kluwer, 2020. 428 s. ISBN 978-80-571-0291-5.
5. PALA, R. – FRINDRICH, J. – PALOVÁ, I. In OVEČKOVÁ, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár I. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022. s. 1215-2016.
6. Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. Obdo V 30/2001 z 29. októbra 2003.
7. Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Obo 27/2006 z 23. apríla 2008.
8. Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 Obo 79/2011 z 26. marca 2013.
9. ŠULEKOVÁ, Ž. Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti – posun v slovenskej judikatúre? In Súkromné právo. 2016, č. 1. s. 18.
10. Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 211/2009 z 24. augusta 2010.
11. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 MObo 1/2011 z 30. júna 2011.
12. Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 289/2014 z 11. júna 2014.
13. Uznesenie veľkého senátu obchodnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 VObo 1/2021 z 24. júna 2021.

KONTAKT NA AUTORA

JUDr. Juraj Valentovič

Doktorand

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Kollárova 10, 917 01 Trnava

ORCID: 0009-0004-0564-5454

juraj.valentovic@gmail.com

MALÝ KONKURZ – DÔVODY JEHO ALTERNATÍVNEJ KONCEPCIE A INŠPIRÁCIA *PRO FUTURO*¹

SMALL BANKRUPTCY - REASONS FOR ITS ALTERNATIVE CONCEPT AND INSPIRATION FOR THE FUTURE

*Lucián Török*²

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Malý konkurz predstavuje alternatívnu koncepciu riešenia úpadku vybraných dlžníkov popri pôvodnej – klasickej koncepcii „štandardného“ konkurzu. V príspevku sa autor zameriava na určenie dôvodov, pre ktoré túto alternatívnu koncepciu právny poriadok Slovenskej republiky upravuje; približuje tiež jeho historické zakotvenie a poukazuje na harmonizačné snahy Európskej únie v duchu koncepcie malého konkurzu.

ABSTRACT

Small bankruptcy represents an alternative concept for resolving the insolvency of selected debtors in addition to the original - classical - concept of "standard" bankruptcy. In the article, the author focuses on identifying the reasons why this alternative concept is regulated by the Slovak law; he also presents its historical background and points out the harmonization efforts of the European Union in the spirit of the small bankruptcy concept.

I. ÚVOD

Konkurz predstavuje v štátoch s trhovou ekonomikou inštitút slúžiaci riešeniu úpadku dlžníka, a to speňažením jeho majetku a následným kolektívnym uspokojením jeho veriteľov. Slovenská republika v tomto prípade nie je výnimkou. Na Slovensku je tento inštitút upravený zákonom č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov³.

Podľa členenia obsiahnutého v ZKR možno uvedený inštitút rozdeliť na konkurz právnických a konkurz fyzických osôb. Typickým inštitútom určeným riešeniu úpadku dlžníka je konkurz upravený v druhej časti, prvej až deviatej hlave ZKR, ktorý sa v praxi často označuje pojmom „klasický“ alebo „štandardný“⁴ konkurz⁵. V súčasnosti sa tento využíva najmä pri úpadku dlžníka, ktorý je právnickou osobou; výnimočne aj pri úpadku dlžníka, ktorý je fyzickou osobou – podnikateľom. ZKR zároveň popri „štandardnom“ konkurze upravuje aj ďalšie alternatívne, prípadne špecifické druhy konkurzov. Na účely tohto príspevku budeme

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV – 19 – 0424 a Vega č. 1/0259/22.

² Autor je interný doktorand na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Takmer 9 rokov pôsobil na Okresnom súde Košice I, z toho viac ako 7 rokov v súdnych oddeleniach vybavujúcich konkurznú a reštrukturalizačnú agendu a agendu incidenčných sporov. V súčasnosti je advokátom a insolvenčným správcom. Kontaktný e-mail: lucian.torok@student.upjs.sk.

³ Ďalej v texte len ako „ZKR“.

⁴ ĎURICA, M. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, s 830.

⁵ V minulosti bol „štandardný“ konkurz v ZKR označovaný ako riadny konkurz; pozri § 107 ods. 1 ZKR v znení účinnom do 31. decembra 2020.

pracovať práve s malým konkurzom ako alternatívnou koncepciou riešenia úpadku právnických osôb.

Na účely príspevku budeme pracovať s nasledovnou výskumnou otázkou: „Predstavuje malý konkurz dôležitú súčasť právneho poriadku Slovenskej republiky?“

Pri spracovávaní príspevku upriamime pozornosť na vedecké skúmanie týchto predpokladov:

hypotéza č. 1: Dôvodom koncepcie malého konkurzu je jednoduché, efektívne, hospodárne a rýchle riešenie úpadku dlžníka v porovnaní s „klasickým“ konkurzom.

hypotéza č. 2: Malý konkurz predstavuje inšpiráciu *pro futuro* pre „klasický“ konkurz.

Stanovený predmet príspevku budeme skúmať prostredníctvom vybraných metód vedeckého výskumu; okrem iného prostredníctvom metódy vedeckej analýzy, komparatívnych metód, metódy gramatického, systematického, logického, teleologického, historického a komparatívneho výkladu práva.

V skúmanej oblasti boli nedávno publikované najmä práce od autora Milana Ďuricu - Zákon o konkurze a reštrukturalizácii - Komentár, 4. vydanie a od autora Jaroslava Dolného - príspevok „Malý konkurz“.

Cieľom tohto príspevku je určiť dôvody alternatívnej koncepcie malého konkurzu, ktorý sa pri splnení zákonom stanovených podmienok v praxi uplatňuje, resp. môže uplatniť namiesto „štandardného“ konkurzu, a to za účelom overenia hypotézy č. 1. V uvedenej súvislosti a v kontexte inovatívnosti v príspevku stručne zanalyzujeme a porovnáme aj pôvodnú koncepciu inštitútu malého konkurzu, ktorá sa podľa ZKR uplatňuje na konania začaté do 31. decembra 2020 a priblížime uvedený inštitút aj s ohľadom na jeho historické zakotvenie v právnom poriadku, ktorý sa na území dnešného Slovenska uplatňoval takmer pred sto rokmi. Súčasťou príspevku budú tiež niektoré vybrané úvahy o tom ako by sa konkurzná legislatíva na Slovensku mohla ďalej vyvíjať; najmä v otázke „štandardného“ konkurzu, ktorá by mohla byť inšpirovaná práve právnou úpravou malého konkurzu; uvedené budeme realizovať za účelom overenia hypotézy č. 2.

II. MALÝ KONKURZ

Malý konkurz v právnom poriadku Slovenskej republiky má v súčasnosti povahu procesne samostatného a uceleného inštitútu odlišného od „štandardného“ konkurzu a predstavuje jeho alternatívu, pričom vychádza z právnej úpravy bankrotu fyzických osôb⁶ a je aplikovateľný na riešenie úpadku právnických osôb; v teoretickej rovine by mohol byť aplikovateľný aj pri úpadku fyzických osôb – podnikateľov. Rozdiel medzi „štandardným“ a malým konkurzom spočíva najmä v procesných postupoch jednotlivých subjektov toho-ktorého konkurzného konania, ktorými sa má spoločný účel, ktorým je speňaženie majetku dlžníka a následné kolektívne uspokojenie jeho veriteľov, dosiahnuť.

Pokiaľ uvažujeme o právnej úprave súčasného malého konkurzu ako samostatného a uceleného inštitútu, tá bola do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedená zákonom č. 421/2020 Z. z. o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým došlo s účinnosťou od 1. januára 2021 k novelizácii ZKR. Je však nevyhnutné dodať, že inštitút malého konkurzu poznal už ZKR vo svojom vyhlásenom znení v roku 2005.

1. Stručný historický vývoj inštitútu malého konkurzu

⁶ Osobitná časť dôvodovej správy (§ 106) k vládnomu návrhu zákona o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, parlamentná tlač 261.

Dôvodová správa ku konkurznému zákonu z roku 2005 vo svojej osobitnej časti uvádza, že „účelom malých konkurzov je predovšetkým zrýchlenie a zefektívnenie konkurzného konania v situáciách, keď to dané okolnosti prípadu umožňujú; to znamená, že ide o tzv. malých úpadcov“⁷. Pôvodná právna úprava malého konkurzu sa vzťahovala na konkurz vyhlásený na majetok fyzickej osoby – nepodnikateľa *ex lege* a inej fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ak boli splnené aspoň dva z troch zákonom ustanovených predpokladov.⁸ Tieto predpoklady spočívali na maximálnej zákonom stanovenej hodnote majetku, ktorý podliehal konkurzu, na maximálnej zákonom stanovenej výške obratu dlžníka, ktorý dosiahol v poslednom uzatvorenom účtovnom období pred vyhlásením konkurzu a/alebo na maximálnom počte veriteľov.⁹ Pôvodná koncepcia inštitútu malého konkurzu účinná do 31. decembra 2020 vnímala malý konkurz ako špeciálne ustanovenia, ktoré sa pri splnení označených podmienok aplikovali na „štandardný“ konkurz a tento s ohľadom na požiadavku rýchlosti a efektívnosti konania pozmenili. K zmenám pri malom konkurze dochádzalo v podobe príslušného orgánu, ktorým bol *ex lege* jeden zástupca veriteľov namiesto veriteľského výboru, ktorý má troch alebo piatich členov.¹⁰ Iné zmeny mohlo predstavovať skrátenie lehôt platných pre „štandardný“ konkurz alebo rozhodnutie o iných opatreniach, ktoré by sledovali najrýchlejšie, najúspornejšie a najefektívnejšie vedenie konkurzného konania¹¹. Tieto iné zmeny mohli byť realizované na základe úvahy konkurzného súdu, ktorý mal zákonom zverenú právomoc v každom malom konkurze ich svojim rozhodnutím individuálne určiť.

Zároveň je potrebné doplniť, že hoci ZKR bezprostredne predchádzajúca právna úprava konkurzov na území Slovenska obsiahnutá v zákone č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní malý konkurz nepoznala; nejde o inštitút, ktorý by bol na našom území novým, skôr nepoznaným. Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n., ktorým bol vydaný poriadok konkurzný, vyrovnací a odporovací, upravoval v ustanoveniach § 169 až § 171 tzv. konkurz nepatrný. Za uvedenej právnej úpravy išlo tiež o špeciálne ustanovenia, ktoré čiastočne menili riadne konkurzné konanie. Autor Václav Hora v tejto súvislosti považuje nepatrný konkurz za „zvláštne predpisy o konaní v konkurzoch nepatrných“ a riadne konkurzné konanie za „konanie pravidelné“¹². Jediným určujúcim kritériom bola najvyššia hodnota majetku podliehajúceho konkurzu. S ohľadom na vtedy uplatňované inštitúty a zákonom stanovenú del’bu právomoci medzi konkurzné súdy a tzv. konkurzných komisárov, v nepatrných konkurzoch bola väčšia časť uvedených právomocí *ex lege* delegovaná práve na konkurzného komisára. Nepatrným konkurzom sa sledoval účel, ktorým bolo podľa spomínaného zákona vykonať konanie čo najrýchlejšie a najúspornejšie. Na dosiahnutie uvedeného bolo možné ďalej napr. upustiť od zásady publicity, ktorá sa zabezpečovala uverejňovaním vyhlášok; upustiť od voľby veriteľského výboru, a pod.

S ohľadom na vyššie uvedené je nutné konštatovať, že tak právna úprava nepatrného konkurzu obsiahnutá v zákone č. 64/1931 Sb. z. a n., ktorým bol vydaný poriadok konkurzný, vyrovnací a odporovací, ako aj právna úprava malého konkurzu obsiahnutá neskôr v ZKR v znení účinnom do 31. decembra 2020, sledovala rovnaký cieľ pri obdobnom procesnom

⁷ Osobitná časť dôvodovej správy (§ 106) k vládnomu návrhu zákona o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, parlamentná tlač 835.

⁸ ĎURICA, M. *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej Únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 557.

⁹ POSPÍŠIL, B. a kol. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 582-583.

¹⁰ DOLNÝ, J. Malý konkurz, In: *Právo, obchod, ekonomika: zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 61.

¹¹ ĎURICA, M. *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej Únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 558.

¹² HORA, V. ed.: *Řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí*. 1. vydanie. Praha: Nákladem "Československého Kompassu" tisk. a vyd. akc. Spol. 1931, s.: 240.

riešení, ktorým bolo presadzovanie zrýchlenia a zhospodárnenia konkurzného konania pri tzv. malých dlžníkoch.

2. Inovácie v konkurznom práve

Zákonom č. 377/2016 Z. z. s účinnosťou od 1. marca 2017 došlo k zásadným zmenám v právnej úprave konkurzov fyzických osôb.¹³ Tzv. osobný bankrot bol nanovo zedefinovaný a striktné oddelený od bankrotu právnických osôb. Bol vystavaný inštitút, o ktorom tvorca zákona tvrdí, že nová právna úprava má za cieľ vyhnúť sa situovaniu správcu do pozície vyšetrovateľa, na preskúvanie majetkových pomerov dlžníka sa v tejto súvislosti a v záujme hospodárnosti konania majú vynakladať len rozumné náklady a mnoho povinností zo správcu v záujme rýchleho konania v konkurzoch fyzických osôb prenáša na veriteľov.¹⁴ Štát sa takýmto spôsobom pripravoval na obrovský počet nových konkurzných konaní fyzických osôb, kedy zásadne zjednodušenými pravidlami pre oddĺženie fyzických osôb sledoval štát okamžité odbremenenie exekučných a civilných súdov, zabezpečenie nevyhnutnej obživy a dôstojného bývania pre dlžníkov, a to celé aj pre potreby znižovania stavu nelegálneho zamestnávania. Od 1. marca 2017 už v nových konkurzných konaniach malým konkurzom nemohol byť konkurz vyhlásený na majetok fyzických osôb¹⁵; s výnimkou prípadu, kedy došlo k vyhláseniu „štandardného“ konkurzu na základe návrhu veriteľa na majetok fyzickej osoby - podnikateľa. V ostatnej časti inštitútu malého konkurzu však ostal nezmenený. Každopádne, výsledkom novej právnej úpravy inštitútu oddĺženia konkurzom bol nový, rýchly inštitút, ktorý je v porovnaní so „štandardným“ konkurzom procesne jednoduchý a čo do nákladov konkurzu aj menej nákladný.

Následne sa zákonodarca po prvotných skúsenostiach v praxi s novým inštitútom oddĺženia konkurzom fyzických osôb rozhodol rovnakú koncepciu a dokonca aj identický, len v časti mierne upravený normatívny základ, aplikovať aj pre potreby riešenia úpadku tzv. malých dlžníkov. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky k novému malému konkurzu uvádza, že sa „vytvára právny rámec pre jednoduché, efektívne, hospodárne a rýchle likvidačné konanie. Cieľom tejto právnej úpravy je zlepšiť kľúčové parametre týkajúce sa likvidačných konaní (ako čas inkasa pohľadávky veriteľom alebo miera vymáhateľnosti pohľadávky). Inšpiráciou tejto právnej úpravy je právna úprava oddĺženia.“¹⁶ Nie je však možné opomenúť širšie súvislosti, ktoré viedli zákonodarcu k zásadnej zmene koncepcie riešenia úpadku malých dlžníkov. Navrhovaná zmena právnej úpravy malého konkurzu súvisela s legislatívnymi opatreniami potrebnými na prekonanie ekonomickej a sociálnej krízy vyvolanej pandemiou COVID-19 a v tejto súvislosti cieľila aj na zlepšenie kvality podnikateľského prostredia.¹⁷ Zmenou právnej úpravy a pohľadu na inštitút malého konkurzu došlo k nahradeniu pôvodných dvoch ustanovení § 106 a § 107 ZKR novými ustanoveniami v celkovom počte trinásť paragrafov a s odkazom na primerané použitie ďalších sedemnástich paragrafov z právnej úpravy oddĺženia. Ako už bolo vyššie uvedené, s účinnosťou od 1. januára 2021 tak vznikol samostatný a procesne ucelený alternatívny inštitút malého konkurzu, ktorý je pri splnení kritérií pre určenie tzv. malého dlžníka aplikovateľný namiesto „štandardného“ konkurzu.

¹³ ĎURICA, M. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1135.

¹⁴ Osobitná časť dôvodovej správy (§ 166i) k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, parlamentná tlač 247.

¹⁵ Ak išlo o inštitút oddĺženia konkurzom.

¹⁶ [Neuvedený autor] Malý konkurz. 2024, [cit. 20.03.2024], dostupné na: < <https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/civilne-pravo/maly-konkurz/>>.

¹⁷ Všeobecná časť dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, parlamentná tlač 261, str. 2.

III. INŠPIRÁCIA A NIEKTORÉ ÚVAHY *DE LEGE FERENDA*

1. Inšpirácia právnou úpravou malého konkurzu

V rámci medzirezortného pripomienkového konania počas legislatívneho procesu, ktorý predchádzal prijatiu právnej úpravy nového malého konkurzu, boli zaslané pripomienky; jednou z nich, ktorú predložila Právnická fakulta UPJŠ, vychádzajúc z aplikačnej praxe súdov v oblasti konkurzného práva na Slovensku, sa navrhovalo ponechanie dovtedajšej právnej úpravy malého konkurzu ako špeciálnych ustanovení k „štandardnému“ konkurzu a to popri vytvorení nového malého konkurzu ako samostatného inštitútu. Pripomienka bola odôvodnená potrebou zrýchlenia a zefektívnenia „štandardných“ konkurzov, ktoré by začali po zmene zákona a v ktorých by nedošlo k vytvoreniu veriteľského výboru pre nezáujem veriteľov alebo aj z dôvodu, že by veriteľský výbor s ohľadom na ďalšie inštitúty „štandardného“ konkurzu vzniknúť nikdy ani nemohol, pričom by ale súčasne boli podľa pôvodnej právnej úpravy naplnené predpoklady pre malý konkurz. Išlo by napr. o situáciu, kedy by sa do konkurzu prihlásili v základnej prihlasovacej lehote veritelia, ktorí by mohli byť zvolení za člena veriteľského výboru, a to v počte nižšom ako traja. V „štandardnom“ konkurze platí, že kým nie je zvolený veriteľský výbor, jeho pôsobnosť vykonáva súd. Do pôsobnosti veriteľského výboru patrí napr. ukladanie záväzných pokynov správcovi, pričom rozhodnutie veriteľského výboru nie je potrebné zvlášť odôvodňovať; pokiaľ však ide o uloženie záväzného pokynu súdom, súd ho realizuje uznesením, ktoré musí byť vždy odôvodnené. V mnohých prípadoch tak môže dôjsť k zbytočnému zahlcovaniu súdov, čo následne spôsobí predĺženie konkurzného konania, zníži jeho efektívnosť, zvýši náklady na vedenie konania, a pod. Uvedené úvahy nás preto vedú k názoru, že inštitút pôvodného malého konkurzu mohol ostať zachovaný; z dôvodu právnej istoty mohol byť nanajvýš premenovaný a popri ňom v súlade s koncepciou navrhnutou Ministerstvom spravodlivosti SR mohol byť vytvorený nový, alternatívny inštitút malého konkurzu.¹⁸

Výsledkom legislatívneho procesu k predloženej pripomienke bolo záporné stanovisko predkladateľa návrhu zákona, Ministerstva spravodlivosti SR, s odôvodnením, že navrhovaná právna úprava je podľa jeho názoru správna.¹⁹ Ministerstvo spravodlivosti SR teda pri vyhodnotení predloženej pripomienky odmietlo akékoľvek úvahy o možnosti a potrebe zachovania inštitútu pôvodného malého konkurzu ako špeciálnych ustanovení modifikujúcich „štandardný“ konkurz, tak ako to bolo dovtedy, a to napríklad len premenovaným dotknutého inštitútu a popri ňom vykreovaní nového, alternatívneho inštitútu malého konkurzu. Oba inštitúty, inštitút pôvodného malého konkurzu a inštitút nového malého konkurzu, by si v praxi vôbec nemuseli konkurovať. Zachovanie pôvodného malého konkurzu prostredníctvom vyššie spomenutej pripomienky sa navrhovalo z dôvodu najjednoduchšieho legislatívneho riešenia problémov s kreovaním veriteľských výborov v „štandardných“ konkurzoch *pro futuro*. Na uvedenú pripomienku poukazujeme z dôvodov, ktorými sú úvahy *de lege ferenda*. Tieto úvahy navyše doplníme o neskorší pohľad Ministerstva spravodlivosti SR na problematiku voľby veriteľského výboru, ktoré ku koncu roka 2022 zaradilo do medzirezortného pripomienkového konania návrh novely ZKR. Navrhovaná právna úprava mala upraviť situáciu v čase, keď nie je v „štandardnom“ konkurze zvolený veriteľský výbor. V § 37 ZKR sa navrhovalo upraviť, že v prípade nezvolenia veriteľského výboru až do jeho zvolenia jeho pôsobnosť vykonáva

¹⁸ Vznesená pripomienka Právnickou fakultou UPJŠ k čl. II návrhu zákona o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania, LP/2020/320, s. 119-120.

¹⁹ Vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania Ministerstvom spravodlivosti SR k čl. II návrhu zákona o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania, LP/2020/320, s. 119-120.

prítomný veriteľ prihlásenej pohľadávky s najvyšším počtom hlasov, ak s tým súhlasil.²⁰ Navrhnutá zmena tak celkom určite odkazuje na už skôr platnú právnu úpravu malého konkurzu, ktorý poznal inštitút zástupcu veriteľov. Zmyslom navrhovaného § 37 ZKR tak malo byť zrýchlenie a zefektívnenie „štandardného“ konkurzu prostriedkami, ktorých obdobu Právnická fakulta UPJŠ navrhovala už v roku 2020. Označený návrh novely ZKR bol predmetom hlasovania na schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky, kde však 15. marca 2023 pravdepodobne z politických dôvodov neprešiel prvým čítaním²¹. Obdobná právna úprava tej navrhovanej v oblasti veriteľského výboru doposiaľ prijatá nebola.

2. Malý konkurz vo svetle harmonizačných snáh Európskej únie

V súčasnosti prebieha v EÚ legislatívny proces na úrovni Rady EÚ týkajúci sa návrhu smernice, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva.²² Transpozičná lehota by mala byť 24 mesiacov od nadobudnutia účinnosti smernice. Pre úvahy *de lege ferenda* nám dnes môže poslúžiť aj napr. návrh predbežného stanoviska SR k spomenutému návrhu smernice.

Návrh smernice rieši úpravu v šiestich oblastiach insolvenčného práva, akými sú vyhľadávanie majetku podliehajúceho konkurzu, odporovacie žaloby, povinnosť štatutárneho orgánu podať návrh na začatie insolvenčného konania a jeho občianskoprávna zodpovednosť, likvidácia tzv. mikropodnikov v platobnej neschopnosti, veriteľský výbor a tzv. pre-pack postupy. Predpokladaným účelom navrhovanej smernice by malo byť prostredníctvom harmonizácie zvýšenie efektívnosti insolvenčných konaní v EÚ. Očakáva sa totiž zrýchlenie konaní a zvýšenie miery uspokojenia veriteľov.²³

V kontexte témy príspevku sa ďalej zameriame práve na oblasť likvidácie tzv. mikropodnikov v platobnej neschopnosti, kde návrh smernice vytvára právny rámec pre zjednodušené likvidačné konania. Hlavným cieľom dotknutej časti návrhu smernice je zjednodušiť postupy štandardných insolvenčných konaní a znížiť súvisiace administratívne náklady. Návrh smernice pokladá za žiaduce, aby bol mikropodnikom umožnený prístup k jednoduchému likvidačnému konaniu, ktoré umožní riadne a rýchlo zlikvidovať aj také mikropodniky, ktoré nemajú majetok na pokrytie nákladov konania.

Návrh smernice ďalej okrem iného definuje, čo je mikropodnik. Ide o spoločnosť, ktorá má menej ako desať zamestnancov a ročný obrat alebo súvahu menej ako dva milióny eur. Podľa návrhu smernice do kategórie mikropodnikov by mali spadať aj fyzické osoby – podnikatelia. SR vo svojom návrhu predbežného stanoviska vyjadruje úplný nesúhlas s navrhovanou koncepciou. Týmto spôsobom by podľa návrhu predbežného stanoviska došlo k negatívnym zmenám v súčasných nastaveniach malého konkurzu a oddĺženia. Navyše, definícia mikropodnikov nezodpovedá súčasnému definičnému určeniu tzv. malých dlžníkov, ktoré potenciálne zahŕňa viac subjektov ako prípadné vymedzenie mikropodnikov. Návrh smernice predpokladá, že v likvidačných konaniach mikropodnikov by nemusel byť prítomný správca, ale že jeho úlohu by z dôvodu šetrenia nákladov na konanie mohol prevziať iný subjekt; v podmienkach SR by to bol konkurzný súd. SR zastáva názor, že presun povinností zo správcu na súd by bol neefektívny a že pôsobenie správcu v konaní je menej nákladné, ako

²⁰ Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, LP/2022/826.

²¹ Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, parlamentná tlač 1428, I. čítanie.

²² Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva, COM (2022) 702 (ďalej aj ako „smernica“).

²³ Návrh riadneho predbežného stanoviska k Návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva, LP/2023/165, s. 1.

zabezpečenie celého procesu súdom.²⁴ SR vo svojom návrhu predbežného stanoviska ďalej konštatuje, že súčasný inštitút malého konkurzu na Slovensku zodpovedá cieľom, ktoré boli vytýčené v návrhu smernice; v uvedenej súvislosti ide zrejme o požiadavku EÚ na vytvorenie zjednodušených konaní pre určenú skupinu dlžníkov – podnikateľov, a to vo všetkých členských štátoch EÚ.

IV. ZÁVER

S ohľadom na stanovené ciele príspevku je záverom možné konštatovať, že dôvodom duálnej – alternatívnej koncepcie riešenia úpadku právnických osôb, a prípadne aj fyzických osôb – podnikateľov mimo rámec oddĺženia, je práve jednoduchosť, efektívnosť, hospodárnosť a rýchlosť riešenia úpadku dlžníka všade tam, kde je to odôvodnené zákonom predpísanými kritériami pre určenie tzv. malého dlžníka. Ako sme uviedli, zjednodušené pravidlá pre konkurz boli prítomné už aj pri pôvodnej koncepcii malého konkurzu a tiež aj pri koncepcii nepatrného konkurzu podľa zákonnej úpravy z roku 1931. Možno zhrnúť, že inštitút malého konkurzu tak historicky prešiel vývojom, avšak aj pôvodné úvahy o jeho praktickom využití tu ostali. Súčasne je nutné doplniť, že v prípade existencie tzv. malých dlžníkov nie je zákonom predpísané riešenie úpadku výlučne inštitútom malého konkurzu, ale ide o inštitút, ktorý môže byť malými dlžníkmi využitý ako alternatívna možnosť. S ohľadom na uvedené je tak možné dodať, že sa nám podarilo verifikovať hypotézu č. 1.

Pokiaľ sme príspevkom priblížili harmonizačné snahy Európskej únie, vo vzťahu k cieľom návrhu smernice vzťahujúcim sa k vymedzenej časti malých dlžníkov, tu uvádzame, že v právnom poriadku SR už dnes existuje právny rámec pre zjednodušený likvidačný proces malých dlžníkov v úpadku. Pokiaľ ide o podobu tohto inštitútu *pro futuro* v dôsledku konečného znenia smernice, tú v súčasnej dobe určiť nevieme, avšak aj s ohľadom na riadne predbežné stanovisko SR k návrhu smernice môžeme očakávať, že k zásadným a najmä koncepčným zmenám v nastavení súčasného malého konkurzu v SR nedôjde. Právo EÚ v uvedenej oblasti by tak malo vplývať na zmenu insolvenčných predpisov najmä v členských štátoch, kde prípadná obdoba „slovenského malého konkurzu“ ako nástroja pre zjednodušené postupy pri riešení úpadku, absentuje.

Príspevkom sme zároveň priblížili možnosti ako napr. inovovať aj oblasť „štandardných“ konkurzov na Slovensku, a to prostredníctvom obdobných inštitútov ako boli v minulosti inštitúty malého konkurzu, čím sa nám podarilo verifikovať hypotézu č. 2.

Záverom tak je možné navyiac konštatovať, že malý konkurz v minulosti predstavoval, v súčasnosti predstavuje a v budúcnosti, ovplyvnený aj prípadnými snahami EÚ, by mal aj naďalej predstavovať inštitút, ktorý sa vyznačuje rýchlosťou a hospodárnosťou. Zároveň zastávame názor, že niektoré časti malého konkurzu je možné *pro futuro* aplikovať pri zmene právnej úpravy aj v otázke zrýchlenia a zhospodárnenia „štandardných“ konkurzov.

Na stanovenú výskumnú otázku je tak možné odpovedať, že malý konkurz predstavuje dôležitú súčasť právneho poriadku Slovenskej republiky, a to s ohľadom na dôvody jeho existencie ako aj inšpiráciu pri ďalšom pretváraní konkurzných predpisov vo svetle zásady rýchlosti, efektívnosti a hospodárnosti. Navyiac však predpokladáme, že v budúcnosti bude malý konkurz v dôsledku harmonizačných snáh EÚ predstavovať dôležitú súčasť právnych poriadkov všetkých členských štátov EÚ.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: malý konkurz, „štandardný“ konkurz, osobný bankrot, harmonizácia insolvenčného práva

²⁴ Návrh riadneho predbežného stanoviska k Návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva, LP/2023/165, s. 15-16.

KEY WORDS: small bankruptcy, "standard" bankruptcy, personal bankruptcy, harmonization of insolvency law

POUŽITÉ PRAMENE

1. [Neuvedený autor] Malý konkurz. 2024, [cit. 20.03.2024], dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/civilne-pravo/maly-konkurz/>>.
2. DOLNÝ, J. Malý konkurz, In: *Právo, obchod, ekonomika: zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 60 - 67. ISBN 978-80-8152-930-6.
3. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, parlamentná tlač 247, dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=247>>.
4. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, parlamentná tlač 261, dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=261>>.
5. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, parlamentná tlač 835, dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=3&ID=835>>.
6. ĎURICA, M. *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2010, 816 s. ISBN 978-80-89447-31-2.
7. ĎURICA, M. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, 1496 s. ISBN 978-80-7400-846-7.
8. HORA, V. ed.: *Řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí. Komentované zákony Českoslov. republiky*. 1. vydanie. Praha: Nákladem "Československého Kompasu" tisk. a vyd. akc. spol. 1931, 446 s.
9. Legislatívny proces k návrhu zákona o dočasnej ochrane podnikateľov vo finančných ťažkostiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vyhodnotenie medzirezortného pripomienkového konania, LP/2020/320, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/320>>.
10. Návrh riadneho predbežného stanoviska k Návrhu smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva, LP/2023/165, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2023/165>>.
11. Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa harmonizujú určité aspekty insolvenčného práva, COM (2022) 702, dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/HIS/?uri=celex%3A52022PC0702>>.
12. Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, LP/2022/826, dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2022/826>>.
13. POSPÍŠIL, B. a kol. *Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 1044 s. ISBN 978-80-8168-388-6.

14. Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, parlamentná tlač 1428, dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=1428>>.
15. Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. JUDr. Lucián Török
interný doktorand na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
Kováčska 26
040 75 Košice
Slovenská republika
ORCID: 0009-0008-9770-5563
e-mail: lucian.torok@student.upjs.sk

HISTORICKÉ ASPEKTY VÝVOJA OBCHODNÉHO A KONKURZNÉHO PRÁVA

HISTORICAL ASPECTS OF THE EVOLUTION OF COMMERCIAL AND INSOLVENCY LAW

Kateřina Hrabánková¹

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Príspevok sa zaoberá analýzou historického vzniku a vývoja obchodného a konkurzného práva, ako právnych odvetví súkromného práva spolu neoddeliteľne spätých. Autorka sa zameriava na overenie prepojenosti obchodného a konkurzného práva, a to aj za zohľadnenia historických okolností a ich analýzy.

ABSTRACT

The paper deals with the analysis of the historical emergence and development of commercial law and bankruptcy law, as legal branches of private law inseparably linked together. The author focuses on verifying the interconnectedness of commercial and insolvency law, also taking into account the historical background and its analysis.

I. ÚVOD

Obchodné a konkurzné právo, ako dve odvetvia súkromného práva spolu nevyhnutne súvisiace, v súčasnosti upravujú dva osobitné právne predpisy - zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (ďalej aj „ObZ“) a zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „ZKR“).

Previazanosť obchodného a konkurzného práva je možné badať už len z pohľadu vzťahu ObZ k ZKR. Ide o klasický vzťah *lex generalis*, ktorým je ObZ a *lex specialis*, teda ZKR. Danosť tohto vzťahu vyvodzujeme z podpornej (subsidiárnej) aplikácie ObZ na také právne vzťahy, ktoré ZKR neupravuje. A naopak, pokiaľ ZKR upravuje isté vzťahy odlišne (špecificky), je potrebné prednostne použiť právnu úpravu obsiahnutú v ZKR.

Právna úprava ZKR sa zameriava predovšetkým na špecifické vzťahy medzi dlžníkom nachádzajúcim sa v stave úpadku a veriteľmi, ktorí sa domáhajú svojich oprávnených nárokov, ku ktorým sa dlžník počas jeho podnikateľského pôsobenia zaviazal. „Klasické“ vymáhanie nárokov (kedy na majetok dlžníka nie je vyhlásený konkurz) sa od vymáhania nárokov v rámci konkurzného konania odlišuje. Kľúčovým rozdielom je, že pokiaľ na majetok dlžníka nebol vyhlásený konkurz, môže sa veriteľ domáhať svojho oprávneného nároku využitím inštitútov ako sú podanie žaloby, vyzvanie ručiteľa k plneniu, podaním návrhu na vydanie platobného rozkazu, podaním návrhu na vykonanie exekúcie a pod., pričom jeho pohľadávka bude zväčša uspokojená v celom vymáhanom rozsahu. Pre konkurzné konanie však zakotvil zákonodarca špecifiká, ako napr. požiadavku plurality veriteľov evidujúcich splatné pohľadávky voči konkrétnemu dlžníkovi, či pomernosť uspokojovania pohľadávok (určitým percentom)

¹ Autorka je doktorandkou na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnickej fakulte, Katedre obchodného a hospodárskeho práva. Kontaktný e-mail: katerina.hrabankova@upjs.student.sk.

z výťažku získaného speňažením majetku dlžníka, ale aj dohľad súdnej autority nad konkurzným konaním. Spravodlivosť, ktorá má byť zabezpečená nielen súdom, ale aj ustanoveným správcom konkurznej podstaty, je potrebné zachovať rovnako vo vzťahu ku všetkým veriteľom – každá pohľadávka sa uspokojuje rovnakým pomerom.² V prípade už vyhláseného konkurzu na majetok dlžníka zákonodarca nepripúšťa na vymoženie pohľadávky využitie vyššie spomínaných „klasických“ inštitútov. V takomto štádiu si veriteľ len v zákonom stanovenej lehote prihlási do konkurzného konania svoju pohľadávku a bude dúfať v čo najvyššie uspokojenie.

Postupný vývoj obchodného a konkurzného práva prebiehal paralelne. Je pochopiteľné, že právna úprava konkurzného práva sa na našom území objavila o niečo neskôr, čo bolo podmienené úrovňou vyspelosti obchodovania.

Inšpirácia viacerých okolitých krajín (napr. Maďarsko³) rakúskou právnou úpravou zasiahla aj územie dnešného Slovenska, preto sa v istých častiach tohto príspevku zameriame aj na priblíženie vzťahu nášho právneho poriadku k rakúskemu právnemu poriadku.

Cieľom tohto príspevku je analyzovať vznik a vývoj obchodného a konkurzného práva v kontexte právnej úpravy platnej na našom území, priblížiť jeho historické aspekty a previazanosť týchto dvoch právnych odvetví.

Vzhľadom na vytýčený cieľ sme pri písaní tohto príspevku využívali viaceré vedecké metódy. Aplikovali sme predovšetkým metódu analýzy, indukcie, komparácie a analógie.

II. PREVIAZANOSŤ OBCHODNÉHO A KONKURZNÉHO PRÁVA S AKCENTOM NA HISTORICKÉ ASPEKTY ICH VÝVOJA

Kľúčovou oblasťou, ktorá v mnohom ovplyvnila kreovanie obchodného práva, sa stalo obchodovanie, teda ľudská činnosť historicky vyvinutá z prehlbovania spoločenskej deľby práce.⁴ Vznik obchodného práva nastáva ako dôsledok činnosti ľudí, kedy výrobcovia (poľnohospodári, remeselníci) začali vyrábať viac ako boli schopní sami spotrebovať. Samozrejme, prvotne bol obchod uskutočňovaný ako bártrový. Výmena tovaru za tovar bola neskôr nahradená peňažným obchodom – postupne sa objavuje zaplatenie ceny za poskytnutý tovar peniazmi (prvotne mincami, neskôr papierovými peniazmi, postupne boli zavedené zmenky a iné cenné papiere), čím sa obchodný styk začal racionalizovať.⁵ Vznik obchodného práva sa nespája s určitou presne vymedzenou hospodárskou či politickou udalosťou, ale ako prirodzený dôsledok fungovania spoločnosti.

Konkurzné právo, ako súčasť práva obchodného, sa začalo v legislatívnej úprave objavovať o čosi neskôr (prvá kodifikácia konkurzného práva je datovaná do roku 1881, zatiaľ čo obchodné právo bolo v Rakúsku kodifikované už v roku 1863⁶) a osobitne, stojac mimo obchodných zákonníkov. Neskoršiu kodifikáciu konkurzného práva vnímame v historických intenciách ako pochopiteľnú. Spočiatku nebola spoločnosť vyvinutá do takej miery, aby sa uvažovalo o termínoch ako úpadok, platobná neschopnosť, predĺženie, splatnosť pohľadávok

² FIEDEN, M., WIELENBERG, S. *Insolvency administrator's incentives and the tradeoff between creditor satisfaction and efficiency in bankruptcy procedures* [online]. In: Business Research, 2017, č. 10 [cit. 2024-04-06]. Dostupné online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40685-017-0047-x>, s. 160: „The objective of a bankruptcy law concerns two primary aspects: first, it should ensure optimal creditor satisfaction by exploiting the remaining assets of a bankrupt firm, and second, it should separate viable from unviable bankrupt firms.“

³ Bližšie pozri VÉKÁS, L. *O novom maďarskom Občianskom zákonníku* [online]. In: Právny obzor, 2013, roč. 96, č. 4 [cit. 2023-04-06]. Dostupné online: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/pravny-obzor/o-novom-madarskom-obcianskom-zakonniku.m-730.html>, s. 313-325.

⁴ SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 51.

⁵ Ibidem, s. 11.

⁶ Bližšie pozri CHOVANEC, T. *Poňatie a charakter inštitútov všeobecného obchodného zákonníka*. In: Poňatie a charakter práva. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2014, s. 192-193.

a pod. Nepopierame existenciu týchto inštitútov ani pred ich kodifikáciou. Existovali, avšak len v skrytej forme (ich úprava nebola legislatívne uchopená).

1. Právny stav po roku 1811 – jadro v rakúskej právnej úprave

Rakúske právo predstavovalo pre právnu úpravu obchodovania v mnohých oblastiach vzor, ktorým sa naša legislatíva inšpirovala. Jedným z dôvodov bolo historické štátoprávne usporiadanie. Prijatím rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka (1811) boli podmienené práce na kodifikovaní obchodného práva jednotne pre nemecké krajiny. Procesu kodifikácie výrazne napomohla norimberská konferencia. Jej výsledkom bolo prijatie rakúskeho Všeobecného obchodného zákonníka⁷ (1863).⁸ Pelikánová kritizuje prezývanie uvedeného obchodného zákonníka ako rakúskeho, nakoľko jeho pôsobnosť značne presahovala hranice Rakúska. Navyše, neplatil ani pre jeho celé územie, ani v ňom nevznikol. Platný bol vo všetkých nemecky hovoriacich krajinách, ktoré ho prijali.⁹

Kodifikáciu obchodného práva vnímame ako prelomovú a značne prínosnú. Obchodné právo už neexistuje len v obyčajovej podobe, čo znamená explicitné zakotvenie pravidiel obchodovania a posilnenie právnej istoty subjektov na ňom sa podieľajúcich.

Suchoža vyzdvihuje prínos Všeobecného obchodného zákonníka (1863) v podobe striktného odmietnutia stredovekého feudálneho modelu stavovského kupeckého práva a špecifickosti úpravy oblasti obchodovania zohľadňujúc jeho charakter a osobitosti obchodnoprávnej komunikácie.¹⁰ Aj my sa v našich názoroch prikláňame k právnemu názoru Suchožu. Právna úprava obchodovania má mať osobitne upravené práva a povinnosti subjektov, ktorí v obchodno-právnych vzťahoch vystupujú. Predsalen sa obchodovaním sleduje dosiahnutie prospechu (najmä majetkového, t.j. zisku) a nie uspokojovanie vlastných potrieb, či potrieb podnikateľovi blízkych osôb. Kodifikácia obchodovania so sebou prináša jednoznačnosť, jasnosť a presnosť pre zainteresované subjekty, čím sa predchádza aj vzniku možných sporov.

Záverom tejto stati uvádzame, že rakúsky právny poriadok bol do značnej miery ovplyvňovaný aj právnou úpravou Nemecka. Spomínaný rakúsky Všeobecný obchodný zákonník (1863) ostal v platnosti až do roku 1938. Násilným pripojením Rakúska k Nemecku po roku 1938 bolo pôsobenie nemeckého zákonodarstva rozšírené aj na územie Rakúska. Po osamostatnení (koncom druhej svetovej vojny) Rakúsko však aj naďalej akceptuje nemeckú právnu úpravu, ktorú mierne modifikuje.¹¹ Je podľa nášho názoru zaujímavé sledovať historický vývoj Nemecka a Rakúska aj s ohľadom na kreovanie ich právnej úpravy. Ako sme uviedli, aj napriek anšlusu Rakúska v roku 1938 (ktorý vnímame ako negatívum), je rakúska právna úprava inšpirovaná právnou úpravou Nemecka a túto akceptuje. Zrejme je nemecké zákonodarstvo natoľko „vyspelé“, že je vhodné ho prebrať a isté špecifiká len pozmeniť, modifikovať.

⁷ Pozn. Všeobecný obchodný zákonník (1863) pozostával z všeobecných ustanovení a štyroch kníh upravujúcich (i) obchodníctvo, (ii) obchodné spoločnosti, (iii) tiché spoločnosti a spolčenie sa na jednotlivé obchody na spoločný účet a (iv) otázky obchodovania. Bližšie pozri SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 21 alebo CHOVANEC, T. *Poňatie a charakter inštitútov všeobecného obchodného zákonníka*. In: Poňatie a charakter práva. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2014, s. 193.

⁸ Bližšie pozri TÓTHOVÁ, M. *Právna komparatistika : Velké právne systémy* [online]. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2010 [cit. 2024-04-09]. Dostupné online: <https://www.upjs.sk/public/media/2715/SKR.pdf>, s. 81.

⁹ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 1*. Praha : ASPI a.s., 2005, s. 42.

¹⁰ SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 21.

¹¹ *Ibidem*, s. 29.

2. Československá republika a obdobie rakúsko-uhorského dualizmu právnej úpravy

Inšpirácia rakúskou právnou úpravou pretrvávala aj naďalej, nakoľko po vzniku Československej republiky v roku 1918 bola prijatím recepčného zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. uskutočnená globálna recepcia právneho poriadku Rakúsko-uhorskej monarchie. Prvá Československá republika zachovala právnú kontinuitu s rakúskym právom.¹² Rakúska právna úprava však platila len na území Čiech a Moravy. Na území Slovenska ostalo v platnosti právo uhorské.¹³

Áké bolo legislatívne zakotvenie obchodovania v Uhorsku? To bolo obsiahnuté v Obchodnom zákone z roku 1875 – zákonného článku XXXVII/1875. Počiatky kodifikácie uhorského Obchodného zákona (1875)¹⁴ počali uhorským právnickým zjazdom v roku 1870, ktorého výsledkom bola požiadavka na vypracovanie návrhu Obchodného zákonníka. Kodifikačných prác sa ujal Štefan Apáthy.¹⁵ Uhorský Obchodný zákon (1875) vychádzal z rakúskej právnej úpravy ktorá bola zas inšpirovaná právnou úpravou Nemecka. Inšpirácia uvedenými právnymi poriadkami, resp. konkrétnymi právnymi predpismi, neznamenala nekritické prevzatie právnej úpravy v celosti – v prípade obchodného práva boli vynechané napr. časti týkajúce sa komandítnej spoločnosti na účastiny, tichej spoločnosti či námorného práva.¹⁶

3. Počiatky konkurzného práva

Aj konkurzné právo bolo do Československého právneho poriadku zaradené v dualistickej podobe rakúskej a uhorskej úpravy. Jadro predstavoval jeden právny predpis, a to zákonný článok XVII z roku 1881.¹⁷ Môžeme zhodnotiť, že išlo o právnú úpravu pomerne stabilnú, nakoľko k jej zásadnejším zmenám došlo až po päťdesiatich rokoch¹⁸ – v roku 1931 bol prijatý konkurzný, odporovací a vyrovnací poriadok (zákon č. 64/1931 Sb.), ktorý bol vo vtedajšom období považovaný za pomerne moderne koncipovaný.¹⁹ Na rozdiel od právnej úpravy obchodného práva, ktorá bola osobitne zakotvená pre územie Čiech a Moravy a osobitne pre územie Slovenska, sa tento zákon vzťahoval na celé územie Československej republiky.²⁰

4. K postupnému zániku klasickej platformy obchodno-právnych vzťahov

Obdobie Slovenského štátu znamenalo pre obchodné právo úplne iné smerovanie. Prísny režim priniesol prijatie zákonov regulujúcich arizáciu podnikov židovského obyvateľstva, či inak obmedzujúce spôsoby podnikateľskej činnosti. Podnikateľská činnosť podnikateľov mala

¹² PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo I*. Praha : ASPI a.s., 2005, s. 55.

¹³ Bližšie pozri OVEČKOVÁ, O. a kol. *Základy obchodného práva I*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 22 alebo TÓTHOVÁ, M. *Právna komparatistika : Veľké právne systémy* [online]. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2010 [cit. 2024-04-09]. Dostupné online: <https://www.upjs.sk/public/media/2715/SKR.pdf> s. 83.

¹⁴ Pozn. Štruktúra uhorského Obchodného zákona (1875) pozostávala zo všeobecných ustanovení a dvoch častí ktoré upravovali (i) obchodníkov a obchodné spoločnosti a (ii) obchodné úkony (vrátane právnej úpravy jednotlivých zmluvných typov). Bližšie pozri SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 23.

¹⁵ SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 22-23.

¹⁶ KUBÍČEK, P. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010, s. 39.

¹⁷ Pozn. Právna úprava konkurzného práva na našom území v podobne samostatnej právnej úpravy počína rokom 1881. Bližšie pozri OVEČKOVÁ, O., CSACH, K. *Obchodné právo I : Všeobecná časť a súťažné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 38.

¹⁸ SCHELLE, K. a kol. *Vývoj konkursního práva*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2010, s. 36.

¹⁹ ĎURICA, M. *Základy konkurzného práva*. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2009, s. 12.

²⁰ SCHELLE, K. a kol. *Vývoj konkursního práva*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2010, s. 37.

slúžiť nastolenému režimu. Obchodné právo sa v tomto období nijak významne nerozvíjalo, skôr stagnovalo. Ide o obdobie, ktorým sa počal postupný rozklad súkromného práva.²¹

Kľúčovým pre otázku existencie klasickej „pôdy“ obchodovania bolo obdobie po roku 1948, kedy sa odpovede právnych teoretikov rozchádzajú v názore na to, či po zrušení platformy klasických obchodných vzťahov došlo alebo nie aj k zániku obchodného práva. Prvá vetva teoretikov (napr. Csach, Ovečková, Suchoža), hovorí o zániku klasického obchodného práva nastolením administratívno-centralistického systému riadenia a o jeho opätovnej obnove až v päťdesiatych rokoch. Objavujú sa aj názory obhajujúce neprerušenie kontinuity obchodného práva – klasické obchodnoprávne inštitúty boli zachované (aspoň formálne), preto k zániku obchodného práva nedošlo. Prvá vetva teoretikov oponuje tým, že v tomto období boli zmluvné obchodné vzťahy sterilizované a súkromnoprávne prvky obchodného práva výrazne potláčané – preto nie je objektívne prípustné hovoriť o rozvíjaní obchodného práva.²² Skutočne je podľa nášho názoru potrebné hovoriť o prerušení kontinuity obchodného práva. Obmedzenie súkromného vlastníctva a jeho prispôsobenie štátnym záujmom značne narušujú podnikateľskú oblasť a konkurenčný boj ako jednu z elementárnych vlastností obchodovania. Pokiaľ teda došlo k naštarteniu základných východísk, na ktorých je obchodné právo vystavané, nemôžeme hovoriť o jeho existencii.

Pokiaľ ide o legislatívu v oblasti obchodovania, tá bola v dôsledku prijatia prvého československého Občianskeho zákonníka (1950), ktorým bol zrušený rakúsky Všeobecný občiansky zákonník (1811), recipované uhorské občianske obyčajové právo, ako aj oba obchodné zákonníky (rakúsky Všeobecný obchodný zákonník z roku 1863 a uhorský Obchodný zákon z roku 1875),²³ obsiahnutá práve v občiansko-právnych predpisoch. Na druhej strane, pozitívnym dôsledkom Občianskeho zákonníka (1950) bolo zjednotenie právnej úpravy obchodovania pre celé územie, čo bolo v prípade konkurzného práva už toho času úspešne dosiahnuté.

5. Konkurzné právo v tieni exekúcie

Celospoločenské vlastníctvo spôsobilo zánik hospodárskych subjektov pôsobiacich na trhu. Ich majetok štát odovzdal do správy hospodárskym organizáciám. Následne, v dôsledku znárodnenia, bol majetok prevedený v prospech tzv. národných podnikov, ktoré spravovali majetok štátu. Právna úprava konkurzu nebola v tomto období potrebná, a to predovšetkým z dôvodu direktívne riadeného hospodárstva, kde všetok majetok prislúchal štátu a konkurenčné prostredie neexistovalo.²⁴ Ako sme už v úvode tohto príspevku spomínali, konkurzné a obchodné právo sú dve neoddeliteľne fungujúce odvetvia práva. Preto, ak v tomto režime (resp. období) nepripúšťame existenciu obchodného práva, máme za to, že nie je možné dospieť k záveru o existencii práva konkurzného.

Prijatím zákona č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (Občiansky súdny poriadok) došlo k zrušeniu doteraz platného konkurzného, odporovacieho a vyrovnacieho poriadku (1931). Konkurzné konanie nahradila tzv. „exekučná likvidácia“, ktorá upravovala proces speňaženia.²⁵ Následne, v dôsledku vypustenia ustanovení o exekučnej likvidácii (Občianskym súdnym poriadkom z roku 1963), právna úprava konkurzu od roku 1963 úplne absentovala.²⁶

²¹ OVEČKOVÁ, O., CSACH, K. *Obchodné právo 1 : Všeobecná časť a súťažné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 39-40.

²² SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009, s. 27-28.

²³ SKALOŠ, M. *Právny poriadok Československa v rokoch 1848 – 1989*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2020, s. 197.

²⁴ SCHELLE, K. a kol. *Vývoj konkursního práva*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2010, s. 46.

²⁵ Pozn. Teda predaju všetkého majetku dlžníka a následné rozdelenie získaného výťažku medzi jeho veriteľov.

²⁶ ĐURICA, M. *Základy konkurzného práva*. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2009, s. 12-13.

6. Hospodársky zákonník

Prijatím Ústavy Československej socialistickej republiky z roku 1960²⁷ bol Občiansky zákonník (1950) nahradený tromi osobitnými právnymi predpismi. Oblasť obchodovania spravoval Hospodársky zákonník z roku 1964 (zákon č. 109/1964 Zb.). Predmetom jeho úpravy však boli predovšetkým vzťahy medzi socialistickými organizáciami (štátnymi, družstevnými a spoločenskými organizáciami, ale aj inými organizáciami prispievajúcimi svojou činnosťou k prosperovaniu socialistických vzťahov²⁸). Pochybnosti o klasickej podobe obchodno-právnych vzťahov preto neustále pretrvávajú.

Obchodné a občianske právo (ktoré upravoval Občiansky zákonník z roku 1964 – zákon č. 40/1964 Zb.²⁹), opätovne existovali popri sebe, upravené v osobitných právnych predpisoch. Unifikácia súkromného práva bola teda prekonaná.

Uvedené „duo“ doplnil Zákonník medzinárodného obchodu (zákon č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom styku), ktorý špecificky upravoval zahraničnoobchodný monopol štátu.³⁰ Prijatie tohto právneho predpisu bolo priam žiadúce, keďže ako Občiansky zákonník (1964), tak ani Hospodársky zákonník (1964) právnú úpravu vzťahov s medzinárodným prvkom neobsahovali. Dôvodom osobitnej právnej úpravy bola najmä odlišnosť zahraničných obchodno-právnych vzťahov a ich vymanenie spod direktívneho hospodárskeho systému.³¹ Zákonník medzinárodného obchodu (1963) stál mimo nastolený direktívny režim. Vnútroštátna právna úprava by v podmienkach zahraničnoobchodných vzťahov neobstála, preto ju bolo potrebné poňať odlišne.

7. Právny stav po roku 1989

Legislatívnym zámerom po roku 1989 bola liberalizácia právnej úpravy a jej prispôbenie podmienkam trhového hospodárstva. Do Hospodárskeho zákonníka bola včlenená právna úprava obchodných spoločností (s výnimkou spoločnosti akciovej upravenej v osobitnom právnom predpise). Navyše bol prijatý zákon o súkromnom podnikaní občanov (zákon č. 105/1990 Zb.), ktorý umožňoval pomerne jednoduché a efektívne vykonávanie individuálnej podnikateľskej činnosti.³²

Opätovne sa prejavujú názory na potrebu rekonštrukcie súkromného práva. Pripadali do úvahy dva prístupy, a to:

- (i) monistický – súkromné právo v unifikovanej podobe; a
- (ii) dualistický – súkromné právo ako dualistický model, kde bude zakotvená právna úprava zvlášť pre oblasť občianskeho a zvlášť pre oblasť obchodného práva.³³

8. Novodobá história – od roku 1991

Hospodársky zákonník (1964) bol vo vtedajších novodobých podmienkach neaplikovateľný, preto bolo nevyhnutné právnú oblasť obchodovania rekonštruovať, čo vyústilo do prijatia Obchodného zákonníka (zákon č. 513/1991 Zb.). Jeho prijatím došlo k akceptácii dualistického modelu súkromného práva. Vzhľadom na značne odlišné nastavenie fungovania

²⁷ Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. z 11. júla 1960.

²⁸ SKALOŠ, M. *Právny poriadok Československa v rokoch 1848 – 1989*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2020, s. 199.

²⁹ OVEČKOVÁ, O. a kol. *Základy obchodného práva 1*. Bratislava : Iura edition, spol. s r.o., 2009, s. 23.

³⁰ KUBÍČEK, P. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010, s. 41.

³¹ OVEČKOVÁ, O., CSACH, K. *Obchodné právo 1 : Všeobecná časť a súťažné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 41.

³² OVEČKOVÁ, O. a kol. *Základy obchodného práva 1*. Bratislava : Iura edition, spol. s r.o., 2009, s. 22-23.

³³ OVEČKOVÁ, O., CSACH, K. *Obchodné právo 1 : Všeobecná časť a súťažné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, s. 42.

spoločnosti a štátneho zriadenia (v porovnaní s obdobím, kedy bol v účinnosti Hospodársky zákonník z roku 1964) sa kodifikácia Obchodného zákonníka (1991) niesla na vlnách nového smerovania. Vzorom pre novú kodifikáciu obchodného práva bol v oblasti obchodno-závazkových vzťahov najmä spomínaný Zákonník medzinárodného obchodu (1963), či rôzne doterajšie interakcie so zahraničím a skúsenosti tým získané.³⁴

Obchodný zákonník (1991) platí na území Slovenskej republiky až dodnes. Od roku 2007 počali kodifikačné práce, cieľom ktorých je unifikovať odvetvie súkromného práva – obsiahnuť právnu úpravu občianskeho a obchodného práva v jednom právnom kódexe a osobitosti obchodovania upraviť osobitným právnym predpisom. Viaceré snahy o dosiahnutie tohto cieľa boli však zmarené. V súčasnosti je rekodifikácia súkromného práva v procese a doposiaľ nevedno, kedy bude zavŕšená.³⁵

9. Konkurzné právo opäť na scéne

Právna úprava konkurzu sa po jej úplnom vypustení na legislatívnej scéne opätovne objavuje v podobe jej zakotvenia zákonom č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní,³⁶ ktorý bol v mnohom inšpirovaný ustanoveniami konkurzného, odporovacieho a vyrovnacieho poriadku (1931).

Zmeny slovenského právneho ale aj ekonomického prostredia si v roku 2005 vyžiadali reakciu zákonodarcu, čo vyústilo do prijatia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii. Nová právna úprava konkurzného konania bola inšpirovaná legislatívou iných členských štátov. V tomto období sa prístupy štátov v pohľade na to, aký má byť charakter konkurzného konania líšili. Boli rozdelené na (i) pro-dlžnícke³⁷ a (ii) pro-veriteľské³⁸. Slovenská republika spočiatku nasledovala rakúsku právnu úpravu, ktorá stála na pomedzí týchto prístupov. Prijatím zákona o konkurze a reštrukturalizácii (2005) sme sa však priklonili k pro-veriteľskému smeru.³⁹ Na tomto mieste by sme chceli uviesť, že podľa nášho názoru nie je vhodné ani jeden zo subjektov veriteľa – dlžník (ktoré pochopiteľne charakterizujú ich protichodné záujmy) nijak výrazne „favorizovať“. Cieľom konkurzného konania je ukončenie podnikateľskej činnosti dlžníka a speňaženie jeho majetku, z ktorého majú byť pomerne uspokojení prihlásení veriteľa.⁴⁰ To všetko však za zachovania podmienok spravodlivosti. Je síce pravdou, že veriteľa utrpia ujmu na ich majetku tým spôsobom, že ich pohľadávka vo väčšine prípadov nebude uspokojená v celom rozsahu. Na druhej strane je potrebné hľadiť aj na ujmu, ktorú utrpí podnikateľ – dôjde k speňaženiu jeho majetku a k ukončeniu podnikateľskej činnosti. Preto nevidíme dôvod, aby bola legislatíva nastavená tým spôsobom, že by priznávala výrazne vyššiu ochranu či väčší rozsah oprávnení jednej z týchto strán.

³⁴ Ibidem, s. 43.

³⁵ Pozn. Po rozdelení Československa boli rekodifikačné práce v Českej republike o čosi úspešnejšie. V roku 2014 do účinnosti vstúpila trojica právnych predpisov, a to (i) Nový Občiansky zákonník (zákon č. 89/2012 Sb.), (ii) zákon č. 90/2012 Sb. o obchodných spoločnostiach a družstvách a (iii) zákon č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom.

³⁶ ĎURICA, M. *Základy konkurzného práva*. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2009, s. 13; Pozn. Zákon č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní pozostával zo štyroch častí, ktoré upravovali (i) účel zákona – ochrana veriteľov usporiadaním majetkových vzťahov dlžníka v úpadku, (ii) právnu úpravu konkurzu vrátane tzv. núteného vyrovnania; (iii) vyrovnanie a (iv) spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia – podstatným bolo vymedzenie pôsobnosti právnej úpravy, nakoľko niektoré konania boli začaté ešte za účinnosti Občianskeho súdneho poriadku (1950). Bližšie pozri SCHELLE, K. a kol. *Vývoj konkursního práva*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2010, s. 48.

³⁷ Pozn. Francúzsko, Španielsko, Grécko, Belgicko a ďalšie.

³⁸ Pozn. Veľká Británia, Nemecko, Holandsko, Japonsko a ďalšie.

³⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁰ Uznesenie Okresného súdu Trnava zo dňa 28.01.2016, sp. zn. 23K/36/2015: „Účelom konkurzného konania je vyriešenie majetkových pomerov dlžníka, ktorý je v úpadku, speňažením jeho majetku a kolektívnym uspokojením jeho veriteľov. Cieľom konkurzu je dosiahnuť pomerne uspokojenie veriteľov z dlžníkovho majetku.“

III. ZÁVER

Spätosť obchodného a konkurzného práva sa potvrdila opísaným historickým vývojom právnych predpisov tieto oblasti upravujúce. Obe oblasti práva sa síce vyvíjali samostatne (konkurzné právo bolo upravované osobitnými právnymi predpismi, nie ako súčasť práva obchodného), ale zároveň sa navzájom ovplyvňovali. Opísanou historickou analýzou môžeme vyvodit' záver, že konkurzné právo existovalo len v čase existencie práva obchodného. Samostatné zakotvenie konkurzného práva bez práva obchodného by nemalo zmysel. Opačný výklad neplatí.

Analýzou historického vývoja obchodného a konkurzného práva sme zároveň dospeli k záveru, že sa právna úprava obchodovania v dôsledku rôznych faktorov pôsobiacich v jednotlivých obdobiach historického vývoja značne odlišovala. Modifikovala sa predovšetkým s meniacou sa politickou situáciou, ako s materiálnou podmienkou, ktorá nepochybne prispieva k tvorbe a výslednej podobe práva.

Súčasná podoba legislatívneho znenia ObZ a ZKR prešla pomerne zložitým vývojom. Práce na kodifikovaní jednotlivých kódexov boli zväčša zdĺhavé. V súčasnosti je v popredí kodifikačných prác snaha o unifikáciu právnej úpravy súkromného práva. Myšlienku unifikácie súkromného práva vnímame ako pozitívnu. Docielila by sa ňou jednotná a ucelená právna úprava. S takto nastavenou legislatívou sa čoraz viac stretávame aj v okolitých štátoch (napr. Česká republika).

Z historického vývoja udalostí je možné badať silný vplyv rakúskeho práva na náš právny poriadok. Zákonodarca sa v mnohých ohľadoch inšpiroval právnou úpravou platnou na území Rakúska (ktorá bola zas ovplyvňovaná právnou úpravou Nemecka). Uvedené je odôvodnené jednak štátoprávnym usporiadaným jednotlivých štátov, ale zrejme aj vhodnosťou a vyspelosťou rakúskeho zákonodarstva. Zohľadnenie právnej úpravy vyspelejšieho štátu, ktorého sme navyše boli v období Rakúsko-uhorskej monarchie súčasťou, považujeme za pochopiteľné. Rakúska právna úprava nepochybne odrážala aktuálne spoločenské podmienky, ekonomickú a právnu situáciu. Preto máme za to, že (primárna) inšpirácia rakúskou právnou úpravou bola zvolená vhodne. Nevylučujeme a vyzdvihujeme potrebu zamerať sa a zohľadniť právne poriadky iných vyspelých štátov, ktoré by našej legislatívne pomohli napredovať.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: vývoj, konkurzné právo, obchodné právo, spätosť obchodného a konkurzného práva

KEY WORDS: evolution, insolvency law, commercial law, the relationship between commercial and insolvency law

POUŽITÉ PRAMENE

1. Dôvodová správa k zákonu č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
2. ĎURICA, M. *Základy konkurzného práva*. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2009. ISBN 9788080837501.
3. FIEDEN, M., WIELENBERG, S. *Insolvency administrator's incentives and the tradeoff between creditor satisfaction and efficiency in bankruptcy procedures* [online]. In: Business Research, 2017, č. 10. Dostupné online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40685-017-0047-x>.

4. CHOVANEC, T. *Poňatie a charakter inštitútov všeobecného obchodného zákonníka*. In: Poňatie a charakter práva. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2014. ISBN 978-80-89607-19-8.
5. KUBÍČEK, P. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010. ISBN 9788071602255.
6. OVEČKOVÁ, O. a kol. *Základy obchodného práva I*. Bratislava : Iura edition, spol. s r.o., 2009. ISBN 9788080782764.
7. OVEČKOVÁ, O., CSACH, K. *Obchodné právo I : Všeobecná časť a súťažné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019. ISBN 9788057101765.
8. PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo I*. Praha : ASPI a.s., 2005. ISBN 8073570629.
9. SCHELLE, K. a kol. *Vývoj konkursního práva*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2010. ISBN 9788074180736.
10. SKALOŠ, M. *Právny poriadok Československa v rokoch 1848 – 1989*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2020. ISBN 9788055718743.
11. SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodné právo*. Bratislava : Iura edition, spol. s r. o., 2009. ISBN 9788080782900.
12. TÓTHOVÁ, M. *Právna komparatistika : Veľké právne systémy* [online]. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2010. Dostupné online: <https://www.upjs.sk/public/media/2715/SKR.pdf>.
13. Uznesenie Okresného súdu Trnava zo dňa 28.01.2016, sp. zn. 23K/36/2015.
14. VÉKÁS, L. *O novom maďarskom Občianskom zákonníku* [online]. In: Právny obzor, 2013, roč. 96, č. 4. Dostupné online: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/pravny-obzor/o-novom-madarskom-obcianskom-zakonniku.m-730.html>.
15. Zákon č. 109/1964 Zb. Hospodársky zákonník.
16. Zákon č. 89/2012 Sb. Nový Občiansky zákonník.
17. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník.
18. Zákon č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (Občiansky súdny poriadok).
19. Zákon č. 328/1991 Zb. o konkurze a vyrovnaní.
20. Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
21. Zákon č. 105/1990 Zb. o súkromnom podnikaní občanov.
22. Zákon č. 101/1963 Zb. Zákonník medzinárodného obchodu.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Kateřina Hrabánková
interný doktorand na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
Kováčska 26
040 75 Košice
Slovenská republika
e-mail: katerina.hrabankova@student.upjs.sk

AKO VYČERPÁVAJÚCE ODÔVODNENIA VYČERPÁVAJÚ SÚDNY SYSTÉM

LIMITY PODSTATNÝCH TVRDENÍ V ODÔVODNENIACH CIVILNÝCH ROZHODNUTÍ

HOW OBITER DICTUM MAY DETERMINE THE OUTCOME OF THE CIVIL PROCEEDINGS

LIMITS OF THE „IMPORTANT ARGUMENTS“ IN OBITER DICTA OF CIVIL DECISIONS

Michaela Szittyaiová¹

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

ABSTRAKT

Účelom príspevku je dať do pozornosti čitateľa niekoľko vybraných právno-teoretických súvislostí pri odôvodňovaní rozhodnutí a následnom vplyve rozsahu odôvodnení na opravný proces. Tieto súvislosti sú hodné zamyslenia jednak z hľadiska dĺžky opravného konania ako aj kvality súdneho rozhodovania. Vyššie spomenuté súvislosti sú následne komparované s relevantnou zahraničnou právnou úpravou a praxou; a to s príležitostnými komentármi autora k popisovanej problematike kontrastujúc pohľady účastníka konania, prvoinštančného a opravného súdu na vnímanie „podstatných tvrdení“ ako nosného pojmu odôvodňovania meritórnych rozhodnutí. V nadväznosti na uvedené príspevok predostiera niekoľko návrhov právnej úpravy de lege ferenda, ktoré môžu uľahčiť praktickú implementáciu popisovaných inštitútov.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to bring several selected legal-theoretical contexts to the reader's attention in justifying decisions and the subsequent influence of the scope of the so called "obiter dictum" on the corrective process. These connections are worthy of consideration both from the point of view of the length of the corrective proceedings as well as the quality of judicial decision-making. The above-mentioned context is then compared to the relevant foreign legislation and practice; namely the law of precedent (with the author's occasional comments on the described issue), contrasting the views of the party to the case, the first instance and the appellate court and their perception of "substantive claims" as a building block concept for obiter dictum in final decisions. In the light of the above-mentioned reflections, the paper draws several proposals for de lege ferenda legislation that may facilitate the practical implementation of the described institutes.

I. ÚVOD

Ak hovoríme o zákonnej úprave odôvodnení meritórnych civilných rozhodnutí prichádzajú do úvahy predovšetkým ods. 2 a 3 §220 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku

¹ Št. denného doktorandského štúdia, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva, michaela.szittyaiova@student.upjs.sk.

v znení neskorších predpisov (ďalej len „**CSP**“), upravujúce kvalitatívne požiadavky na rozsudok², a ktoré okrem iného odkazujú aj na povinnosť súdu (primárne prvoinštančného, avšak k tomu pozri aj výklad nižšie) adresne sa vyjadriť k podstatným skutkovým tvrdeniam a právnym argumentom strán: „...*Súd jasne a výstižne vysvetlí, ako posúdil podstatné skutkové tvrdenia a právne argumenty strán...*“.

To, čo v tomto kontexte možno subsumovať pod pojem „*Podstatné tvrdenia*“ je však predmetom ad hoc súdnej praxe. Inými slovami: To čo považuje účastník prvoinštančného konania za „podstatné tvrdenia a právne argumenty“ nie je to isté ako to, čo za podstatné považuje prvoinštančný súd z pohľadu odôvodňovania svojho rozhodnutia.

V nadväznosti na to, na opravných inštanciách by mali „podstatné skutkové tvrdenia a právne argumenty“ tvoriť predovšetkým tie skutočnosti, resp. právna argumentácia, ktorá bola dôvodom podania opravného prostriedku (táto úvodná veta zámerne nie je formulovaná tak, že by malo ísť o podstatné skutočnosti a právnu argumentáciu, ktorá tvorí základ rozhodnutia – predovšetkým v sporovej agende, pozri nižšie). Aj tieto rozdiely vo výklade pojmu „podstatné tvrdenia“ sú okrem iného jedným z dôvodov neprimeranej dĺžky opravných procesov.

Hlavným cieľom tejto práce je teda čiastková analýza tohto problému z pohľadu účastníka a súdu a komparácia s obdobnými zahraničnými inštitútmi, čo ústí do návrhov právnej úpravy de lege ferenda.

Súčasná miera akademického spracovania dotknutej témy je zatiaľ čiastková a roztrieštená a komparatistická analýza tohto fenoménu býva často (len) postranným cieľom tuzemských aj zahraničných vedeckých prác – čiastkové spracovanie možno nájsť predovšetkým v Komentári k §220 CSP [Písomné vyhotovenie rozsudku] (*In ŠTEVČEK a kol. Komentár CSP – pozri ďalej*), avšak vo vzťahu k nedostatkom odôvodnení rozhodnutí je tento len pomerne striedmy a vo vzťahu k meritu tohto príspevku vyvoláva nezodpovedané otázky a odhaľuje akademicky neprebádané miesta (čo je prirodzené, vzhľadom na jeho zameranie predovšetkým na špecifikáciu súčasných požiadaviek na vyhotovenie rozsudkov, nie hypotetických možností vylepšovania týchto odôvodnení – bližšiu špecifikáciu však možno nájsť v nižšie citovaných rozhodnutiach Ústavného súdu SR resp. nadnárodných súdov, ktoré však v mnohých ohľadoch pôsobia vzájomne rozporuplne alebo alibisticky). Tento príspevok si teda na základe uvedeného kladie za cieľ skĺbiť praktické realie slovenského civilného procesu s čiastkovými poznatkami v oblasti odôvodnení civilných rozhodnutí v práve precedensu v zahraničí, a prostredníctvom analýzy tuzemskej rozhodovacej praxe identifikovať oblasti, ktoré možno „vylepšiť“ inšpiráciou zahraničnou právnou úpravou alebo praxou. Zdrojom tejto inšpirácie je práve komparácia vybraných aspektov odôvodňovania rozhodnutí s následným autorským zhodnotením, ktoré z nich sú v našich podmienkach aplikovateľné a ich zohľadnením by mohli slúžiť k úžitku.

II. POHĽAD ÚČASTNÍKA: „TO PODSTATNÉ, ČO TVRDÍM JA“

Stručne možno z pohľadu účastníka hovoriť o tom, že existuje istá tendencia subjektívne nadhodnocovať silu svojich argumentov – t.j. účastník vníma ako podstatné (takmer) všetky

² Možno to však vzťahovať aj na meritórne uznesenia - pokiaľ bude mať uznesenie charakter meritórneho rozhodnutia, musí odôvodnenie spĺňať požiadavku vysvetlenia a posúdenia podstatných skutkových tvrdení a právných argumentov strán. Pre krátkosť priestoru vynímajúc problematiku skrátených odôvodnení odvolacích súdov §387 (2) CSP (k tomu pozri napr. Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 314/2018 z 13.11.2018 „...*Zákon však vyžaduje, aby aj v prípade skráteného odôvodnenia odvolací súd zaujal jasné stanovisko k podstatným vyjadreniam strán predneseným v konaní na súde prvej inštancie, pokiaľ sa s nimi nevysporiadal v odôvodnení rozhodnutia súd prvej inštancie. Povinnosťou odvolacieho súdu je zároveň vysporiadať sa v odôvodnení rozhodnutia s podstatnými tvrdeniami uvedenými v odvolaní*“) alebo alternatívne napr. Nález ÚS sp. zn. I ÚS 118/2010 z 11.11.2010.

svoje skutkové tvrdenia a (spravidla) všetky svoje právne argumenty [a teda aj tie, ktoré sú vo vzťahu k predmetu (mimo)sporu irelevantné].

Logická nadväznosť na uvedené teda prirodzene vedie k otázke, či je súd povinný odpovedať účastníkovi v odôvodnení svojho meritórneho rozhodnutia na všetky jeho právne argumenty a zohľadniť všetky skutkové tvrdenia. Odpoveď na túto otázku možno v rámci konštantného vedeckého výkladu CSP formulovať v dvoch režimoch:

1. Režim skutkových tvrdení

V tejto súvislosti principiálne preberá primát ekonomické vnímanie problematiky („*Do odôvodnenia rozsudku je potom potrebné zahrnúť iba rozhodné skutkové okolnosti, tak aby rozsudok neobsahoval nadbytočné informácie*“³). Súd by sa teda mal adresne vyjadriť len k tým skutkovým tvrdeniam, ktoré sú „rozhodné“, čo podľa názoru autora možno vyložiť ako „podstatné pre rozhodnutie“ – t.j. rozhodné z pohľadu súdu, nie účastníka

2. Režim právnych argumentov

Pokiaľ však hovoríme o právnych argumentoch účastníkov konania (paradoxne vybudovaných predovšetkým na vyššie uvedených skutkových tvrdeniach), má sa uplatniť sa opačná doktrína („*Povinnosťou súdu je vždy sa vyrovnáť s rozhodujúcimi argumentmi sporových strán, ktoré môžu mať vplyv na rozhodnutie. To znamená, že z odôvodnenia sa má strana dozvedieť o dôvodoch prijatia či odmietnutia svojho argumentu. Samotné konštatovanie, že uplatnený argument je irelevantný, nezodpovedá požiadavke riadneho odôvodnenia.... Aj keď je právne posúdenie veci úlohou a zodpovednosťou súdu, z pohľadu požiadavky úplnosti a presvedčivosti odôvodnenia rozsudku je potrebné, aby súd poskytol na podstatné právne argumenty strán aspoň stručnú, ale vecnú odpoveď*“⁴), ktorá je však pravidelne v súdnej praxi podceňovaná – o čom svedčí aj početná judikatúra k povinnosti riadneho a kvalitného odôvodnenia súdneho rozhodnutia ako súčasť práva na spravodlivý proces, a to národných [z často citovaných napr. Uznesenie Ústavného súdu SR (ďalej len „*ÚS SR*“) sp. zn. IV ÚS 115/03 z 03.07.2003 alebo Nález ÚS sp. zn. II ÚS 85/02 z 12.03.2003, II. ÚS 253/2015 z 22.04.2015] aj nadnárodných súdov (napr. rozsudky EŠLP *Van Hurk v. Holandsko* z 19.4.1994 č. 16034/90 /*Paraf. autora: V prípade obmedzenia iba na samotný výrok bez ďalšieho odôvodnenia nemožno dotknuté konanie považovať za spravodlivé*/, *Garcia Ruiz v. Španielsko* z 21.1.1999 č. 30544/96 /*Paraf. autora: Súd sa musia zaoberať najdôležitejšími argumentami vznesenými stranami sporu a uviesť dôvody pre prijatie alebo odmietnutie týchto argumentov*/ alebo *Helle v. Fínsko*, č. 20772/92 /*Paraf. autora: Závery nižšieho súdu možno bez ďalšieho prevziať len vtedy, ak sa súd skutočne zaoberal otázkami, ktoré mu boli predložené*/].

Vyššie spomenuté rozhodnutia však paradoxne hovoria aj o tom, že súd nie je povinný dať podrobnú odpoveď na úplne každý argument strany, a túto povinnosť je potrebné vyhodnocovať ad hoc (čo na prvý pohľad môže vyznievať alibisticky, pretože primárny dôraz nie je na „právnom“ argumente ale na „každom argumente“ a rovnako „podrobná odpoveď“ nerovná sa „žiadna odpoveď“ – nosnú konkretizáciu tejto premisy je teda potrebné hľadať v národnej úprave a rozhodovacej praxi) naproti tomu podľa komentára k CSP požiadavka preskúmateľnosti rozhodnutia ako povinnosti súdu dostatočne odôvodniť rozhodnutie (t.j. poskytnúť odpoveď na podstatné argumenty /*pozn. argumenty všeobecne*/ strán) je naplnením

³ K tomu pozri DUDITŠ, L. Komentár k §220 [Písomné vyhotovenie rozsudku] In ŠTEVČEK a kol. Komentár CSP, 2. vydanie, Praha: C.H. Beck, s. 882-895.

⁴ (Tamtiež).

požiadavky čl. 6 ods. 1 Dohovoru, resp. čl. 46 ods. 1 Ústavy SR, a v prípade jej nesplnenia ide o nesprávny procesný postup súdu porušujúci právo na spravodlivý proces (*pozn. autora*⁵).

III. POHĽAD PRVOINŠTANČNÉHO SÚDU „TO PODSTATNÉ, NA ČOM BUDUJEM SVOJE ROZHODNUTIE“

Na strane súdov však v praxi existuje opačná tendencia – a to podhodnocovať význam toho, čo účastník (z pohľadu súdu nepodstatne) tvrdí. K tejto problematike sa konštantne vyjadruje aj ÚS SR – z vyššie spomenutého často citovaného uznesenia IV. ÚS 115/03 z 03.07.2003⁶; (síce podľa názoru autora judikátorne preklenuté avšak napriek tomu stále prakticky vitálneho) „...*Všeobecný súd nemusí dať odpoveď na všetky otázky nastolené účastníkom konania, ale len na tie, ktoré majú pre vec podstatný význam, prípadne dostatočne objasňujú skutkový a právny základ rozhodnutia... .. Preto odôvodnenie rozhodnutia všeobecného súdu (prvostupňového, ale aj odvolacieho), ktoré stručne a jasne objasní skutkový a právny základ rozhodnutia, postačuje na záver o tom, že z tohto aspektu je plne realizované základné právo účastníka na spravodlivý proces.*“

Uvedená premisa je však živá aj v novej judikatúre ÚS SR (pozri napr. uznesenie ÚS SR sp. zn. II ÚS 253/2015 z 22.04.2015 „*Všeobecný súd však nemusí dať odpoveď na všetky otázky nastolené účastníkom konania, ale len na tie, ktoré majú pre vec podstatný význam, prípadne dostatočne objasňujú skutkový a právny základ rozhodnutia bez toho, aby zachádzali do všetkých detailov sporu uvádzaných účastníkmi konania. Preto odôvodnenie rozhodnutia všeobecného súdu, ktoré stručne a jasne objasní skutkový a právny základ rozhodnutia, postačuje na záver o tom, že z tohto aspektu je plne realizované základné právo účastníka na spravodlivý proces.*“

Inými slovami, súd má za úlohu vyčerpať skutkový a právny základ rozhodnutia, nie skutkový a právny základ (mimo)sporu⁷; čo v praxi znamená, že ak súd napríklad zamietne žalobu, ktorou sa uplatňuje nárok na peňažné plnenie z dôvodu nedostatku pasívnej legitímácie, nemá povinnosť vyjadrovať sa k dôvodnosti žalovaného nároku alebo alternatívne, ak súd zamietne určovaciu žalobu z dôvodu nedostatku naliehavého právneho záujmu, tak jeho rozhodnutie musí obsahovať len dôvody zamietnutia (t.j. prečo nevníma požiadavku naliehavého právneho záujmu ako splnenú).

Uvedené je v príkrom kontraste s pohľadom účastníka konania – pretože ten, vnímajúc všetky svoje právne argumenty ako podstatné žiada stručnú odpoveď v duchu vyššie uvedených príkladov aj na iné právne argumenty (povedzme platnosť právneho úkonu – zmluvy, na základe ktorej došlo k prevodu). Vyššie načrtnuté by nebolo problémom z hľadiska dĺžky a dostupnosti opravných konaní (inými slovami teda vyčerpanosti súdneho systému), ak by sa konanie skončilo na prvej inštancii a laicky povedané vec by sa uzavrela.

⁵ Porov. DUDITŠ, L. Komentár k §220 [Písomné vyhotovenie rozsudku] In ŠTEVČEK a kol. Komentár CSP, 2. vydanie, Praha: C.H. Beck s. 882-895. Pre bližší kontext odôvodnení súdnych rozhodnutí vo svetle judikatúry ESLP pozri napr. WIFLING, P. Kvalitatívne požiadavky na odôvodnenie súdneho rozhodnutia (Vybrané otázky). 2. Vydanie. Pezinok : VIA IURIS, 2013. s. 35-40.

⁶ Podľa portálu judikaty.info citovaný 9 015 krát.

⁷ Hoci sudcovská normotvorba v prípade procesných pravidiel býva predmetom aj akademickej polemiky. Existujú názory /pozri napr. SELLERS, N. Defending the Formal Federal Civil Rulemaking Process: Why the Court Should Not Amend Procedural Rules through Judicial Interpretation, In Loyola University Chicago Law Journal. roč. 42, 2011. č. 2, s. 327-390/ ktoré razia názorovú líniu, že procesné pravidlá, ktoré sú stanovené zákonodarcom a určené súdom, v tom ako majú procesne postupovať (v tomto prípade odôvodňovať rozhodnutia) nemajú byť predmetom (nad)interpretácie zo strany súdu, ktorý prípad Sellers vníma ako obchádzanie účelu zákona.

IV. POHĽAD OPRAVNÉHO SÚDU: „TO PODSTATNÉ, PREČO BOL PODANÝ OPRAVNÝ PROSTRIEDOK“

V civilnom spore (oba kazuistické príklady vyššie) zásade platí, že opravný súd je viazaný podaným opravným prostriedkom - §379 a nasl. CSP (odvolanie) resp. §439 a nasl. CSP (dovolanie). Druhá osobitosť pozície opravného súdu je v tom, že vychádza z už existujúceho prvoinštančného rozhodnutia, na ktoré reaguje a ktoré sa snaží opraviť. Obe tieto skutočnosti predstavujú istý rámec, ktorý by v zásade (s výnimkou prípadov, kedy vo veci rozhodne sám – napr. §390 CSP) opravný súd nemal prekračovať. Avšak aj CSP myslí na prípad, že by prvoinštančný súd opomenul zareagovať na všetky právne argumenty účastníkov prednesené v prvoinštančnom konaní, a to prostredníctvom § 387 (3) *Odvolací súd sa v odôvodnení musí zaoberať aj podstatnými vyjadreniami strán prednesenými v konaní na súde prvej inštalácie, ak sa s nimi nevysporiadal v odôvodnení rozhodnutia súd prvej inštalácie...*

Za markantné možno považovať to, že CSP hovorí o podstatných vyjadreniach – teda nie je zrejmé, či zákonodarca myslel režim skutkových tvrdení, právnych argumentov alebo kombinovaný režim oboch⁸. Praxou opravných súdov však býva zareagovať len na napadnutú časť predchádzajúceho rozhodnutia a v ostatnom sa odvolať na správnosť právnych záverov predchádzajúcich súdov⁹, čo ústí do často pomerne zdĺhavého opravného procesu [pre ilustráciu na vyššie spomenutom príklade s naliehavým právnym záujmom (ďalej len „NPZ“) – ak prvoinštančný súd žalobu zamietne bez ďalšieho pre nedostatok NPZ, následne odvolací súd potvrdí nedostatok NPZ a v nadväznosti na to dovolací súd rozhodne, že NPZ naopak **bol** daný a vráti vec na prvoinštančný súd, tak strana sporu musí počkať aj niekoľko rokov kým súdy obrátia pozornosť na jeho právny argument ohľadom neplatnosti právneho úkonu]. Elimináciou tohto problému by teda mohlo dôjsť k nižšej miere participácie na opravnom konaní a rovnako aj skvalitneniu odôvodnení rozhodnutí na všetkých inštaláciách.

V. RIEŠENIE A ZÁVER

Pokiaľ by sme sa pri riešení vyššie načrtnutých problémov chceli inšpirovať zahraničnou praxou zlepšovania kvality odôvodňovaní rozhodnutí, najlepším príkladom nám môžu byť napriek systémovým rozdielnostiam krajiny uplatňujúce precedenčný systém, ktorý sa však taktiež nevyhýba problému „odvádzania pozornosti“ v odôvodneniach - v najaktuálnejšom kontexte je to podľa niektorých autorov (nad)užívanie pomerne starého precedensu *United States v. Munsingswear* (r.1950) Najvyšším súdom USA (ktorý precedent judikuje premisu, že pokiaľ došlo v rámci opravného konania k zmene okolností, nielen, že nie je dôvod sa vecou zaoberať ale v prípade Najvyššieho súdu je to dôvod na zrušenie a vrátenie predchádzajúceho rozhodnutia (tzv. odvolacieho precedensu) s odporúčaním na zamietnutie z dôvodu bezpredmetnosti /*mootness*/ (v súčasnosti predovšetkým v nadväznosti na žaloby v súvislosti s pandémiou COVID-19)¹⁰.

Vzhľadom na právne a politicky devastačný potenciál odôvodnení rozhodnutí vyšších súdnych autorít v tomto systéme (odkazom na recentnú politicky a spoločensky zásadnú a prekvapivú judikatúru Najvyššieho Súdu USA, kde Najvyšší súd „Munsingwearovsky zvrátil“ demokraticky /*pozn. politický protipól republikánov*/ orientované rozhodnutia opravných súdov

⁸ Dôvodová správa k uvedenému uvádza len toľko, že sa *osobitne stanovujú náležitosti odôvodnenia odvolacieho rozhodnutia v prípadoch podľa odseku 2 a 3.* (Porov. Dôvodová správa k zákonu č. 160/2015 Z. z. Civilnému sporovému poriadku).

⁹ Bez ďalšieho taktiež rozporne so závermi ESĽP vyplývajúcimi s rozsudku *Helle v. Fínsko* (pozri vyššie).

¹⁰ V prípade *United States v. Munsingwear* išlo v čase podania žaloby o porušenie cenových regulácií na trhu (k porušeniu aj skutočne došlo), žaloba bola zamietnutá, bolo podané odvolanie a následne v rámci opravného konania došlo k deregulácii týchto cien, čo viedlo k zamietnutiu odvolania z dôvodu bezpredmetnosti /*“mootness”*/, vzhľadom na to, že ďalšie konanie vo veci by nemalo zmysel, keďže medzicasom došlo k zmene pomerov. Rozhodnutie dostupné na internete: [<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/340/36/>] cit. 30.03.2024.

v súvislosti s otázkami ako napríklad sloboda prejavu alebo volebné právo – in concreto Knight First Amend. Inst. at Columbia Univ. v. Trump (r. 2019) /*meritum*: či bývalý prezident Donald Trump mohol zablokovať sledovateľov na svojom (v tom čase) twitterovom účte/, Ala. State Conf. of NAACP v. Alabama (r. 2021) /*meritum*: možnosť podávania žalôb v súvislosti s tzv. Voting Rights Act, ktorý rozširuje volebné právo na rasové a jazykové menšiny/ Bognet v. Sec’y Commonwealth of Pennsylvania (r. 2021) /*meritum*: zákonnosť predĺženia lehoty na voľby poštou počas COVID-u v štáte Pennsylvania/, Migliori v. Cohen (r. 2022) /*meritum*: možnosť započítania hlasovacích volebných lístkov bez dátumu/; pričom ide len o malú vzorku v súčasnom rozhodovacom trende tohto súdu (za obdobie od r. 2019 došlo k 13 takýmto prípadom – pozri nižšie) je akademické rozpracovanie požiadaviek na odôvodnenie rozhodnutí častým predmetom odborných vedeckých debát ako aj judikatúry (v prípade tzv. Munsingwearovských odôvodnení zároveň aj odbornej kritiky¹¹), čo vyústilo aj do akademickej formulácie pojmu tzv. „judicial efficiency dicta“ alebo „preemptive dicta“ ako súčasti obiter dictum¹².

Uvedené možno preložiť ako „predbežné odôvodnenie“. Ide o takú (nezáväznú) časť odôvodnenia, ktorá predpokladá opätovné vzídenie v nej obsiahnutých tvrdení a argumentov - Je však dôležité podotknúť, že s uvedeným sa podľa Stinsonovej spájajú aj praktické problémy - napr. tendencia odkazovať na tieto časti odôvodnenia akoby boli záväzné – čo však v kontinentálnom práve a predovšetkým v podmienkach SR nemôže predstavovať problém – alebo tendencia neskorších súdov nepreverovať správnosť predbežných záverov a jednoducho si ich automaticky osvojiť.

Inými slovami možno pojem „preemptive dicta“ zhrnúť tak, že súd podá nezáväzné predbežné odôvodnenia aj k takým tvrdeniam a argumentom, ktoré sám nepovažuje za nosné pre svoje rozhodnutie (čo dokonca predpokladá aj oficiálny manuál písania rozhodnutí pre amerických sudcov¹³).

V nadväznosti na to sa teda otvára hypotetická otázka zakotvenia takejto povinnosti v právnom poriadku SR, a to práve na zamedzenie tzv. „Munsingwearovských praktík“, kedy v domnení že vec ďalej riešiť nemá (procesný alebo vecný) význam sa súd obmedzí len na posúdenie tej časti argumentácie, ktorú sám považuje za nosnú – laicky povedané: „Nájde jednu vec, ktorá mu vadí a ostatné si nevyšima.“

V tejto súvislosti sa teda záverom núkajú 4 možnosti zakotvenia povinnosti „predbežného odôvodňovania“ (pozri vyššie) s rôznou intenzitou miery zaťaženia konajúceho súdu, ktoré bez ďalšieho vymenúvame:

- 1) Zakotvenie definície „podstatných tvrdení“ ako nosných bodov zodpovedajúceho podania účastníka; a teda nie nosných bodov súdneho rozhodnutia.

/Komentár autora: V tomto prípade ide „len“ o istú legislatívnu brzdu, ktorá má zabrániť nežiaducej reštriktívnej interpretácii už existujúcej úpravy – de facto by išlo len o explicitné zakotvenie už judikátorne existujúcej (aj keď prakticky „vajatajúcej“) požiadavky na odôvodňovanie rozhodnutí. Explicitné zakotvenie tejto požiadavky má zmysel z hľadiska následnej nápravy dotknutého rozhodnutia v opravnom konaní a jednoznačne by vymedzila judikatúru, ktorá je s ňou rozporná ako prekonanú).

¹¹ Pozri TUCKER, L., RISCH, M., Canceling Appellate Precedent, In Florida Law Review roč. 76, 2024. s. 175-251.

¹² Porov. STINSON, J. Preemptive Dicta: The Problem Created by Judicial Efficiency, In Loyola of Los Angeles Law Review roč. 54, 2021. s. 587-622 [cit. 30.03.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.floralawreview.com/article/94542-canceling-appellate-precedent>>.

¹³ K tomu pozri *Judicial Writing Manual: A Pocket Guide For Judges, Second Edition* s. 17, ktorý hovorí o tom, že tvrdenia, ktoré nie sú podstatné pre rozhodnutie, majú byť odôvodnením dotknuté do takej miery, aby bolo zrejme že boli súdom vyhodnotené a posúdené.

- 2) Explicitnejšie zakotvenie definície „podstatných tvrdení“ ako nosných bodov všetkých podaní účastníka; nie nosných bodov súdneho rozhodnutia a možnosť odkázať na predchádzajúce rozhodnutie len ak sú všetky tieto body vyriešené.
/Komentár autora: Opätovne ide o takmer totožný návrh ako v bode 1) avšak s tým rozdielom, že sa ešte viac upevní obsahová dôležitosť podaní účastníka aj v opravnom konaní; Hoci autor tohto príspevku však má za to, že tieto premisy možno implicitne vyvodiť z už existujúcej úpravy a judikatúry (vysvetlené vyššie), čo sa však nie vždy premieta do súdnej praxe, legislatívne zakotvenie by teda znamenalo len istú explicitnú „poistku“. Najväčším rozdielom oproti bodu 1) je v tomto prípade výslovná fixácia „možnosti odkázať na predchádzajúce rozhodnutie len ak sú všetky tieto body vyriešené“, čo by malo slúžiť ako motivácia pre súd skutočne vyčerpať predmet konania./
- 3) Možnosť účastníkov označiť, ktoré tvrdenia vo svojom podaní považujú za nosné a následné zakotvenie zákazu opomenutia súdu sa k týmto vyjadriť (hoci aj zamietavým spôsobom).
/Komentár autora: V tomto prípade ide len o hypotetické riešenie, ktoré by v praxi ešte bolo potrebné modifikovať, pretože vkladá účastníkom konania do rúk niečo, čo sa na prvý pohľad môže javiť ako nástroj procesného útoku voči súdu (a síce možnosť „procesne šikanovať“ súd mnohými podaniami a označovaním aj postranných argumentov ako podstatných, čo by viedlo k nadmernej administratívnej záťaži konajúceho súdu, ktorý by mal povinnosť sa vyjadriť ku každému z nich – ako možnosť eliminácie tohto scenára by mohla slúžiť napr. zhoda sporových strán na podstatných argumentoch, avšak aj v tomto prípade by ešte súd ex post v rámci „posúdenia, čo je medzi stranami sporné“ mohol avizovať argumenty, ktoré on sám považuje za nosné s možnosťou strán sa k tomu opätovne vyjadriť/
- 4) Povinnosť (stručného) vyjadrenia ku všetkým argumentom účastníkov, nielen tým, ktoré tvoria základ rozhodnutia.
/Komentár autora: Táto možnosť sa hodí skôr do akademicko-hypotetickej polemiky ako prakticky aplikovateľného riešenia. Inými slovami však ide o rovnakú myšlienku ako v návrhoch vyššie, s tým rozdielom, že vzhľadom na explicitné zakotvenie „povinnosti“ by v nadväznosti na túto mohla prichádzať do úvahy aj nejaká forma disciplinárneho postihu pre konajúceho sudcu. Z akého dôvodu zaradíme túto možnosť ako najdrastickejšiu na záver/

KEŤOVÉ SLOVÁ: Odôvodnenie civilných rozhodnutí, opravný proces, súdne konanie, obiter dictum, civilné opravné konanie

KEY WORDS: Obiter dictum, corrective proceedings, court proceedings, civil corrective proceedings

POUŽITÉ PRAMENE

1. SELLERS, N. Defending the Formal Federal Civil Rulemaking Process: Why the Court Should Not Amend Procedural Rules through Judicial Interpretation, In Loyola University Chicago Law Journal. roč. 42, 2011. č. 2, s. 327-390.

2. STINSON, J. Preemptive Dicta: The Problem Created by Judicial Efficiency, In Loyola of Los Angeles Law Review roč. 54, 2021. s. 587-622 [cit. 30.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.floridalawreview.com/article/94542-canceling-appellate-precedent>
3. ŠTEVČEK, M. a kol., Civilný sporový poriadok Komentár. 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2022, 1752 s. ISBN: 978-80-7400-909-9.
4. TUCKER, L., RISCH, M., Canceling Appellate Precedent, In Florida Law Review roč. 76, 2024. s. 175-251.
5. WIFLING, P. Kvalitatívne požiadavky na odôvodnenie súdneho rozhodnutia (Vybrané otázky). 2. Vydanie. Pezinok : VIA IURIS, 2013. 78 s. ISBN: 978-80-970686-8-4.
6. Judicial writing manual: A pocket guide for judges, second edition. Federal Judicial Center. 2013. 44 s. [cit. 14.03.2024] Dostupné na internete: <https://www.nhd.uscourts.gov/sites/default/files/pdf/HR/Judicial%20Writing%20Manual.pdf>.

Ústavný súd Slovenskej republiky

1. ÚS SR: III. ÚS 314/2018
2. ÚS SR: I ÚS 118/2010
3. ÚS SR: IV ÚS 115/03 z 03.07.2003
4. ÚS SR: II ÚS 85/02 z 12.03.2003
5. ÚS SR: II. ÚS 253/2015 z 22.04.2015

Európsky súd pre ľudské práva

1. *ESLP: Van Hurk v. Holandsko*
2. *ESLP: Garcia Ruiz v. Španielsko*
3. *ESLP: Helle v. Fínsko*

Supreme Court of the United States (SCUS)

1. SCUS: United States v. Munsingswear
2. SCUS: Knight First Amend. Inst. at Columbia Univ. v. Trump
3. SCUS: Ala. State Conf. of NAACP v. Alabama
4. SCUS: Bognet v. Sec'y Commonwealth of Pennsylvania
5. SCUS: Migliori v. Cohen

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Michaela Szittyaiová
 Št. denného doktorandského štúdia
 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva
 michaela.szittyaiova@student.upjs.sk

INOVÁCIE V MEDZINÁRODNOM DAŇOVOM SYSTÉME

INNOVATIONS IN THE INTERNATIONAL TAX SYSTEM

Natália Priateľová¹

Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie, Právnická fakulta UPJŠ

ABSTRAKT

Príspevok prezentuje súčasné prístupy k zdaňovaniu digitálnej ekonomiky – unilaterálny a medzinárodne koordinovaný prístup, ktoré reprezentujú rozdielne chápanie vzťahu digitálnej a tradičnej ekonomiky. V kontexte Slovenskej republiky sa zameriava na identifikáciu preferovaného prístupu a poukazuje na čiastkové vnútroštátne daňové regulácie týkajúce sa digitálnych činností, ktoré sa môžu javiť ako v rozpore s vybraným preferovaným prístupom.

ABSTRACT

The paper presents current approaches to the taxation of the digital economy – a unilateral and internationally coordinated approach, which represent a different understanding of the relationship between the digital and traditional economy. In the context of the Slovak Republic, it focuses on identifying the preferred approach and points to national tax regulations related to digital activities which may appear to be in conflict with the chosen preferred approach

I. ÚVOD

Digitalizáciu svetovej ekonomiky sprevádza významná transformácia spôsobu, akým sa vykonávajú a zdaňujú ekonomické činnosti. Významným príkladom sú technologické giganty, známe ako "big tech" spoločnosti, medzi ktoré patria napríklad Alphabet (Google), Meta (Facebook), Amazon, Apple, či Microsoft. Tieto nadnárodné spoločnosti dosahujú ročné príjmy v rozsahu od 200 do 350 miliárd dolárov, čo presahuje hrubý domáci produkt mnohých štátov vrátane Slovenskej republiky. Ich ekonomické činnosti sú neoddeliteľne späté s digitálnymi technológiami a pokrokovými inováciami, pričom jedna z ich hlavných charakteristík spočíva vo vysokej miere závislosti na nehmotných aktívach ako sú online reklamy, cloudové služby, digitálne obsahové platformy (napr. Netflix, Amazon Prime), hudobné služby (napr. Spotify, Apple Music), digitálne knižnice (napr. Kindle, Apple Books), e-commerce, predaj dát a digitálne sprostredkovateľské služby. Využívanie digitalizácie umožňuje generovať značné príjmy v rôznych daňových jurisdikciách, často bez potreby fyzickej, či ekonomickej prítomnosti, v dôsledku čoho sa výrazne komplikuje aplikácia doterajších pravidiel medzinárodného daňového systému a súčasne sa znižuje ich efektivita. Zmieňované spoločnosti vo veľkej miere využívajú zložité nadnárodné korporátne štruktúry a stratégie transferového oceňovania za účelom minimalizácie svojho daňového zaťaženia. Prostredníctvom presúvania nehmotných aktív medzi dcérskymi spoločnosťami, ktoré sú rezidentmi rôznych daňových jurisdikcií, dosahujú zdanenie ziskov efektívnymi daňovými sadzbami, ktoré niekedy nedosahujú ani 1 %. Uvedené praktiky vyvolali globálnu diskusiu o potrebe zásadnej reformy medzinárodného daňového systému s cieľom zabezpečiť spravodlivé a efektívne zdaňovanie príjmov generovaných v závislosti do digitálnych technológií.

¹ Autorom príspevku je Mgr. Natália Priateľová, interný doktorand, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie.

V kontexte ochrany fiskálnych záujmov štátov sa presadzujú dva hlavné prístupy k riešeniu výziev zdaňovania digitálnej ekonomiky.² Prvý prístup súvisí s chápaním digitálnej ekonomiky ako osobitného sektora oddeleného od zvyšku ekonomiky a tradičných činností, ktorý vyžaduje špecifické pravidlá zdaňovania digitalizovaných činností a ktorý sa prejavuje udržiavaním/zvyšovaním verejných príjmov prostredníctvom zavádzania nových daní alebo zvyšovania daňových sadzieb. Druhý prístup vychádza z ponímania digitálnej ekonomiky ako súčasť celkovej ekonomiky, pričom cieľom je prispôbenie existujúcich pravidiel digitálnej transformácii najmä prostredníctvom dôsledného výberu existujúcich daní a predchádzaniu zneužívaniu daňového práva. Zatiaľ čo pre prvý prístup sú príznačné negatívne spoločensko-politické dopady a rezervovanejší prístup štátov, druhý prístup sa javí ako politicky aj spoločensky akceptovateľný. Príspevok prezentuje súčasný právny stav oboch identifikovaných prístupov a s poukázaním na konkrétne legislatívne riešenia Slovenskej republiky sa zameriava na zodpovedanie otázky, ktorý z uvedených prístupov uplatňuje Slovenská republika pri zdaňovaní digitálnej ekonomiky?

V príspevku boli použité viaceré vedecké metódy, pri skúmaní unilaterálneho a medzinárodného prístupu boli použitá metóda kvalitatívnej analýzy a komparácie. Pri skúmaní konkrétnych legislatívno-daňových regulácií v rámci vnútroštátneho práva bola uplatnená kvalitatívna analýza. K zodpovedaniu výskumnej otázky bola následne použitá metóda vedeckej syntézy.

II. DIGITÁLNA DAŇ

Prvý prístup k zdaňovaniu digitálnej ekonomiky predstavujú najmä unilaterálne opatrenia v podobe daní z digitálnych služieb, ku ktorým niektoré štáty pristúpili ako k dočasnej alternatíve dlhodobu tvoriaceho sa spoločného medzinárodného riešenia reprezentujúceho druhý vymedzený prístup. Ich podstatou je zabezpečiť, aby big tech spoločnosti prispievali do verejných rozpočtov tých štátov, v ktorých vytvárajú značné príjmy, napriek tomu, že podľa existujúcich daňových pravidiel nie je daný daňový nexus pre ich zdanenie. K uvedeným opatreniam pristúpili viaceré európske štáty ako Maďarsko, Taliansko, Spojené kráľovstvo, Francúzsko, Španielsko, Portugalsko a ďalšie. Konkrétne úpravy sa od seba líšia ale súčasne je možné identifikovať aj ich spoločné znaky. Ťažisko predstavuje cieľové zameranie na digitálne tovary/služby a zdaňovanie hrubých príjmov.³ Všetky prijaté úpravy sú sprevádzané intenzívnou kritikou opierajúcou sa o niekoľko kritických aspektov, akými sú určenie daňového základu, riziko dvojitého zdanenia, netransparentnosť, či obchodné napätie. V rámci Slovenskej republiky sa snaha zaviesť digitálnu daň prejavila len vo forme zverejnenia PI k návrhu zákona na zavedenie digitálnej dane v roku 2018 so zameraním na online reklamu, sprostredkovateľské služby, predaj dát používateľov, avšak táto snaha nebola zavŕšená.

III. DVA PILIERE AKČNÉHO PLÁNU 1 BEPS

Pozornosť väčšiny štátov sa v reakcii na digitalizáciu ekonomiky a nárast zneužívajúcich praktík daňových subjektov sústreďuje na **vytváranie spoločných medzinárodných riešení** založených na druhom prístupe, ktorý sleduje predovšetkým dodržiavanie existujúcich daňových predpisov a predchádzanie zneužívania daňového práva. V oblasti zdaňovania príjmov právnických osôb sa medzinárodná spolupráca prejavila v iniciatíve *Base Erosion and*

² K zdaňovaniu digitálnej ekonomiky pozri: ČAKOCI, K. - SIMIĆ, S.: *K vybraným otázkam zdaňovania digitálnej ekonomiky*. In: Právo obchodu ekonomika XI. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. s. 31.

³ Bližšie pozri: HRABČÁK, L. - POPOVIČ, A.: *On Certain Issues of Digital Services Taxes*. In: Financial Law Review. Roč. 5, 2020, č. 17 (1), s. 54. Tiež pozri: HRABČÁK L. - STOJÁKOVÁ M.: *Digitálna ekonomika, digitálne služby a daň z digitálnych služieb – hrozba alebo výzva pre normotvorcov?* In: Studia Iuridica Cassoviensia roč. 8, 2020, č. 1. s. 18-28.

Profit Shifting (ďalej len „BEPS“).⁴ Táto iniciatíva vznikla na pôde Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) a skupiny G20. Výsledkom činnosti Inkluzívneho rámca OECD/G20 je 15 akčných bodov iniciatívy BEPS z roku 2015, ktoré obsahujú súhrn rôznych pravidiel a opatrení zameraných na obmedzenie narušania základu dane a presúvanie ziskov, rovnako aj na zvýšenie transparentnosti, zlepšenie medzinárodnej spolupráce, či na riešenie sporov. Inkluzívny rámec OECD a G20 v rámci prác na projekte BEPS predniesol návrh systémového riešenia zdaňovania digitálnej ekonomiky, ktorý je založený na dvojpilierovom prístupe. Dňa 8. októbra 2021 došlo zo strany Inkluzívneho rámca⁵ k oficiálnemu prijatiu *Dvojpilierového riešenia daňových výziev vyplývajúcich z digitalizácie ekonomiky*,⁶ ktorým sa sleduje adresovanie zdaňovania veľkých nadnárodných spoločností prostredníctvom prerozdelenia ich ziskov medzi trhové jurisdikcie, čím sa má zabezpečiť spravodlivé zdaňovanie a vyplnenie medzier daňových systémov v dobe digitálnej ekonomiky. Predmetná dvojpilierová reforma zdaňovania je historickým posunom vo sfére daní pretože inkorporuje odklon od tradičných režimov zdaňovania najmä pokiaľ ide o vymedzenie daňového nexu a konceptu zdrojového zdaňovania.

1. Pilier I – nové prerozdelenie práv na zdanenie

Prvý pilier je zameraný na zavedenie nového systému, ktorý by umožnil prerozdelenie zdaňovacích práv a ziskov medzi trhové jurisdikcie. Tento proces zahŕňa modifikáciu daňového nexu, ktorý slúži ako základ pre určenie, v akej jurisdikcii budú daňové povinnosti vykonávané. V rámci prvého piliera sa stanovujú pravidlá pre určenie, ktorá daňová jurisdikcia má právomoc zdaňovať subjekty, majetok, príjmy alebo určité časti príjmov. Súčasný systém medzinárodného daňového práva bol ovplyvnený OECD, najmä jej *Modelovou zmluvou o zdanení príjmov a majetku*, ktorej vymedzenie daňového nexu a stálej prevádzkarne viac nepostačuje potrebám zdaňovania digitálnej ekonomiky.⁷ V súčasnosti nedošlo k medzinárodnej zhode na úrovni OECD a G20 o konkrétnom znení pravidiel prvého piliera. Podľa dostupných informácií sú práce na tejto časti daňovej reformy medzinárodného systému zdaňovania takmer ukončené a spoločný konsenzus je otázkou politickou.

2. Pilier II v kontexte Slovenskej republiky – kvalifikovaná vnútroštátna dorovnávací daň

Druhý pilier zavádza systém globálnej minimálnej dane, ktorý tvorí rámec pre medzinárodnú daňovú konkurenciu v oblasti zdanenia korporátnych príjmov. Tento cieľ sa dosahuje implementáciou globálnej minimálnej daňovej sadzby stanovenej na úrovni 15 % (podľa pravidiel GloBE – Global Anti-Base Erosion) a zavedením mechanizmu, ktorý umožňuje rozvojovým krajinám zdaňovať určité typy transakcií, ktoré inak oslabujú daňový základ tým, že nedosahujú minimálnu daňovú sadzbu 9 % (pravidlo STTR – subject to tax rule). Základom tohto systému sú dve prepojené pravidlá, pravidlo zahrnutia príjmov (Income Inclusion rule - IIR) a pravidlo pre nedostatočne zdanené zisky (Undertaxed Profit Rule - UTPR), spoločne

⁴ OECD. BEPS Actions. 2015. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/>.

⁵ Inkluzívny rámec zahŕňa okrem štátov patriacich do medzinárodnej organizácie OECD a skupiny G20 a niekoľko rozvojových krajín. Pozri viac: <https://www.oecd.org/tax/beps/?fbclid=IwAR2PimN2izhmbdGRbYrCTJ5Lq2kIUn2hU1oyIMu>.

⁶ OECD: Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy, 8 October 2021. Dostupné online: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.htm>.

⁷ K daňovému nexu vo vzťahu k Modelovej zmluve OECD o zdanení príjmov a ziskov pozri bližšie: ŠTRKOLEC, M.: *Daňové právo a jeho reflexia na nové javy v ekonomike*. In: IV. Slovensko-české dni daňového práva: Zdaňovanie virtuálnych platidiel a digitálnych služieb - COVID-19 a iné aktuálne výzvy pre daňové právo. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2021, s. 376-378.

označované ako pravidlá GloBE. Na základe dosiahnutého konsenzu členov Inkluzívneho rámca OECD/G20, boli prijaté a následne 20. decembra 2021 zverejnené **Modelové pravidlá OECD pre druhý pilier**,⁸ ktoré zavádzajú koordinovaný mechanizmus pre implementáciu pravidiel GloBE a STTR. Európska únia implementovala tieto pravidlá prostredníctvom Smernice Rady (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii (smernica o globálnej minimálnej dani).⁹ V rámci slovenského právneho poriadku došlo k implementovaniu Piliera 2, resp. implementovaniu európskej smernice o globálnej minimálnej dani, prijatím zákona č. 507/2023 Z. z. o dorovnávacíj dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a o doplnení zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov zo dňa 8. decembra 2023, ktorý nadobudol účinnosť 31. decembra 2023.¹⁰ Slovenská republika využila možnosť dočasného odkladu uplatňovania pravidiel GloBE a v rámci systému minimálneho korporátneho zdaňovania Piliera 2 zaviedla do právneho poriadku „**kvalifikovanú vnútroštátnu dorovnávaciu daň**“ (QDMTT - Qualified Domestic Minimum Top-up Tax).

IV. OSOBITNÁ ÚPRAVA SR ZACIELENÁ NA DIGITÁLNE ČINNOSTI

Slovenská republika nezaviedla do svojho právneho poriadku daň z digitálnych služieb, avšak prijala čiastkové daňové úpravy, ktoré sa zameriavajú na digitálnu ekonomiku.

Ide o zdaňovanie príjmov prevádzkovateľov digitálnych platforiem regulované na základe vzniku **stálej prevádzkarne digitálnej platformy** podľa § 16 ods. 2 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov (ZDP) s účinnosťou od 01. januára 2018. Toto ustanovenie sa vzťahuje na príjmy z opakovaného sprostredkovania služieb prepravy a ubytovania prostredníctvom digitálnych platforiem. V praxi to znamená, že ak digitálna platforma využívaná na sprostredkovanie ubytovania ako Airbnb dosahuje príjmy z činností v Slovenskej republike, tieto príjmy podliehajú zdaňovaniu na základe vzniku stálej prevádzkarne.

Okrem toho boli do zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady zavedené nové pravidlá, ktoré **zapájajú prevádzkovateľov digitálnych platforiem do procesu výberu a odvodu miestnej dane za ubytovanie**. Do zákona bol doplnený inštitút zástupcu platiteľa dane za ubytovanie, ktorým je prevádzkovateľ digitálnej platformy.¹¹ Na základe nových pravidiel budú digitálne platformy, ktoré sprostredkovávajú ubytovacie služby, povinné vyberať a odvádzať miestne dane z týchto služieb priamo príslušným daňovým orgánom.

⁸ K Modelovým pravidlám OECD pre druhý pilier pozri viac:

- OECD (2021): Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy: Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two), Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris, Dostupné online: <<https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two.htm>>.
- OECD (2022): Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy - Commentary to the Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two), OECD, Paris. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two-commentary.pdf>.
- OECD (2023): Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy - Administrative Guidance on the Global Anti - Base Erosion Model Rules (Pillar Two), OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris. Dostupné na: www.oecd.org/tax/beps/administrative-guidance-global-anti-base-erosion-rules-pillartwo.pdf.

⁹ Smernica Rady (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii.

¹⁰ Zákon č. 507/2023 Z. z. o dorovnávacíj dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a o doplnení zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹¹ Pozri bližšie: SIMIČ, S.: *Prevádzkovateľ digitálnej platformy ako zástupca platiteľa dane za ubytovanie v kontexte rozhodovacej činnosti Súdneho dvora*. In: Bratislavské právnické fórum 2022: Premeny finančného práva, jeho vedy a výučby v čase. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2022, s. 22.

V. ZÁVER

Vzhľadom na implementačné procesy dvojpilierového riešenia OECD do právneho poriadku Slovenskej republiky a na to, že zákonodarca nepristúpil k výraznejším iniciatívam sledujúcim zahrnutie dane z digitálnych služieb do slovenskej daňovej sústavy usudzujeme, že Slovenská republika uplatňuje medzinárodne koordinovaný prístup k zdaňovaniu ekonomických činností závislých od využívania digitálnych technológií. Súčasne možno konštatovať, že aj napriek čiastkovým daňovo-právnym úpravám, ktoré nepochybne súvisia s digitalizáciou, Slovenská republika presadzuje zdaňovanie digitálnej ekonomiky prostredníctvom úpravy a prispôsobenia existujúcich daňových pravidiel, prehlbením medzinárodnej spolupráce, harmonizáciou prijatých pravidiel a bojom proti zneužívajúcim daňovým praktikám. Tento prístup reflektuje názor, že z hľadiska daňovo-právnej regulácie by digitálna a tradičná ekonomika mali byť zdaňované podľa rovnakých pravidiel.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: medzinárodné zdaňovanie, Pilier 1, Pilier 2, daňové právo, BEPS, OECD

KEY WORDS: international taxation, Pillar 1, Pillar 2, tax law, BEPS, OECD

POUŽITÉ PRAMENE

1. ČAKOCI, K. – SIMIČ, S.: *K vybraným otázkam zdaňovania digitálnej ekonomiky*. In: Právo obchodu ekonomika XI. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. s. 29 – 43. ISBN: 978-80-574-0153-7. DOI: <https://doi.org/10.33542/POE2022-0154-4>.
2. G20 Digital Economy Ministers Meeting, Ministerial declaration. [online] p. 4. 2020 [cit. 5.4.2024] Dostupné na: http://www.g20.utoronto.ca/2020/G20SS_Declaration_G20_Digital_Economy_Ministers_Meeting_EN.pdf.
3. HRABČÁK, L. - POPOVIČ, A.: *On Certain Issues of Digital Services Taxes*. In: Financial Law Review. Roč. 5, 2020, č. 17 (1), s. 52 – 69. ISSN: 2299-6834. Dostupné na: <https://www.ejournals.eu/FLR/2020/Issue-1/art/16445>.
4. HRABČÁK L. - STOJÁKOVÁ M.: Digitálna ekonomika, digitálne služby a daň z digitálnych služieb – hrozba alebo výzva pre normotvorcov? In: Studia Iuridica Cassoviensia roč. 8, 2020, č. 1. s. 18-28. ISSN: 1339-3995. DOI: <https://doi.org/10.33542/SIC2020-1-02>.
5. OECD (2015), Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy, Action 1 - 2015 Final Report, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. OECD Publishing: Paris. s. 146. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264241046-en>.
6. OECD (2020), A roadmap toward a common framework for measuring the Digital Economy: Report for the G20 Digital Economy Task Force. OECD Publishing. Paris. p. 123. Dostupné na: <http://www.oecd.org/sti/roadmap-toward-a-common-framework-for-measuring-the-digital-economy.pdf>.
7. OECD (2020), Tax Challenges Arising from Digitalisation – Economic Impact Assessment, Inclusive Framework on BEPS, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD Publishing, Paris, DOI: <https://doi.org/10.1787/0e3cc2d4-en>.
8. OECD (2021): Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy: Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two), Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris,

- Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two.htm>.
9. OECD (2021), Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy, 8 October 2021. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.htm>.
 10. OECD (2022): Public consultation document: Pillar One – Amount B. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/public-consultation-document-pillar-one-amount-b-2022.pdf>.
 11. OECD (2022): Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy - Commentary to the Global AntiBase Erosion Model Rules (Pillar Two), OECD, Paris. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two-commentary.pdf>.
 12. SIMIČ, S.: Prevádzkovateľ digitálnej platformy ako zástupca platiteľa dane za ubytovanie v kontexte rozhodovacej činnosti Súdneho dvora. In: Bratislavské právnické fórum 2022: Premeny finančného práva, jeho vedy a výučby v čase. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2022, s. 22 – 31. ISBN: 978- 80-7160-662-8.
 13. Smernica Rady (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii.
 14. ŠTRKOLEC, M.: *Daňové právo a jeho reflexia na nové javy v ekonomike*. In: IV. Slovensko-české dni daňového práva: Zdaňovanie virtuálnych platidiel a digitálnych služieb - COVID-19 a iné aktuálne výzvy pre daňové právo. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2021, s. 376-378. DOI <https://doi.org/10.33542/SCD21-0043-1-28>.
 15. Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.
 16. Zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.
 17. Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
 18. Zákon č. 507/2023 Z. z. o dorovnávačnej dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a o doplnení zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Natália Priateľová

Interný doktorand

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Kováčska 26, 040 01 Košice
natalia.priatelova@student.upjs.sk

PRAVIDLÁ GLOBE – DAŇ ALEBO SANKCIA?¹

GLOBE RULES - TAX OR PENALTY?

*Filip Baláži*²

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika

ABSTRAKT

Príspevok je zameraný na analýzu Globalnej minimálnej dane cez optiku daňovo-právnej teórie. Analýza je postavená na teste základných daňových prvkov GloBE pravidiel. Výsledkom analýzy je identifikácia inovácie v daňovom práve, ktorej podstata tkvie vo zmene vnímaní medzinárodných skupín.

ABSTRACT

The paper focuses on the analysis of the Global Minimum Tax through the prism of tax-law theory. The analysis is based on a test of the basic tax elements of the GloBE rules. The analysis results in the identification of an innovation in tax law, the essence of which lies in the change in the perception of international groups.

I. ÚVOD

Základným účelom práva ako normatívneho systému je regulácia vzťahov medzi právnymi subjektami. Prirodzenou pre tieto vzťahy je ich dynamika, teda časový vývoj okolností, ktoré determinujú samotnú povahu spoločenských vzťahov. Je nevyhnutné aby právo túto dynamiku reflektovalo vo svojom obsahu ale aj forme. Vo svojej podstate právo vždy zaostáva za spoločenským vývojom a na jednotlivé zmeny v spoločnosti reaguje až ex post. Reakcia spravidla spočíva v normotvornej činnosti, ktorej výsledkom je úprava existujúcich pravidiel tak aby zachytávali zmeny v spoločenských vzťahoch alebo vznik úplne nových pravidiel, ktorých účelom je regulácia nových spoločenských javov.

Dynamika vývoja spoločenských vzťahov však nie je lineárna, čo znamená že jednotlivé spoločenské atribúty sa môžu vyvíjať v rôznych rýchlostiach, pričom táto rýchlosť sa v priebehu času mení. Táto dynamika a „zmena rýchlosti“ vývoja spoločenských vzťahov by sa následne mala preniesť aj do dynamiky normotvornej činnosti. Vysoká miera legislatívnej dynamiky je charakteristická aj pre daňové právo.³ To je spôsobené predovšetkým regulačnou a fiskálnou funkciou daňového práva, ktorých podstata spočíva v nepriamej regulácii hospodárstva a zabezpečovaní finančných prostriedkov pre verejné rozpočty.⁴ Zákonodarca tak musí priebežne reagovať na aktuálnu ekonomickú situáciu a potreby verejných rozpočtov, čo sa prejavuje vysokou početnosťou novelizácií daňových zákonov. Okrem toho zákonodarca

¹ Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VVGS č. 2023-2709 „Globálna minimálna daň a jej dopad na slovenské daňové právo.“

² Autor je denným doktorandom na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v Slovenskej republike. Zároveň má niekoľkoročné skúsenosti v oblasti finančného auditu, účtovníctva a daňového poradenstva. Vo svojom výskume sa zameriava najmä na problematiku daňových únikov v oblasti medzinárodného zdaňovania. Kontaktný e-mail: filip.balazi@student.upjs.sk.

³ O tomto svedčí napr. zákon č. 595/2003 Z. z., o dani z príjmov, ktorý je v ére samostatnej Slovenskej republiky už tretím zákonom, ktorý upravuje zdaňovanie príjmov. Okrem toho, od jeho prijatia bol do dnešného dňa novelizovaný 93-krát.

⁴ Viac o funkciách daňového práva pozri BABČAK, V.: Daňové právo na Slovensku a v EÚ. V Ružomberku: EPOS, 2019. s. 28.

musí reagovať aj na ďalšie spoločensko-ekonomické javy, ako napríklad globalizácia medzinárodného obchodu a technologický vývoj. Uvedené javy mali v posledných dekádach významný vplyv aj na problematiku, ktorá je predmetom neustáleho záujmu zo strany zákonodarcov po celom svete. Jedná sa o fenomén daňových únikov v oblasti medzinárodného zdaňovania.⁵ Ide o intenzívny problém, keďže v dôsledku daňových únikov prichádzajú členské štáty EÚ o takmer 51 miliárd EUR ročných príjmov na dani z príjmov právnických osôb.⁶ Rozsahu daňových únikov zodpovedá aj aktivita EÚ a jej členských štátov, ktorá v poslednej dekáde prijala smernice ATAD I (2016)⁷ a ATAD II (2017)⁸, na základe ktorých boli do vnútroštátnych poriadkov implementované nástroje boja proti daňovým únikom ako napr. pravidlo o obmedzení zahrnutia úrokov, zdaňovanie pri odchode, všeobecné pravidlo proti zneužívaniu, pravidlo týkajúce sa kontrolovaných zahraničných spoločností, atď.

Posledným a azda najvýznamnejším krokom v boji proti daňovým únikom v oblasti medzinárodného zdaňovania bolo prijatie tzv. Globálnej minimálnej dane. Jedná sa ekonomicko-právny inštitút, ktorý so sebou prináša mnoho koncepčných novínok a s tým súvisiacich teoretických ale aj praktických otázok. Predkladaný príspevok bude zameraný na Globálnu minimálnu daň a nové pravidla zdaňovania, na ktorých je konštruovaná (tzv. GloBE⁹ pravidla). Cieľom príspevku bude analýza konceptu GloBE pravidiel a to z pohľadu súčasnej daňovo-právnej teórie (testovanie tzv. daňových prvkov). Prvá časť príspevku bude zameraná na rešerš relevantnej literatúry, ktorá je zameraná na problematiku Globálnej minimálnej dane. Za týmto účelom bude aplikovaná metóda literárnej rešerše. Predmetom druhej časti príspevku bude popis konceptu Globálnej minimálnej dane a pravidiel GloBE. V tejto časti bude využitá metóda literárnej rešerše za účelom dohľadania relevantných poznatkov. Následne budú na základe logickej indukcie rozobrané jednotlivé GloBE pravidla. Výsledkom tohto postupu bude všeobecná charakteristika jednotlivých pravidiel. Tretia časť bude zameraná na samotnú analýzu GloBE pravidiel prostredníctvom základných daňových prvkov. V tejto časti bude využitá aj metóda komparácie, pomocou ktorej budú porovnávané vlastnosti jednotlivých GloBE pravidiel navzájom, prípadne s inými daňami.

II. Rešerš relevantnej literatúry zameranej na problematiku Globálnej minimálnej dane

Vzhľadom na to, že samotný koncept Globálnej minimálnej dane bol ako súčasť dvoj-pilierového riešenia v rámci Inkluzívneho rámca OECD/G20 schválený až v októbri 2021¹⁰, pričom prvé vnútroštátne predpisy začínajú nadobúdať účinnosť až 31. decembra 2023¹¹, danej problematike sa doposiaľ venovalo málo pozornosti zo strany akademickej obce.

⁵ Podstata daňových únikov v oblasti medzinárodného zdaňovania spočíva v presune zdaniteľných príjmov medzi štátmi, tak aby si daňové subjekty znížili svoju celkovú daňovú povinnosť. K daňovým únikom dochádza predovšetkým v rámci činnosti medzinárodných skupín, ktoré presúvajú zdaniteľné príjmy od subjektov pôsobiacich v štátoch s vyššou mierou zdanenia, k subjektom s daňovou rezidenciou v štátoch kde je miera zdanenia nižšia resp. nulová. Tieto presuny sa vykonávajú na základe transakcií, ktoré sa vyznačujú netrhomým ocenením, absenciou ekonomickej podstaty alebo sa jedná o fiktívne transakcie. Viac o daňových únikoch a pozri napr. v BABČÁK, V. a kol.: Daňové úniky a daňové podvody a právne možnosti ich predchádzania (inštitútmi daňového, obchodného a trestného práva). UPJŠ, Košice, 2018, 472 s. alebo BABČÁK, V. a kol.: Daňové úniky, ich vznik a eliminácia. Košice: ŠafárikPress, 2020. 302 s.

⁶ NERUDOVA, D. et al.: Onshore and offshore profit shifting and tax revenue losses in the European Union. In Economic Modelling, Volume 119, 2023.

⁷ SMERNICA RADY (EÚ) 2016/1164 z 12. júla 2016, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu.

⁸ SMERNICA RADY (EÚ) 2017/952 z 29. mája 2017, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2016/1164, pokiaľ ide o hybridné nesúlady s tretími krajinami.

⁹ GloBE je skratka z anglického „Global erosion Anti-Base Erosion“.

¹⁰ Bližšie v: OECD: Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Administrative Guidance on the Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two), OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS. OECD (2023). s. 6.

¹¹ Na základe Pillar II smernice sa do právnych poriadkov majú postupne implementovať viaceré pravidlá, ktoré majú zabezpečiť minimálne zdanenie nadnárodných podnikov, pričom prvé z nich sa majú uplatniť na účtovné obdobia začínajúce 31. decembra 2023. Viď čl. 56 Pillar II smernice.

Zároveň, keďže sa jedná o multidisciplinárnu tému s dopadom nie len na daňovo-právne systémy jednotlivých jurisdikcii, ale aj s významným vplyvom na verejné rozpočty štátov, podnikové financie spoločností, ktoré sú súčasťou dotknutých skupín¹² a hospodárstvo ako celok, existujúce vedecké výstupy pochádzajú z oblasti nie len právnej ale aj ekonomickej. Časté sú však výstupy s interdisciplinárnym charakterom. Z pohľadu ekonómie sa Globálnej minimálnej dani venovali napr. *Eberhartinger, Winkler (2023)*¹³; *Hanappi, Cabral (2022)*¹⁴ alebo *Kurian (2022)*¹⁵. Z autorov, ktorí aplikovali právny resp. interdisciplinárny prístup možno uviesť napr. *Wardell-Burrus (2023)*¹⁶; *Baraké et al. (2022)*¹⁷; *de la Feria (2023)*¹⁸; *Dourado (2020, 2022)*¹⁹; *Perry (2023)*²⁰ a *Tandon (2022)*²¹. Okrem uvedených výstupov vo vedeckých periodikách je potrebné spomenúť aj vedeckú monografiu „*The OECD’s Global Minimum Tax and its Implementation in the EU – A Legal Analysis of Pillar Two in the Light of Tax Treaty and EU Law*“ z roku 2023, ktorej autorom je V. Bendlinger.²² Všetky uvedené publikácie sú z posledných dvoch rokov, čo svedčí o tom, že sa jedná o celkom novú problematiku. Ďalej je možné predpokladať, že aktuálne prebiehajúca implementácia Globálnej minimálnej dane do vnútroštátnych právnych poriadkov a vôbec jej prvá aplikácia vytvorí podnety pre ďalší výskum. Z tohto dôvodu je možné očakávať, že v blízkej budúcnosti bude publikovaných množstvo ďalších vedeckých výstupov, ktoré budú reflektovať implementačno-legislatívne a aplikačné problémy v jednotlivých štátoch alebo hospodárskych odvetviach.

III. Globálna minimálna daň – vymedzenie tzv. GloBE pravidiel

Globálna minimálna daň je inštitútom, ktorý vznikol a bol prijatý na medzinárodnom fóre a to v rámci skupiny štátov združených v tzv. Inkluzívnom rámci OECD/G20²³. Po niekoľkoročných vyjednávaniach bol dňa 14. decembra 2021 prijatý dokument s názvom „*Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two): Inclusive Framework on BEPS*“, ktorý obsahoval úpravu konceptu Globálnej minimálnej dane a pravidiel GloBE. Zároveň ide o prameň práva, ktorý slúži ako šablona pre implementáciu Globálnej minimálnej dane do vnútroštátnych právnych poriadkov.

¹² Ako „dotknuté skupiny“ alebo „dotknuté medzinárodné skupiny“ budú v tomto texte označované skupiny, ktoré spadajú do rozsahu pôsobnosti Globálnej minimálnej dane.

¹³ EBERHARTINGER, Eva. WINKLER, Georg. Article: Pillar Two and the Accounting Standards. (2023), 51, Intertax, Issue 2, pp. 134-154.

¹⁴ HANAPPI, T., GONZÁLEZ CABRAL, A.C.: The impact of the international tax reforms under Pillar One and Pillar Two on MNE’s investment costs. Int Tax Public Finance 29, 1495–1526 (2022).

¹⁵ KURIAN, A.: The evolution of international tax regime and the OECD Two-Pillar solution: Analysis from a developing country perspective. Journal of Economic Issues (2022), 1(1), 61-71.

¹⁶ WARDELL-BURRUS, Heydon.: Article: Pillar Two and Developing Countries: The STTR and GloBE Implementation. (2023). 51. Intertax. Issue 2. pp. 118-133.

¹⁷ BARAKÉ, Mona et al. Article: Revenue Effects of the Global Minimum Tax Under Pillar Two. (2022). 50. Intertax, Issue 10. pp. 689-710.

¹⁸ DE LA FERIA, Rita: Pillar 2, Fiat, and the EU Unanimity Rule on Tax Matters (January 3, 2023). (2023) EC Tax Review 1, 2-8, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4316822>.

¹⁹ DOURADO, Ana Paula: Pillar Two from the Perspective of the European Union (November 28, 2022). British Tax Review, issue 5, 2022, pp. 573-600.; alebo DOURADO, Ana Paula: Editorial: The EC Proposal of Directive on a Minimum Level of Taxation in Light of Pillar Two: Some Preliminary Comments. (2022). 50. Intertax. Issue 3. pp. 200-204.; alebo DOURADO, Ana Paula: The Global Anti-Base Erosion Proposal (GloBE) in Pillar II. (2020). 48. Intertax. Issue 2. pp. 152-156.

²⁰ PERRY, Victoria: Article: Pillar 2, Tax Competition, and Low Income Sub-Saharan African Countries. (2023). 51. Intertax. Issue 2. pp. 105-117.

²¹ TANDON, Suranjali: Article: The Need for Global Minimum Tax: Assessing Pillar Two Reform. (2022). 50. Intertax. Issue 5. pp. 396-413.

²² BENDLINGER, Valentin: The OECD’s Global Minimum Tax and its Implementation in the EU – A Legal Analysis of Pillar Two in the Light of Tax Treaty and EU Law. Kluwer Law International B.V., 2023. 600 p.

²³ Túto skupinu v súčasnosti tvorí celkom 145 štátov. Pre presný zoznam členských štátov pozri: OECD: Members of the OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS (Updated: 15 November 2023) [online]. OECD.ORG.[cit. 31.03.2024]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/tax/beps/inclusive-framework-on-beps-composition.pdf>.

Následne, 14. decembra 2022 bola na pôde EÚ prijatá tzv. Pillar II smernica²⁴, na základe ktorej sú členské štáty povinné implementovať pravidla GloBE do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov. Termín na implementáciu bol stanovený do 31. decembra 2023 s výnimkou pre štáty, v ktorých sa nenachádza viac než dvanásť hlavných materských subjektov skupín, ktoré patria do rozsahu pôsobnosti tejto smernice.²⁵ Tieto štáty môžu odložiť implementáciu najneskôr do 31. decembra 2029.²⁶

Ako už bolo vyššie naznačené, koncept Globálnej minimálnej dane je postavený na dvoch základných GloBE pravidlách. Jedná sa o Pravidlo zahrnutia príjmov resp. „*Income inclusion rule*“ (ďalej len ako „IIR“) a Pravidlo pre nedostatočne zdanené zisky resp. „*Undertaxed Payments Rule*“ (ďalej len ako „UTPR“). Okrem uvedených základných GloBE pravidiel, koncept Globálnej minimálnej dane počíta aj s fakultatívnym pravidlom tzv. Kvalifikovanej vnútroštátnej minimálnej dorovnávej dane resp. „*Qualified Domestic Minimum Top-up Tax*“ (ďalej len ako „*QDMTT*“). Bližší popis uvedených pravidiel bude obsiahnutý v nasledujúcich podkapitolách.²⁷

1. Pravidlo zahrnutia príjmov – IIR

Podstata IIR spočíva v povinnosti úhrady minimálnej dane zo strany materského subjektu v pomere k jeho vlastníckym podielom v tých subjektoch, ktorých zdaniteľný príjem je zdanený nižšou efektívnou sadzbou ako je minimálna úroveň zdanenia, teda 15%. Samotné IIR je upravené v čl. 1 písm. a) Pillar II smernice ako pravidlo:

„...v súlade s ktorým materský subjekt nadnárodnej skupiny podnikov alebo veľkej vnútroštátnej skupiny vypočítava a uhrádza svoj priraditeľný podiel na dorovnávej dani vo vzťahu k nízko zdaneným základným subjektom skupiny, ...“

Na základe IIR budú dotknuté materské subjekty podliehať dodatočnému zdaneniu, ktorého výška sa bude odvíjať od výšky efektívneho zdanenia ich dcérskych spoločností. V prípade ak zdaniteľné príjmy dcérskych spoločností v jednotlivých jurisdikciách budú vo výsledku zdanené nižšou efektívnou sadzbou ako 15%, materská spoločnosť bude podliehať dodatočnému zdaneniu, ktorého výška sa bude počítať ako rozdiel medzi efektívnym zdanením dcérskych spoločností a minimálnou úrovňou zdanenia.

2. Pravidlo pre nedostatočne zdanené zisky – UTPR

UTPR je pravidlo, ktoré sa vo vzťahu k IIR uplatňuje subsidiárne. UTPR sa aplikuje v prípadoch, kedy materská spoločnosť dotknutej skupiny nepodlieha IIR. V praxi by malo ísť predovšetkým o situácie kedy takáto materská spoločnosť sídli v jurisdikcii, v ktorej nebolo pravidlo IIR zavedené. Účelom UTPR tak je zamedziť medzinárodným skupinám vo vyhýbaní sa Globálnej minimálnej dani pomocou usádzania materských subjektov do jurisdikcií, v

²⁴ SMERNICA RADY (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii.

²⁵ Podľa čl. 2 Pillar II smernice platí, že GloBE pravidla sa majú uplatniť na „základné subjekty nachádzajúce sa v členskom štáte, ktoré sú členmi nadnárodnej skupiny podnikov alebo veľkej vnútroštátnej skupiny, ktorá dosahuje v konsolidovanej účtovnej závierke svojho hlavného materského subjektu ročné výnosy aspoň 750 000 000 EUR, vrátane výnosov vylúčených subjektov uvedených v odseku 3, v najmenej dvoch zo štyroch účtovných období bezprostredne predchádzajúcich analyzovanému účtovnému obdobiu.“ Pillar II smernica zároveň uvádza subjekty, ktoré sú z rozsahu pôsobnosti vyňaté. Ide napr. o vládne subjekty, medzinárodné organizácie, dôchodkové fondy a podobne.

²⁶ Medzi tieto štáty patrí aj Slovenská republika, ktorá si túto výnimku uplatnila.

²⁷ Vzhľadom na to, že cieľom tohto textu je analýza GloBE pravidiel cez optiku daňovo-právnej teórie, nie je potrebné aby v predkladanom príspevku boli rozobrané detailne postupy výpočtov Globálnej minimálnej dane na základe jednotlivých pravidiel. Testovaná z pohľadu teórie bude základná logika GloBE pravidiel.

ktorých nebola implementované pravidlo IIR resp. Globálna minimálna daň ako celok. Samotné UTPR je upravené v čl. 1 písm. b) Pillar II smernice ako pravidlo:

„... v súlade s ktorým základnému subjektu nadnárodnej skupiny podnikov vznikajú dodatočné hotovostné náklady na daň rovnajúce sa jeho podielu na dorovnávej dani, ktorá nebola uložená podľa pravidla zahrnutia príjmov vo vzťahu k nízko zdaneným základným subjektom skupiny.“

Na základe UTPR, sa bude vyžadovať úprava (ako je napr. zamietnutie odpočtu), ktorá zvyšuje daň na úrovni dcérskych spoločností, ktoré sídlia v jurisdikciách, v ktorých pravidlo UTPR bolo implementované. Táto úprava predstavuje sumu dostatočnú na to, aby viedla k tomu, že subjekty skupiny zaplatia svoj podiel na dodatočnej dani, ktorá by bola vyrubená na základe pravidla IIR, v prípade ak by materská spoločnosť sídlila v jurisdikcii, v ktorej nebolo pravidlo IIR implementované. Podiel doplatku dane jednotlivých dcérskych spoločností sa vypočíta na základe vzorca v pomere k relatívnemu podielu aktív a počtu zamestnancov. Vzorec tak bude reflektovať ekonomickú silu jednotlivých dcérskych spoločností, čo zabezpečí realistickejšie rozloženie dodatočnej daňovej povinnosti a zároveň zvýši pravdepodobnosť vymoženia daňovej pohľadávky.

3. Kvalifikovanú vnútroštátnu dorovnávaciu daň – QDMTT

Ide o pravidlo, ktoré môžu jednotlivé štáty zaviesť za účelom dodatočného vnútroštátneho zdanenia spoločností, ktoré sú súčasťou dotknutej medzinárodnej skupiny a ich efektívne zdanenie je v danom štáte nižšie ako 15%. Pomocou tohto pravidla môžu jednotlivé štáty chrániť svoje fiškálne záujmy. V prípade, ak v jurisdikcii, v ktorej nie je implementované pravidlo QDMTT, pôsobí spoločnosť, ktorá je súčasťou dotknutej medzinárodnej skupiny a jej efektívne zdanenie je nižšie ako 15%, materská spoločnosť tejto spoločnosti bude dodatočne zdanená v jurisdikcii kde ma sídlo na základe pravidla IIR, čo má za následok, že daňové výnosy budú v konečnom dôsledku uhradené v prospech štátu kde sídli materská spoločnosť (namiesto štátu, v ktorom sídli a svoju činnosť vykonáva nízko zdanená dcérska spoločnosť dotknutej skupiny). Implementovanie QDMTT zabezpečí, že takáto nízko zdanená dcérska spoločnosť dotknutej medzinárodnej skupiny bude dodatočne zdanená v štáte, v ktorom sídli a vykonáva svoju činnosť. QDMTT sa následne zohľadní pri výpočte dodatočného zdanenia materskej spoločnosti skupiny na základe pravidla IIR (resp. v prípade ak sa neuplatní IIR, tak pri výpočte dodatočného zdanenia na úrovni inej spoločnosti v rámci skupiny pri uplatnení pravidla UTPR).

Všetky vyššie uvedené pravidla (IIR, UTPR a QDMTT) sú uplatňované pomocou tzv. dorovnávej dane resp. „*Top-up Tax*“. Ide o daň, ktorá by mala byť zavedená v jurisdikciách, ktoré budú uplatňovať všetky vyššie uvedené pravidla.

IV. Rozbor GloBE pravidiel cez optiku daňovo-právnej konštrukcie daní

V tejto časti budú cez optiku daňovo-právnej teórie analyzované koncepty jednotlivých GloBE pravidiel. Analýza bude spočívať v testovaní tzv. daňových prvkov. Samotný pojem „*daňové prvky*“ nie je legálnym pojmom. Jedná sa o pojem, ktorý bol odvodený právnou a ekonomickou teóriou zo samotnej materiálnej podstaty daní ako ekonomicko-právneho inštitútu. Babčák definuje daňové prvky ako „*náležitosti zakotvené v daňovo-právnej norme, ktoré sú / môžu byť bezpodmienečným predpokladom vzniku a existencie určitého daňovo-právneho vzťahu alebo podmienkou jeho právnej dokonalosti alebo perfektnosti.*“²⁸ Okrem

²⁸ Vid' BABČÁK, V., op. cit. s. 97-98.

pojmu daňové prvky sú v literatúre používané aj pojmy ako napr. „základné znaky daní“²⁹, „základné daňové náležitosti“³⁰ alebo „konštrukčné prvky dane“³¹. Vo všetkých prípadoch však ide o pomenovanie toho istého. Medzi základné prvky daní tak patria:

1. Subjekt dane – fyzická alebo právnická osoba, ktorej vznikla daňová povinnosť a zo zákona sa stala daňovo-právneho vzťahu.
2. Objekt (predmet) dane – určitá hospodárska skutočnosť, na základe ktorej vznikne vyrubenie dane zo zákonom stanoveného základu (napr. príjem, majetok, činnosť, atď.)
3. Základ dane – určitá suma, z ktorej sa daň vyrubí, alebo časť objektu dane, ktorá podlieha zdaneniu.
4. Sadzba dane – jedná sa o základné meradlo, prostredníctvom ktorého je možné z daňového základu určiť výšku daňovej povinnosti (sadzba môže byť stanovená absolútne alebo relatívne – percentuálne).³²

Pre základné prvky dane platí, že sa jedná o prvky bez ktorých konkrétny daňovo-právny vzťah nemôže vzniknúť ani existovať.³³ Jedná sa teda o esenciálne atribúty dane, ktoré musia byť v rámci konštrukcie dane prítomné. V prípade ak by čo i len jeden z týchto prvkov chýbal, nebude možné hovoriť o dani v materiálnom zmysle.³⁴

Okrem základných prvkov dane existujú aj tzv. ostatné prvky dane. Ide o prvky, ktorých absencia nespôsobuje materiálnu neexistenciu dane. Účelom ostatných prvkov dane je zvyšovať mieru konkrétnosti alebo adresnosti dane. Ako príklad ostatných prvkov dane možno uviesť úľavy na dani, oslobodenie od dane alebo minimálnu výšku dane.

V rámci analýzy pravidiel GloBE budú testované len základné prvky dane. Samotný test je schematicky zobrazený v tabuľke nižšie:

Tabuľka č. 1: Test základných prvkov dane GloBE pravidiel

	IIR	UTPR	QDMTT
Subjekt dane	Materský subjekt medzinárodnej skupiny (hlavný materský subjekt ³⁵)	Základný subjekt ³⁶ medzinárodnej skupiny	Základný subjekt medzinárodnej skupiny
Objekt (predmet) dane	Príjem INÉHO základného (dcérskeho) subjektu v skupine.	Príjem INÉHO základného subjektu v skupine.	Príjem TOHTO základného subjektu.
Základ dane	Konkrétna výška príjmu INÉHO základného	Konkrétna výška príjmu INÉHO základného subjektu v skupine.	Konkrétna výška príjmu TOHTO subjektu.

²⁹ SCHULTZOVÁ, A.: Daňová politika a optimalizácia daňového systému. In: SCHULTZOVÁ, A a kol.: Daňová politika a jej vplyv na efektívny výber daní a elimináciu daňových únikov. V Prahe: Wolters Kluwer, a.s., 2015. s. 33.

³⁰ BOJŇANSKÝ, J.: Daňová propedeutika. In: BOJŇANSKÝ, J a kol.: Dane podnikateľských subjektov. V Nitre: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2020. s. 49.

³¹ VANČUROVÁ, A.: Daň a její konstrukční prvky. In: VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L.: Daňový systém ČR 2006. V Prahe: I. VOX a.s., s. 9-11.

³² STIERANKA, J a kol.: Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. V Bratislave: EPOS, 2016. s. 19-23.

³³ BABČAK, V., op. cit. s. 97.

³⁴ Mohlo by sa jednáť o poplatok, sankciu alebo iný ekonomicky-inštitút.

³⁵ Ide o legislatívny pojem definovaný v čl. 3 ods. 14 Pillar II smernice ako „subjekt, ktorý priamo alebo nepriamo vlastní kontrolný podiel v inom subjekte a ktorý nie je priamo alebo nepriamo vlastnený iným subjektom s kontrolným podielom v ňom“.

³⁶ Jedná sa o legálny pojem definovaný v čl. 3 ods. 2 Pillar II smernice ako: „a) akýkoľvek subjekt, ktorý je súčasťou nadnárodnej skupiny podnikov alebo veľkej vnútroštátnej skupiny, a; b) akákoľvek stála prevádzkareň hlavného subjektu, ktorý je súčasťou nadnárodnej skupiny podnikov uvedenej v písmene a)“

	IIR	UTPR	QDMTT
	(dcérskeho) subjektu v skupine.		
Sadzba dane	Rozdiel minimálnej úrovne zdanenia (15%) a vypočítaného efektívneho zdanenia INÉHO základného (dcérskeho) subjektu skupiny (15% - efektívna daňová sadzba základného subjektu).	Rozdiel minimálnej úrovne zdanenia (15%) a vypočítaného efektívneho zdanenia INÉHO základného subjektu skupiny (15% - efektívna daňová sadzba základného subjektu).	Rozdiel minimálnej úrovne zdanenia (15%) a vypočítaného efektívneho zdanenia TOHTO základného subjektu skupiny (15% - efektívna daňová sadzba základného subjektu).

Zdroj: vlastné spracovanie

Z tabuľky vyplýva, že v rámci konštrukcie jednotlivých GloBE pravidiel bolo možné identifikovať všetky základné prvky daní. Subjektom dane je pri IIR tzv. hlavný materský subjekt. Problematickými sa však javia byť ostatné základné prvky dane. Objekt dane je v tomto prípade prítomný avšak nie je naviazaný na príjem subjektu dane. V prípade objektu sa jedná o príjem inej právnej entity. S týmto úzko súvisí aj základ dane, ktorý sa vzťahuje k objektu dane. Základom dane tak bude konkrétna výška príjmov dosiahnutá iným právnym subjektom. Čo sa týka sadzby dane, tá je taktiež (logicky) naviazaná na základ dane inej právnej entity. Je však potrebné konštatovať, že v tomto prípade ide o celkom novú konštrukciu sadzby dane. Sadzba dane je štandardne stanovená percentuálne alebo absolútne, pričom konkrétne percento alebo konkrétna suma je vopred stanovená v príslušnom právnom predpise. V prípade IIR sa bude daňová sadzba vypočítavať individuálne za základné daňové subjekty skupiny pôsobiace v jednej jurisdikcii.

Subjektom dane pri aplikácii pravidla UTPR je základný subjekt medzinárodnej skupiny. Objektom dane je rovnako ako pri IIR príjem iného právneho subjektu. Rovnako ako pri IIR aj pri použití UTPR je na objekt dane naviazaný aj základ dane a sadzba dane, ktoré sa vzťahujú k príjmu iného právneho subjektu – iného základného subjektu medzinárodnej skupiny, ktorej súčasťou je aj subjekt dane. Rozdiel oproti IIR spočíva len v subjekte dane. Zatiaľ čo pri aplikácii IIR sa môže jednať len o hlavný materský subjekt skupiny, v prípade UTPR môže byť subjektom akýkoľvek základný subjekt medzinárodnej skupiny, v prípade ak hlavný materský subjekt skupiny nepodlieha pravidlu IIR (napr. z dôvodu svojej rezidencie v štáte, ktorý neimplementoval IIR). Z toho vyplýva, že pri aplikácii pravidla IIR hlavný materský subjekt skupiny podlieha dodatočnej daňovej povinnosti z dôvodu nízkeho zdanenia svojich „*dcérskejších*“ spoločností. Na druhej strane pri aplikácii UTPR podlieha dodatočnému zdaneniu akýkoľvek základný subjekt skupiny a to z dôvodu nízkeho zdanenia svojich „*sesterských*“ spoločností.

Z tabuľky ďalej vyplýva, že QDMTT je z pohľadu základných daňových prvkov koncepčne rozdielnym pravidlom od IIR a UTPR. Subjektom QDMTT je základný subjekt medzinárodnej skupiny. Objektom dane je však už jeho vlastný príjem. Rovnako to platí aj o základe dane a daňovej sadzbe. Charakter sadzby dane je však rovnaký ako pri IIR a UTPR, teda jej hodnota (absolútna alebo relatívna) nie je stanovená vopred ale vypočítava sa na základe aktuálnej efektívnej daňovej sadzby tohto subjektu dane. Konštrukcia QDMTT sa tak podobá na daň

z príjmov právnických osôb (okrem stanovenia sadzby, ktorá je pri dani z príjmov právnických osôb stanovená relatívne a vopred).

V. ZÁVER

Predkladaný príspevok bol zameraný na Globálnu minimálnu daň, konkrétne na analýzu GloBE pravidiel cez optiku daňovo-právnej teórie. Samotná analýza bola postavená na teste tzv. daňových prvkov jednotlivých GloBE pravidiel.

Príspevok bol rozdelený do troch obsahovo samostatných častí. Prvá časť bola venovaná rešeršu relevantnej literatúry. Druhá časť bola zameraná na základný popis a analýzu skúmanej problematiky – koncept GloBE pravidiel. Účelom druhej časti tak bolo priblížiť obsahové východiska, ktoré boli následne v tretej časti príspevku podrobené analýze.

Predmetom tretej časti bola samotná analýza. Na úvod boli vymedzené základné prvky dane vo všeobecnosti. Následne bol vypracovaný test základných prvkov dane jednotlivých GloBE pravidiel a jeho vyhodnotenie.

Záverom možno konštatovať, že z testu vyplynulo viacero zaujímavých poznatkov. V prvom rade je potrebné uviesť, že všetky GloBE pravidla sú postavené na klasickej daňovej štruktúre, teda pri každom z pravidiel bolo možné identifikovať všetky základné daňové prvky. Netradičná je však povaha niektorých prvkov. Ako bolo v druhej časti príspevku uvedené, pri uplatňovaní pravidiel IIR a UTPR je predmetom dane (a s tým spojený základ dane a daňová sadzba) príjem právneho subjektu rozdielného od subjektu dane. Z tohto dôvodu je možné pochybovať o samotnej povahe IIR a UTPR, teda či ich stále možno považovať za dane alebo za iný právno-ekonomický inštitút – napr. sankciu.³⁷ Na druhej strane je potrebné vziať do úvahy aj zmysel a účel týchto pravidiel a Globálnej minimálnej dani vo všeobecnosti. Globálna minimálna daň je ekonomicko-právny inštitút v oblasti medzinárodného zdaňovania, ktorého účelom sú zabezpečenie minimálneho zdanenia dotknutých medzinárodných skupín a obmedzenie škodlivej daňovej súťaže medzi štátmi a zamedzenie s tým spojených daňových únikov. Je tak zjavné že tvorcovia Globálnej minimálnej dane a jej GloBE pravidiel prešli z formálno-právneho vnímania medzinárodných skupín ako súboru relatívne samostatných a samostatne konajúcich právnych subjektov na ekonomicko-materiálne vnímanie, ktorého podstata tkvie v reflexii ekonomickej reality, v ktorej medzinárodná skupina vystupuje ako jeden samostatný subjekt. Jedná sa o zaujímavý posun a inováciu v práve, ktorá umožnila vytvorenie nového typu nástroja pre boj proti daňovým únikom.³⁸ Do budúcnosti bude zaujímavé sledovať, či sa tento prístup uplatní aj v iných situáciách a pri iných typoch daní.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: daňové úniky, Globálna minimálna daň, pravidla GloBE

KEY WORDS: tax evasion, Global minimum tax, GloBE rules

³⁷ Konštrukciu týchto dvoch pravidiel možno interpretovať aj ako sankciu, ktorá sa uplatní len v prípade ak súčasťou skupiny hlavného materského subjektu (IIR) alebo základného subjektu (UTPR) je aj iný základný subjekt, ktorý sa však považuje za nízko zdanený (efektívna daňová sadzba je nižšia ako 15%).

³⁸ Vzhľadom na to, že daňové úniky sú predovšetkým výsledkom obchádzania resp. zneužívania (daňového) práva, je nevyhnutné aby pre zvýšenie efektivity boja proti nim boli využívané menej formálne a viac materiálne nástroje. Ako typický príklad tohto nástroja možno uviesť napr. všeobecné pravidlo proti zneužívaniu resp. General Anti-Avoidance Rule (GAAR).

POUŽITÉ PRAMENE

1. BABČÁK, V.: Daňové právo na Slovensku a v EÚ. V Ružomberku: EPOS, 2019. 910 s. ISBN 9788056202470.
2. BABČÁK, V. a kol.: Daňové úniky a daňové podvody a právne možnosti ich predchádzania (inštitútmi daňového, obchodného a trestného práva). UPJŠ, Košice, 2018, 472 s. ISBN 978-80-8152-661-9.
3. BABČÁK, V. a kol.: Daňové úniky, ich vznik a eliminácia. Košice: ŠafárikPress, 2020. 302 s. ISBN 978-80-8152-876-7.
4. BARAKÉ, Mona et al.: Article: Revenue Effects of the Global Minimum Tax Under Pillar Two. (2022). 50. Intertax, Issue 10. pp. 689-710, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/50.4/TAXI2022074>.
5. BOJŇANSKÝ, J a kol.: Dane podnikateľských subjektov. V Nitre: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2020. 252 s. ISBN 978-80-552-2258-5.
6. DE LA FERIA, Rita.: Pillar 2, Fiat, and the EU Unanimity Rule on Tax Matters (January 3, 2023). (2023) EC Tax Review 1, 2-8, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4316822>.
7. DOURADO, Ana Paula.: Editorial: The EC Proposal of Directive on a Minimum Level of Taxation in Light of Pillar Two: Some Preliminary Comments. (2022). 50. Intertax. Issue 3. pp. 200-204, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/50.3/TAXI2022029>.
8. DOURADO, Ana Paula.: Pillar Two from the Perspective of the European Union (November 28, 2022). British Tax Review, issue 5, 2022, pp. 573-600, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4287836>.
9. DOURADO, Ana Paula.: The Global Anti-Base Erosion Proposal (GloBE) in Pillar II. (2020). 48. Intertax. Issue 2. pp. 152-156, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/48.2/TAXI2020014>.
10. EBERHARTINGER, Eva.: WINKLER, Georg.: Article: Pillar Two and the Accounting Standards. (2023), 51, Intertax, Issue 2, pp. 134-154, <https://kluwerlawonline.com/JournalArticle/Intertax/51.2/TAXI2023010>.
11. HANAPPI, T., GONZÁLEZ CABRAL, A.C.: The impact of the international tax reforms under Pillar One and Pillar Two on MNE's investment costs. Int Tax Public Finance 29, 1495–1526 (2022). <https://doi.org/10.1007/s10797-022-09750-0>.
12. KURIAN, A.: The evolution of international tax regime and the OECD Two-Pillar solution: Analysis from a developing country perspective. Journal of Economic Issues (2022), 1(1), 61-71. <https://doi.org/10.56388/ei220808>.
13. NERUDOVA, D. et al.: Onshore and offshore profit shifting and tax revenue losses in the European Union. In Economic Modelling, Volume 119, 2023.
14. NICODEME, G.: Corporate Tax Competition and Coordination in the European Union: What do we know? Where do we stand? In: European Economy. Economic Papers 250. June 2006. Brussels. 45 pp. ISSN 1725-3187.
15. OECD: Members of the OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS (Updated: 15 November 2023) [online]. OECD.ORG.[cit. 31.03.2024]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/tax/beps/inclusive-framework-on-beps-composition.pdf>.
16. OECD: Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy –Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two) Examples. OECD (2022). Paris. [cit. 31.03.2024]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisationof-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two-examples.pdf>.

17. PERRY, Victoria.: Article: Pillar 2, Tax Competition, and Low Income Sub-Saharan African Countries. (2023). 51. Intertax. Issue 2. pp. 105-117. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/51.5/TAXI2023004>.
18. SCHULTZOVÁ, A a kol.: Daňová politika a jej vplyv na efektívny výber daní a elimináciu daňových únikov. V Prahe: Wolters Kluwer, a.s., 2015. 305 s. ISBN 978-80-7478-867-3.
19. SMERNICA RADY (EÚ) 2016/1164 z 12. júla 2016, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu.
20. SMERNICA RADY (EÚ) 2017/952 z 29. mája 2017, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2016/1164, pokiaľ ide o hybridné nesúlady s tretími krajinami.
21. SMERNICA RADY (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii.
22. STIERANKA, J a kol.: Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. V Bratislave: EPOS, 2016. 359 s. ISBN 978-80-562-0147-3.
23. TANDON, Suranjali.: Article: The Need for Global Minimum Tax: Assessing Pillar Two Reform. (2022). 50. Intertax. Issue 5. pp. 396-413. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/50.5/TAXI2022037>.
24. VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L.: Daňový systém ČR 2006. V Prahe: 1. VOX a.s., 324 s. ISBN 80-86324-60-5.
25. WARDELL-BURRUS, Heydon.: Article: Pillar Two and Developing Countries: The STTR and GloBE Implementation', (2023), 51, Intertax, Issue 2, pp. 118-133, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/51.2/TAXI2023009>.
26. Zákon č. 595/2003 Z. z. daní z príjmov v znení neskorších predpisov.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Bc. Filip Baláži
Interný doktorand
Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika,
Kováčska 26, 040 75 Košice, Slovenská republika
filip.balazi@student.upjs.sk

GLOBÁLNA MINIMÁLNA DAŇ A JEJ SANKČNÝ MECHANIZMUS¹

GLOBAL MINIMUM TAX AND ITS SANCTION MECHANISM

Elena Lazoríková²

Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

ABSTRAKT

Autorka sa v príspevku zameriava na vymedzenie podstaty zavedenia globálnej minimálnej dane ako nového inštitútu daňového práva vo všeobecnosti, ale aj konkrétne v podmienkach Slovenskej republiky s poukazom na sankčný mechanizmus, ktorý sa uplatní v prípade, ak daňové subjekty, na ktoré sa vzťahuje pôsobnosť zákona, ktorým sa do slovenského právneho poriadku transponovala Smernica Rady (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022, si nespĺnia svoje zákonné povinnosti. Cieľom príspevku je posúdiť význam zavedenia globálnej minimálnej dane v právnom poriadku Slovenskej republiky s osobitným dôrazom na sankčný mechanizmus, ktorý sa uplatní v prípade porušenia povinností ustanovených zákonom, ktorým sa do slovenského právneho poriadku transponovala smernica, ktorou došlo k zavedeniu globálnej minimálnej dani do daňových systémov jednotlivých členských štátov Európskej únie.

ABSTRACT

In the paper, the author focuses on the definition of the essence of the introduction of the global minimum tax as a new institute of tax law in general, but also specifically in the conditions of the Slovak Republic, with reference to the sanction mechanism that will be applied in the event that taxpayers who fall within the scope of the law transposing Council Directive (EU) 2022/2523 of 14 December 2022 do not comply with their statutory obligations. The aim of the paper is to assess the significance of the introduction of the global minimum tax in the legal order of the Slovak Republic with a special emphasis on the sanctioning mechanism that will be applied in case of violation of the obligations established by the law, which transposed the directive into the Slovak legal order, which introduced the global minimum tax into tax systems individual member states of the European Union.

I. ÚVOD

Daňové subjekty sa už niekoľko desaťročí snažia o optimalizáciu svojich nákladov tým, že presúvajú svoje zdaniteľné zisky do krajín s nižším daňovým zaťažením. Tieto krajiny slangovo označujeme aj ako „daňové raje“. Podľa Babčáka daňové raje predstavujú územia s minimálnym daňovým zaťažením, ktoré daňovým subjektom ponúkajú napr. jednoduché požiadavky na založenie spoločností a s tým spojené nízke administratívne náklady, nízke

¹ Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VVGS č. 2023-2709 „Globálna minimálna daň a jej dopad na slovenské daňové právo.“

² Mgr. Elena Lazoríková, interná doktorandka, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie, e-mail: elena.lazorikova@student.upjs.sk; <https://orcid.org/0009-0000-7984-0763>.

daňové sadzby, vyňatie značných príjmov zo zdanenia, zdaňovanie podľa princípu teritoriálneho zdroja a mnoho ďalšieho.³ Babčák za vznikom daňových rajov vidí existenciu daňovej konkurencie medzi jednotlivými štátmi, ktorá predstavuje „*istý typ medzištátneho súťaženia s cieľom koncentrácie čo najvyššieho mobilného kapitálu a zvýšenia štátneho bohatstva*.“⁴ Konanie daňových subjektov spočívajúce v presúvaní zdaniteľných ziskov do krajín s nízkou úrovňou zdanenia je považované za medzinárodný daňový únik, ktorého podstatu podľa Európskej komisie tvoria „*vo všeobecnosti nezákonné opatrenia, pri ktorých sa daňová povinnosť buď utajuje alebo ignoruje, t. j. daňovník platí menšiu daň, než mu vyplýva podľa zákona tým, že utajuje svoje príjmy alebo informácie pred daňovými orgánmi*.“⁵

Globálna minimálna daň z príjmov právnických osôb (ďalej ako „*globálna minimálna daň*“) predstavuje nový inštitút daňového práva a zároveň významný nástroj v boji proti daňovým únikom v oblasti medzinárodného zdaňovania. Očakávaným pozitívnym vplyvom zavedenia globálnej minimálnej dane do právnych poriadkov a tým aj do daňových systémov členských štátov Európskej únie (ďalej ako „*členské štáty EÚ*“) je obmedzenie daňovej konkurencie štátov v oblasti nízkeho efektívneho zdanenia príjmov právnických osôb (ďalej ako „*PO*“) a zabezpečenie toho, že spoločnosti, ktoré sú súčasťou veľkých nadnárodných skupín podnikov, budú platiť spravodlivý podiel dane bez ohľadu na to, v ktorom členskom štáte EÚ pôsobia. Nakoľko ide o nový inštitút daňového práva, jeho pozornosti je venovaná iba malá pozornosť zo strany odborníkov z právnej či ekonomickej praxe. Z pohľadu ekonómie sa globálnej minimálnej dani venovali napr. *Eberhartinger, Winkler (2023)*,⁶ *Hanappi, Cabral (2022)*⁷ alebo *Kurian (2022)*.⁸ Interdisciplinárny prístup zaujal napr. *Perry (2023)*⁹ či *Tandon (2022)*.¹⁰ Okrem uvedených výstupov vo vedeckých periodikách je potrebné spomenúť aj vedeckú monografiu „*The OECD's Global Minimum Tax and its Implementation in the EU – A Legal Analysis of Pillar Two in the Light of Tax Treaty and EU Law*“ z roku 2023, ktorej autorom je V. Bendlinger.¹¹ Všetky uvedené publikácie sú z posledných dvoch rokov, čo svedčí o tom, že sa jedná o novú problematiku. Problémom však je, že len veľmi málo pozornosti sa venuje analýzám cez optiku právnych doktrín. Toto konštatovanie platí obzvlášť pre Slovenskú republiku.

Cieľom príspevku je za použitia štandardných vedeckých metód, a to metódy analýzy, dedukcie a deskriptívnej metódy, posúdiť a zhodnotiť význam zavedenia globálnej minimálnej dane v právnom poriadku Slovenskej republiky (ďalej ako „*SR*“) s osobitným dôrazom na

³ Za daňové raje považujeme krajiny, ktoré Rada Európskej únie (ďalej ako „*Rada*“) zaradila do zoznamu EÚ obsahujúceho jurisdikcie, ktoré nespôsobujú na daňové účely. Tento zoznam tvoria krajiny, ktoré nespĺnili svoje záväzky týkajúce sa dodržiavania kritérií dobrej správy v daňových záležitostiach v konkrétnom časovom rámci, a krajiny, ktoré tieto záväzky odmietli plniť. Ku dňu 20. februára 2024 patria do tohto zoznamu tieto krajiny: Americká Samoa, Anguila, Antigua a Barbuda, Fidži, Guam, Palau, Panama, Rusko, Samoa, Trinidad a Tobago, Americké Panenské ostrovy, Vanuatu. In: Európska rada a Rada Európskej únie. *Zoznam EÚ obsahujúci jurisdikcie, ktoré nespôsobujú na daňové účely*. [online] 2024. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/>.

⁴ BABČÁK, V. *Daňové právo na Slovensku a v EÚ*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko – EPOS, 2019. s. 814-815.

⁵ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade o konkrétnych spôsoboch posilnenia boja proti daňovým podvodom a daňovým únikom aj vo vzťahu k tretím krajinám, COM(2012) 351 final z 26. júna 2012. s. 2. [online] 2012. [cit. 2024-03-12].

⁶ EBERHARTINGER, E. - WINKLER, G. A. *Pillar Two and the Accounting Standards*, 51, Intertax, Issue 2, 2023. pp. 134-154.

⁷ HANAPPI, T., GONZÁLEZ CABRAL, A.C. *The impact of the international tax reforms under Pillar One and Pillar Two on MNE's investment costs*. Int Tax Public Finance 29, 2022. pp. 1495–1526.

⁸ KURIAN, A. *The evolution of international tax regime and the OECD Two-Pillar solution: Analysis from a developing country perspective*. Journal of Economic Issues, 1(1), 2022. pp. 61-71.

⁹ PERRY, V. *Article: Pillar 2, Tax Competition, and Low Income Sub-Saharan African Countries*. 51, Intertax. Issue 2, 2023. pp. 105-117.

¹⁰ TANDON, S. *Article: The Need for Global Minimum Tax: Assessing Pillar Two Reform*. 50, Intertax. Issue 5, 2022. pp. 396-413.

¹¹ BENDLINGER, V. *The OECD's Global Minimum Tax and its Implementation in the EU – A Legal Analysis of Pillar Two in the Light of Tax Treaty and EU Law*. Kluwer Law International B.V., 2023. 600 p.

sankčný mechanizmus, ktorý sa uplatní v prípade porušenia povinností ustanovených zákonom, ktorým sa do slovenského právneho poriadku transponovala smernica, ktorou došlo k zavedeniu globálnej minimálnej dane do daňových systémov jednotlivých členských štátov EÚ.

II. PODSTATA A VÝZNAM ZAVEDENIA GLOBÁLNEJ MINIMÁLNEJ DANE

V dôsledku posilnenia boja proti daňovým únikom na medzinárodnej úrovni, sa členské štáty EÚ rozhodli pristúpiť k zavedeniu tzv. globálnej minimálnej dane. Právnym základom prijatia globálnej minimálnej dane sa stala Smernica Rady (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii (ďalej ako „*Smernica Pillar II*“). Táto Smernica bola prijatá v rámci iniciatívy Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (ďalej ako „*OECD*“) proti narúšaniu základu dane a presunu ziskov (BEPS – base erosion and profit shifting)¹² s cieľom zaistiť, aby sa zisky nadnárodných podnikov zdaňovali tam, kde sa vykonávajú hospodárske činnosti vytvárajúce tieto zisky a kde sa tvorí hodnota. Účelom Smernice Pillar II je obmedziť konkurenciu v oblasti sadzieb dane z príjmov PO zavedením globálnej minimálnej úrovne zdanenia, čím by sa mala zrušiť podstatná časť výhod spojených s presunom ziskov do jurisdikcií s nulovým alebo veľmi nízkym zdanením a mali by sa dosiahnuť rovnaké podmienky pre podniky na celom svete, čím sa jurisdikciám umožní lepšie chrániť ich základy dane.¹³ Podľa bodu 6 Smernice Pillar II by dorovnávejacej dani mali podliehať všetky subjekty nachádzajúce sa v členskom štáte EÚ s nízkou úrovňou zdanenia vrátane materského subjektu, ktorý uplatňuje pravidlo zahrnutia príjmov. Dorovnávejacej dani by rovnako podľa tohto bodu

¹² Tvorcovia vládnej daňovej politiky na celom svete spolupracujú na návrhoch významných zmien medzinárodných daňových pravidiel vo svetle globalizácie a digitalizácie ekonomiky. Projekt G20/OECD o riešení zdaňovania digitálnej ekonomiky sa začal v roku 2019 a vychádza zo záverečných správ vydaných v roku 2015 v predchádzajúcom projekte o BEPS.

Súčasný projekt, označovaný ako BEPS 2.0 má dva prvky, a to:

1. Pilier I predstavuje nové pravidlá prepojenia a prerozdeľovania zisku s cieľom prideliť trhovým krajinám väčší podiel práv na zdanenie nad globálnym príjmom z podnikania. Tento Pilier I sa teda zaoberá prerozdeľovaním ziskov a práva na zdanenie medzi krajinami. Cieľom je zabezpečiť, aby spoločnosti platili dane v krajinách, kde majú zákazníkov a kde vykonávajú svoju činnosť, ktorá im tieto zisky prináša.
2. Pilier II o novej globálnej minimálnej dani bol schválený v decembri 2021 141 jurisdikciami zúčastňujúcimi sa na projekte BEPS 2.0. Týmto pilierom došlo k zavedeniu globálnej minimálnej efektívnej daňovej sadzby na príjmy nadnárodných a vnútroštátnych skupín v jurisdikciách s nízkym zdanením. Cieľom tejto významnej reformy je obmedziť konkurenciu v oblasti sadzieb dane z príjmov PO zavedením globálnej minimálnej úrovne zdanenia. Tým, že reforma spočívajúca v zavedení globálnej minimálnej dane zrušila podstatnú časť výhod spojených s presunom ziskov do jurisdikcií s nulovým alebo veľmi nízkym zdanením, sa očakáva, že sa dosiahnu rovnaké podmienky pre podniky na celom svete a jurisdikciám sa umožní lepšie chrániť ich základy dane. In: Ernst & Young Global Limited. *Being prepared for global minimum taxes*. [online]. 2023. [2024-03-15]. Dostupné na: https://www.ey.com/en_sk/tax/base-erosion-profit-shifting-beps v spojení s: PwC Slovensko. *Ste pripravení na Pilier II?* [online]. 2023. [cit. 2024-03-15]. Dostupné na: <https://www.pwc.com/sk/sk/danove-poradenstvo/ste-pripraveni-na-pilier-2.html>.

Vzhľadom na vyššie uvedené sa priamo v bode 31 Smernice uvádza, že „*cieľom tejto smernice je implementácia druhého piliera, zatiaľ čo práca na prvom pilieri čaká na dokončenie, je potrebné zabezpečiť, aby sa implementoval aj prvý pilier. Na uvedený účel smernica obsahuje ustanovenie, podľa ktorého je Komisia povinná vypracovať správu posudzujúcu pokrok dosiahnutý v inkluzívnom rámci OECD/G20 k BEPS.*“

Skratka BEPS (base erosion and profit shifting) vo všeobecnosti predstavuje projekt boja proti umelému znižovaniu základu dane a presunu ziskov z krajín, v ktorých sa tvoria hodnoty, do krajín s výhodným daňovým režimom s cieľom vyhnúť sa plateniu daní. Ide o postup koordinovaný OECD s cieľom obmedziť priestor pre takéto správanie nadnárodné spoločnosti. Projekt zavádza prostredníctvom rôznych legislatívnych nástrojov širokú škálu opatrení na zamedzenie zneužívania medzinárodných daňových zmlúv, redukuje medzery v daňových systémoch, stimuluje spoluprácu správcov dane a podobne. In: PwC Slovensko. *Slovník | PwC Slovensko*. [online]. [cit. 2024-03-15]. Dostupné na: <https://www.pwc.com/sk/sk/slovník/beps.html>.

¹³ Bod 1 a bod 2 Smernice Pillar II.

Smernice Pillar II mali podliehať aj základné subjekty¹⁴ toho istého materského subjektu,¹⁵ ktoré sa nachádzajú v inom členskom štáte EÚ s nízkou úrovňou zdanenia. Vo všeobecnosti základným cieľom Smernice Pillar II je dosiahnuť zdanenie príjmov nadnárodných skupín podnikov s globálnymi ročnými výnosmi viac ako 750 miliónov EUR, a to na úrovni efektívnej sadzby dane vo výške 15 %.

Význam Smernice Pillar II spočíva predovšetkým v tom, že sa ňou ustanovujú „spoločné opatrenia týkajúce sa minimálneho efektívneho zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v podobe:

a) pravidla zahrnutia príjmov, v súlade s ktorým materský subjekt nadnárodnej skupiny podnikov¹⁶ alebo veľkej vnútroštátnej skupiny vypočítava a uhrádza svoj priraditeľný podiel na dorovnávej dani vo vzťahu k nízko zdaneným základným subjektom skupiny, a

b) pravidla pre nedostatočne zdanené zisky, v súlade s ktorým základnému subjektu nadnárodnej skupiny podnikov vznikajú dodatočné hotovostné náklady na daň rovnajúce sa jeho podielu na dorovnávej dani, ktorá nebola uložená podľa pravidla zahrnutia príjmov vo vzťahu k nízko zdaneným základným subjektom skupiny.“¹⁷

Smernica Pillar II ustanovila členským štátom EÚ povinnosť uviesť do účinnosti zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto Smernicou, a to najneskôr do 31. decembra 2023. Uvedené znamená, že pravidlá Smernice Pillar II sa budú

¹⁴ Základným subjektom je podľa § 2 písm. b) zákona o dorovnávej dani:

1. subjekt, ktorý je súčasťou nadnárodnej skupiny podnikov alebo veľkej vnútroštátnej skupiny,
2. stála prevádzkareň hlavného subjektu, ktorý je subjektom nadnárodnej skupiny podnikov podľa prvého bodu,

¹⁵ Legálnu definíciu pojmu materský subjekt, resp. materská spoločnosť a s tým úzko súvisiaci pojem dcérska spoločnosť (tzv. filiálka), nenájdeme v žiadnom právnom predpise. Nepriamo definíciu týchto pojmov však nájdeme v niekoľkých zákonoch prevažne z oblasti obchodného práva, daňového práva a účtovníctva.

V oblasti obchodného práva sa namiesto pojmov materská spoločnosť a dcérska spoločnosť môžeme stretnúť s pojmi ovládajúca spoločnosť pre materskú spoločnosť a ovládaná spoločnosť pre dcérsku spoločnosť. Definíciu týchto pojmov nájdeme v § 66a zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej ako „ObZ“), podľa ktorého:

„(1) Ovládaná osoba je spoločnosť, v ktorej má určitá osoba väčšinový podiel na hlasovacích právach preto, že má podiel na spoločnosti alebo akcie spoločnosti, s ktorými je spojená väčšina hlasovacích práv, alebo preto, že na základe dohody s inými oprávnenými osobami môže vykonávať väčšinu hlasovacích práv bez ohľadu na platnosť alebo na neplatnosť takejto dohody (§ 186a).

(2) Ovládajúca osoba je osoba, ktorá má v ovládanej osobe postavenie podľa odseku 1.“

V oblasti daňového práva zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o dani z príjmov“) považuje tieto subjekty podľa § 2 písm. n) za závislé osoby, ktoré sú ekonomicky alebo personálne prepojené, alebo na účely konsolidácie sú súčasťou konsolidovaného celku. V zmysle uvedeného ide teda o skupinu dcérskych účtovných jednotiek a ich materskú spoločnosť, ktorá má povinnosť zostavovať konsolidovanú účtovnú závierku podľa § 22 zákona o účtovníctve. V stručnosti sa pod ekonomickým alebo personálnym prepojením podľa § 2 písm. o) zákona o dani z príjmov rozumie „časť osoby alebo subjektu na majetku, kontrole alebo vedení inej osoby alebo subjektu alebo vzájomný vzťah medzi osobami alebo subjektmi, ktoré sú pod kontrolou alebo vedením tej istej osoby, jej blízkej osoby alebo subjektu alebo v ktorých má táto osoba, jej blízka osoba alebo subjekt priamy majetkový podiel alebo nepriamy majetkový podiel ...“ V praxi ide o prípady účasti jedného subjektu (materskej spoločnosti) na majetku, kontrole alebo vedení druhého subjektu (dcérskej spoločnosti), ako aj vzťah medzi dcérskymi spoločnosťami, ktoré sú pod spoločnou kontrolou alebo vedením tretej osoby alebo v ktorých má tretia osoba priamy alebo nepriamy majetkový podiel.

Z čl. 5 ods. 7 modelovej zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia v oblasti daní z príjmu a kapitálu OECD z roku 1963 (ďalej ako „modelová daňová zmluva“) vyplýva, že dcérsku spoločnosť nemožno automaticky považovať za stálu prevádzkareň materskej spoločnosti ako subjektu ovládajúceho dcérsku spoločnosť z dôvodu, že dcérska spoločnosť totiž predstavuje nezávislý a samostatný ekonomický a právny subjekt.

Podľa § 4a zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o DPH“) o materskej spoločnosti a dcérskej spoločnosti môžeme hovoriť vtedy, ak sú tieto spoločnosti finančne, ekonomicky alebo organizačne spojenými zdaniteľnými osobami. K uvedenému bližšie pozri § 4a ods. 2 až 4 zákona o DPH.

Podľa § 22 ods. 3 zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o účtovníctve“) sa pod pojmom materská spoločnosť rozumie „účtovná jednotka, ktorá je obchodnou spoločnosťou, štátnym podnikom, družstvom alebo účtovnou jednotkou verejnej správy a má rozhodujúci vplyv v inej účtovnej jednotke, ktorá je obchodnou spoločnosťou (tzv. dcérska spoločnosť – pozn. autora). Čo treba rozumieť pod rozhodujúco, vplyvom materskej účtovnej jednotky bližšie pozri § 22 ods. 3 zákona o účtovníctve.“

¹⁶ Podľa § 2 písm. g) zákona o dorovnávej dani sa pod nadnárodnou skupinou podnikov rozumie „skupina, ktorej súčasťou je aspoň jeden subjekt alebo jedna stála prevádzkareň, ktoré sa nachádzajú v inom štáte ako je štát hlavného materského subjektu.“

¹⁷ Čl. 1 ods. 1 Smernice Pillar II.

aplikovať pre účtovné obdobia začínajúce sa od 31. decembra 2023 (pravidlo zahrnutia príjmov), resp. od 31. decembra 2024 (pravidlo pre nedostatočne zdanené zisky s niektorými výnimkami).¹⁸ Uvedená lehota pre transpozíciu Smernice Pillar II však neplatí pre tie členské štáty EÚ, v ktorých sa nenachádza viac ako dvanásť hlavných materských subjektov skupín¹⁹, ktoré spadajú do rozsahu Smernice Pillar II (skupiny s celosvetovým obratom 750 miliónov EUR v dvoch zo štyroch bezprostredne predchádzajúcich účtovných obdobiach).²⁰ Medzi krajiny s výnimkou patrí aj SR, ktorá svoje rozhodnutie využiť výnimku podľa čl. 50 ods. 1 Smernice Pillar II deklarovala v dôvodovej správe k návrhu zákona č. LP/2023/477. Využitie uvedenej výnimky znamená, že transpozícia čl. 5 až 14 Smernice Pillar II týkajúcich sa pravidiel zahrnutia príjmov a pravidiel pre nedostatočne zdanené zisky, ako aj ďalších ustanovení Smernice Pillar II priamo naviazaných na uvedené pravidlá, bude predmetom osobitného legislatívneho procesu, a teda SR nebude uplatňovať pravidlo zahrnutia príjmov a pravidlo pre nedostatočne zdanené zisky, a to pre šesť po sebe nasledujúcich účtovných období začínajúcich sa od 31. decembra 2023.²¹

V podmienkach SR došlo k zavedeniu globálnej minimálnej dane a transpozícii Smernice Pillar II schválením zákona č. 507/2023 Z. z. o dorovnávej dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a doplnenie zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „*zákon o dorovnávej dani*“) Národnou radou SR dňa 08. decembra 2023. Zákon o dorovnávej dani nadobudol účinnosť dňa 31. decembra 2023.

Vnútroštátna dorovnávací daň predstavuje voliteľné pravidlo, ktoré umožňuje krajinám dodanť príjmy subjektov nachádzajúcich sa na ich území v prípade, že boli zdanené pod úrovňou 15 % efektívnej sadzby dane, ktorú ustanovuje Smernica Pillar II. Dorovnávací daň sa tak v podmienkach SR týka tých spoločností, ktoré spadajú pod materskú spoločnosť s konsolidovanými výnosmi najmenej 750 miliónov EUR najmenej v dvoch zo štyroch účtovných období predchádzajúcich analyzovanému účtovnému obdobiu. Pri určení dorovnávej dane sa má vychádzať z celkovej efektívnej sadzby dane skupiny, pričom sa porovná na globálnu minimálnu efektívnu daň vo výške 15%. Ak by efektívne zdanenie príjmov subjektov skupiny v SR bolo pod úrovňou minimálnej sadzby dane 15 %, minimálne zdanenie týchto subjektov sa má zabezpečiť výberom vnútroštátnej dorovnávej dane.²² Z dôvodovej správy k zákonu o dorovnávej dani ďalej vyplýva, že „*z rozsahu pôsobnosti zákona sú vylúčené subjekty, ktoré vo všeobecnosti vykonávajú činnosti vo verejnom záujme a nevykonávajú podnikateľskú činnosť.*“ Ide najmä o vládne subjekty, medzinárodné organizácie, neziskové organizácie, dôchodkové fondy a investičné fondy alebo investičné subjekty v oblasti nehnuteľností, ak sa nachádzajú na vrchole štruktúry skupiny.

¹⁸ Čl. 56 Smernice Pillar II.

¹⁹ Hlavným materským subjektom je podľa § 2 písm. d) zákona o dorovnávej dani:

1. subjekt, ktorý má priamy kontrolný podiel alebo nepriamy kontrolný podiel v inom subjekte a v ktorom iný subjekt nemá priamy kontrolný podiel alebo nepriamy kontrolný podiel,
2. hlavný subjekt, ktorý je subjektom skupiny podľa písmena f) druhého bodu.

²⁰ Čl. 56 v spojení s čl. 50 ods. 2 Smernice Pillar II.

²¹ Z dôvodovej správy k zákonu o dorovnávej dani vyplýva, že lehota na prebratie Smernice Pillar II bola stanovená do 31. decembra 2023. Opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s čl. 12, 13 a 14, s výnimkou mechanizmu stanoveného v čl. 50 ods. 2, sa však uplatňujú v súvislosti s účtovnými obdobiami začínajúcimi od 31. decembra 2024. SR pri prevzatí Smernice Pillar II využila výnimku podľa čl. 50 ods. 1 Smernice Pillar II, na základe ktorej sa rozhodla neuplatňovať pravidlo zahrnutia príjmov a pravidlo pre nedostatočne zdanené zisky pre šesť po sebe nasledujúcich účtovných období začínajúcich sa od 31. decembra 2023. SR splnila podmienku podľa čl. 50 ods. 1, keďže sa na jej území nenachádza viac než dvanásť hlavných materských subjektov, ktoré patria do rozsahu cit. Smernice Pillar II. In: Dôvodová správa k zákonu č. 507/2023 Z. z. o dorovnávej dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a o doplnení zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „*dôvodová správa k zákonu o dorovnávej dani*“).

²² Dôvodová správa k zákonu o dorovnávej dani.

V praxi význam zavedenia globálnej minimálnej dane a v jej rámci v podmienkach SR dorovnávej dane spočíva v tom, že prostredníctvom dorovnávej dane sa príjmy dcérskych spoločností zriadených na SR zdania v SR, a nie v štáte ich materskej spoločnosti. Napr. nadnárodná skupina podnikov má svoju materskú spoločnosť zriadenú v Nemecku a v SR má táto materská spoločnosť jednu zo svojich dcérskych spoločností. Dcérska spoločnosť v SR podlieha efektívnemu zdaneniu napr. vo výške 10 %²³ a dorovnávací daň je vo výške 5 % (do 15 %). Bez zavedenia zákona o dorovnávej dani by týchto 5 % bolo dodaných v Nemecku a nie v SR. Zavedenie dorovnávej dane v SR tak zabezpečí, že spomínaná 5 % dorovnávací daň neskončí v štátnom rozpočte Nemecka, ale v štátnom rozpočte SR.²⁴

III. SANKČNÝ MECHANIZMUS GLOBÁLNEJ MINIMÁLNEJ DANE, RESP. DOROVNÁVEJ DANE

Zákonodarca zároveň v zákone o dorovnávej dani zakotvil pre daňovníkov viacero povinností, ktoré sú títo daňovníci povinní plniť a dodržiavať. V prípade nedodržania zákonom ustanovených povinností, vzniká u týchto daňovníkov administratívnoprávna zodpovednosť a administratívnoprávny postih v podobe uloženia sankcie za spáchanie správneho deliktu podľa § 43 zákona o dorovnávej dani zo strany príslušného správca dane.

Povinnosť zakotvenia účinných, primeraných a odradzujúcich sankcií do právnych poriadkov jednotlivých členských štátov EÚ, v súvislosti so zavedením globálnej minimálnej dane, ustanovila priamo Smernica Pillar II v čl. 46. Podľa tohto článku Smernice Pillar II je každý členský štát EÚ povinný stanoviť pravidlá týkajúce sa uplatnenia sankcií pri porušení vnútroštátnych ustanovení prijatých podľa Smernice, vrátane tých, ktoré sa týkajú povinnosti základného subjektu podať oznámenie týkajúce sa jeho podielu na dorovnávej dani, zaplatiť ho alebo mať dodatočné hotovostné náklady na daň.

Slovenský zákonodarca zakotvil správne delikty a sankcie za ich spáchanie v § 43 zákona o dorovnávej dani. Podľa § 43 ods. 1 zákona o dorovnávej dani sa tak správneho deliktu v zmysle tohto zákona dopustí daňovník vtedy, ak:

- a) nepodá oznámenie s informáciami podľa § 39 v ustanovenej lehote alebo
- b) nepodá daňové priznanie podľa § 40 v ustanovenej lehote.

V prípade, ak sa daňovník dopustí niektorého z vyššie uvedených správnych deliktov, správca dane mu uloží pokutu vo výške od 1 500 EUR do 50 000 EUR, a to aj opakovane.²⁵ Máme za to, že výška pokuty uložená správcom dane v uvedenom rozmedzí, sa bude odvíjať od závažnosti spáchaného deliktu, ktorého závažnosť vyhodnotí správca dane. Správneho deliktu sa v zmysle § 43 ods. 1 dopustí daňovník vtedy, ak napr. vôbec nepodá oznámenie s informáciami na správne určenie dorovnávej dane,²⁶ podá oznámenie s nepravdivými

²³ Pozn.: Aj keď je v SR sadzba dane z príjmov PO vo výške 21 % (v prípade, ak zdaniteľné príjmy (výnosy) PO presiahnu sumu 60 000 EUR), existujú spoločnosti, ktoré majú nižšiu efektívnu sadzbu dane, ako je zákonná sadzba dane z príjmov 21 % aj minimálna sadzba dorovnávej dane 15 %, a to z rôznych dôvodov (napr. v dôsledku daňových úľav, či položiek nevstupujúcich do výpočtu základu dane a pod.). Práve dorovnávací daň by mala zabezpečiť zdanenie príjmov dotknutých spoločností v SR na úrovni 15 %, čím sa obmedzí dodanie týchto príjmov v zahraničí. [cit. 2024-03-20]. In: Ministerstvo financií Slovenskej republiky. *Mýty a fakty o dorovnávej dani. Tlačová správa*. www.mfsr.sk [online] 2023. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/myty-fakty-dorovnavacej-dani.html>.

²⁴ Tamtiež.

²⁵ Ustanovenie § 43 ods. 2 zákona o dorovnávej dani.

²⁶ Zákon o dorovnávej dani umožňuje, aby daňovníci, ktorí sú súčasťou tej istej nadnárodnej skupiny podnikov, veľkej vnútroštátnej skupiny alebo skupiny spoločného podniku sú oprávnení poveriť jedného z týchto daňovníkov so sídlom na území SR, aby za nich plnil oznamovaciu povinnosť (ďalej ako „miestne určený subjekt“). V takom prípade ostatní daňovníci, ak ho za nich podal miestne určený subjekt. Daňovník rovnako nie je povinný oznámiť správcovi dane informácie za oznamovacie obdobie, ak za neho tieto informácie podal hlavný materský subjekt alebo určený podávajúci subjekt nachádzajúci sa v štáte, s ktorým má SR v oznamovacom období účinnú kvalifikovanú dohodu príslušných orgánov. Zákon o dorovnávej dani zároveň zakotvuje pre daňovníkov aj povinnosť podať za príslušné zdaňovacie obdobie daňové priznanie do 15 mesiacov po uplynutí príslušného zdaňovacieho obdobia. Prícom každý daňovník podáva daňové priznanie sám za seba. In: ustanovenie § 39 ods. 4 až 6 a § 40 ods. 1 zákona o dorovnávej dani.

informáciami na určenie dorovnávej dane, nepodá daňové priznanie a nezaplatí daň v stanovenej lehote, zatají informácie dôležité pre výpočet efektívnej sadzby dane v SR za skupinu spoločného podniku, či za všetky základné subjekty, ktoré sú súčasťou tej istej skupiny a na výpočet dorovnávej dane každého takého subjektu.²⁷

V súvislosti s naplnením skutkovej podstaty niektorého zo správnych deliktov podľa zákona o dorovnávej dani, nie je podľa nášho názoru vylúčený aj vznik trestnoprávnej zodpovednosti daňovníka. Daňovník tak svojim konaním alebo opomenutím konat' v súlade so zákonom o dorovnávej dani, môže naplniť aj skutkovú podstatu niektorého z daňových trestných činov vymedzených v piatej hlave v treťom diely zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej ako „TZ“). Daňovník sa tak svojim konaním podľa nášho názoru môže dopustiť napríklad:

- a) trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 TZ;
- b) trestného činu nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 TZ;
- c) trestného činu marenia výkonu správy daní podľa § 278a TZ.

Trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 TZ, ktorého objektívna stránka spočíva v skrátaní dane v malom rozsahu²⁸, sa daňovník v zmysle zákona o dorovnávej dani môže dopustiť vtedy, ak napr. neprizná určité príjmy, ktoré dosiahol, čím si týmto spôsobom zníži základ dane a v konečnom dôsledku aj samotnú daňovú povinnosť, alebo si nezákonné zvýši výdavky, čím dôjde k znižovaniu základu dane. Dôsledkom tohto protiprávneho konania daňovníka je skutočnosť, že zo strany správcu dane dôjde k vyrubeniu nižšej dane ako je suma dane určená zákonom, alebo k vyrubeniu dane nedôjde vôbec.²⁹

Trestného činu nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 TZ sa daňovník ako páchatel' môže dopustiť vtedy, ak vo väčšom rozsahu nezaplatí splatnú dorovnávaciu daň.³⁰ Dôležitým predpokladom vzniku trestnej zodpovednosti páchatel'a však bude jeho solventnosť. Páchatel' sa teda tohto trestného činu môže dopustiť napr. vtedy, ak v lehote podľa § 40 ods. 1 v spojení s ods. 2 zákona o dorovnávej dani nepodá daňové priznanie a v lehote splatnosti nezaplatí splatnú dorovnávaciu daň, alebo ak daňovník síce podá daňové priznanie podľa § 40 ods. 1 zákona o dorovnávej dani, ale v lehote podľa § 40 ods. 2 tohto zákona nezaplatí splatnú dorovnávaciu daň.³¹

Trestného činu marenia výkonu správy daní podľa § 278a TZ sa daňovník v zmysle zákona o dorovnávej dani môže dopustiť vtedy, ak napr. v ustanovenej lehote nepodá oznámenie s informáciami podľa § 39 zákona o dorovnávej dani, prípadne v tomto oznámení uvedie nepravdivé alebo hrubo skresľujúce údaje, či zatají povinné údaje o skutočnostiach rozhodujúcich pre správne určenie dorovnávej dane, alebo ak pozmení, znehodnotí alebo zničí doklady rozhodujúce pre správne určenie dorovnávej dane. Pre vznik trestnej zodpovednosti daňovníka ako páchatel'a za spáchanie tohto trestného činu sa však bude vyžadovať jeho predchádzajúce postihnutie za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch, pričom nebude záležať na tom, či daňovník bol v minulosti za obdobný čin postihnutý administratívne alebo trestnoprávne.³²

²⁷ Tamtiež.

²⁸ Podľa prvej vety § 125 ods. 1 TZ sa pod skrátaním dane v malom rozsahu rozumie skrátanie dane minimálne vo výške 266 EUR.

²⁹ PUCHALLA, M. § 276 Skrátenie dane a poistného. In: BURDA, E. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. [online]. [cit. 2024-03-30]. Dostupné na: <https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfp327mvvxuns7nfus46t214zdambv14ztamc7obtdenzw&refSource=toc>.

³⁰ Pod nezaplatením dane vo väčšom rozsahu sa v zmysle druhej vety § 125 ods. 1 TZ rozumie nezaplatenie splatnej dane minimálne vo výške 2 660 EUR.

³¹ Podľa § 40 ods. 1 a 2 zákona o dorovnávej dani je daňovník „(1) ... povinný podať správcovi dane daňové priznanie do 15 mesiacov po uplynutí príslušného zdaňovacieho obdobia. Ak je zdaňovacie obdobie prechodným rokom, predlžuje sa táto lehota o tri celé kalendárne mesiace. (2) Dorovnávaciu daň je splatná posledný deň mesiaca, v ktorom uplynie lehota na podanie daňového priznania.“

³² Ustanovenie § 278a ods. 1 TZ v spojení s § 39 zákona o dorovnávej dani.

IV. ZÁVER

Je prirodzené, že nie vždy sa fyzická osoba alebo právnická osoba dokáže stotožniť s povinnosťami, ktoré sú jej ukladané všeobecne záväznými právnymi predpismi z autoritatívnej moci orgánu zastupujúceho v určitej oblasti štát. Rovnako je to aj v prípade uloženia vlastnej daňovej povinnosti, t. j. povinnosti zaplatiť splatnú daň štátu podľa niektorého zo zákonov upravujúcich jednotlivé druhy daní tvoriace slovenskú daňovú sústavu. Je zrejmé, že povinnosti peňažného charakteru vníma drvivá väčšina daňových subjektov, ak nie všetky daňové subjekty, veľmi citlivo a negatívne. Práve takéto vnímanie povinnosti platiť štátne dane, ich neekvivalentný charakter a nedobrovoľnosť ich úhrady zo strany daňových subjektov, spôsobuje na ich strane neraz snahu vyhnúť sa ich zaplateniu, či už v podobe legálnych daňových únikov³³ alebo nelegálnych daňových únikov.³⁴

Zakotvenie primeraného sankčného mechanizmu v podobe účinných, primeraných a odradzujúcich sankcií do právnych poriadkov jednotlivých členských štátov EÚ, v súvislosti so zavedením globálnej minimálnej dane ako nového inštitútu daňového práva, ustanovila už priamo Smernica Pillar II v čl. 46. Podľa môjho názoru, bez ohľadu na čl. 46 Smernice Pillar II, by slovenský zákonodarca, aj v dôsledku vyššie vymedzených dôvodov v snahe zabezpečiť do štátneho rozpočtu čo najviac finančných prostriedkov, zakotvil do právneho poriadku SR, resp. zákona o dorovnávej dani sankcie za nedodržanie zákonných povinností kvalifikovaných v zákone o dorovnávej dani ako tzv. správne delikty.

Nakoľko globálna minimálna daň predstavuje nový inštitút daňového práva zakotvený do právnych poriadkov členských štátov EÚ, ukáže len čas ako budú daňové subjekty, na ktoré sa vzťahuje pôsobnosť zákona o dorovnávej dani, pristupovať k plneniu ich nových zákonných povinností. Sankčný mechanizmus je podľa môjho názoru nastavený primerane, nakoľko ho implicitne subsidiárne dopĺňa sankčný mechanizmus z oblasti trestného práva, ktoré je považované za prostriedok *ultima ratio*, ktorého podstata spočíva v tom, že využitie prostriedkov z oblasti trestného práva (postihovanie protispoločenských konaní podľa trestného práva) prichádza do úvahy vtedy, ak prostriedky z iných právnych odvetví sú nedostačujúce.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: globálna minimálna daň, daňový únik, sankcie, pilier II

KEY WORDS: global minimum tax, tax evasion, sanctions, pillar II

POUŽITÉ PRAMENE

1. BABČÁK, V. *Daňové právo na Slovensku a v EÚ*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko – EPOS, 2019. s. 909. ISBN 978-80-562-0247-0.
2. BENDLINGER, V. *The OECD's Global Minimum Tax and its Implementation in the EU – A Legal Analysis of Pillar Two in the Light of Tax Treaty and EU Law*. Kluwer Law International B.V., 2023. 600 p.

³³ Podľa Babčáka o legálne daňové úniky (t. j. vyhýbanie sa daňovej povinnosti) ide v prípadoch, ktoré vyplývajú priamo z medzier samotných daňových zákonov, alebo ak si daňové subjekty znižujú svoje daňové povinnosti alebo úplne nezaplatia daň v dôsledku nedostatkov jednotlivých ustanovení daňových zákonov či v dôsledku ich nezrozumiteľnosti, nejasnosti alebo rozpornosti. Pre legálny daňový únik je charakteristické to, že je na hranici zákonnosti, pretože sa používa prostriedky, ktoré využívajú nedostatky daňového zákona a obchádzajú jeho podstatu a účel. In: BABČÁK, V. *Daňové právo na Slovensku a v EÚ*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko – EPOS, 2019. s. 813.

³⁴ Nelegálne daňové úniky podľa Babčáka vznikajú ako „dôsledok zatajenia skutočností dôležitých pre stanovenie základu dane, pre vyrubenie dane alebo na základe predstieraní skutočností, ktoré umožňujú vyhnúť sa daňovej povinnosti.“ Tamtiež. s. 813.

3. Dôvodová správa k zákonu č. 507/2023 Z. z. o dorovnávej dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a o doplnení zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
4. EBERHARTINGER, E. - WINKLER, G. A. *Pillar Two and the Accounting Standards*, 51, Intertax, Issue 2, 2023. pp. 134-154. <https://kluwerlawonline.com/JournalArticle/Intertax/51.2/TAXI2023010>.
5. Ernst & Young Global Limited. *Being prepared for global minimum taxes*. 2023 [online]. [cit. 2024-03-15]. Dostupné na: https://www.ey.com/en_sk/tax/base-erosion-profit-shifting-beps.
6. Európska rada a Rada Európskej únie. *Zoznam EÚ obsahujúci jurisdikcie, ktoré nespolupracujú na daňové účely*. [online] 2024. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/>.
7. HANAPPI, T., GONZÁLEZ CABRAL, A.C. *The impact of the international tax reforms under Pillar One and Pillar Two on MNE's investment costs*. Int Tax Public Finance 29, 2022. pp. 1495–1526. <https://doi.org/10.1007/s10797-022-09750-0>.
8. KURIAN, A. *The evolution of international tax regime and the OECD Two-Pillar solution: Analysis from a developing country perspective*. Journal of Economic Issues, 1(1), 2022. pp. 61-71. <https://doi.org/10.56388/ei220808>.
9. Ministerstvo financií Slovenskej republiky. *Mýty a fakty o dorovnávej dani. Tlačová správa*. In: www.mfsr.sk [online] 2023. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/myty-fakty-dorovnavacej-dani.html>.
10. Modelová zmluva o zamedzení dvojitého zdanenia v oblasti daní z príjmu a kapitálu OECD z roku 1963.
11. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade o konkrétnych spôsoboch posilnenia boja proti daňovým podvodom a daňovým únikom aj vo vzťahu k tretím krajinám, COM(2012) 351 final z 26. júna 2012. s. 2. [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0351:FIN:SK:PDF>.
12. PERRY, V. *Article: Pillar 2, Tax Competition, and Low Income Sub-Saharan African Countries*. 51. Intertax. Issue 2, 2023. pp. 105-117. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/51.5/TAXI2023004>.
13. PUCHALLA, M. § 276 *Skrátenie dane a poistného*. In: BURDA, E. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. [online]. [cit. 2024-03-30]. Dostupné na: <https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpngx327mvvxuns7nfus46t2l4zdambvl4ztamc7obtdenzw&refSource=toc>.
14. PwC Slovensko. *Slovník | PwC Slovensko*. [online]. [cit. 2024-03-15]. Dostupné na: <https://www.pwc.com/sk/sk/slovník/beps.html>.
15. PwC Slovensko. *Ste pripravení na Pilier II?* [online]. 2023. [cit. 2024-03-15]. Dostupné na: <https://www.pwc.com/sk/sk/danove-poradenstvo/ste-pripraveni-na-pilier-2.html>.
16. Smernica Rady (EÚ) 2022/2523 zo 14. decembra 2022 o zabezpečení globálnej minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín v Únii.
17. TANDON, S. *Article: The Need for Global Minimum Tax: Assessing Pillar Two Reform*. 50. Intertax. Issue 5, 2022. pp. 396-413. <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Intertax/50.5/TAXI2022037>.
18. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.
19. Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.
20. Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.
21. Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov.
22. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

23. Zákon č. 507/2023 Z. z. o dorovnávej dani na zabezpečenie minimálnej úrovne zdanenia nadnárodných skupín podnikov a veľkých vnútroštátnych skupín a doplnenie zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Elena Lazoríková

Interná doktorandka

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Právnická fakulta, Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie

Kováčska 26, 040 75 Košice

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7984-0763>.

Email: elena.lazorikova@student.upjs.sk

INOVÁCIE TÝKAJÚCE SA ZABEZPEČENIA PRÁVA NA VODU A SANITÁCIU V REGIÓNE SAHEL

INNOVATIONS TO ENSURE THE RIGHT TO WATER AND SANITATION IN THE SAHEL REGION

Laura Gazdagová¹

*Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

ABSTRAKT

Autor sa vo svojom článku zaoberá inováciami v oblasti zabezpečenia práva na vodu a sanitáciu, či už z pohľadu samotnej medzinárodnoprávnej ochrany, alebo z pohľadu technologických, inovatívnych riešení, ktoré sa sprostredkovávajú pomocou medzinárodných organizácií, s osobitným zameraním na sahelský región. V súvislosti s narastajúcimi výzvami v oblasti prístupu k čistej a pitnej vode a hygienickým zariadeniam v tomto suchom a zraniteľnom regióne je nutná potreba nových technologických, infraštruktúrnych, právnych a finančných riešení. Analýza existujúcich problémov a prekážok v regióne Sahel vytvára základ pre diskusiu o možnostiach inovácií. Preto cieľom predmetného príspevku bude okrem iného, zhodnotiť dostatočnosť súčasných medzinárodnoprávných mechanizmov ochrany práva na vodu a sanitáciu a následne vyhodnotiť humanitárnu situáciu v regióne Sahel v súvislosti so zabezpečením týchto práv ako základných ľudských práv, ktoré sú kľúčové pre prežitie a zabezpečenie základných ľudských potrieb.

ABSTRACT

The author deals with the examination of innovations in securing the right to water and sanitation, whether from the perspective of international law protection itself or from the perspective of technologically innovative solutions that are mediated through international organizations, with a particular focus on the Sahel region. The growing challenges of access to clean and potable water and sanitation in this arid and vulnerable region necessitate the need for new technological, infrastructural, legal, and financial solutions. An analysis of the existing challenges and constraints in the Sahel region forms the basis for a discussion on opportunities for innovation. The purpose of this paper will therefore be, inter alia, to assess the sufficiency of current international legal mechanisms for the protection of the right to water and sanitation, and consequently to evaluate the humanitarian situation in the Sahel region in relation to the provision of these rights as basic human rights that are crucial for survival and the provision of basic human needs.

I. ÚVOD

Organizácia Spojených národov (ďalej aj ako „OSN“) definuje právo na vodu a sanitáciu ako základné ľudské práva, ktoré zaručujú každému jednotlivcovi právo na prístup k čistej, bezpečnej a cenovo dostupnej vode na pitné účely a základné potreby hygieny. OSN uznáva,

¹ Laura Gazdagová, Interný doktorand, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, laura.gazdagova@student.upjs.sk.

že prístup k pitnej vode je kľúčový pre zachovanie ľudskej dôstojnosti a zlepšenie kvality života. Zatiaľ čo voda je nevyhnutná pre ľudskú spotrebu, poľnohospodárstvo a priemysel, významná časť chudobných jednotlivcov vo svete nemá prístup k čistej vode, zavlažovaniu a sanitárnym zariadeniam. Platí to najmä v subsaharskej Afrike, kde podľa správ Svetovej zdravotníckej organizácie a Detského fondu OSN nemá okolo 387 miliónov ľudí prístup k čistej pitnej vode.²

Región Sahel, ako súčasť subsaharskej Afriky, je známy svojou suchou a aridnou klímou čo znamená, že prístup k čistej vode je v tejto oblasti zvlášť kritickým problémom. Mnohé krajiny v regióne Sahel čelia výzvam týkajúcim sa znečistenia vody, nedostatku infraštruktúry na spracovanie, distribúciu vody a neudržateľného manažmentu vodných zdrojov. Tieto faktory spôsobujú, že milióny ľudí v regióne majú obmedzený alebo neistý prístup k pitnej vode. Preto je dôležité, aby sa právo na vodu v regióne Sahel zabezpečilo prostredníctvom implementácie politik a programov zameraných na budovanie infraštruktúry vodovodov, ochranu vodných zdrojov, podporu udržateľného manažmentu vody a vzdelávanie o hygienických praktikách. Cieľom medzinárodného spoločenstva je zabezpečiť, aby každý obyvateľ v Sahele mal prístup k bezpečnej a dostatočnej pitnej vode, čo je kľúčové pre zlepšenie životných podmienok a zdravia obyvateľstva v tomto suchom a zraniteľnom regióne.

Autor článku si kladie za cieľ preskúmať a vyhodnotiť humanitárnu situáciu v regióne Sahel v súvislosti so zabezpečením práva na vodu a práva na sanitáciu ako základných ľudských práv, ktoré sú kľúčové pre prežitie a zabezpečenie základných ľudských potrieb ako je hydratácia, osobná hygiena a prevencia chorôb. Nosnou časťou článku je aj preskúmanie hypotézy spojenia medzinárodného práva, ako ochrancu ľudských práv a zavádzaných inovatívnych technológií a prístupov pomocou medzinárodných organizácií, ktoré môžu zlepšiť zabezpečenie práva na vodu a sanitáciu v regióne Sahel. Článok bude písaný pomocou využitia syntetickej metódy spájajúcej tvrdené skutočnosti do jedného celku a taktiež pomocou analytickej a porovnávacej metódy písania, vďaka ktorým sa článok zameria aj na dôkladnú analýzu komplexných tém a na porovnanie rôznych aspektov tvrdených skutočností.

II. Humanitárna kríza v regióne Sahel

Bezpečnostná a humanitárna situácia v ôsmich krajinách Sahelu je mimoriadne znepokojujúca, pričom podľa tvrdení Úradu OSN pre koordináciu humanitárnych záležitostí (ďalej len ako „OCHA“) približne 35,2 milióna ľudí potrebuje nejakú formu humanitárnej pomoci na záchranu života. Od júna 2023 bolo v rámci hraníc vysídlených 5,6 milióna ľudí a počet utečencov sa v regióne Stredného Sahelu, najmä na západe Nígeru, zvýšil o 15 percent.³ Keďže konflikt v Sudáne stále nabera na intenzite, tisíce rodín uteká do Čadu, čím sa ďalej napínajú zdroje v regióne, kde je humanitárna situácia mimoriadne vážna. Ženy a deti naďalej patria medzi najviac postihnuté a najzraniteľnejšie v regióne, keďže v Burkine Faso, Kamerune, Čade a Mali bolo hlásených takmer 7 800 prípadov násillia založeného na pohlaví.⁴

1. Región Sahel

Región Sahel je v súčasnej dobe vystavený jednému z najzávažnejších demografických tlakov na svete. Vzhľadom na silné vyčňanie klimatických zmien, vojnových konfliktov a politických bojov región podlieha viacerým krízam, ktoré značne sťažujú fungovanie jeho

² THE WORLD BANK, *Water in Eastern and Southern Africa* [online], dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/region/aft/brief/water-in-afe-eastern-southern-africa> [cit. 28.03.2024].

³ OCHA, Sahel Dashboard: *Humanitarian Overview*, 20.10.2023, [online] dostupné na: <https://www.unocha.org/publications/report/nigeria/sahel-dashboard-humanitarian-overview-16-october-2023> [cit. 30.03.2024].

⁴ Ibidem.

obyvateľstva. Ekonomika sahelského regiónu spočíva predovšetkým na poľnohospodárstve a chove dobytka, ktoré spolu tvoria 30-40 percent ročného hrubého národného produktu a zamestnávajú viac ako 80 percent aktívnej populácie.⁵ Všetky oblasti v regióne Sahel sú však pod vplyvom klimatických rizík. Približne 80 % poľnohospodárskej pôdy v Sahele bolo značne znehodnotených v dôsledku globálneho otepľovania. To malo za následok zvyšovanie miestnej konkurencie o prírodné zdroje, najmä o vodu a potraviny, čo je možné považovať za jeden z priamych dôvodov konfliktu. Zhoršujúce sa životné prostredie pôsobí ako faktor hrozieb pre konflikty a nestabilitu. Zvyšuje sa súperenie o vzácne zdroje, narúša sa sociálna súdržnosť a vedúce politické sily nie sú schopné zvládať túto situáciu.⁶

Čo sa týka geografického rozloženia regiónu Sahel, predstavuje krajinný typ v Afrike od štátu Senegal až na východ po Sudán. Zahrňuje pás saván a stepí tiahnucich sa naprieč kontinentom od západu na východ, na území *Mauritánie, Senegalu, Mali, Burkiny Faso, Nigeru, Čadu, Sudánu a Etiópie*. Celý región Sahel sa rozprestiera od Atlantického oceánu na západnom pobreží až po Červené more na východnom pobreží. Sahel, ktorý prechádza srdcom Afriky, je oblasť s približne 100 miliónmi obyvateľov, ktorí sú vo veľkej miere značne znevýhodnení, marginalizovaní a najchudobnejší na svete.

Ilustrácia č.1 – Geografické znázornenie regiónu Sahel

Zdroj: WION, Where is Sahel region exactly and what's the trouble there.⁷

Úroveň príjmov na obyvateľa Sahelu je nižšia ako v iných častiach Afriky a až 80 % obyvateľstva vyžije z menej ako 2 dolárov na deň. Vysoká nezamestnanosť, slabá správa vecí verejných, politické nepokoje a hrozby zo strany radikálnych islamistických skupín prispievajú k nestabilite regiónu. Bez toho, aby sme bagatelizovali vplyv slabej správy vecí verejných na podnecovanie konfliktov v Sahele tvrdíme, že zmena klímy zohráva posilňujúcu úlohu tým, že vysušuje zdroje obživy pre väčšinu ľudí s vysokou závislosťou od prírodných zdrojov, a preto vyvoláva boje o čoraz vzácnejšie zdroje.

V rokoch 1970 až 1980 musel sahelský región čeliť veľkým suchám, ktoré závažne zasiahli nie len ekonomiku, ale aj ekosystém tohto rozsiahleho geografického priestoru Afriky. V súčasnosti sa klimatická zmena prejavuje nárastom rizika prudkých vetrov, záplav a sucha. Spôsobuje to už spomínané globálne otepľovanie vyvolávané zvyšovaním koncentrácie skleníkových plynov v atmosfére. Podľa Medzinárodného panelu OSN pre zmenu klímy

⁵ OUEDRAOGO, P. *Zmena klímy- možný dopad (nielen) na obyvateľstvo a rozvojové projekty*, Medzinárodná vedecká konferencia, Vydavateľ: Slovenská katolícka charita (SKCH/Caritas Slovakia), s. 18-20.

⁶ UNHRC, *UNHCR APPEAL FOR THE SAHEL CRISIS*, 2020 [Online] dostupné na: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Appeal%20for%20the%20Sahel%20Crisis_June%202020.pdf, [cit. 28.03.2024].

⁷ DELHI, N., WION, *Where is Sahel region exactly and what's the trouble there*, [Online] dostupné na: <https://www.wionews.com/world/explained-where-is-sahel-region-exactly-and-whats-the-trouble-there-621348> [cit. 28.03.2024].

prudké dažde a ničivé záplavy, ako aj vlny horúčav sa v oblasti regiónu budú objavovať častejšie. Dôsledok variabilnej a premenlivej klímy na ekosystém sahelského regiónu dosahuje nevidané rozmery. Najviac zasiahnuté je hospodárstvo, kvalita pôdy, pokles produktivity pestovania plodín, či miznutie zdrojov vody⁸. Nízke úhrny zrážok v poľnohospodárskych oblastiach v jednotlivých sezónach klesajú, a tak výroba v oblasti Sahel nie je celkom produktívna. Na základe tvrdení OCHA sa v potravinovej neistote ocitlo množstvo ľudí napr. za rok 2012 - *Senegal*: vyše 850 000 ľudí; *Mali*: 3 milióny; *Burkina Faso*: cca 1,7 milióna.⁹ Podľa Situačnej správy OCHA o Západnej a Strednej Afrike z roku 2021, bolo v regióne Sahel nútených opustiť svoje domovy vyše 5,8 miliónov ľudí, čo predstavuje značný nárast od roku 2012. Akútnym nedostatkom potravín trpí približne 20 miliónov ľudí. Toto rozsiahle vysídľovanie zaťažujú aj chabé služby a obmedzené prírodné zdroje. Vzhľadom na tvrdenie Svetovej zdravotníckej organizácie za rok 2023 potrebovalo viac ako 37,75 milióna ľudí v Burkine Faso, na Ďalekom severe Kamerunu, Čade, Mali, Nigeri a severovýchodnej Nigérii pomoc na záchranu života.

2. Strategické ciele a výsledky výskumov organizácií OSN v regióne Sahel

Organizácia spojených národov so všetkou istotou reaguje na humanitárnu krízu v regióne Sahel. Prostredníctvom organizácií patriacich do systému OSN sa zabezpečuje zlepšenie životnej kvality obyvateľov sahelského regiónu. V rámci tejto podkapitoly sa okrem samotnej činnosti OSN, zameriame prioritne na výskumnú a humanitárnu činnosť Svetovej zdravotníckej organizácie ang. *World Health Organization* (ďalej aj ako „WHO“) a Úradu vysokého komisára OSN pre utečencov ang. *United Nations High Commissioner for Refugees* (ďalej aj ako „UNHCR“).

V rámci reakcie OSN na bezpečnostnú situáciu v sahelskom regióne v roku 2012 Bezpečnostná rada prijala rezolúciu č. 2056,¹⁰ v rámci ktorej bola vytvorená Integrovaná stratégia OSN pre Sahel (ďalej aj ako „UNISS“).¹¹ Predmet UNISS predstavoval stratégiu venujúcu sa bezpečnosti, správe vecí verejných, rozvojom, ľudským právam a humanitárnej pomoci. Stratégia zdôrazňuje potrebu nepretržitých služieb OSN na mobilizáciu politickej vôle a zdrojov na riešenie výziev v regióne. Zahŕňa celý rad inovatívnych akcií v oblastiach riadenia, bezpečnosti a odolnosti. Na implementáciu integrovanej stratégie pre Sahel uplatňuje Organizácia Spojených národov flexibilnú definíciu širšieho sahelsko-saharského regiónu, ktorý zahŕňa krajiny západnej, strednej a severnej Afriky, pričom kladie osobitný dôraz na päť kľúčových krajín Sahelu: Burkina Faso, Čad, Mali, Mauretánia a Niger. V rámci prehodnotenia predmetnej stratégie došlo v roku 2017 k prijatiu rezolúcie Bezpečnostnej rady č. 2391/2017.¹² Zmena spočívala vo vytvorení pracovnej skupiny výkonného výboru pre Sahel, ktorej predsedá zástupca Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov. Cieľom bolo zabezpečiť lepšiu koordináciu a účinnosť medzinárodnej koordinácie pre potreby obyvateľov v regióne Sahel, a to určením kľúčových priorít a cieľov.

Núdzová práca WHO v šiestich prioritných krajinách (*Burkina Faso, Kamerun, Čad, Mali, Niger a Nigéria*) sa riadi Rámcom núdzovej reakcie (ERF), ktorý stanovuje funkcie a kľúčové zodpovednosti organizácie pri reakcii na núdzové situácie. To zahŕňa vedenie; koordinácia partnerov; informácie a plánovanie; lekárske operácie a technickú expertízu; podporu operácií a logistiku, financie a administratívu.¹³ Vzhľadom na výskum organizácie WHO, ľudia v Sahele

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN S/RES/2056 (2012) ohľadne Mali.

¹¹ UNOVAS, *IMPLEMENTATION OF THE UNITED NATIONS INTEGRATED STRATEGY FOR THE SAHEL* [Online] dostupné na: <https://unowas.unmissions.org/implementation-united-nations-integrated-strategy-sahel>, [cit.29.03.2024].

¹² Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN S/RES/ 2391 (2017) ohľadne regiónu Sahel.

¹³ WHO, The world health organization, *The Sahel*, [Online] dostupné na: <https://www.who.int/emergencies/funding/health-emergency-appeals/2022/2023/2023-appeals/appeal-sahel>, [cit. 29.03.2024].

žijú v priemere o 20 rokov kratšie ako vo Švajčiarsku, úmrtnosť matiek je 100-krát vyššia. Prístup k zdraviu sa stal obmedzenejším v dôsledku COVID-19, rastúceho násillia a poškodených zdravotníckych zariadení. Len v roku 2021 WHO zaznamenala 122 úmrtí spojených s útokmi na zdravotnú starostlivosť. Región pravidelne postihujú veľké epidémie. V roku 2021 bolo zaznamenaných viac ako 110 000 prípadov cholery a prenos žltej zimnice je na úrovni 20 rokov.¹⁴ V reakcii na rastúcu krízu WHO spolu s viac ako 350 zdravotnými partnermi, ktorých koordinuje vo vyššie spomínaných šiestich krajinách, posilňuje svoju prítomnosť v regióne. S cieľom poskytnúť okamžitú pomoc na záchranu života tým, ktorí to potrebujú, zmobilizovala WHO viac ako 8,3 milióna USD z pohotovostného financovania núdzových situácií. WHO zároveň podporuje národné orgány pri posilňovaní ich zdravotných systémov.¹⁵ Dobrým príkladom práce organizácie WHO je jeho pôsobnosť v sahelskom Čade. Humanitárna kríza v Čade je ovplyvnená viacerými faktormi, vrátane pokračujúcich ozbrojených konfliktov, ekonomickej nestability, neistého zdravotného kontextu a dôsledkov zmeny klímy, záplav, akútnej potravinovej neistoty a súvisiacich epidémií infekčných chorôb. Čad je postihnutý cirkulujúcim vajeinovým poliovírusom typu 2 (cVDPV2). Strategické ciele organizácie WHO sa prioritne zameriavajú na rozšírenie spolupráce s existujúcimi zdravotníckymi zariadeniami a partnermi v rámci zdravotníckeho klastra, umožnenie mobilných kliník v ťažko dostupných oblastiach alebo v oblastiach bez funkčných zdravotníckych zariadení, zlepšenie systémov včasného varovania a zavedenie komunitného dohľadu na včasné odhalenie potenciálnych epidemických ochorení.

UNHCR taktiež značne apeluje na riešenie humanitárnej situácie v sahelskom regióne. Vzhľadom na informácie UNHCR z roku 2022, eskalujúci konflikt a zhoršujúca sa bezpečnostná situácia spôsobila násilne vysídlenie obyvateľstva v regióne Sahel v počte až 4,1 milióna ľudí – z toho 3,6 milióna na konci roku 2021 – vrátane 1,1 milióna utečencov a žiadateľov o azyl a 3,0 milióna vnútorne vysídlených osôb.¹⁶ Reakcia UNHCR na rastúce potreby migrujúcich sa zamerala predovšetkým na pomoc pre ženy a mládež, urbanizáciu a opatrenia v oblasti klímy. UNHCR poskytlo pomoc 67 000 násilne vysídleným osobám v Burkine Faso, vrátane zabezpečenia núdzových a dočasných prístreškov. Úkryty boli sprevádzané distribúciou pomocných predmetov, z ktorých malo úžitok 80 000 ľudí.¹⁷ V reakcii na rodovo podmienené násillie, UNHCR a jeho partneri využívali okrem pevných centier aj mobilné tímy a obetiam rodovo podmieneného násillia a ženám v ohrození bola poskytnutá psychosociálna podpora, právna pomoc, lekárske služby alebo prístup k živobytíu. Celkovo bolo vybudovaných alebo zrekonštruovaných 136 tried v Burkine Faso, Mali a Nigeri a bolo vyškolených 767 učiteľov na podporu integrácie detí utečencov do národných vzdelávacích systémov.

UNHCR taktiež podmieňuje úzku spoluprácu s vládami v regióne Sahel s cieľom zlepšiť a posilniť prepojenie medzi humanitárnou a rozvojovou prácou. V rámci tejto ambície sa uskutočnili strategické konzultácie medzi UNHCR a Africkou rozvojovou bankou, oddelením Európskej komisie pre medzinárodné partnerstvá a mnohými agentúrami bilaterálnej spolupráce s cieľom podporiť sociálne, finančné, ekonomické a digitálne začlenenie utečencov do dlhodobých národných politík a programov. Za veľmi účinný krok UNHCR považujeme aj podporu smerujúcu k udomácneniu Kampalského dohovoru z roku 2009 (najmä v štátoch Burkine Faso a Mali), prostredníctvom prijatia vnútroštátnych zákonov na ochranu a pomoc

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ WHO, The world health organization, *Humanitarian crisis in Sahel region of Africa* [Online] dostupné na: <https://www.who.int/emergencies/situations/humanitarian-crisis-in-sahel-region-of-africa> [cit. 29.03.2024].

¹⁶ UNHCR, The UN refugee agency, *Sahel situation, 2022*, [Online] dostupné na: <https://reporting.unhcr.org/sahel-situation-global-report-2022> [cit. 29.03.2024].

¹⁷ UNHCR, The UN refugee agency, *Sahel crisis, 2020* [Online] dostupné na: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Appeal%20for%20the%20Sahel%20Crisis_June%202020.pdf [cit. 29.03.2024].

vnútorne vysídleným osobám. Vzhľadom na vyššie spomínané skutočnosti je možné zhodnotiť, že UNHCR sa v Sahele predovšetkým zameriava na distribúciu základných humanitárnych položiek, vzdelávanie, životné prostredie, ale aj na podporu zdravotných systémov.

III. Zabezpečenie práva na vodu a sanitáciu v regióne Sahel

V regióne Sahel je stále bežný obmedzený prístup k bezpečnej pitnej vode. Ak nie sú k dispozícii zdroje podzemných vôd, využívanie nebezpečných povrchových zdrojov vody môže viesť k mnohým zdravotným problémom. Prístup k čistej a nezávadnej vode je pre ľudské zdravie nevyhnutný. Podľa Detského fondu Spojených národov (ďalej aj ako „UNICEF“) sú gastroenteritívne ochorenia spôsobené kontaminovanou vodou štvrtou najčastejšou príčinou úmrtí detí mladších ako päť rokov a ročne spôsobujú viac ako 300 000 úmrtí.¹⁸ Dôsledky nedostatku vody v Sahele presahujú prístup k pitnej vode a sanitáciu až po konflikty, potravinovú bezpečnosť a migráciu. Vedci široko skúmali vzťah medzi nepravidelnými zrážkami a konfliktom. Jedna štúdia pozorovala účinky odchýlok od priemerných zrážok na rôzne typy konfliktov a dospela k záveru, že variabilita zrážok súvisí s nárastom všetkých typov politických konfliktov v Afrike.¹⁹ Iná štúdia podporila tieto zistenia a tvrdila, že násilie v Sahele možno pripísať migrácii vyvolanej nedostatkom vody. Keď sa množstvo životaschopnej pôdy znižuje, farmári a pastieri rozširujú využívanie pôdy a vzniká konflikt o práva na vodu a pôdu.²⁰

Jedným zo základných aspektov sanitácie je používanie zariadení na umývanie rúk, ktoré závisí od dostupnosti čistej vody. Prístup k zariadeniam na umývanie rúk sa pohybuje od 25 percent populácie v Čade až po iba 9 percent v Burkine Faso. Okrem toho sú vhodné sanitárne zariadenia nevyhnutné na zabránenie kontaminácii vody. Podiel populácie s prístupom k bezpečne riadeným sanitárnym systémom sa pohybuje od 22 percent v Burkine Faso po iba 10 percent v Čade. Úspech v jednej oblasti – prístup k bezpečnej pitnej vode, zariadeniam na umývanie rúk alebo vhodným hygienickým zariadeniam – nemusí nevyhnutne znamenať úspech v inej. Napríklad výrazne viac ľudí v Mali má prístup k bezpečnej pitnej vode ako v Čade, ale ľudia v Čade majú porovnateľne lepší prístup k zariadeniam na umývanie rúk. Tieto nezrovnalosti naznačujú, že úspech nie je nevyhnutne výsledkom väčšej kapacity, lepšieho riadenia alebo dokonca faktorov na úrovni krajiny, ale úspešných programov venovaných jednému výsledku. Môže byť užitočné hľadať v úspešných programoch osvedčené postupy uplatňované v celom regióne.²¹ Dostupnosť vody má vplyv aj na rodovú rovnosť. Keď voda nie je ľahko dostupná, bremeno cestovania za ňou často padá na dievčatá a ženy. Správa UNICEF z roku 2016 ukazuje, že na celom svete trávia dievčatá a ženy 200 miliónov hodín denne zbieraním vody.

1. Medzinárodnoprávna ochrana práva na vodu a sanitáciu s presahom do Africkej únie

V prípade problematiky medzinárodnoprávnej úpravy ľudského práva na vodu, ako aj ľudského práva na bezpečné hygienické (sanitárne) podmienky prostredia, je dôležité poznamenať, že sa jedná o relatívne veľmi mladé, rodiace sa koncepty ľudských práv,

¹⁸ UNICEF, Triple Threat, *How disease, climate risks, and unsafe water, sanitation and hygiene create a deadly combination for children*, [Online] dostupné na: <https://www.unicef.org/media/137206/file/triple-threat-wash-EN.pdf>. [cit. 27.03.2024].

¹⁹ CULLEN, S. H., IDEAN, S., *Climate change, rainfall, and social conflict in Africa*, In: *Journal of Peace Research* 2012 49: 35 DOI: 10.1177/0022343311426165.

²⁰ EZENWA, E. O., NWOSU, B. U., OKPALEKE, F. N., OKOLI, R. CH., *Conceptualising eco-violence: moving beyond the multiple labelling of water and agricultural resource conflicts in the Sahel*, *Third World Quarterly*, 2020, 2075-2090, DOI: 10.1080/01436597.2022.2083601.

²¹ SAVOY, C. M., NORRIS, A., CSIS, Center for strategic and international studies: *Supporting Water Programming in the Sahel*, 27.09.2022 [Online] dostupné na: <https://www.csis.org/analysis/supporting-water-programming-sahel> [cit. 28.03.2024].

spadajúcich do skupiny takzvaných environmentálnych ľudských práv.²² Na úrovni medzinárodnoprávneho systému ochrany ľudských práv univerzálneho charakteru, Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov (ďalej aj ako „VZ OSN“) obe tieto práva zakotvilo prostredníctvom Rezolúcie č. 64/292 zo dňa 28. júla 2010²³, ale i v rámci niektorých zo záväzných dohovorov, ktoré vznikli v jej rámci. Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (The Committee on Economic, Social and Cultural Rights) vo svojej všeobecnej pripomienke č. 15 definoval právo na vodu a právo na sanitáciu, ako ľudské práva, ktoré oprávňujú každého na dostatok bezpečnej, prijateľnej, fyzicky a cenovo dostupnej vody na osobné a domáce použitie.²⁴ Medzi medzinárodné zmluvy, ktoré výslovne zakotvujú ľudské právo na vodu patria Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979²⁵, Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989²⁶ a Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím z roku 2006²⁷.

Ďalšie medzinárodné zmluvy uznávajú právo na vodu implicitne. Podľa slov prof. Vasilky Sancin, ktorá sa v jej odborných článkoch podrobne venuje problematike ochrany práva na vodu a sanitáciu, je prístup k bezpečnej pitnej vode prvkom sociálneho rozvoja²⁸, čo potvrdzuje aj implicitné uznanie práva na vodu ako základného ľudského práva prijatím článku 11 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ďalej aj ako „Pakt“)²⁹. Článok 11 Paktu zakotvuje v odseku 1 „...záväzok štátov, zmluvných strán paktu, uznať právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok.“ Pravdou je, že predmetný článok pomocou širšieho výkladu zahŕňa aj právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia. Predmetný Pakt bol schválený VZ OSN v roku 1966 a nadobudol platnosť po zložení príslušného počtu ratifikačných listín.

V rámci OSN je možné chrániť právo na vodu a sanitáciu nepriamo, prostredníctvom iných explicitne zakotvených ľudských práv. Dobrým príkladom nepriamej ochrany environmentálneho práva v rámci jurisdikcie Výboru pre ľudské práva je prípad *Ominayak (Lubicon Lake Band) vs. Canada*.³⁰ V tomto prípade sa evidentne preukázal súvis práva človeka na životné prostredie s explicitne zakotveným právom príslušníkov menšín užívať vlastnú kultúru.³¹

Vzhľadom na povahu článku, sa v regionálnej úrovni zameriame na medzinárodnoprávnu úpravu práva na vodu a sanitáciu priamo v rámci Africkej Únie a Afriky ako takej. Na africkej regionálnej úrovni je právo na vodu a sanitáciu uznané a výslovne zakotvené v Africkej charte práv a blaha dieťaťa z roku 1990 (článok 14) a v Protokole k Africkej charte práv človeka a národov o právach žien v Afrike z roku 2003 (článok 15). Africký dohovor o ochrane prírody a prírodných zdrojov z roku 2003 taktiež ustanovuje, že jeho zmluvné štáty sa budú snažiť zabezpečiť pre svoje obyvateľstvo dostatočný a nepretržitý prísun vhodnej vody.³²

²² JANKUV, J.: *Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom*, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky. 1. vydanie. Praha: Leges, 2018, s. 75-76.

²³ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 64/292 zo dňa 28. júla 2010, ľudské právo na vodu a hygienu.

²⁴ POLLMAN, A., LOHMANN, G.: *Menschenrechte; Ludské práva Interdisciplinárna príručka* (Ein Inderdisziplinäres Handbuch) Kalligram, spol.s.r.o., Bratislava 2017, vydávateľ Lászlo Szigeti, s. 351-353.

²⁵ Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, vyhláška ministra zahraničných vecí č. 62/1987 Zb.

²⁶ Dohovor o právach dieťaťa, oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

²⁷ Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, oznámenie ministerstva zahraničných vecí č. 317/2010 Z. z.

²⁸ SANCIN, V., JUHART, M., *The Right to Safe Drinking Water in International Law and in Slovenia's legal framework and implementation*, Journal of Agriculture and Environmental law 34/2024, s. 111.

²⁹ Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. mája 1976 120/1976 Zb.

³⁰ Výbor pre ľudské práva: Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada. Canada. 10/05/90. Communication No. 167/1984. Canada. 10/05/90. CCPR/C/38/D/167/1984.

³¹ SMIS, S., BELLO, O., *Social and Economic Rights Action Centre (SERAC) and the Centre for Economic and Social Rights (CESR) v Nigeria: two decades on - questioning the continued implementation gap*, 2021, [online] dostupné na: http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2663-323X2021000100022 [cit. 28.03.2024].

³² SIYAMBONGA, H., *Realising the right of access to sufficient water in South Africa Progress and challenges*, s. 8.

Africká charta práv človeka a národov (tzv. Banjulská charta) (ďalej aj ako „Africká charta“), ako katalóg ľudských práv prijatý v lone Africkej únie (vtedajšia Organizácia Africkej jednoty), v sebe zakotvuje čl. 24, ktorý deklaruje: „*Všetci ľudia majú právo na všeobecné uspokojivé prostredie priaznivé pre ich vývoj.*“ V rámci širšieho výkladu, by sme pod daný článok vedeli subsumovať aj samotné právo na vodu a sanitáciu. Predmetným je rozhodnutie Africkej komisie v prípade Social and Economic Rights Action Center (ďalej len ako „SERAC“) a Center for Economic and Social Rights (ďalej len ako „CESR“) proti Nigérii, v rámci ktorého konštatuje porušenie viacerých článkov Africkej charty, ako aj diskutovaného čl. 24 na základe dôsledkov, ktoré malo na ľud Ogoni vážne zhoršenie životného prostredia spôsobené prieskumom a ťažbou ropy vykonávaných nigérijskou národnou ropnou spoločnosťou a Shell Petroleum development company ktoré tvorili konzorcium.³³ Africká komisia pre ľudské práva a práva národov (ďalej aj ako „Africká komisia“) v rámci predmetného rozhodnutia skonštatovala, že k porušeniu čl. 24 došlo v rámci zanedbania resp. neschopnosti konzorcia udržiavať svoje zariadenia, čo spôsobilo početné úniky v blízkosti dedín, ktorým by sa s väčšou odbornou starostlivosťou dalo vyhnúť.³⁴ Výsledná kontaminácia vody, ktorú obyvatelia dedín často využívali ako zdroj pitnej vody a vody určenej na sanitáciu spôsobila vážne krátkodobé a dlhodobé zdravotné dôsledky vrátane kožných infekcií, gastrointestinálnych a respiračných ochorení, zvýšeného rizika rakoviny, neurologických a reprodukčných problémov.

Africká komisia v rámci svojej jurisdikcie v prípade Free Legal Assistance Group and others v. Zaire skonštatovala, že nezabezpečenie základných služieb vrátane bezpečnej pitnej vody pre obyvateľstvo zo strany vlády predstavuje porušenie viacerých práv, ako aj porušenie čl. 16 Africkej charty, ktorý deklaruje právo každého jednotlivca na zabezpečenie najlepšieho možného stavu telesného a duševného zdravia a záväzok štátov tejto charty prijímať potrebné opatrenia na ochranu zdravia svojich občanov a zabezpečiť, aby sa im dostalo lekárskej starostlivosti v prípade ich choroby.³⁵

Aj keď prvotné rozhodnutia Africkej komisie vo vyššie spomínaných prípadoch vyvolalo u nadšencov ľudských práv optimistické pocity, pasivita zo strany dotknutých vlád (ako napríklad Nigerskej vlády v prípade SERAC, CESR vs. Nigéria) tento entuziazmus premenila na zúfalstvo. Vzhľadom na neistotu a konflikty medzi orgánmi poverenými procesom nápravy sme dospeli k záveru, že realizácia sanácie Ogonilandu a zvyšku delty Nigeru je veľmi chabá. To pravdepodobne vysvetľuje dôvody mnohých nedávnych súdnych sporov medzi súkromnými a miestnymi komunitami proti Shell a iným ropným nadnárodným spoločnostiam v ich domovských jurisdikciách v Európe a USA. Dobrými ilustráciami sú nedávne prelomové rozhodnutia vo veciach Okpabi a iní proti Royal Dutch Shell Plc (Okpabi vs Shell) a Štyria nigérijskí farmári proti Nigérii. Vo veci Okpabi vs Shell 40 000 obyvateľov oblasti delty Nigeru začalo v Spojenom kráľovstve súdne konanie proti Royal Dutch Shell (ďalej ako „RDS“) a jednej z jej nigérijských dcérskych spoločností Shell Petroleum Development Company of Nigeria Ltd (ďalej ako „SPDC“) s tvrdením, že znečistenie súvisí s ťažbou ropy SPDC spôsobili kraju extrémne škody na životnom prostredí, ktoré ovplyvnili najmä ich pitnú vodu, rybárske revíry a poľnohospodársku pôdu.³⁶

³³ SMIS, S., BELLO, O., *Social and Economic Rights Action Centre (SERAC) and the Centre for Economic and Social Rights (CESR) v Nigeria: two decades on - questioning the continued implementation gap.*

³⁴ Africká komisia pre ľudské práva a práva národov : Social and Economic Rights Action Centre (SERAC) and the Centre for Economic and Social Rights (CESR) v Nigeria, 155/96.

³⁵ Africká komisia pre ľudské práva a práva národov, Free Legal Assistance Group and Others v. Zaire, Comm. No. 25/89, 47/90, 56/91, 100/93.

³⁶ SMIS, S., BELLO, O., *Social and Economic Rights Action Centre (SERAC) and the Centre for Economic and Social Rights (CESR) v Nigeria: two decades on - questioning the continued implementation gap.*

2. Inovácie týkajúce sa zabezpečenia práva na vodu a sanitáciu v sahelskom regióne

V nadväznosti na predošlú podkapitolu je možné konštatovať že právo na vodu a sanitáciu vzhľadom na ich „mladosť“, predstavuje výzvu nie len pre medzinárodné právo ako také, ktoré tieto práva na univerzálnej a regionálnej úrovni chráni nepriamo v rámci súdnych a kvázisúdnych orgánov, ale aj pre medzinárodné organizácie, ktoré prostredníctvom inžinierov a technikov zabezpečujú pitnú vodu aj na ťažko dostupných miestach. V posledných rokoch nové technológie umožnili zlepšiť prístup k čistej vode a hygienickým službám pre ľudí na celom svete. Dobrým príkladom môžu byť aj solárne vodné čerpadlá, mobilné a digitálne technológie, ako napríklad mobilné aplikácie, ktoré môžu zlepšiť monitorovanie a riadenie vodných zdrojov, umožniť rýchlejšiu identifikáciu problémov a poskytnúť okamžitú spätnú väzbu pre lepšie riadenie vodných zariadení a systémov sanitácie. Dobrým technickým vynálezom sa javí aj solárna filtrácia vody (Solar-Powered Water Filtration). Výskumníci z Princetonskej univerzity vyvinuli solárny absorpčný gél, ktorý ľudia môžu aplikovať za účelom očistenia kontaminovanej vody.³⁷ Zariadenie dodáva čistú vodu oveľa rýchlejšie ako niektoré iné pokročilé technológie úpravy vody.

Predmetné technológie postupom času začínajú adaptovať aj medzinárodné organizácie ako napríklad spomínaná agentúra UNHCR, ktorá hrá dôležitú úlohu pri zabezpečovaní prístupu k pitnej vode v rámci regiónu Sahel. Aktivita UNHCR v sahelskom regióne v prípade predmetnej problematiky predovšetkým zahŕňa budovanie a údržbu vodných zdrojov, ako sú studne a čerpacie stanice, implementáciu technológií na očistenie vody, zlepšenie prístupu k vode pomocou vrtov, čerpadiel a podporu komunitných programov na správu vody. Okrem toho UNHCR spolupracuje s miestnymi a medzinárodnými partnermi na identifikácii a realizácii dlhodobých riešení pre prístup k vode, aby pomohol zlepšiť životné podmienky pre utečencov a ďalších zraniteľných ľudí v sahelskej oblasti. UNHCR poskytuje bezpečnú a čistú vodu aj pomocou UNHCR WASH programov, ktorých cieľom je zabezpečiť, aby všetky nútené vysídlené osoby v Afrike mali prístup k pitnej vode, bezpečnej sanitácii a žili v dobrých hygienických podmienkach. V rámci spomínaných WASH programov UNHCR poskytuje poradenstvo, modernizáciu infraštruktúry, podporu prevádzky, údržby a financovanie systémov zabezpečujúcich pitnú a nekontaminovanú vodu, aby sa zabránilo šíreniu chorôb, alebo aby sa zabezpečil dostatok pitnej vody pre utečencov. UNHCR v oblastiach, kde chýba infraštruktúra na zásobovanie vody, pravidelne naväža v plastových bareloch pitnú vodu, vybudováva toalety, zvyšuje prístup k mydlu, čistiacim prostriedkom a hygienickým potrebám.

Efektívnym a inovatívnym riešením sa zdá byť iniciatíva UNHCR, vytvorená v súvislosti s utečeneckým tokom prichádzajúcim do odľahlých oblastí Ugandy, a to zhotovením spoľahlivého a efektívneho monitorovacieho systému, ktorý umožňuje UNHCR riešiť potenciálny nedostatok vody skôr, ak k takému nedostatku dôjde. Práve v roku 2017, uprostred masívneho prílevu ľudí utekajúcich pred konfliktom v Južnom Sudáne, operácia UNHCR v Ugande zohrávala značný význam pri zabezpečovaní práva na vodu.³⁸ Keďže utečenci prichádzali do odľahlej a nerozvinutej severozápadnej oblasti krajiny, bola dodávka vody nákladná a ťažko monitorovateľná, čo spôsobovalo ťažkosti pre zabezpečenie stálych dodávok dostatočného množstva bezpečnej a dostupnej pitnej vody na uspokojenie každodenných potrieb utečencov. Ako je známe, Uganda trpí klimatickými zmenami, ktoré dokonca môžu spôsobiť zánik výroby kávy, čo by pre krajinu z ekonomického hľadiska bolo zdrvivúce. Vzhľadom na zmenu klímy v Ugande UNHCR plnil úlohu v poskytovaní pitnej vody a vody na hygienické účely utečencom. V reakcii na nedostatok pitnej vody pre utečencov v Ugande,

³⁷ POORE, C., Princeton University *Solar-powered gel filters enough clean water to meet daily needs* 08.02.2023, [online] dostupné na: <https://engineering.princeton.edu/news/2023/02/08/solar-powered-gel-filters-enough-clean-water-meet-daily-needs>, [cit.28.03.2024].

³⁸ UNHCR, The UN Refugee Agency, United nations human rights, *Climate Change, Displacement and Human Rights*, Marec 2022.

skupina UNHCR inžinierov vyvinula spoľahlivý a nákladovo efektívny monitorovací systém, ktorý sa používa v utečeneckých táboroch v piatich rôznych krajinách Afriky. Využíva sériu inteligentných snímačov hladiny vody, ktoré sa inštalujú do nádrží v nákladných vozidlách na dodávku vody, spoľahlivý a nákladovo efektívny monitorovací systém. Systém umožňuje prevádzke riešiť potenciálny nedostatok vody skôr, ako k nemu dôjde, a poskytuje utečencom spoľahlivé a ľahko dostupné dodávky čistej vody.³⁹

UNHCR v prípade zabezpečenia pitnej a čistej vody často spolupracuje aj s organizáciou WHO, ktorá napomáha vo vypracovaní sérií usmernení o kvalite vody vrátane usmernení o pitnej vode, bezpečnom používaní odpadových vôd a bezpečnom rekreačnom vodnom prostredí. Usmernenia o kvalite vody sú založené na riadení rizík a od roku 2004 je súčasťou usmernení o kvalite pitnej vody aj podpora plánov bezpečnosti vody s cieľom identifikovať riziká a predchádzať im ešte pred kontamináciou vody. Od roku 2014 WHO testuje výrobky na úpravu vody pre domácnosti na základe kritérií WHO týkajúcich sa zdravotnej účinnosti prostredníctvom medzinárodného "systému" WHO na hodnotenie technológií na úpravu vody pre domácnosti. Cieľom schémy je zabezpečiť, aby distribuované výrobky chránili používateľov pred patogénmi, ktoré spôsobujú hnačkové ochorenia a posilniť politické, regulačné a monitorovacie mechanizmy na vnútroštátnej úrovni s cieľom podporiť vhodné zacielenie, dôsledné a správne používanie takýchto výrobkov. V roku 2018 agentúra Islamic Relief Worldwide nainštalovala solárne rozvody vody, z ktorých má úžitok celkovo 18 700 ľudí v Mali a Nigeri. Na každom mieste sa zriaďujú výbory pre vodné hospodárstvo a poskytujú sa školenia v oblasti technických a údržbárskych služieb, ktoré poskytujú komunitám zručnosti potrebné na zabezpečenie fungovania systémov z dlhodobého hľadiska. Aby sa predišlo kontaminácii, zriadili sa určené oblasti pre práčovne a napájadlá pre zvieratá a došlo aj k dôkladnému zaškoleniu miestnych, ako si udržiavať zdravie prostredníctvom správnych hygienických postupov. Moderné systémy využívajú solárnu technológiu na privádzanie vody do vodovodných kohútikov a dramaticky znížili čas a námahu, ktorú ženy a deti vynakladajú pri získavaní vody. Pred inštaláciou solárnych rozvodov vody, museli ženy a deti zbierať vodu zo studní pomocou lán a vedier, čo vzhľadom na obťažnosť, zabralo podstatne viac času.⁴⁰

IV. ZÁVER

Záverom sa žiada zhodnotiť, že medzinárodné právo ako také s istotou napreduje a reaguje na zabezpečenie práva na vodu a sanitáciu, či už v rámci ochrany prostredníctvom súdnych alebo kvázi súdnych orgánov resp. medzinárodných dohovorov, ktoré tieto práva zakotvujú, alebo prostredníctvom medzinárodných organizácií, ktoré využívajú technologické pokroky v súvislosti s dosiahnutím zabezpečenia pitnej a bezpečnej vody. Inovácie v oblasti zabezpečenia práva na vodu a sanitáciu v regióne Sahel majú potenciál zásadne zmeniť životy miliónov ľudí v tomto suchom a zraniteľnom regióne. Implementácia nových technológií, udržateľných infraštruktúr a inovatívnych prístupov môže zlepšiť dostupnosť, kvalitu a udržateľnosť zdrojov pitnej vody pre miestne komunity. Mobilné technológie a digitálne riešenia môžu zlepšiť monitorovanie a riadenie vodných zdrojov. Tieto opatrenia by mohli viesť k zlepšeniu zdravia, hygieny a životných podmienok v regióne, čo by prispelo k dosiahnutiu cieľov udržateľného rozvoja a zabezpečeniu skutočnosti, kde právo na vodu a právo na sanitáciu sa zaručia pre väčšinu obyvateľov sahelského regiónu. Je však dôležité si uvedomiť, že úspech inovácií v tejto oblasti bude vyžadovať komplexný prístup a dlhodobé záväzky zo strany miestnych vlád, medzinárodných organizácií a ďalších zainteresovaných strán. Len prostredníctvom spoločného úsilia a trvalého investovania do nových technológií a projektov

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Islamic Relief Worldwide: *Sahel communities flourish with 'green' water technology*, 20.03.2019, [online] dostupné na: <https://islamic-relief.org/news/sahel-communities-flourish-with-green-water-technology/> [cit. 30.03.2024].

je možné dosiahnuť skutočný posun v zabezpečení práva na vodu v regióne Sahel a zlepšiť životné podmienky jeho obyvateľov.

Napriek medzinárodnoprávnemu uznaniu práva na vodu a sanitáciu ako základných ľudských práva, mnoho ľudí v regióne Sahel však naďalej stále trpí nedostatočným prístupom k čistým a bezpečným zdrojom vody a hygienickým zariadeniam. Dôležitým krokom k zlepšeniu tohto nežiadúceho stavu je zvýšenie povedomia a vzdelávania miestneho obyvateľstva o dôležitosti hygieny a správneho hospodárenia s vodou. Medzinárodné organizácie a humanitárne inštitúcie by mali naďalej pokračovať v poskytovaní technickej a finančnej podpory na budovanie udržateľných vodných a sanitárnych systémov. Investície do výskumu a inovácií v oblasti vodohospodárstva sú nevyhnutné pre hľadanie nových riešení na prispôbenie sa meniacim klimatickým podmienkam. Len prostredníctvom koordinovaných a udržateľných opatrení môžeme dosiahnuť zlepšenie životných podmienok pre milióny ľudí žijúcich v tomto náročnom regióne. Právo na vodu a sanitáciu musí byť nielen deklarované, ale aj skutočne zabezpečené pre každého jednotlivca, aby mohol žiť dôstojný a zdravý život.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: právo na vodu a sanitáciu, Sahel, medzinárodnoprávna ochrana, ľudské práva

KEY WORDS: right to water and sanitation, Sahel, international legal protection, human rights

POUŽITÉ PRAMENE

1. Africká komisia pre ľudské práva a práva národov : Social and Economic Rights Action Centre (SERAC) and the Centre for Economic and Social Rights (CESR) v Nigeria, 155/96.
2. Africká komisia pre ľudské práva a práva národov, Free Legal Assistance Group and Others v. Zaire, Comm. No. 25/89, 47/90, 56/91, 100/93.
3. CULLEN, S. H., IDEAN, S., *Climate change, rainfall, and social conflict in Africa*, In: Journal of Peace Research 2012 49: 35 DOI: 10.1177/0022343311426165.
4. DELHI, N., WION, *Where is Sahel region exactly and what's the trouble there*, <https://www.wionews.com/world/explained-where-is-sahel-region-exactly-and-whats-the-trouble-there-621348>, [cit. 28.03.2024].
5. Dohovor o právach dieťaťa, oznámenie federatívneho ministra zahraničných vecí č. 104/1991 Zb..
6. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, oznámenie ministerstva zahraničných vecí č. 317/2010 Z. z..
7. Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, vyhláška ministra zahraničných vecí č. 62/1987 Zb..
8. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, oznámenie ministerstva zahraničných vecí č. 317/2010 Z. z..
9. dostupné na: <https://engineering.princeton.edu/news/2023/02/08/solar-powered-gel-filters-enough-clean-water-meet-daily-needs>.
10. EZENWA, E. O., NWOSU, B. U., OKPALEKE, F. N., OKOLI, R. CH., *Conceptualising eco-violence: moving beyond the multiple labelling of water and agricultural resource conflicts in the Sahel*, Third World Quarterly, 2020, 2075-2090, DOI: 10.1080/01436597.2022.2083601.
11. Islamic Relief Worldwide: *Sahel communities flourish with 'green' water technology*, 20.03.2019, [online] dostupné na: <https://islamic-relief.org/news/sahel-communities-flourish-with-green-water-technology/>, [cit. 30.03.2024].

12. JANKUV, J.: *Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom*, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky. 1. vydanie. Praha: Leges, 2018, 200 s. ISBN 978-80-7502-309-4.
13. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. mája 1976, 120/1976 Zb.
14. OCHA, Sahel Dashboard: *Humanitarian Overview*, 20.10.2023, [online] dostupné na: <https://www.unocha.org/publications/report/nigeria/sahel-dashboard-humanitarian-overview-16-october-2023>.
15. OUEDRAOGO, P., *Zmena klímy- možný dopad (nielen) na obyvateľstvo a rozvojové projekty*, s.18-20.
16. POORE, C., Princeton University Solar-powered gel filters enough clean water to meet daily needs 08.02.2023, [online], dostupné na: <https://engineering.princeton.edu/news/2023/02/08/solar-powered-gel-filters-enough-clean-water-meet-daily-needs>, [cit.28.03.2024].
17. POLLMAN, A., LOHMANN, G.; *Menschenrechte; Ľudské práva Interdisciplinárna príručka (Ein Inderdisziplinäres Handbuch)* Kalligram, spol.s.r.o, Bratislava 2017, vydávateľ László Szigeti, s. 560, ISBN: 978-3-476-0227-4.
18. Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN S/RES/ 2391 (2017) ohľadne regiónu Sahel.
19. Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN S/RES/2056 (2012) ohľadne Mali.
20. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 64/292 zo dňa 28. júla 2010, ľudské právo na vodu a hygienu.
21. SAVOY, C. M., NORRIS, A., CSIS, Center for strategic and international studies: *Supporting Water Programming in the Sahel*, 27.09.2022 [Online] dostupné na: <https://www.csis.org/analysis/supporting-water-programming-sahel>, [cit. 28.03.2024].
22. SANCIN, V., JUHART, M., *The Right to Safe Drinking Water in International Law and in Slovenia's legal framework and implementation*, Journal of Agriculture and Environmental law 34/2024, s. 124.
23. SIYAMBONGA, H., *Realising the right of access to sufficient water in South Africa Progress and challenges*, s. 10.
24. SMIS, S., BELLO, O., *Social and Economic Rights Action Centre (SERAC) and the Centre for Economic and Social Rights (CESR) v Nigeria: two decades on - questioning the continued implementation gap*, 2021, dostupné na: http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2663-323X2021000100022, [cit. 28.03.2024].
25. THE WORLD BANK, *Water in Eastern and Southern Africa* [online], dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/region/afr/brief/water-in-afe-eastern-southern-africa>.
26. UNHCR, The UN refugee agency, *Sahel situation, 2022*, [Online] dostupné na: <https://reporting.unhcr.org/sahel-situation-global-report-2022>, [cit. 29.03.2024].
27. UNHCR, The UN Refugee Agency, United nations human rights, *Climate Change, Displacement and Human Rights*, Marec 2022.
28. UNHCR, The UN refugee agency, *Sahel crisis*, 2020, [Online] dostupné na: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Appeal%20for%20the%20Sahel%20Crisis_June%202020.pdf, [cit. 29.03.2024].
29. UNHCR, *UNHCR APPEAL FOR THE SAHEL CRISIS*, 2020 [Online] dostupné na: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Appeal%20for%20the%20Sahel%20Crisis_June%202020.pdf.
30. UNICEF, Triple Threat, *How disease, climate risks, and unsafe water, sanitation and hygiene create a deadly combination for children*, [Online] dostupné na: <https://www.unicef.org/media/137206/file/triple-threat-wash-EN.pdf>, [cit. 27.03.2024].

31. UNOVAS, *IMPLEMENTATION OF THE UNITED NATIONS INTEGRATED STRATEGY FOR THE SAHEL* [Online] dostupné na: <https://unowas.unmissions.org/implementation-united-nations-integrated-strategy-sahel>, [cit.29.03.2024].
32. Výbor pre ľudské práva: Bernard Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada. Canada. 10/05/90. Communication No. 167/1984. Canada. 10/05/90. CCPR/C/38/D/167/1984.
33. WHO, The world health organization , *Humanitarian crisis in Sahel region of Africa* [Online] dostupné na: <https://www.who.int/emergencies/situations/humanitarian-crisis-in-sahel-region-of-africa>. [cit. 29.03.2024].
34. WHO, The world health organization, *The Sahel*, [Online] dostupné na: <https://www.who.int/emergencies/funding/health-emergency-appeals/2022/2023/2023-appeals/appeal-sahel>. [cit. 29.03.2024].

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Laura Gazdagová

Interný doktorand na Ústave medzinárodného práva a európskeho práva

Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, Kováčska 26, P.O.BOX A-45, 040 75 Košice

laura.gazdagova@student.upjs.sk

ÚČEL TRESTOV V PONÍMANÍ C. BECCARIA SO ZAMERANÍM NA HABSBUROSKÚ MONARCHIU V 18. STOROČÍ

THE PURPOSE OF PUNISHMENTS AS UNDERSTANDED BY C. BECCARIA WITH A FOCUS ON THE HABSBUROG MONARCHY IN THE 18TH CENTURY

Michal Novák

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická Fakulta

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je výskum účelu trestov a trestania z pohľadu teórie trestania so zameraním sa na zmenu nazerania na účel trestov s odkazom na osvietenského filozofa Cesara Beccaria. Autor v tejto súvislosti rozoberá dva trestné kódexy platné v habsburskej monarchii v priebehu 18. storočia. Príspevok tiež obsahuje komparáciu trestnoprávnej úpravy za vlády Márie Terézie a Jozefa II. s poukazom na vybrané výhody a nedostatky tej-ktorej právnej úpravy. Pri analýze Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung autor vychádzal z nemeckého originálu trestnoprávneho kódexu v komparácii s Constitutio Criminalis Theresiana rozoberanej v odbornej literatúre.

ABSTRACT

The aim of the paper is to research the purpose of punishment and punishment from the perspective of individual theories of punishment, with a focus on changing the regulation on the purpose of punishment with reference to the Enlightenment philosopher Cesare Beccario. In this context, the author discusses two penal codes valid in the Habsburg Monarchy during the 18th century. The paper also contains a comparison of criminal law during the reign of Maria Theresa and Joseph II. with reference to the selected strengths and weaknesses of that legislation. For the analysis of the Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung the author relied on the original German Criminal Code in comparison with the Constitutio Criminalis Theresiana discussed in the literature.

I. ÚVOD

Asi málo z nás sa zamýšľalo aký zásadný význam má teória práva, právna filozofia a historické kodifikácie trestnoprávnych kódexov prijatých za vlády Márie Terézie a Jozefa II. aj pre súčasné trestné právo. V tejto súvislosti sa autor pokúsi o priblíženie trestnoprávnej úpravy v období 18. storočia v habsburskej monarchii. Cieľom tohto príspevku je overiť hypotézu, či večne živé myšlienky pokroku v nadväznosti na účel trestu a účel trestania C. Beccaria zasiahli aj do trestnoprávnej politiky premietajúcej sa do trestnoprávnych kódexov v habsburskej monarchii v období osvietenstva. Uvedené sa autor pokúsi preukázať za využitia metód analýzy, syntézy a dedukcie. V tomto kontexte je cieľom príspevku aj komparácia vzájomne nadväzujúcej trestnoprávnej úpravy osemnásteho storočia.

II. HISTORICKÝ EXKURZ ÚČELU TRESTU DO OBDOBIA OSVIETENSTVA

Úlohou trestného práva počas celého obdobia stredoveku bola ochrana feudálneho zriadenia, pôdy, ochrana súkromného vlastníctva, ochrana štátnych orgánov a v neposlednom rade ochrana cirkvi. Trestné právo bolo založené na čiastkovej zákonnej úprave, právnej obyčaji a komitatných štatútoch, kodifikácie trestného práva (tak ako ich poznáme v dnešnej podobe) sú typické až pre druhú polovicu devätnásteho storočia. Trestné právo v období stredoveku malo prevažne súkromnoprávny charakter - *crimen privatum* (šlo o trestné činy proti životu a zdraviu, trestné činy proti náboženstvu a mravnosti, trestné činy proti majetku a trestné činy proti osobnej slobode).¹

Výnimku tvorili tzv. *crimen publicum* – trestné činy proti panovníkovi a štátu. Súkromný charakter je badateľný aj v prípade trestania (odplaty) za spáchaný trestný čin, kedy trestanie bolo ponechané na poškodenú stranu, prípadne jeho rodinu – krvná pomsta (nie len v prípade vraždy, ale aj v prípade iného ublíženia na cti alebo na tele). V prípade stíhania *crimen publicum* sa na rozdiel od *crimen privatum* neuplatňovala zásada neobmedzenej odvety, ale zásada tzv. odvety primeranej (*talion* – ako subforma odvety uplatňovaná už v starovekej Mezopotámii, na ktorej základe bol postavený aj Chamurapiho zákonník, zásada „oko za oko, zub za zub“). Neskôr sa pod vplyvom cirkvi začal presadzovať systém vykúpenia sa z pomsty alebo odvety, čím boli položené základy kompenzačného systému. Do inštitútu výkupného neskôr prenikali verejnoprávne prvky spočívajúce v prisvojení si práva rozhodnúť vo veci činu, ktorým páchatel porušil zákon, ako aj v nároku sudcu na časť výkupného z titulu odmeny za úradný výkon.² V rámci ukladania trestov sú pre obdobie stredoveku na našom území typické tresty smrti (prevádzané rôznymi spôsobmi: sťatie, utopenie, upálenie, obesenie), tresty zmrzačenia (odťatie ruky, vytrhnutie jazyka, oslepenie a pod.), trest zneucťujúce (vystavenie na pranier, ostrihanie vlasov a i.), majetkové tresty (konfiškácia majetku, peňažná pokuta) a tresty spojené s odňatím slobody.³

Trestné právo v období stredoveku a v období novoveku sa od seba (a to nie len v Uhorsku, ale v rámci väčšiny Európy) výraznejšie neodlišovali. Oblasť trestného práva v období novoveku upravovali kráľovské dekréty, právna obyčaj a rovnako nemožno opomenúť ani *Opus Tripartitum* Štefana Werbocyho. Medzi ďalšie písané kódexy trestného práva môžeme zaradiť kódex Karola V. (Karolína z roku 1532), kódex Ferdinanda III. (Ferdinanda z roku 1656), ako aj kódex vydaný za vlády Márie Terézie a Jozefa II. (ktorým sa venujeme nižšie). Vymenované trestné kódexy definovali jednotlivé kategórie trestných činov na trestné činy proti štátu a panovníkovi (*crimen laesae majestatis*), trestné činy proti viere, trestné činy proti mravnosti (delikty sexuálne), trestné činy proti životu, zdraviu a cti, trestné činy majetkové a trestné činy proti vrchnosti a štátnym úradom.⁴ Prínosom spomínaných trestných kódexov pre trestné právo hmotné bolo systematizovanie a precizovanie trestných činov a jednotlivých skutkových podstát. V oblasti trestného práva procesného prínos spočíval v (pred)zavedení niekoľkých súčasných trestnoprávnych zásad (napr.: právo obžalovaného na obhajobu, rovnocenné postavenie obžalovaného). V oblasti ukladania trestov sa ale takýto pokrok neprejavil a uplatňoval sa skôr starší koncept trestnosti, ktorý presadzoval ako hlavný cieľ – odstrašenie skutočného ako aj potencionálneho páchatel'a trestného činu a to prostredníctvom ukladania neúmerných trestov.⁵

¹ BEŇA, J. - GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2008, s. 111.

² MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M.: *Dejiny Štátu a práva na území Slovenska I*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2015, s. 114 – 115.

³ MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M.: *Dejiny Štátu a práva na území Slovenska I*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2015, s. 116.

⁴ VOJÁČEK, L. a kol.: *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008, s. 174–175.

⁵ PÁNIČEK, F.: *Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes*. Bratislava: Obzor, 1970, s. 32.

III. TEÓRIE ÚČELU TRESTOV

V priebehu historického vývoja sa rovnako ako samotná spoločnosť, tak aj chápanie účelu trestu postupne vyvíjalo v závislosti od hodnôt, ktoré mali byť trestným právom chránené. Účel trestu vždy vychádza z tej-ktorej teórie trestania. Otázka účelu trestu bola predmetom záujmu filozofie práva od obdobia staroveku (napr. Anaximander, Sokrates, Protagoras, Cicero a i.). Účel trestu ostal predmetom záujmu aj teológov a právnikov v období stredoveku (napr.: Augustín, Scotus, Eriguena a i.) a rovnako v období osvietenstva (Voltaire, Rousseau, Beccaria). Filozofia práva sa zaoberala skúmaním účelu trestu najmä z pohľadu vzťahu človeka a spoločnosti, problematikou slobodnej vôle, princípami trestania či adekvátnosti trestu v kontexte spravodlivosti.

1. Absolútne teórie účelu trestu

Immanuel Kant vo svojom diele *Metafyzika mravů* považuje za základ absolútnych teórií skutočnosť, že trest slúži ako odplata za spáchaný trestný čin a tento nesleduje žiaden praktický účel. Trest platí, pretože bol spáchaný trestný čin v zmysle zásady „punitur, quia peccatum est“ (trestá sa, lebo bolo spáchané zlo). Trest je považovaný za protiváhu spáchaného zla a potrestanie páchatel'a znamená obnovenie spravodlivosti. Účelom trestu je odplata, spôsobenie utrpenia za spáchané utrpenie.⁶ Racionalisti (zástancovia absolútnych teórií) identifikovali zákonné normy ako zákony myslenia, právo štátu na trestanie vyvodzovali z rozumu. Argumentovali tvrdením, že štát, ktorý by nehrozil, by bol automaticky sám proti sebe (ignoroval by tak požiadavku rozumu) a nemohol by byť štátom rozumných bytostí.⁷ Rovnako dôležité je poznamenať, že absolútne teórie nespájali s trestom žiadne ďalšie úlohy. Pre predstaviteľov absolútnych teórií bola typická filozofia indeterminizmu podľa ktorej sa páchatel' vedome, zo svojej slobodnej vôle rozhoduje spáchať trestný čin a rovnako tak vedome aj súhlasí s tým, aby bol potrestaný.⁸ Spravodlivosť bola chápaná v zmysle latinského príslovia „*Fiat iustitia, et pereat mundus*“ (nech sa stane spravodlivosť, hoci by mal zhynúť svet) – inými slovami spravodlivosť je potrebné dosiahnuť za každú cenu. V rámci absolútnych teórií je potrebné spomenúť aj teórie teologické, v zmysle ktorých je trest uložený ľudským súdom len zhmotnením božieho trestu.

Absolútne teórie alebo teórie odplaty, sú založené (na už vyššie spomínanom) princípe tailonu (oko za oko, zub za zub) a rozdeľujú sa na niekoľko smerov: materiálna odplata, dialektická odplata a Božia odplata. Jandourek sa vo svojom diele *Sociologie zločinu* zaoberá otázkou prečo má byť zlo odplácané zlom a dospieva k názoru, že táto otázka je v podstate nezodpovedateľná, ide o axióm, ktorý sa spája s vedomím väčšiny ľudí, že „*Ludia majú prirodzenú túžbu po spravodlivosti a tú je treba uspokojiť*“.⁹

Immanuel Kant je zástancom teórie materiálnej odplaty, kde je táto založená na morálnom imperatíve a apeluje na bežný fyzický tailon. Podľa Kanta morálny imperatív vyžaduje odplatu zlým za zlé, ale trest má byť určený na základe princípu rovnosti. Trest je požiadavkou kategorického imperatívu, ktorý nevyžaduje žiadne ďalšie užitočné využitie a vyplýva z potreby spravodlivosti, bez ktorej by život na zemi nedával zmysel.¹⁰

Dialektická teória odplaty má základy v heglovskej škole podľa ktorej je trest logickým procesom vývoja myšlienky. Podľa Hegela nevyhnutnosť trestania je potrebné vyvodíť z požiadavky správnej tvorby úsudkov. Trest chápe ako vzťah medzi zločinom ako negáciou, bezprávím, ničotnosťou práva a trestom ako negáciou takejto negácie práva, ktorá obnovuje

⁶ KANT, I.: *Metafyzika mravů*. In Hattenhauer, H. *Evropské dějiny práva*. Praha: C.H. Beck, 1998 s. 708.

⁷ ČIČ, M. a kol.: *Československé trestné právo*. Bratislava: Obzor, 1983, s. 19.

⁸ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 352.

⁹ JANDOUREK, J.: *Sociologie zločinu*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. s. 132.

¹⁰ ČIČ, M. a kol.: *Československé trestné právo*. Bratislava: Obzor, 1983, s. 192.

právo. Ide vlastne o aplikáciu triády: téza (právo), antitéza (zločin) a syntéza (afirmácia - obnovenie práva). Ak vôľa človeka prichádza do konfliktu so všeobecnou vôľou (vyjadrenou v objektívnom práve) vtedy má nastúpiť popretie všeobecnej vôle – porušenie práva. Inými slovami zločin je popretie práva a trest je popretím zločinu.¹¹

Teória božej odplaty hovorí o trestnom čine ako o urážke božstva, čo vzbudzuje jeho hnev a na jeho zmiernenie je nevyhnutné potrestanie páchatel'a. Potrestanie sa musí zakladať na krvi preliatí a fyzickom utrpení (muky a krv očisťujú a odčisťujú hriechy), krvné obety zločincov sú považované za prirodzené. Štal' tvrdí, že trest je odplata za porušenie Božích prikázaní a preto je potrebné odčinenie jeho viny.¹² Cieľom trestania v stredoveku bolo zmierenie človeka s Bohom a jeho orientácia k pokániu a nehriešnemu správaniu.¹³

Nedostatok teórie odplaty spočíva v tom, že sa riadi heslom: správať sa férovo voči tým, ktorí sa správajú férovo voči mne. Koncepcia absolútnych teórii trestania neposkytuje dostatočne jasné pravidlá o súlade trestu k spáchanému trestnému činu. Rovnako nedáva odpoveď na otázku, ako medzi sebou pomerovať rôzne trestné činy. Uvedená koncepcia nepočíta ani s účinkami trestného činu a nedáva do súvisu trest a spáchaný trestný čin. Neberie do úvahy poškodeného ako neoddeliteľný prvok trestného činu, prípadne ho kladie na vedľajšiu koľaj a rovnako nepočíta ani s osobou páchatel'a a jeho prípadnou nápravou alebo prevýchovou, cieľ je dosiahnutý ak bol páchatel'ovi uložený trest.

2. Relatívne teórie účelu trestu

Relatívne, alebo utilitárne teórie (lat. utilitas – úžitok, prospech) sa vyvíjali ako reakcia na teórie absolútne a krutosť trestania. Svoj základ majú v požiadavke, aby trest slúžil na dosiahnutie určitého, pre spoločnosť a pre páchatel'a, užitočného účelu. Trest je ponímaný ako nástroj nie len individuálnej, ale aj všeobecnej prevencie. Tento názorový smer vystihuje výrok „punitur, ne peccatur“ (trestá sa preto, aby nebolo páchané zlo). Odmieta odplatu ako hlavnú ideu trestania. Podľa zástancov relatívnych teórii prichádza trestanie do úvahy len vtedy, ak existuje predpoklad, že uloženie trestu bude pôsobiť priaznivejšie ako keby sa od jeho uloženia upustilo. Utilitárne teórie môžeme rozdeliť na ďalšie podteórie – odstrašujúce, nápravné, izolačné a reštitučné.¹⁴

Odstrašujúce teórie si kladú za cieľ individuálnu prevenciu, odstrašenie páchatel'a od pokračovania v páchaní ďalšej trestnej činnosti, ako aj generálnu prevenciu, kedy potrestanie páchatel'a odradí ostatných potenciálnych páchatel'ov. Lata vo svojom diele Účel a smysl trestu je toho názoru, že samotné odstrašenie sa prejavuje v tom, že osoby, u ktorých môže dôjsť k spáchaniu trestného činu sa takéhoto konania budú vyvarovať z dôvodu, že budú mať strach z možného následku. Cieľom trestného práva má byť najmä prevencia pred represiou, preto je potrebné najprv zodpovedať otázku, prečo ľudia páchajú trestnú činnosť (resp. výkladom a contrario – prečo ľudia nepáchajú trestné činy). Najčastejším dôvodom dodržiavania práva je existencia (automatické zabudovanie) určitých vzorcov správania sa. Človek sa nedopustí trestnej činnosti na základe vlastného presvedčenia (prirodzene) bez potreby odstrašenia prísnyimi trestami. Aj v tomto prípade má ale odstrašenie svoj význam, ktorý spočíva v tom, že potrestaním páchatel'a dochádza ešte k väčšiemu posilneniu myšlienky neprípustnosti protiprávneho konania.

Ďalším dôvodom je zvyk, osoby nie sú zvyknuté na páchanie trestnej činnosti, preto sa jej vystríhajú. U týchto osôb nedochádza k zvažovaniu trestov v prípade, ak by u nich došlo k páchaniu trestnej činnosti, ale zdržanie sa protiprávneho konania je u nich úplne automatické.

¹¹ CHOVANCOVÁ, J.: *Antológia z politickej filozofie*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2007, s. 14 - 16.

¹² Ibidem s. 15.

¹³ KUČHTA, J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. BECK, 2005, s. 51 - 53.

¹⁴ LATA, J.: *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis nexis, 2007, s. 21.

Tretí dôvod súvisí s predchádzajúcim, a do veľkej miery je jeho popretím. U potenciálneho páchatel'a dochádza k porovnávaní medzi zamýšľaným spáchaným trestným činom (z ktorého bude mať páchatel' prospech) a rizikom potrestania (ak riziko vyhodnotí ako príliš vysoké, od konania upustí).¹⁵ Podľa Novotného rovnako dôležité je aj posúdenie účinnosti odstrašenia. Účinnejšiu formu odstrašenia predstavuje vysoká pravdepodobnosť odhalenia ako hrozba prísny trestom.¹⁶

Zástancovia nápravných (rehabilitačných) teórií zastávajú názor, že trestnej činnosti sa dopúšťajú osoby, u ktorých je narušený vzťah k všeobecným hodnotám spoločnosti. Zmyslom a zároveň snahou rehabilitačných teórií je náprava páchatel'a, ktorý sa nebude vyhýbať páchaniu trestnej činnosti z obavy pred uložením trestu, ale čisto z mravnostných dôvodov. Výkon uloženého trestu má sledovať prevýchovu páchatel'a, čím dôjde k potlačeniu príčin vedúcich k jeho narušenosti. Nápravné teórie považujú za príčinu páchania trestnej činnosti nedostatočnú výchovu, nevzdelanosť, rodinné problémy páchatel'a, chudobu a i. Páchatelia by sa mali skôr liečiť (resocializovať) ako trestať. Účelom trestu je skôr zamedziť recidíve ako zavrhnutie páchatel'a. Pri ukladaní trestu je preto potrebné zohľadniť okrem spáchaného trestného činu aj možnosť nápravy páchatel'a (sankcia musí byť maximálne individualizovaná). Naopak kontraproduktívne je ukládanie príliš dlhých a príliš prísnych trestov.¹⁷

Izolačné alebo eliminačné teórie, ako už aj z názvu vyplýva, kladú do popredia izoláciu páchatel'a čím dochádza k zamedzeniu páchania ďalšej trestnej činnosti, čo zabezpečí najvyššiu mieru ochrany. Eliminačné teórie sa zameriavajú na páchatel'ov najzávažnejších trestných činov (zároveň tu dochádza k zlyhaniu odstrašujúcej a nápravnej teórie) a jedinou možnosťou na zabránenie v páchaní ďalšej trestnej činnosti je ich izolácia od zvyšku spoločnosti (a to uložením trestu odňatia slobody s dlhým trvaním alebo aj uložením trestu smrti).¹⁸

Poslednou subteóriou utilitárnych teórií je reštitučná teória. Na prvé miesto kladie odstránenie následkov trestného činu, najmä prostredníctvom náhrady škody poškodenému. Dôležitým prvkom reštitučných teórií je vytvorenie vzťahu medzi páchatel'om a poškodeným a viesť páchatel'a k odstráneniu následkov trestného činu (či už materiálnej alebo napr. psychickej traumy). Aktívne zapojenie páchatel'a do odstraňovania následkov trestného činu môže zároveň viesť k náprave páchatel'a.¹⁹

IV. ZMENA KURZU V PONÍMANÍ TRESTNÉHO ČINU A ÚČELU TRESTU PODĽA C. BECCARIA

Obdobie osvietenstva je príznačné sprístupňovaním písaného práva bežným ľuďom a inak tomu nie je ani v trestnoprávnej oblasti. Významným podnetom v tomto odvetví práva, v oblasti prirodzenoprávnej, je aj dielo talianskeho osvietenca C. Beccaria – O zločinoch a trestoch. Vychádzajúc z jeho názorov ho môžeme zaradiť k zástancom teórie utilitarizmu, konkrétne k preventívnej teórii. Vo svojom diele navrhuje spojenie trestu s požiadavkou ľudskosti. Na jednej strane požaduje, aby trest mal odstrašujúci účinok, na strane druhej by malo byť ušetrené telo (život a zdravie) páchatel'a.

Prvoradou otázkou, ktorú je potrebné vyriešiť pred tým ako sa pristúpi k samotnému trestaniu je podľa Beccaria právna istota a s tým súvisiaci výklad zákonov, zákon sa nesmie vykladať v rovnakých prípadoch rôzne. „*A tak vidíme, že osud človeka sa často mení tak, ako putuje po rozličných súdoch, a že život úbožiacov je obeťou nesprávnych záverov alebo aktuálneho stavu nálad sudcu. A tak vidíme, že rovnaké zločiny trestá rovnaký súd v rozličnom čase rozlične, pretože sa neriadil stálym a nemenným hlasom zákona, ale zavádzajúc*

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ NOVOTNÝ, O. a kol.: *Trestní právo hmotné: Obecná část*. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 275.

¹⁷ LATA, J.: *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis nexis, 2007, s. 28.

¹⁸ Ibidem s. 31.

¹⁹ Ibidem s. 32.

nestálosťou výkladov.“²⁰ Je tvrdým odporcom sudcovskej tvorby práva, sudcovia nemajú zákony tvoriť, ale dostávať ich do života. V prípade nejasnosti zákonov požaduje ľudovú zrozumiteľnosť, pretože čím viac ľudí bude rozumieť zákonom tým menej časté budú zločiny.²¹

V otázke trestania a účelu trestu Beccaria zastáva názor, že trest možno uložiť len vtedy, keď je to nevyhnutné. Ak absentuje nevyhnutnosť trest sa stáva tyranským. Trest môže vychádzať len zo zákona (čo odzrkadľuje aj dnešnú, modernú základnú zásadu trestného konania nullum poena sine lege – žiadny trest bez zákona). Nevyhnutným atribútom spravodlivého trestania je rovnaká záväznosť zákonov pre všetkých a zamedzenie zbytočnej prísnosti trestov.²² Pri včasnosti trestania je Beccaria zástancom okamžitosti trestania. Čím bude trest bližšie okamihu spáchania spáchaného skutku, tým je spravodlivejší a užitočnejší. Takto včasne uložený trest je najlepšou prevenciou kriminality.²³ Vo svojom diele Beccaria formuluje aj ďalšiu zásadu trestného práva, a to prezumpciu neviny: „Človeka nemožno nazvať vinným pred vynesením rozsudku sudcom, ani spoločnosť ho nemôže zbaviť verejnej ochrany skôr, než sa rozhodne, že porušil dohody, ktorými mu táto ochrana bola poskytnutá.“²⁴ Rovnako sa presadzuje (je potrebné povedať, že zďaleka nie ako jediný alebo prvý) za zrušenie mučenia: „nevinný sa nesmie mučiť, pretože nevinný je podľa zákonov človek, ktorého zločiny nie sú dokázané.“²⁵

Základ „Beccariovského“ účelu trestu spočíva v prevencii a prevýchove páchatel'a a prevýchove spoločnosti ako celku. Za cieľ trestu považuje zabránenie páchatel'ovi, aby znova škodil svojim spoluobčanom a odradil iných od rovnakého konania. Úlohou zákonodarstva nemá byť to, aby sa z množstva bezvýznamných skutkov robila prevencia zločinov, pretože uplatňovaním takejto prevencie dochádza ku kriminalizácii a tým k novej kriminalite. Jednoznačne sa dištančuje od uplatňovania spravodlivosti formou odplaty (talion). V rámci prevencie sa presadzuje o jednoduchosť a jasnosť zákonov a rovnako o vzdelávanie ako najistejšieho prostriedku prevencie kriminality.²⁶

V. TRESTNÉ PRÁVO V HABSURGSKEJ MONARCHII V 18. STOROČÍ

V období osvietenstva dochádza k významnej zmene v spoločenskom vnímaní a uplatňovaní účelu trestov, čo sa prejavuje aj v zmenách trestnej politiky štátov. Zmeny súviseli s novým náhľadom na úlohu a postavenie spoločnosti, štátu a práva, ktoré sa začali pretvárať práve v časoch osvietenského absolutizmu. V našich podmienkach je osvietenký absolutizmu spájaný najmä z vládou Márie Terézie a Jozefa II., kedy sa do popredia dostávajú práve prirodzenoprávne teórie.

V oblasti trestného práva bol za vlády Márie Terézie (1740 - 1780) v roku 1768 vyhlásený trestný zákonník Constitutio Criminalis Theresiana (ďalej len ako „Tereziana“), ktorý vstúpil do platnosti 1. januára 1770. Hneď na úvod je potrebné povedať, že tento pokus o unifikáciu trestného práva v monarchii nebol úspešný, a to z dôvodu, že Uhorsko si vďaka svojmu politickému vplyvu dokázalo udržať pôvodnú stavovskú ústavu. Tereziana bola vytvorená podľa vzoru Ferdinandi (1656) a vo veľkej miere vychádzala aj z vtedy platného práva v Zalitavsku. Čo je zaujímavé, na tejto právnej úprave zatiaľ necítiť podstatný vplyv osvietenstva a prevláda tu trestnoprávna úprava založená na obyčajovom práve (postaveného na kresťanských základoch). Tereziana preberá z Ferdinandi hierarchiu zločinov založenú podľa dôležitosti chránených záujmov (na najvyššej priečke sa nachádzali previnenia proti

²⁰ BRÖSTL, A., HOLLÄNDER, P.: *Cesare Beccaria: O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 39.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem s. 37.

²³ Ibidem s. 68 a 69.

²⁴ Ibidem s. 59.

²⁵ Ibidem s. 60.

²⁶ Ibidem s. 115 a 116.

Bohu a náboženstvu, nasledovali previnenia proti panovníkovi, štátnemu zriadeniu, mravnostné delikty a zločiny súkromnoprávnej povahy). V otázke funkcie trestu Tereziana inklinuje k stredovekému pohľadu. Hlavným účelom trestu ostala odplata/pomsta a odstrašenie budúcich páchatel'ov. Stredoveký pohľad si zachovala Tereziana aj v oblasti trestania, tu však dochádza k diferenciacii trestov do dvoch kategórií, na tresty hrdelné (hlavné) a tresty telesné (vedľajšie). Hlavným trestom bol trest smrti v rôznych podobách (rozdiel spočíval v stupni utrpenia, ktoré musel odsúdený znášať). Medzi vedľajšie tresty (obyčajné tresty smrti) zaraďujeme obesenie alebo sťatie hlavy. Terezianska úprava sa podrobne venuje aj mučeniu ako dôkaznému prostriedku slúžiacemu k vynúteniu priznania páchatel'a. K zrušeniu tortúry došlo až po šiestich rokoch používania Tereziany.²⁷

Ďalším prínosom Tereziany bolo zrušenie akuzáčného procesu (založeného na súkromných žalobách, ktoré boli poväčšine podávané z pomsty) a bezvýhradné zavedenie inkvizičného vyhl'adávacieho procesu. Prijatím Tereziany došlo aj k zavedeniu zásady oficiality – povinnosť vyšetrovať všetky zločiny verejnej aj súkromnej povahy. Nemenej významnou skutočnosťou je, že Tereziana ako prvý trestný kódex definuje zločin ako protiprávne konanie (konanie v rozpore so zákonom) v kombinácii slobodnej vôle a uvedomenia si svojho konania, čo zakladá podstatu zásady nullum crimen sine lege – niet trestného činu bez zákona.²⁸ Aj napriek uvedeným prínosom pre trestné právo, z uvedeného môžeme uzavrieť, že Tereziana predstavovala len kodifikáciu stredovekého právneho systému a osvietenké myšlienky sa tu nepresadili tak ako v štátoch západnej Európy.

Po smrti Márie Terézie nastupuje na trón v roku 1780 jej syn Jozef II, ktorého ambíciou nie je pokračovať v matkinej reforme trestného práva, ale rozhodol sa nahradiť Terezianu novým kódexom. Prípravné práce trvali šesť rokov v prípade trestného práva hmotného a sedem rokov v prípade procesného kódexu a podieľali sa na ňom viedenský osvietenší právnik. Výsledkom ich práce bolo prijatie nového trestného hmotnoprávneho kódexu Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung (ďalej len „AGVB“). Jozef II ho prijal a vyhlásil dňa 13. januára 1787. V nasledujúcom roku došlo k prijatiu aj trestného poriadku, čím bola završená kodifikácia trestného práva v Dedičných krajinách.

Významným vývojovým medzníkom na poli trestného práva bolo rozdelenie trestnoprávnej úpravy na hmotnoprávnu a procesnú časť. Rovnako sa zaviedla rovnosť pred zákonom pre všetkých bez rozdielu na postavenie. Prijatím AGVB dochádza aj k obratu účelu trestu. Trest nemal mať represívny charakter, ale viac preventívny, pri určovaní zločinov a trestov sa obmedzuje sudcovská svojvôľa (väčšia proporcionalita medzi zločinom a trestom). Dochádza k oslabeniu moci cirkvi a k odbožšteniu spoločnosti (odkaz na C. Beccaria), trestným činom je len to, čo za trestné považuje tento zákon (v prípade Tereziany platila možnosť sudcu posudzovať prípad podľa vlastnej úvahy – ak nebol upravený v zákone, čo právnu úpravu robilo menej prehľadnou).

Samotný AGBV bol rozdelený na všeobecná časť a osobitnú časť. Všeobecná časť upravovala inštitúty použiteľné pre celú oblasť trestného práva, osobitná časť upravovala jednotlivé trestné konania. Ako vyplýva zo systematiky AGVB, bol rozdelený na dva diely (každý diel na všeobecnú a osobitnú časť). V rámci hmotnoprávnej úpravy existovali dva druhy trestných činov, Kriminalverbrechen – kriminálne zločiny (vyznačovali sa vyššou škodlivosťou pre spoločnosť a vyššími trestami) a politische Verbrechen – politické zločiny (menej závažné konania). Definíciu trestného činu obsahoval paragraf 1 a to nasledovne, cit.: „*nicht jeder gesetzwidrige Handlung ist ein Kriminalverbrechen, oder sogenannte Halsverbrechen: und sind als Kriminalverbrechen nur diejenigen Handlungen anzusehen, und zu behandeln, welche durch gegenwärtiges Strafgesetz als folche erklärt werden*“, čo môžeme preložiť ako: Nie

²⁷ TINKOVÁ, D.: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha: Argo, 2004, s. 89 – 91.

²⁸ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*, Praha: Orbis, 1967, s. 241 – 243.

každý nezákonný čin je trestným činom, a iba tie činy sa majú považovať a za trestné činy, ktoré sú za také deklarované súčasným trestným právom.²⁹

Okrem protiprávnosti sa na spáchanie zločinu vyžadovala slobodná vôľa páchatel'a, zlý úmysel a spôsobenie škody. Zlý úmysel je prítomný vtedy, ak sa pred alebo počas protiprávneho konania (alebo opomenutia) páchatel' rozhodol konať tak, aby z tohto konania vzišlo zlo.³⁰ Slobodnú vôľu (freye Wille) AGVB definoval ako psychické rozpoloženie v čase spáchanie skutku. Dôvody vylučujúce slobodnú vôľu boli upravené v § 5 AGVB a zahŕňali mentálnu nedostatočnosť, pomätenie zmyslov, opitosť, donútenie páchatel'a k trestnému činu, veková hranica (stanovená na 12 rokov) a omyl.³¹

Ďalšou významnou inováciou bolo zakotvenie zásady zákonného sudcu. Právo na zákonného sudcu bolo zakotvené v druhej kapitole. Po zistenom a dokázanom trestnom čine nasleduje trest, ktorý môže uložiť len sudca, ktorému je táto právomoc priznaná.³²

VI. ZÁVER

Pre obdobie stredoveku v oblasti trestného práva sa vyvinuli tzv. odvetné trestné činy založené na určitej symbolike (napr. zlodejovi bola odt'atá ruka, osobe šíriacej nepravdivé správy bol vyrezaný jazyk a pod.). Z uvedeného preto môžeme nepochybne uzavrieť, že stredoveké trestné právo vychádzalo z absolútnej teórie trestania, podľa ktorej účelom trestov bolo potrestanie páchatel'a až stav pomsty. Výskumom nižšie uvádzaných prameňov sme overili hypotézu, v zmysle ktorej myšlienky C. Beccaria v súvislosti s vývojom účelu trestov a trestania boli, aj keď spočiatku s veľkými ťažkosťami (v dôsledku značného vplyvu cirkvi), osvojované aj v období osvietenského absolutizmu v habsburskej monarchii, a to najmä pri prácach na trestnom zákone za vlády Jozefa II. (AGVB). Výskumom sme tiež dospeli k záveru, že mnohé trestnoprávne zásady (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, právo na zákonného sudcu a i.) sú naozaj významného charakteru, o čom svedčí ich ukotvenie aj v súčasnom, modernom právnom poriadku.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: účel trestov, teórie trestania, Tereziana, AGVB

KEY WORDS: purpose of punishments, theories of punishment, Thereziana, AGVB

²⁹ Ustanovenie § 1 Theil I. Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung (AGVB).

³⁰ Ustanovenie § 2 Theil I. Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung (AGVB): zu einem Kriminalverbrechen gehört böser Vorsatz, und freier Wille. Böser Vorsatz ist vorhanden, wenn vor, oder bei der gesetzwidrigen Unternehmung, oder Unterlassung das Übel, so daraus folgt, überdacht, und beschlossen worden, folglich die gesetzwidrige Handlung eigens in der Absicht verübert worden, damit das Übel erfolge“.

³¹ Ustanovenie § 5 Theil I. Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung (AGVB): „Der Abgang des freyen Willens spricht von der Anschuldigung eines Kriminalverbrechens in folgenden Fällen los. a) wenn der Thäter unsinnig, des Gebrauchs der Vernunft gänzlich beraubt ist, b) wenn bei abwechselnder Sinnverrückung die That in der Zeit begangen worden, da die Berrückung dauerte, c) wenn die Übelthat in einer Berauschung, die sich zufällig, ohne eine auf das Verbrechen gerichtete Absicht zugezogen worden, oder sonst in einer Sinnverwirrung berübet worden, in welcher der Thäter seiner Handlung sich nicht bewusst gewesen, d) im Kindsalter, das ist vor Erfüllung des zwölfsten Jahres, e) wenn bei der gesetzwidrigen Unternehmung ein Zwang, eine unwiderstehliche Gewalt vorhanden war, f) wenn ein Irrthum mitunterfallen ist, wobei dem Irrendem wegen der Irrung selbst keine Schuld beigemessen werden kann, und er ohne Dazwischenkunft des Irrthums auf erlaubte Art gehandelt haben würde.

³² Ustanovenie § 10 Theil I. Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung (AGVB) Dem entdeckten und bewiesenen Kriminalverbrechen folgt die Kriminalstrafe: diese kann nur von dem Richter verhängt werden, dem die Kriminalgerichtsbarkeit eingeräumt ist.

POUŽITÉ PRAMENE:

1. BEŇA, J. - GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2008. 221 s. ISBN: 978-80-7160-257-6.
2. BRÖSTL, A., HOLLÄNDER, P.: *Cesare Beccaria: O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kalligram, 2009. 125 s. ISBN: 978-80—8101-252-5.
3. ČIČ, M. a kol.: *Československé trestné právo*. Bratislava: Obzor, 1983.
4. CHOVANCOVÁ, J.: *Antológia z politickej filozofie*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2007. 295 s. ISBN: 978 -80-89363-17-9.
5. IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 352.
6. JANDOUREK, J.: *Sociologie zločinu*. Praha: Portál, s.r.o., 2011. 176 s. ISBN: 9788026200260.
7. KANT, I.: *Metafyzika mravů*. In Hattenhauer, H. *Evropské dejiny práva*. Praha: C.H. Beck, 708 s. ISBN 80-7179-056-7.
8. KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*, Praha: Orbis, 1967. 417 s. ISBN: 90-86920-07-0.
9. KUČHTA, J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. BECK, 2005. 544 s. ISBN: 8071798134.
10. LATA, J.: *Účel a smysl trestu*. Praha: Lexis nexis, 2007. 114 s. ISBN: 978-80-86920-24-5.
11. MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M.: *Dejiny Štátu a práva na území Slovenska I*. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2015. 134 s. ISBN: 978-80-8168-326-8.
12. NOVOTNÝ, O. a kol.: *Trestní právo hmotné: Obecná část*. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 275.
13. PÁNIČEK, F.: *Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes*. Bratislava: Obzor, 1970. 189 s. ISBN: 880-88700-22-1.
14. TINKOVÁ, D.: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha: Argo, 2004. 416 s. ISBN: 80-7203-565-7.
15. VOJÁČEK, L. a kol.: *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008. 684 s. ISBN: 978-80-7380-127-4.
16. Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung (AGVB).

KONTAKT NA AUTORA

JUDr. Michal Novák
Interný doktorand
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta, Kováčska 26, 040 01 Košice
+421 910 567 330/ michal.novak@student.upjs.sk

MOŽNOSTI VYUŽITIA SPRAVODAJSKÉHO SOFTWARE V TRESTNOM KONANÍ

POSSIBILITIES OF USING INTELLIGENCE SOFTWARE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Miroslav Srholec

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

ABSTRAKT

Tento článok skúma možnosti aplikácie špionážneho softvéru v rámci domáceho trestného práva pri odpočúvaní a záznamu telekomunikačnej prevádzky v kontexte prechodu z 4G na 5G siete. Článok reaguje na výskumný projekt Polície České republiky a Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, ktorý sa zameriava na nájdenie právne konformných prístupov k odpočúvaniu v prostredí prechodu na 5G sieť. Autor skúma hypotézu, že použitie špionážneho softvéru môže byť v domácich podmienkach právne a technicky prijateľným riešením prechodu na 5G sieť v súvislosti s procesným postupom podľa § 115 Trestného poriadku. Táto hypotéza je skúmaná prostredníctvom vlastnej právnej analýzy tohto procesného ustanovenia. Práca sa tiež zaoberá budúcimi výzvami prechodu na 5G siete a problematikou použitia špionážneho softvéru v súvislosti s právnou úpravou a technickými možnosťami odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky.

ABSTRACT

This article explores the potential application of spyware in domestic criminal law in the interception and recording of telecommunications traffic in the context of the transition from 4G to 5G networks. The article responds to a research project of the Police of the Czech Republic and the Faculty of Law of Masaryk University in Brno, which focuses on finding legally compliant approaches to eavesdropping in the environment of the transition to the 5G network. The author examines the hypothesis that the use of spyware may be a legally and technically acceptable solution to the transition to the 5G network in the domestic context in the context of the procedural procedure under Section 115 of the Criminal Procedure Code. This hypothesis is explored through an actual legal analysis of this procedural provision. The thesis also examines the future challenges of the transition to 5G networks and the issue of the use of spyware in the context of the legal and technical possibilities of interception and recording of telecommunications traffic.

I. ÚVOD

Predmetom predloženého príspevku je skúmanie problematiky možnosti aplikácie špionážneho softwaru v podmienkach tuzemského trestného práva procesného pri realizácii odpočúvaní a záznamu telekomunikačnej prevádzky. Predkladaný článok, tak reaguje na výskumný projekt Polície České republiky a Právnickej fakulty, Masarykovej univerzity v Brne, ktorého účelom je nájdenie právne konformného prístupu k odpočúvaniu v priestore prechodu zo 4G na 5G siete. Predkladaný príspevok tak reaguje jednak na prednášku JUDr. Mgr. Jakuba Haraštu Ph.D., „Challenges for LEA's in 5G Environment“, ktorá odznela dňa 25.11.2023 na vedeckej konferencii CYBERSPACE 2023, na Masarykovej univerzite v Brne. Druhým

podnetom bola praktická potreba zvolenia správneho a inovatívneho procesného postupu v konkrétne vyšetrovanej trestnej veci zo strany autora.

V predkladanom príspevku skúmame prijatú hypotézu, že použitie špionážneho softwaru je v tuzemských podmienkach právne a technicky prijateľným riešením problému presunu z 4G na 5G siete v súvislosti s procesným postupom podľa § 115 Trestného poriadku. Uvedenú hypotézu budeme skúmať v rozsahu vlastnej právnej analýzy procesného ustanovenia. K predmetnej téme ešte neboli publikované žiadne práce.

II. PROBLEMATIKA 4G a 5G SIETÍ

1. Charakteristika prechodu zo 4G na 5G siete

V rámci celospoločenskej diskusie rezonuje problematika 5G sietí najmä v priestore dezinformačnej scény o najrôznejších zdravotných dosahoch novej mobilnej siete. Na druhej strane odborná verejnosť len vo veľmi malom rozsahu, jednak propaguje a najmä vysvetľuje najnovšiu telekomunikačnú invenciu a možnosti celospoločenského impaktu. Zároveň nízka diskutovanosť problematiky vedie k ochudobneniu diškurzu o kvalitatívne riešenia viacerých problematických momentov, okrem iného aj problematiky odpočúvania.

5G siete môžu nanovo definovať obsah internetu a to najmä v jeho rozsiahlej časti tzv. internetu vecí (IoT), ktoré umožní masívne „zinternetovanie“ informačného obsahu o stave reálnych vecí a to od domácich spotrebičov ako chladničiek, termostatov, ale aj motorových vozidiel, cez informácie o stave celých domácností či dokonca odvetví hospodárstva a pod. Nábeh uvedenej komunikačnej siete v určitom zmysle roztvorí brány prechodu z reálneho sveta do sveta virtuálnej reality, práve zvýšením konektivity.

2. Výzvy pre orgány činné v trestnom konaní

Skôr ako bude možné otestovať futuristické možnosti 5G siete, je potrebné vysporiadať sa s viacerými aktuálnymi, právnymi a technologickými výzvami, ktoré rozvoj uvedenej siete prináša už dnes.

Fenomén odpočúvania telekomunikačnej prevádzky v súčasnosti čelí viacerým výzvam a to či už sa jedná o notoricky známu inotajovú konverzáciu¹ až po prechod na rôzne šifrované platformy či internetové telefonovanie a nadväznú znížovanie efektívnosti uvedeného procesného postupu². Jednou z týchto výziev je pre orgány činné v trestnom konaní (ďalej len OČTK) postup podľa § 115 Trestného poriadku ako aj postupu podľa zákona č. 116/2003 Z.z. o ochrane súkromia pred neoprávneným používaním informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a to odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky v 5G sieti.

Pred načrtnutím samotného výskumného problému je nevyhnutné, aspoň mimoriadne zjednodušené, priblíženie hlavných rozdielov medzi 4G a 5G sieťou³. Okrem všeobecných

¹ Ako ilustračný prípad možno uviesť problematiku komunikácie prostredníctvom aplikácie Threema medzi Mariánom Kočnerom a Alenou Zsuzovou. Bližšie vid' <https://dennikn.sk/2932256/v-threeme-su-sifry-vysvetloval-sudu-znalec-z-filozofickej-fakulty-kocner-sa-chcel-aj-vyzliect/> zo dňa 27.04.2024.

² Na základe zverejňovaných štatistických údajov efektívnosti odpočúvania v ČR, možno pozorovať trend celkového znížovania počtu odposluchov a rovnako tak aj znížovanie využiteľnosti realizovaných odposluchov. Pre porovnanie v roku 2012 bolo v ČR realizovaných 6241 odposluchov s efektívnosťou na úrovni 63,2%. V roku 2022 bolo realizovaných len 4313 odposluchov s efektívnosťou 57,7 %. Bližšie vid': Analýza odposlechů a záznamů telekomunikačního provozu a sledování osob a věcí dle trestního řádu a rušení provozu elektronických komunikací Policií ČR za rok 2020 dostupné na <https://www.mvcr.cz/clanek/analyzy-odposlechu-a-zaznamu-telekomunacniho-provozu-a-sledovani-osob-a-veci-dle-trestniho-radu-a-ruseni-provozu-elektronickych-komunikaci-policii-cr-archiv.aspx> zo dňa 27.04.2024.

³ GUPTA, A., JHA, R.K.A., Survey of 5G Network: Architecture and Emerging Technologies, zverejnené v *IEEE Access*, vol. 3, s 1206-1232, 2015, dostupné na <https://ieeexplore.ieee.org/document/7169508>.

technologických rozdielov ako zvýšenej rýchlosti, adaptability, dostupnosti, úspornosti a pod. je pre potreby nášho príspevku nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že 4G sieť je v podstate komunikačnou sieťou so silným prvkom centralizácie informačného toku.

V 4G sieti je práve mobilný operátor držiteľom hlavného prevádzkového zariadenia a informačný tok prebieha prevažne cez centrálné riadené body ovládané mobilným operátorom⁴. S prihliadnutím na utajený charakter, avšak vychádzajúc plne z verejne publikovaných informácií možno uviesť, že aktuálny systém odpočulov je technologicky riešený takým spôsobom, že tuzemský mobilný operátor poskytne prístup k samotnej sieti štátnemu orgánu napríklad PZ, SIS⁵, pričom tieto manipulujú so špeciálnym hardvérom ako aj softwarom, ktorý umožňuje realizáciu odpočúvania v mobilnej sieti.

Architektúra 5G siete je však oproti 4G decentralizovanejšia a samotný komunikačný, informačný tok, nemusí viesť výhradne cez prístupové body mobilného operátora. Práve škálovateľnosť a adaptabilita 5G siete predstavuje hlavnú pridanú hodnotu získanú zo zvolenej architektúry. Uvedená architektúra však nevyhovuje aktuálnym technickým ale aj právnym požiadavkám realizácie odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky v trestnom konaní.

III. SPYWARE

1. Definícia a história

Zaujímavou alternatívou klasického odpočúvania sa javí aplikácia tzv. spywaru alebo spravodajského či špionážneho softvéru. Spyware si možno definovať ako počítačový program, ktorý bez vedomia sledovaného subjektu zabezpečuje zber a odosielanie citlivých údajov. Spyware predstavuje technicky, relatívne starú technologickú platformu. V našich podmienkach možno spomenúť napríklad softvér od spoločnosti Wright-Wellis⁶.

Nebývalý rozmach možno spojiť s nástupom spravodajských softwarov napr. Galileo⁷, Pegasus⁸, Predator⁹, Palantir¹⁰, Formbook¹¹ a pod. Všetky spomenuté boli vo väčšej či menšej miere kompromitované ich zneužívaním na nezákonné monitorovanie politických oponentov či novinárov. Spyware možno priblížiť ako typ softwaru, ktorý je schopný v utajenom režime, „infikovať“ cieľové zariadenie, najmä smartphone. Po infikovaní spywarom, tento na pozadí zasiela komplexné informácie o aktivite sledovaného užívateľa v rôznom rozsahu. V závislosti od softwaru dochádza k infikovaniu najrôznejšími spôsobmi a to od priameho nainštalovania, ktoré predchádza tzv. „hack“ zariadenia prostredníctvom jeho zraniteľnosti, napríklad prostredníctvom Bluetooth, prípadne cez infikované audiovizuálne prílohy správ až po *zero-click exploit*, teda bez aktivítovým infikovaním zariadenia.

⁴ FETTWEIS, P. "The Tactile Internet: Applications and Challenges," zverejnené v *IEEE Vehicular Technology Magazine*, vol. 9, no. 1, s 64-70, 2014, dostupné na <https://ieeexplore.ieee.org/document/6755599>.

⁵ <https://domov.sme.sk/c/20071055/zapli-novy-odpocuvaci-system-pocuvat-mozu-iba-hovory-v-par-sietach.html>.

⁶ Odpočúvanie nie je výsadou len polície, dostupné na <https://tech.sme.sk/c/3758924/odpocuvanie-nie-je-len-vysadou-policie.html> zo dňa 30.03.2024.

⁷ Software nazvaný Remote Control System (RCS), talianskej spoločnosti Hacking Team, ktorá čelila hackerskému útoku z ktorého vyplnilo, že o uvedený software mohla mať záujem aj SIS, vid': <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/364841-sis-sa-k-spehovaciemu-softveru-nepriznala/>.

⁸ Software izraelskej spoločnosti NSO Group, je v súčasnosti spopularizovaný práve jeho zneužívaním voči politickým oponentom a kritikom.

⁹ Software spoločnosti Cytrox Software so sídlom v Skopje, Severné Macedónsko, sa zviditeľnil v decembri 2021 pre jeho zneužívanie pri sledovaní politických disidentov a oponentov v Egypte a Grécku.

¹⁰ Jedná sa o software americkej spoločnosti, ktorý je hojne využívaný americkými spravodajskými službami.

¹¹ Bylo by divné, kdyby Česko nemělo špionážní software, říká odborník. Dostupné na <https://www.investigace.cz/bylo-by-divne-kdyby-cesko-nemelo-spirozazni-software-rika-odbornik/> zo dňa 30.03.2024.

2. Technické a právne aspekty použitia spywaru

Technologické výhody spywaru oproti klasickému odpočúvaniu sú zjavné. Spyware dokáže sprístupniť oproti klasickému odpočúvaniu nie len audio telekomunikačné vlákno, SMS, MMS, a hovory Skype či internetovú prevádzku¹² ale oveľa širší okruh dát a v podstate celkovú aktivitu na zariadení ako aj celkový obsah zariadenia či možnosť ovládania zariadenia na diaľku, prípadne užívania zariadenia ako online odpočúvacieho zariadenia aj mimo klasické telekomunikačné vlákno, napríklad priestorové odpočúvanie personálneho dialógu¹³.

Aplikácia spywaru v zásade dokáže vyriešiť pomerne veľkú množinu technických ako právnych problémov v súvislosti s prechodom na 5G sieť. Jedna z potencionálne zaujímavých výhod sa týka aj prenosu časti ekonomických nákladov¹⁴ technologického obstarania z operátora na štát¹⁵. Z technologických výhod nemožno nespomenúť najmä skutočnosť, že v 5G sieti nemusia byť OČTK schopné, klasicky sa „napojiť“ na dané telekomunikačné vlákno, nakoľko toto nemusí vôbec prechádzať cez centrálného mobilného operátora a z hľadiska architektúry môže byť hovor realizovaný cez okrajovú, „súkromnú mobilnú sieť“ alebo naopak cez rôzne siete, ktoré možno v 5G prostredí zriadiť a prevádzkovať. Pri použití spywaru sa však samotné cieľové mobilné zariadenie stáva prístupovým bodom pre OČTK, čo môže napríklad napomôcť aj pri získavaní šifrovacích kľúčov pri kryptovanej komunikácii, ktorej užívanie je už v súčasnosti veľmi populárne¹⁶. Lákavá aplikácia spywaru však nie je zárukou bezproblémovej technologickej výmeny v danej oblasti.

Taktiež je potrebné uviesť, že sa častokrát jedná o mimoriadne finančne náročnú oblasť, ktorá si vyžaduje zároveň aj rozsiahlu normatívnu úpravu za účelom zamedzenia, tak často publikovaného zneužívania uvedeného nástroja. V nasledovnej časti sa zameriame na samotné ustanovenie § 115 Trestného poriadku a možností aplikácie uvedeného ustanovenia v prípade používania spywaru.

IV. § 115 TRESTNÉHO PORIADKU

1. Princípy a postupy

Tuzemské OČTK sú v zmysle platnej právnej normy oprávnené realizovať odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky v trestnom konaní jedine procesným postupom podľa § 115 Trestného poriadku. Na uvedené ustanovenie je možné nadviazať aj § 181 Trestného poriadku, ktoré normatívne určuje obligatórne náležitosti vydaného príkazu.

Procesný postup podľa § 115 Trestného poriadku, predstavuje relatívne striktné regulovanú právnu úpravu. Jej nosným prvkom je viacstupňový proces verifikácie splnenia zákonných, materiálnych ako aj formálnych požiadaviek a finálne postavenie nezávislého sudcu, ktorý ne/umožňuje realizáciu odposluchu. V rámci samotného postupu sú pri splnení požiadaviek OČTK oprávnené podať odôvodnený podnet prokurátorovi, ktorý môže, no nemusí príslušnému súdu odôvodnene navrhnúť vydanie príkazu, ktorý musí byť preskúmateľný.

V zmysle § 115 ods. 3 Trestného poriadku *„Príkaz na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky sa musí vydať písomne a odôvodniť aj skutkovými okolnosťami, a to osobitne na každú účastnícku stanicu alebo zariadenie. V príkaze musí byť určená účastnícka*

¹² Zapli nový odpočúvací systém, počúvať môžu iba hovory v pár sieťach. Dostupné na <https://domov.sme.sk/c/20071055/zapli-novy-odpocuvaci-system-pocuvat-mozu-iba-hovory-v-par-sietach.html> zo dňa 30.03.2024.

¹³ Uvedený postup si však vyžaduje vydanie príkazu na vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov zmysle § 114 Trestného poriadku.

¹⁴ <https://tech.sme.sk/c/6010223/operatori-mozu-ziskat-miliony-za-odpocuvanie.html>.

¹⁵ Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. PL ÚS23/2006 z 02.06.2010.

¹⁶ Šifrovaná komunikácia už nie je len špecializovaných aplikácií typu Threema či SIGNAL, ale aj obvyklých aplikácií instantnej prepravy textových správ ako WhatsApp, Telegram ale aj Messenger.

stanica alebo zariadenie a osoba, ak je známa, ktorej sa odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky týka, a čas, po ktorý sa bude odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky vykonávať. Čas odpočúvania a záznamu môže trvať najviac šesť mesiacov. Tento čas môže v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie predĺžiť vždy o ďalšie dva mesiace, a to aj opakovane. Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky robí príslušný útvar Policajného zboru.“

Pomerne vágne normatívne ustanovenie je z hľadiska témy nášho príspevku zaujímavé najmä v časti, v ktorej mlčí. Príkaz súdu smeruje „príslušnému útvaru Policajného zboru“, ktorým je odbor zvláštnych policajných činností, Prezídia policajného zboru SR (OZPČ, PPZ), ktorý má zriadený prístup k telekomunikačným informáciám. V príkaze sa okrem iného popíše a) „účastnícka stanica“ ktorou môže byť napríklad telefónne číslo b) zariadenie, ktoré možno identifikovať napríklad pomocou tzv. IMEI c) osoba držiteľa na ktoré je evidované tel. číslo resp. iný identifikátor zariadenia. Z povahy veci je teda jasné, že príslušný policajný orgán na základe príkazu vyhľadáva komunikačné vlákno zvoleného objektu záujmu.

2. Možnosti v súvislosti s použitím spywaru

Ako sme už avizovali v 5G sieti dochádza k zmene na strane držiteľa dát resp. telekomunikačného toku. Už ním nemusí byť samotný mobilný operátor, ktorý sa mení z role prevádzkovateľa a archivára na architekta a údržbára siete. V 5G sieti už mobilný operátor nemusí byť v každom prípade fyzicky schopný zabezpečiť prístup PZ k telekomunikačnému vláknu. Pre zjednodušenú predstavu si možno 4G sieť popísať ako aktuálnu mobilnú sieť, pričom 5G sieť sa môže viac približovať zdieľanej a rozšírenej sieti previazaných WI-FI sietí, kde sú dáta o prevádzke redistribuované podľa rôznych kritérií, napríklad aktuálnej polohy či typu užívania zo strany objektu a pod.

Rozšírením 5G siete, teda predpokladane technologicky stratí, realizujúci útvar PZ, efektívnu schopnosť, realizovať právne konformný prístup podľa § 115 Trestného poriadku. Príkazy súdu by totiž museli *de facto* smerovať k desiatkam či stovkám držiteľov čiastkových telekomunikačných dát, ktoré v reálnom čase nie je, zatiaľ možno identifikovať. Práve aplikácia spywaru otvára možnosti novej formy aplikácie ustanovenia § 115 Trestného poriadku.

V. CASE STUDY

1. Analytický prístup

Z hľadiska možnosti aplikácie ustanovenia § 115 Trestného poriadku je v prvom rade potrebné uviesť, že vo svojej podstate a ani v normatívnom vyjadrení nie je vyslovene prekážkou aplikácie uvedeného ustanovenia aj v prípade použitia spywaru. Ako hlavný argument uvedeného tvrdenia uvádzame, že zákonodarca striktne neobmedzil okruh adresátov príkazu len na mobilných operátorov. Výhodou uvedeného prístupu je implicitná možnosť „zriadenia si“ prístupu k telekomunikačnému vláknu zo strany realizujúceho útvaru PZ, bez limitujúceho prvku v podobe určenia príkazu telekomunikačnému operátorovi. Samotné náležitosti príkazu možno bez väčších problémov aplikovať a prispôbiť aj pre aplikáciu spywaru.

Z určitého hľadiska by bolo možné považovať za „okliešťujúci“, výsostný poukaz na telekomunikačnú prevádzku avšak v ustanovenie § 115 ods. 11 Trestného poriadku a nadväzne § 117 zákona č. 452/2021 Z.z. o elektronických komunikáciách, kde zákonodarca jasne určil, že procesná procedúra podľa § 115 Trestného poriadku je prípustná aj v osobitných prípadoch: „Ustanovenia odsekov 1 až 10 sa rovnako vzťahujú na údaje, ktoré sú v reálnom čase prenášané

prostredníctvom počítačového systému.“ Čo umožňuje využívanie softwaru aj na monitorovanie internetovej prevádzky cieľového zariadenia či účastníka.

Z hľadiska potreby vyriešenia určitých technických náležitostí je potrebné uviesť, že musí byť splnená nutnosť ustálenia konkrétneho zariadenia a to na úrovni nezameniteľnosti tohto zariadenia napríklad v spomenutej podobe IMEI či kombinácie iných nezameniteľných údajov.

Z pohľadu technických možností spywaru je potrebné poukázať aj na negatívne možnosti jeho zneužitia. Práve rozsah, široká funkcionálna pri použití spywaru, zároveň zvyšuje riziko možnosti zneužitia. Vhodná aplikácia spywaru si preto vyžaduje určité opatrenia. Základný rámec opatrení by sme mohli rozdeliť do troch oblastí. Prvou je technická oblasť, ktorá zahŕňa možnosť najmä softwarového či licenčného obmedzenia funkcionality spywaru. Druhou oblasťou je normatívne precizovanie právnej normy, ktoré by nastavilo jasne legálne vymedzenie priestoru prípustného užívania spywaru. Poslednou oblasťou je možnosť ustálenia rozsahu aplikačného priestoru za pomoci súdneho príkazu. Z hľadiska vyhodnotenia výberu vhodného reštriktívneho prístupu je potrebné uviesť, že skôr ako konkrétny prístup by bolo, z hľadiska širšej akceptácie aplikácie spywaru, zvolenie vhodného mixu technických, legálnych ako aj judikatúrnych obmedzení v jadre príkazu. Máme však za to, že aj v súčasnosti, môže súd precizovanou špecifikáciou príkazu, nastaviť prevádzkové mantinely užívania spywaru. Uvedený prístup si však vyžaduje vyššiu erudíciu na strane OČTK a to nie len v právnej oblasti.

2. Zhrnutie priblíženia aplikácie spywaru v reálnom prípade

V nasledujúcej časti autor len čiastočne priblíži vyššie spomenutý aplikačný prípad vyšetrovania trestného činu. V prvom rade je potrebné uviesť, že spomenutý prípad sa týkal zahraničnej osoby, ktorá na území Slovenskej republiky spáchala tranzitný trestný čin a zároveň sa osoba naďalej pohybovala v medzinárodnom priestore. Pri uvedenej problematike je potrebné poukázať na možnosť aplikácie odposluchu pri ktorom prichádza do úvahy postup v zmysle Európskeho vyšetrovacieho príkazu (EIO) v rámci justičnej spolupráce EÚ, resp. postup podľa Európskeho dohovoru o počítačovej kriminalite, známejšieho ako Budapeštiansky dohovor (CoE) v priestore mimo EÚ, alternatívne vzájomnou medzinárodnou pomocou (MLA).

S prihliadnutím na povinnosť mlčanlivosti príslušníka PZ, ochranu vyšetrovacích techník a taktík ako aj s prihliadnutím na utajený výkon odpočúvania v režime – VYHRADENÉ¹⁷, možno uviesť len toľko, že tuzemské orgány už skúmali možnosť aplikácie určitých technických možností v súvislosti so spywarom.

VI. ZÁVER

V predložennom článku sme poukázali na predpokladané problémy pri realizácii postupu podľa § 115 Trestného poriadku v súvislosti s nástupom 5G siete a ich osobitosti. Zároveň sme skúmali možnosť a vhodnosť aplikácie spywaru v 5G sieti. V príspevku sme analyzovali stav právnej úpravy pre potreby možnosti vydania príkazu pre realizáciu odposluchu a záznamu telekomunikačnej prevádzky, pričom sme konštatovali, že právna úprava v zásade nebráni použitiu spywaru v trestnom konaní. Tiež sme upozornili na potrebu jasnej špecifikácie rozsahu realizovaného odposluchu aby zásah do práv a slobôd podozrivých osôb nebol vyslovene predimenzovaný zo strany OČTK. Zároveň sme potvrdili stanovenú hypotézu a to v rozsahu, že použitie špionážneho softwaru je v tuzemských podmienkach právne a technicky prijateľným riešením problému presunu z 4G na 5G siete v súvislosti s procesným postupom podľa § 115 Trestného poriadku.

¹⁷ § 37 zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: trestné konanie, odpočúvanie, záznam telekomunikačnej prevádzky, špionážny software

KEY WORDS: criminal proceedings, wiretapping, recording of telecommunications traffic, spyware

POUŽITÉ PRAMENE

1. GUPTA, A., JHA, R.K.A, Survey of 5G Network: Architecture and Emerging Technologies, zverejnené v *IEEE Access*, vol. 3, s 1206-1232, 2015, dostupné na <https://ieeexplore.ieee.org/document/7169508> zo dňa 30.03.2024.
2. FETTWEIS, P. "The Tactile Internet: Applications and Challenges," zverejnené v *IEEE Vehicular Technology Magazine*, vol. 9, no. 1, s 64-70, 2014, dostupné na <https://ieeexplore.ieee.org/document/6755599> zo dňa 30.03.2024.
3. HARAŠTA, J. Challenges for LEA's in 5G Environment, prednáška na CYBERCRIME 2023, MUNI, 25.11.2023, Brno.
4. VAŠKO, A.: Spravidajské informácie v trestnom konaní. Leges: České Budějovice, 2021. 148 s., ISBN978-80-7502-552-4.
5. ZÁHORA, J. TALLOVÁ, B. Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Leges: České Budějovice, 2020. 402 s. ISBN 978-80-7502-438-1.
6. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
7. Zákon č. 452/2021 Z. z. o elektronických komunikáciách.
8. Zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností.
9. Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej dňa 4.4.2019, Paneurópska vysoká škola, Bratislava:2019, dostupné na https://www.paneurowni.com/wp-content/uploads/2018/12/itp_2019_web.pdf zo dňa 30.03.2024.
10. Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. PL ÚS 23/2006 z 02.06.2010.

KONTAKT NA AUTORA

mjr. JUDr. Miroslav Srholec
vyšetrovateľ PZ/externý doktorand
Národná centrála osobitných druhov kriminality/
PPZ SR, odbor finančného vyšetrovania, oddelenie Východ
Pionierska č. 33, 080 01 Prešov;
PF UPJŠ, Kováčska č. 29, 040 01 Košice
ORCID
miroslav.srholec@student.upjs.sk, miroslav.srholec@minv.sk

EFEKTÍVNOSŤ BOJA PROTI TRESTNEJ ČINNOSTI, KTORÁ POŠKODZUJE FINANČNÉ ZÁUJMY EURÓPSKEJ ÚNIE

EFFECTIVENESS OF COMBATING CRIMINAL ACTIVITIES DAMAGING THE FINANCIAL INTERESTS OF THE EUROPEAN UNION.

Vladimír Petrila¹

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Ekonomická trestná činnosť, ktorá poškodzuje finančné záujmy členských štátov Európskej únie, predstavuje v súčasnosti stále aktuálnu hrozbu. Z uvedeného dôvodu členské štáty Európskej únie zabezpečujú opatrenia, ktoré sa zaoberajú bojom proti daňovým únikom a daňovým podvodom. Príspevok sa zaoberá právnym rámcom, ktorý poskytuje základ pre vykonávanie týchto opatrení. Celkovým cieľom príspevku je poskytnúť v rozsahu príspevku všeobecný exkurz na súčasný stav boja proti daňovým nezrovnalostiam, podvodom a trestnej činnosti poškodzujúcej fiškálne záujmy členských štátov v rámci európskeho právneho kontextu, najmä so zameraním na efektivitu pôsobnosti Európskej prokuratúry a spolupracujúcich orgánov, a navrhnúť možné smerovanie budúcich opatrení v tejto oblasti.

ABSTRACT

Economic crime, which damages the financial interests of the Member States of the European Union, is an ever-present threat today. For this reason, the Member States of the European Union are ensuring measures to combat tax evasion and tax fraud. This paper examines the legal framework that provides the basis for the implementation of these measures. The overall objective of the paper is to provide, within the scope of the paper, a general excursus on the current state of the fight against tax irregularities, fraud and crimes against the fiscal interests of the Member States within the European legal context, in particular focusing on the effectiveness of the remit of the European Public Prosecutor's Office and the cooperating authorities, and to suggest possible future directions for action in this area.

I. ÚVOD

Dlhoročný boj proti vysoko sofistikovanej ekonomickej trestnej činnosti vyústil v roku 2016 na úrovni Európskej únie k prijatiu rozsiahlych opatrení konsolidujúcich právne normy, ktorých cieľom bolo vylepšenie právneho a administratívneho rámca na ochranu fiškálnych záujmov Európskej únie. Nastal moment, kedy bolo nutné, priam až nevyhnutné, pristupovať k problematike inovatívnym a novátorským spôsobom, keďže ekonomická kriminalita je dlhodobo najrozšírenejšou protiprávnou činnosťou. Dohodou medzi Radou Európskej únie, Európskym parlamentom a Komisiou Európskej únie bol prijatý návrh smernice, ktorá bola zameraná na boj proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Európskej únie, kde došlo k prieniku medzinárodných právnych noriem a právnych noriem trestného práva. Konkrétne

¹ Autor je interným doktorandom na Právnickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, kde pôsobí na Katedre trestného práva.

ide o kľúčovú Smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie prostredníctvom trestného práva (ďalej len „Smernica o boji proti podvodom“), ktorou je viazaná aj Slovenská republika.²

Jedným z prelomových míľnikov pri globálnom uchopení boja proti trestnej činnosti na úrovni Európskej únie bolo zriadenie Európskej prokuratúry, ktorá má medzi svojou kompetenciou najmä dohľad nad vyšetrovaním najzávažnejšej trestnej činnosti, a to ekonomickej trestnej činnosti, ktorá poškodzuje finančné záujmy štátov Európskej únie. V týchto intenciách existujúce orgány, ako napríklad Európsky úrad pre boj proti podvodom, Agentúra Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach a Jednotka pre súdnu spoluprácu Európskej únie, nemajú kompetenciu na vyšetrovanie trestných činov z pohľadu trestného práva, pretože vo vzťahu k Európskej prokuratúre vystupujú *sui generis* a vedú samostatné administratívne konania, ktoré sa týkajú protiprávnej činnosti poškodzujúcej štátne rozpočty. Aktuálny právny stav však upravuje spoluprácu s Európskou prokuratúrou pre vymedzené orgány ako nevyhnutnú až elementárnu pri odhaľovaní vymedzenej trestnej činnosti.

Trestná politika každého členského štátu je konkretizovaná a zakotvená v jeho vnútroštátnej trestnej legislatíve, ktorá upravuje hmotnoprávne aj procesnoprávne trestné normy. Napriek skutočnosti, že kriminalita a protiprávna činnosť poškodzujúca finančné záujmy štátu sú stále najvýraznejšou a najnebezpečnejšou protiprávnou činnosťou, vytvorila sa potreba harmonizovať trestné právo aj na úrovni Európskeho spoločenstva.³ V aktuálne poslednej dostupnej výročnej správe Európskeho úradu pre boj proti podvodom bola za rok 2022 detegovaná podozrivá činnosť, ktorá predstavuje negatívny dopad na štátny rozpočet v hodnote 600 miliónov EUR.⁴ Odhadované straty na štátnom rozpočte z dôvodu trestnej činnosti v oblasti cla, DPH či eurofondov sú podľa Európskej komisie na úrovni niekoľkých miliárd eur ročne.⁵ Jednotlivé členské štáty nedokážu efektívnym spôsobom odhaľovať a objasňovať vymedzenú trestnú, resp. protiprávnú činnosť, ktorá vyniká svojou sofistikovanosťou a v mnohých prípadoch aj svojou „medzištátnou“ povahou.

Cieľom príspevku je preto na základe zahraničných alebo domácich odborných zdrojov priblížiť právnú úpravu zaoberajúcu sa bojom proti ekonomickej trestnej činnosti a efektivitu odhaľovania týchto celospoločensky závažných trestných činov. V nadväznosti na uvedené preto vymedzíme miesto Európskej prokuratúry v systéme orgánov Európskej únie, ako aj účelnosť zriadenia tohto orgánu. Špecificky sa sústredíme na priblíženie spolupráce s jednotlivými vybranými kľúčovými inštitúciami pri ochrane finančných záujmov Európskej únie, a to menovite Európskemu úradu pre boj proti podvodom, Agentúre Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach a Jednotke pre súdnu spoluprácu Európskej únie.

Na dosiahnutie vyšpecifikovaných cieľov pri písaní príspevku sme sa rozhodli využívať dostupné a ustálené metódy vedeckej práce, a to najmä metódu odbornej analýzy, metódu logického výkladu či metódu komparácie.

V rámci príspevku poskytneme vyhodnotenie hypotézy o zefektívnení boja proti trestnej činnosti, resp. konkrétne proti podvodom, a to priamo prostredníctvom zriadenia Európskej prokuratúry, a to, najmä z pohľadu boja proti podvodom a efektivity spolupráce medzi ústrednými orgánmi Európskej únie a jednotlivými vnútroštátnymi orgánmi príslušných členských štátov. Druhou hypotézou, ktorou sa v rámci príspevku budeme zaoberať je efektivita

² Platná a transponovaná do slovenskej legislatívy od júla 2019 – tzv. „PIF smernica“.

³ WEYEMBERGH, A. BRIERE, CH. *Towards a European Public Prosecutor's Office (EPPO)*. Study for the LIBE comitee. 2016.

⁴ EUROPEAN ANTI-FRAUD OFFICE, *Annual report: OLAF investigations uncover over €600 million affected by fraud and irregularities*, [online]. [cit. 2024-05-08]. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/media-corner/news/annual-report-olaf-investigations-uncover-over-eu600-million-affected-fraud-and-irregularities-2023-06-06_en.

⁵ EUROPEAN ANTI-FRAUD OFFICE, *Annual reports on the protection of the EU's financial interests ("PIF" Report)*, [online]. [cit. 2024-05-08]. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/reports/annual-reports-protection-eus-financial-interests-pif-report_en.

a účelnosť samotných inštitúcií, ktoré spolupracujú s Európskou prokuratúrou a tvoria významný element pri odhaľovaní a objasňovaní ekonomickej trestnej činnosti. Cieľom príspevku je zohľadniť, či zriadenie Európskej prokuratúry a príslušných orgánov poskytujúcich spoluprácu pri odhaľovaní ekonomickej trestnej činnosti dosahuje takú kvalitatívnu úroveň, aká bola pri ich kreovaní a zriaďovaní predpokladaná. Marginálnym cieľom príspevku je popri hlavnom ciele poskytnúť možné návrhy *de lege ferenda* pri spolupráci Európskej prokuratúry a ústredných orgánov Európskej únie.

II. BOJ PROTI PODVODOM

Prvý pokus o zakotvenie nariadení zabezpečujúcich „plošnú“ medzinárodnú trestnoprávnu ochranu finančných záujmov členských štátov naprieč celou Európskou úniou siaha už do roku 1976, kedy bol Radou predložený Protokol o trestnoprávnej ochrane finančných záujmov spoločenstva a stíhaní porušovania ustanovení Zmluvy o Európskom spoločenstve. Medzi ďalšie významné právne úpravy, ktoré nemôžu ostať opomenuté pri téme ochrany finančných záujmov Európskej únie, patria:

- Nariadenie Rady (ES, Euratom) č. 2988/95 z 18. decembra 1995 o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev;
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 250/2014 z 26. februára 2014, ktorým sa ustanovuje program na podporu činností v oblasti ochrany finančných záujmov Európskej únie (program Hercule III) a ktorým sa zrušuje rozhodnutie č. 804/2014/ES;
- Už v úvodnej sekcii spomenutá Smernica boja proti podvodom, ktorá nahradila platný Dohovor o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z roku 1995, vrátane jeho protokolov, a to Protokol k Dohovoru o ochrane finančných záujmov z 27. septembra 1996, Protokol k Dohovoru o ochrane finančných záujmov z 19. júna 1997 a Protokol o výklade Dohovoru o ochrane finančných záujmov prostredníctvom predbežných otázok z 29. novembra 1996, ktorá bola do slovenského právneho poriadku transponovaná v júli 2019 – tzv. „*PIF smernicou*“.⁶

Smernica o boji proti podvodom tvorí súčasť širšej stratégie Európskej komisie na zlepšenie ochrany finančných záujmov Európskej únie. Prijatie Smernice o boji proti podvodom malo zároveň zefektívniť aplikáciu Zmluvy o fungovaní Európskej únie, konkrétne článku 325, s cieľom uľahčiť odhaľovanie zneužitých finančných prostriedkov na medzištátnej úrovni v rámci Európskej únie. Takéto zefektívnenie je zabezpečené prostredníctvom „prieniku“ administratívnych právnych noriem do noriem trestného práva, čo malo za cieľ posilniť existujúci legislatívny rámec ďalšou harmonizáciou a úpravou definícií, sankcií a lehôt trestného stíhania v prípade podvodov v dotknutej oblasti.

Smernica o boji proti podvodom ustanovuje vymedzenie toho, že finančné záujmy Európskej únie sú všetky príjmy, výdavky a aktíva kryté rozpočtom Európskej únie, nadobudnuté prostredníctvom rozpočtu Európskej únie alebo v jeho prospech, ako aj rozpočty inštitúcií, orgánov, úrady a agentúry zriadené na základe zmlúv alebo rozpočty, ktoré priamo alebo nepriamo riadia alebo monitorujú.⁷ Smernica o boji proti podvodom kategorizuje tieto finančné záujmy do dvoch okruhov. Prvý okruh predstavuje *in abstracto* štátny rozpočet Európskej únie a druhý okruh reprezentuje *in concreto* rozpočty inštitúcií, orgánov, úradov a agentúr Európskej únie zriadených v súlade so zmluvami alebo rozpočty nimi priamo alebo nepriamo spravované a kontrolované.⁸

⁶ KLÁTIK, J., DESET, M., KLÍMEK, L. *Európska prokuratúra a perspektívy jej činnosti pri ochrane finančných záujmov EÚ*. Praha: Leges, 2019, s. 41.

⁷ Článok 2 bod 1 písm. a) Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva.

⁸ Článok 2 bod 1 písm. a) Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva.

Príjmy Európskej únie a členských štátov definované Smernicou o boji proti podvodom chráni predmetný právny akt zavedením kategorizácie trestných činov podvodov a iných trestných činov poškodzujúce finančné záujmy Európskej únie.⁹ Smernica o boji proti podvodom rozdeľuje dve kategórie podvodov, a to podvod poškodzujúci finančné záujmy Európskej únie¹⁰, ktorý upravuje pojem podvod, ktorý spočíva najmä v oblasti používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných dôkazov a podvod, ktorý sa týka oblasti DPH.¹¹

III. EURÓPSKA PROKURATÚRA (EPPO)

Idea zriadenia Európskej prokuratúry (ďalej aj ako „EPPO“) spočívala v tom, že EPPO má zabezpečovať vyššiu efektívnosť vyšetrovania a stíhania trestných činov a mal by reprezentovať kľúčový orgán zabezpečujúci boj proti podvodom, resp. boj proti ekonomickej trestnej činnosti. Ide o „centrálny“ orgán, ktorý má za úlohu zastrešovať výkon dohľadu nad vyšetrovaním trestných činov na medzinárodnej úrovni v rámci Európskej únie. Hlavný právny titul, na základe ktorého existuje EPPO je Nariadenie (EÚ) 2017/1939, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry (ďalej aj ako „Nariadenie o EPPO“).

Kompetencia Európskej prokuratúry spočíva v konsenze s platným vnútroštátnym trestným poriadkom členského štátu, t. z., že EPPO je oprávnená viesť vyšetrovanie pokiaľ sú naplnené podmienky článku 24 ods. 1 Nariadenia o EPPO, v opačnom prípade môže byť vec postúpená na vnútroštátny orgán príslušného členského štátu.¹² Pôsobnosť EPPO je vykonávaná tzv. „duálne“, resp. na dvoch úrovniach.¹³ Prvou kategóriou pôsobnosti EPPO je dohľad nad vyšetrovaním a trestným stíhaním prostredníctvom ústredného európskeho prokurátora, ktorý zabezpečuje dohľad nad konaním naprieč celou Európskou úniou. Druhou kategóriou pôsobnosti EPPO vykonáva Európska prokuratúra prostredníctvom delegovaných európskych prokurátorov, ktorí sídlia v jednotlivých členských štátoch a zodpovedajú za vnútroštátne vyšetrovanie členského štátu a dohľad nad ich činnosťou zastrešuje na európskej úrovni ústredný európsky prokurátor.¹⁴

Zamestnanci EPPO zohrávajú dôležitú úlohu v záujme celého európskeho spoločenstva a majú zodpovednosť riadiť sa iba cieľmi a hodnotami Európskej únie, pričom nesmú prijímať pokyny od žiadnych vonkajších strán, ktoré by mohli ovplyvniť ich rozhodovanie. Európska prokuratúra bola zriadená s cieľom zabezpečiť nezávislosť v plnení svojich úloh, čo znamená, že jej štruktúra je oddelená od akýchkoľvek iných inštitúcií a služieb Európskej únie. Hlavný európsky prokurátor je menovaný Európskym parlamentom a Radou Európskej únie. Jeho funkčné obdobie je vopred určené na 7 rokov a nie je možné ho obnoviť, čo zaisťuje stabilitu a transparentnosť v postavení hlavného prokurátora.¹⁵ Ak by sa však vyskytla situácia, kedy by bolo nutné odvolať hlavného európskeho prokurátora, môže k tomu dôjsť len na základe rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie, a to na návrh Parlamentu, Rady alebo Európskej komisie. Okrem toho, aby sa zabezpečila nezávislosť v plnení kompetencií európskych

⁹ Ide najmä o korupciu a spreneveru.

¹⁰ Článok 3 bod 2 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva.

¹¹ Tamtiež.

¹² Článok 34 Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.

¹³ VASILIK, L. *Európska prokuratúra a jej pôsobenie v Slovenskej republike – prvý rok činnosti*. In. Justičná revue, roč. 74, 2022, č. 11, s. 1263.

¹⁴ Článok 8 Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.

¹⁵ Článok 14 Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.

delegovaných prokurátorov, musia byť úplne nezávislí od vnútroštátnych orgánov trestného stíhania, čím sa zaručuje objektivita a integrita vo vyšetrovaní a stíhaní trestnej činnosti.

K 31. decembru 2022 bolo v aktívnom služobnom pomere 114 európskych delegovaných prokurátorov, avšak ambícia pri kreovaní EPPO bola obsadiť až 140 delegovaných európskych prokurátorov.¹⁶ Uvedená kategorizácia pôsobnosti EPPO spôsobila stav, kedy bol podaný na Súdny dvor Európskej únie návrh na prejudiciálne konanie z dôvodu ustálenia výkladu článku 31 a 32 Nariadenia o zriadení EPPO. Súdny dvor Európskej únie ustálil, že články 31 a 32 Nariadenia o zriadení EPPO, sa majú vykladať v tom zmysle, že: preskúmanie vykonané v členskom štáte asistujúceho európskeho delegovaného prokurátora, ak si postúpené vyšetrovacie opatrenie vyžaduje súhlas súdu v súlade s právom tohto členského štátu, sa môže týkať len aspektov súvisiacich s vykonaním tohto opatrenia, a nie aspektov súvisiacich s odôvodnením a prijatím uvedeného opatrenia, pričom tieto posledné aspekty musia byť predmetom predbežného súdneho preskúmania v členskom štáte konajúceho európskeho delegovaného prokurátora v prípade závažného zásahu do práv dotknutej osoby zaručených chartou základných práv Európskej únie.¹⁷

Do právomoci EPPO zaradujeme vo všeobecnosti tie trestné činy, ktoré poškodzujú finančné záujmy Európskej únie. Smernica o boji proti podvodom diferencuje skupinu trestných činov do dvoch kategórií, a to podvod poškodzujúci finančné záujmy Únie a iné trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie. Ide o podvody v oblasti daní, trestné činy v súvislosti s DPH, ako aj inými daňami a poplatkami, podvody súvisiace s používaním finančných prostriedkov Európskej únie alebo finančných prostriedkov poskytnutých v rámci Európskej únie, podvody v oblasti verejného obstarávania a pri poskytovaní verejných prostriedkov, podvody týkajúce sa dovozu alebo vývozu, vrátane nelegálneho dovozu alebo vývozu tovaru alebo môže ísť o akékoľvek iné trestné činy, ktoré majú za následok poškodenie finančných záujmov Európskej únie.¹⁸

Hlavný cieľ, pre ktorý bola EPPO a priori zriadená je zameranie sa na komplexné, cezhraničné vyšetrovania protispoločensky najzávažnejšej ekonomickej a finančnej trestnej činnosti. EPPO vyšetruje podvody s finančnými prostriedkami Európskej únie vo výške viac ako 10 000 eur a cezhraničné podvody s DPH nad 10 miliónov eur.

Z aktuálnej výročnej správy, ktorú Európska prokuratúra zverejnila za svoju pôsobnosť za rok 2022 vyplýva, že EPPO vedie aktívne 515 vyšetrovaní.¹⁹ Ide najmä o:

- podvody s neinvestičnými výdavkami, a to používanie alebo predloženie falošných, nesprávnych alebo neúplných vyhlásení alebo dokumentov;
- podvody s príjmami z DPH, a to karuselový podvod, podvod s DPH prostredníctvom tzv. „missing tradera“, či podvod v súvislosti s DPH spáchaný v rámci zločineckej skupiny;
- podvody s investičnými výdavkami, a to používanie alebo predloženie falošných, nesprávnych alebo neúplných vyhlásení alebo dokumentov, hlavne v stavebníctve, odpadoch, či technológii a
- trestné činy korupcie.²⁰

Na území Slovenskej republiky vykonáva EPPO 42 aktívnych vyšetrovaní, kde je odhadovaná škoda na štátny rozpočet vo výške 80,4 milióna eur. Z toho podozrenia z daňových

¹⁶ ÚRAD PRE VYDÁVANIE PUBLIKÁCIÍ EURÓPSKEJ ÚNIE, *Výročná správa EPPO 2022*, [online]. [cit. 2024-05-15] URL: https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2023-05/FINAL%20PRINT%20EPPO%202022%20Annual%20Report%20EN_SK%20WEB.pdf.

¹⁷ Rozhodnutie Súdného dvora Európskej únie vo veci C-281/22. Oberlandesgericht Wien (Rakúsko).

¹⁸ Článok 3 a Článok 4 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva.

¹⁹ ÚRAD PRE VYDÁVANIE PUBLIKÁCIÍ EURÓPSKEJ ÚNIE, *Výročná správa EPPO 2021*, [online]. [cit. 2024-05-15] URL: https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-03/EPPO_Annual_Report_2021.pdf.

²⁰ ÚRAD PRE VYDÁVANIE PUBLIKÁCIÍ EURÓPSKEJ ÚNIE, *Výročná správa EPPO 2021*, [online]. [cit. 2024-05-15] URL: https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-03/EPPO_Annual_Report_2021.pdf.

podvodov na DPH predstavujú hodnotu vo výške 53.6 milióna eur.²¹ Zo zverejnenej výročnej správy EPPO ďalej vyplýva, že za svoju existenciu do momentu zverejnenia výročnej správy boli ukončené len štyri vyšetrovania a z toho len jedno vyšetrovanie bolo skončené odsudzujúcim rozsudkom súdu.²² V komparácii s výsledkom v Českej republike, kde bolo vedený porovnateľný počet aktívnych konaní (34 vyšetrovaní), ide o priaznivejší stav, pretože do momentu zverejnenia výročnej správy EPPO nebol súdom odsúdený žiadny páchatel' vymedzenej trestnej činnosti.²³

IV. ORGÁNY SPOLUPRACUJÚCE S EURÓPSKOU PROKURATÚROU V RÁMCI BOJA PROTI PODVODOM

Pri odhaľovaní tak rozsiahlej medzinárodnej trestnej činnosti, akou sú finančné, resp. ekonomické trestné činy je kľúčovým a nevyhnutým atribútom vzájomná spolupráca, a to medzi jednotlivými členskými štátmi, avšak súčasne aj medzi európskymi inštitúciami, ako aj vnútroštátnymi orgánmi členských štátov.²⁴ Uvedené je priamo upravené v článku 15 Smernice o boji proti podvodom. Nariadenie o zriadení EPPO explicitne zakotvuje, že EPPO by sa mala opierať o vnútroštátne orgány spolu s policajnými orgánmi, a to osobitne pri donucovacích opatreniach a vychádzajúc zo zásad lojálnej spolupráce majú všetky vnútroštátne orgány a relevantné orgány Európskej únie aktívnym spôsobom podporovať vyšetrovanie trestných stíhaní vykonávaných EPPO.²⁵

Textácia Nariadenia o zriadení EPPO sa priamo dotýka úpravy vzťahov medzi EPPO a Európskym úradom pre boj proti podvodom, Agentúrou Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva, Jednotkou pre súdnu spoluprácu Európskej únie a zakotvuje ich vzájomnú cezhraničnú administratívnu spoluprácu v trestnom konaní.²⁶

1. Európsky úrad pre boj proti podvodom (OLAF)

Je možné konštatovať, že pomyselným predchodcom inštitúcie OLAF bol v roku 1988 Európskou komisiou zriadený Útvár pre koordináciu predchádzania podvodom „UCLAF“ (*Unité de Coordination de La Lutte Anti-Fraude*), ktorý mal kompetencie len na úrovni koordinačného a metodického orgánu. Rozhodnutím Európskej komisie 1999/352/ES²⁷ bola táto inštitúcia nahradená Európskym úradom pre boj proti podvodom (ďalej aj ako „OLAF“).

Európsky úrad pre boj proti daňovým podvodom tvorí kľúčovú inštitúciu v oblasti zabezpečovania fiškálnych záujmov členských štátov Európskej únie. Napriek tomu, že je OLAF inštitúciou, ktorá vedie vyšetrovanie len v rovine administratívneho konania a nie konania trestného, táto inštitúcia úzko spolupracuje s príslušnými orgánmi činnými v trestnom konaní v členských štátoch s cieľom poskytovať súčinnosť a technickú pomoc v boji proti podvodom. Cieľom inštitúcie OLAF je uskutočňovanie samostatného vyšetrovania a konania na administratívnej úrovni s primárnym cieľom zabezpečiť odhaľovanie a objasňovanie podvodnej protiprávnej činnosti s negatívnym dopadom na štátne rozpočty. OLAF však nevykonáva vyšetrovaciu činnosť ex offio z vlastnej iniciatívy, ale len na základe podnetu.

²¹ Tamtiež.

²² Tamtiež.

²³ Tamtiež.

²⁴ KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 156.

²⁵ Bod č. 69 Nariadenia o zriadení EPPO.

²⁶ Bod č. 100,102,103 a 105 Nariadenia o zriadení EPPO.

²⁷ Nie je možné vynechať nadväzujúce právne akty po rozhodnutí 1999/352/ES, ktoré do veľkej miery upravujú právomoc a postavenie európskej inštitúcie OLAF, a to Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 883/213z 11. septembra 2013 o vyšetrovaniach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF) a Medziinštitucionálna dohoda z 25. mája 1999 medzi Európskym parlamentom, Radou Európskej únie a Komisiou Európskych spoločenstiev, ktorá sa týka vnútorných vyšetrovaní Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF).

Taktiež sa angažuje v procese tvorby politík Európskej únie v oblasti boja proti podvodom a navrhuje opatrenia na posilnenie príslušných právnych predpisov. OLAF je súčasťou Európskej komisie, avšak vykonáva svoje vyšetrovacie funkcie nezávisle. Jeho právomoci sú delegované Komisii a zahŕňajú vykonávanie kontrol a inšpekcií na mieste v členských štátoch, ako aj v tretích krajinách a medzinárodných organizáciách. Tieto právomoci sú ustanovené v platných právnych nástrojoch Európskej únie, ako napríklad v nariadení Európskeho parlamentu a Rady č. 883/2013. Úrad OLAF je oprávnený vykonávať vyšetrovania na základe objektívnych dôvodov a podľa stanovených postupov. Členské štáty sú povinné mu poskytovať pomoc a súčinnosť v rámci platných právnych predpisov.²⁸

Na území Slovenskej republiky má OLAF prístup k podpore zo strany Úradu vlády SR, ktorý mu poskytuje nevyhnutnú súčinnosť v súlade s relevantnými právnymi predpismi, ako je napríklad zákon o kontrole v štátnej správe, zákon o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskej únie, či zákon o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov. Celkovo je OLAF dôležitým nástrojom v boji proti podvodom a korupcii v rámci Európskej únie a jeho práca prispieva k zlepšeniu transparentnosti a integritnej správy finančných záležitostí Únie.

V kontexte spolupráce inštitúcie OLAF a členských štátov je nevyhnutné uviesť Koordinačnú službu pre boj proti podvodom „AFCOS“ (*Anti-Fraud Coordination Service*), ktorá zabezpečuje koordináciu medzi činnosťou OLAF a ústredných orgánov jednotlivých členských štátov Európskej únie. Na území Slovenskej republiky reprezentuje ústredný orgán zabezpečujúci koordinačnú činnosť v rámci siete AFCOS Úrad vlády Slovenskej republiky prostredníctvom odboru Národný úrad pre OLAF (ONÚ OLAF). Odbor ONÚ OLAF vyplýva povinnosť priamo z ustanovenia § 24 ods. 5 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov zabezpečovať ochranu finančných záujmov Európskej únie na Slovensku a podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) č. 883/2013 predstavuje hlavný koordinačný orgán siete AFCOS. Medzi partnerov siete AFCOS zaraďujeme *de facto* všetky ústredné orgány štátnej správy, a to menovite:

- Úrad vlády Slovenskej republiky, prostredníctvom odboru ONÚ OLAF;
- Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky;
- Ministerstvo financií Slovenskej republiky;
- Ministerstvo dopravy Slovenskej republiky;
- Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky;
- Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky;
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky;
- Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky;
- Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky;
- Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky;
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky;
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky;
- Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky;
- Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky;
- Úrad pre verejné obstarávanie;
- Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky; Generálna prokuratúra Slovenskej republiky;
- Národná banka Slovenska;
- Slovenská informačná služba;

²⁸ KLÁTIK, J., DESET, M., KLÍMEK, L. Európska prokuratúra a perspektívy jej činnosti pri ochrane finančných záujmov EÚ. Praha: Leges, 2019, s. 115 až 116.

- Protimonopolný úrad Slovenskej republiky a
- Bratislavský samosprávny kraj.²⁹

2. Agentúra Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (EUROPOL)

Kľúčovou funkciou Agentúry Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (ďalej aj ako „*EUROPOL*“) je podpora policajných zložiek v členských štátoch Európskej únie s cieľom posilňovať ich oprávnenia pri vyšetrovacej činnosti. To znamená, že EUROPOL plní vo vzťahu k vnútroštátnym vyšetrovacím zložkám len podpornú funkciu, ktorá spočíva najmä vo výmene operatívnych informácií prostredníctvom informačno-technických prostriedkov.³⁰ Túto podpornú činnosť môže zastrešovať koordináčnymi opatreniami vykonávanými orgánmi v príslušnom členskom štáte alebo prostredníctvom spoločného vyšetrovacieho tímu.³¹ Právny základ pri zriadení EUROPOL predstavuje Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV (ďalej aj ako „*Nariadenie o EUROPOL*“). Článok 3 ods. 1 predmetného Nariadenia o EUROPOL zakotvuje ciele inštitúcie EUROPOL. Príloha č. 1, ktorá tvorí súčasť Nariadenia o EUROPOL uvádza, že táto európska inštitúcia participuje okrem odhaľovaní podvodov a podvodných konaní a trestných činov poškodzovania finančných záujmov Európskej únie aj pri vyšetrovaní teroristických trestných činov; organizovanej trestnej činnosti, obchodovaní s omamnými a psychotropnými látkami, legalizácie príjmov z trestnej činnosti, trestnej činnosti súvisiacej s jadrovými a rádioaktívnymi materiálmi, nelegálneho prevádzachstva imigrantov; obchodovanie s ľuďmi, či trestných činov súvisiacich s motorovými vozidlami a pod..³²

3. Jednotka pre súdnu spoluprácu Európskej únie (EUROJUST)

Právny titul pre vytvorenie Jednotky pre súdnu spoluprácu Európskej únie (ďalej aj len ako „*EUROJUST*“) reprezentuje Rozhodnutie Rady 2002/187/SVV z 28. februára 2002, ktorým sa zriadil EUROJUST s cieľom posilniť boj proti závažným trestným činom v znení rozhodnutia 2009/426/SVV (ďalej aj len ako „*Rozhodnutie o EUROJUST*“).³³ Oblasť, v ktorej EUROJUST vykonáva svoju kompetenciu je totožná ako v prípade EUROPOL. Hlavný rozdiel medzi nimi spočíva v ich špecializácii a úlohách, keďže EUROPOL sa zameriava na vykonávanie operatívnych vyšetrovaní a poskytovanie analytických informácií, zatiaľ čo EUROJUST sa zameriava na posilnenie súdnej spolupráce a koordináciu medzi prokuratúrami, a to aj v súdnej časti trestného konania. Medzi právomoci EUROJUST patrí obdobne ako v prípade EUROPOL najmä výmena interných, operatívnych informácií a koordináciu medzi príslušnými orgánmi. Súčasne je EUROJUST oprávnený požiadať o vytvorenie spoločného vyšetrovacieho tímu, či priamo poskytovať súčinnosť EUROPOLU a pod..³⁴

²⁹ NÁRODNÝ ÚRAD PRE OLAF, *Sieť AFCOS*, [online]. [cit. 2024-05-19]. URL: <https://www.olaf.vlada.gov.sk/siet-afcos/?csr=14513837952126093562>.

³⁰ PINKA, B. *Europol - postlisabonská úprava*. In *Policajná teória a prax*, roč. 19, 2011, č. 2, s. 150.

³¹ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-363/14 z 10. septembra 2015.

³² Príloha k Článku 3 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV, [online]. [cit. 2024-05-19]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0794>.

³³ Rozhodnutie Rady z 28. februára 2002, ktorým sa zriaďuje Eurojust s cieľom posilniť boj proti závažným trestným činom, [online]. [cit. 2024-05-19]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32002D0187>.

³⁴ KLÁTIK, J., DESET, M., KLÍMEK, L. *Európska prokuratúra a perspektívy jej činnosti pri ochrane finančných záujmov EÚ*. Praha: Leges, 2019, s. 101 a s. 102.

Svoju pôsobnosť EUROJUST zabezpečuje prostredníctvom Národného člena EUROJUST, ktorý svoju činnosť vykonáva samostatne alebo prostredníctvom viacerých členov, t. j. kolégia. Za Národného člena EUROJUST môže byť vymenovaná osoba, ktorá je prokurátorom, sudcom alebo príslušníkom policajného zboru s rovnocennou právomocou.³⁵ Výraz „s rovnocennou právomocou“ nie je explicitne vysvetlený, avšak značí tú skutočnosť, že Národný člen EUROJUST (bez ohľadu na to, či je to prokurátor, sudca alebo príslušník policajného zboru) bude mať rovnaké právomoci ako jeho kolegovia z iných členských štátov. Uvedené ustanovenie je dôležité pre zabezpečenie rovnakých práv a povinností všetkých členov EUROJUST a pre zabezpečenie účinnej medzinárodnej spolupráce v oblasti trestného práva. Zabezpečuje, aby každý člen EUROJUST mal rovnaké postavenie a mohol účinne vykonávať svoje povinnosti, a to bez ohľadu na svoju národnosť alebo pôvod. S poukazom na vyššie vymedzené je dôležité uviesť, že v rámci Slovenskej republiky v zmysle platného zákona č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov je skutočnosť o tom, kto môže byť Národným členom EUROJUST upravená užšie. Zmienovaný zákon ustanovuje, že Národný člen EUROJUST za Slovenskú republiku musí byť najmenej desať rokov prokurátorom pôsobiacim na úseku trestného práva, ktorého odborné a jazykové znalosti a skúsenosti poskytujú záruku riadneho výkonu tejto funkcie.³⁶

V. ZÁVER

Európsky parlament vo výročnej správe za rok 2021 konštatuje, že: „je znepokojený rastúcou hrozbou, ktorú pre rozpočet EÚ predstavuje organizovaná trestná činnosť vrátane trestnej činnosti súvisiacej s mafiou a oligarchických štruktúr; uvedomuje si, že organizované zločinecké skupiny sa snažia preniknúť do legálneho hospodárstva a dopúšťajú sa administratívnych nezrovnalostí trestnými metódami, ktoré sú škodlivejšie a ťažšie sa vyšetrujú a napravujú; poukazuje na to, že ich metódy čoraz viac zahŕňajú využívanie vysokokvalifikovaných sprostredkovateľov, ktorí sú schopní vykonávať mimoriadne sofistikované a ťažko odhaliteľné podvody s finančnými prostriedkami EÚ tým, že nechávajú miznúť peniaze prostredníctvom zložitých finančných štruktúr, niekedy s pomocou daňových rajov, čo obzvlášť sťažuje vysledovanie a vymáhanie finančných prostriedkov“.³⁷ V rámci zabezpečovania odhaľovania a objasňovania trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy členských štátov bolo potrebné zabezpečiť najmä mechanizmus a podmienky pre ochranu všetkých finančných záujmov Európskej únie, čím sa mala zamedziť ekonomická trestná činnosť poškodzujúca rozpočty štátov. S takto upravenou medzinárodnou ochranou, ktorej idea na základe Smernice o boji proti podvodom spočíva v spolupráci medzi jednotlivými štátmi, resp. jednotlivými inštitúciami v týchto členských štátoch Európskej únie, bola súčasne vytvorená potreba vytvoriť systém, ktorý by zahŕňal rôzne orgány, agentúry a inštitúcie zaoberajúce sa vymedzenou oblasťou. Práve uvedené „roztrieštenie“ medzi viacerými inštitúciami a orgánmi vnímame ako negatívne v rámci zabezpečenia efektívnosti boja proti podvodom, resp. ochrany finančných záujmov štátov. Na druhej strane je takýto inovatívny prístup k zefektívneniu zabezpečenia spoločenskej ochrany pred nepriaznivou ekonomickou trestnou činnosťou nevyhnutný a opodstatnený.

Prvá hypotéza zaoberajúca sa ideou zefektívnenia boja proti trestnej činnosti, resp. konkrétne proti podvodom, a to priamo prostredníctvom zriadenia Európskej prokuratúry, nebola na

³⁵ Čl. 2 ods. 1 Rozhodnutia o EUROJUSTE.

³⁶ § 2 ods. 1 zákona č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁷ Uznesenie Európskeho parlamentu z 19. januára 2023 o ochrane finančných záujmov Európskej únie – boj proti podvodom – výročná správa za rok 2021 (2022/2152(INI)), [online]. [cit. 2024-05-19]. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0018_SK.pdf.

základe analýzy vyššie uvedeného naplnená. Je pravda, že EPPO existuje len od 1. júna 2021, čo znamená, že ide o značne krátku dobu na vyjadrenie absolútneho záveru pri konštatovaní, či spĺňa ciele, ktoré pri jej kreovaní boli stanovené. Za časový úsek, odkedy EPPO existuje, je však dôležité uviesť, že zo štatistík, ktoré sme v článku prezentovali, nevyplýva, že zriadenie „nadsúrodnej“ inštitúcie, akou je EPPO, dopomáha k efektívnejšiemu odhaľovaniu a objasňovaniu trestných činov (najmä v oblasti ekonomickej trestnej činnosti). Súčasne je dôležité uviesť, že EPPO sa musí vysporiadať s nesporným faktom, že každý členský štát má rozlične upravenú trestnoprávnu úpravu, uplatňuje inú trestnú politiku a dokonca v jednotlivých členských štátoch existuje rôzna organizačná štruktúra.

Po vyhodnotení druhej hypotézy v súvislosti s efektívnosťou inštitúcií OLAF, EUROJUST a EUROPOL uvádzame, že účel, pre ktorý boli tieto medzinárodné európske inštitúcie zriadené, je jednoznačne potrebný pri participácii s EPPO pri vyšetrovaní trestnej činnosti. Z dostupných dát, ktoré inštitúcia OLAF zverejnila vo výročných správach za rok 2022, je však dôvodné uviesť, že postavenie týchto inštitúcií má svoje opodstatnenie pri administratívnej podpore vo vzťahu k EPPO, nakoľko skutkový stav pri vymedzenej trestnej činnosti je vždy administratívne náročný a rozsiahly.

Je otázne, či v rámci úvahy *de lege ferenda* nie je objektívne efektívnejšie, aby sa medzinárodné orgány OLAF, EUROJUST a EUROPOL spojili do jedného komplexného orgánu, ktorý by zastrešoval všetky kompetencie prislúchajúce jednotlivým orgánom. Ako to vyplýva z nášho príspevku, tieto kompetencie sú navzájom prepojené a v mnohých prípadoch zastrešujú identické okruhy administratívnej spolupráce pri trestnom vyšetrovaní ekonomických trestných činov. Konkrétne OLAF v súčasnosti vykonáva svoju činnosť len subsidiárne „pomocne“ vo vzťahu k EPPO, kde OLAF vedie súčasne „duplicitne“ administratívne konanie, ktoré sa týka totožného skutku, avšak EPPO je zodpovedná za vyšetrovanie, trestné stíhanie a stíhanie páchatel'ov a spolupáchatel'ov trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Európskej únie.³⁸ Z uvedeného dôvodu sa vynára otázka, či by nebolo logické (okrem „zjednotenia“ inštitúcií poskytujúcich administratívnu spoluprácu EPPO), aby inštitúcie ako OLAF, EUROJUST a EUROPOL spadali priamo pod dohľad EPPO a tvorili súčasť Európskej prokuratúry. Táto forma by vplývala priaznivo na zabezpečenie účelu týchto inštitúcií, a teda zabezpečenie efektívnejšej súčinnosti a výmeny informácií, čo by v konečnom dôsledku mohlo viesť k zlepšeniu a zefektívneniu vyšetrovania, odhaľovania a pôsobenia EPPO pri odhaľovaní najzávažnejšej trestnej činnosti, ktorá významným spôsobom poškodzuje finančné záujmy Európskej únie.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: trestné právo, európske trestné právo, odhaľovanie, objasňovanie, podvod, boj proti podvodom, prokuratúra, Európska prokuratúra, EPPO, Agentúra Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva, EUROPOL, Jednotka pre súdnu ochranu Európskej únie, EUROJUST, Európska únia, EÚ

KEY WORDS: criminal law, European criminal law, detection, clarification, fraud, combating fraud, prosecutor's office, European Public Prosecutor's Office, EPPO, European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, EUROPOL, European Union Judicial Protection Unit, EUROJUST, European Union, EU

³⁸ Článok 4 ods. 2 Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.

POUŽITÉ PRAMENE

1. KLÁTIK, J., DESET, M., KLÍMEK, L. Európska prokuratúra a perspektívy jej činnosti pri ochrane finančných záujmov EÚ. Praha: Leges, 2019, s. 144, ISBN 978-80-7502-407-7.
2. KLÍMEK, L. Základy trestného práva Európskej únie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 268, ISBN 978-80-8168-601-6.
3. PINKA, B. Europol - postlisabonská úprava. In Policajná teória a prax, roč. 19, 2011, č. 2, s. 150.
4. VASILIK, L. Európska prokuratúra a jej pôsobenie v Slovenskej republike – prvý rok činnosti. In. Justičná revue, roč. 74, 2022, č. 11, s. 1263.
5. WEYEMBERGH, A. BRIERE, CH. Towards a European Public Prosecutor's Office (EPPO). Study for the LIBE comitee. 2016.
6. Nariadenie (EÚ) 2017/1939, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.
7. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV.
8. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 883/213z 11. septembra 2013 o vyšetrovaníach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF).
9. Rozhodnutie komisie z 28. apríla 1999, ktorým sa zriaďuje Európsky úrad pre boj proti podvodom (OLAF).
10. Rozhodnutie Rady 2002/187/SVV z 28. februára 2002, ktorým sa zriadil EUROJUST s cieľom posilniť boj proti závažným trestným činom v znení rozhodnutia 2009/426/SVV.
11. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-281/22. Oberlandesgericht Wien (Rakúsko).
12. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva.
13. Uznesenie Európskeho parlamentu z 19. januára 2023 o ochrane finančných záujmov Európskej únie – boj proti podvodom – výročná správa za rok 2021 (2022/2152(INI)).
14. Zákon č. 383/2011 Z. z. o zastúpení Slovenskej republiky v Eurojuste a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
15. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
16. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
17. Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry.

KONTAKT NA AUTORA

JUDr. Vladimír Petřila
Interný doktorand
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Kováčska 26, 040 75 Košice
vladimir.petřila@student.upjs.sk

PRÁVNA ÚPRAVA EURÓPSKEJ ÚNIE V OBLASTI UCHOVÁVANIA A PREDKLADANIA ELEKTRONICKÝCH DÔKAZOV V TRESTNÝCH VECIACH

LEGAL REGULATION OF THE EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF PRESERVATION AND PRODUCTION OF ELECTRONIC EVIDENCE IN CRIMINAL CASES

Martina Makaturová¹

*Ústav medzinárodného práva a európskeho práva
Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

ABSTRAKT

Vývojom spoločnosti sme sa dostali do doby, kedy je digitálny priestor každodenná súčasť životov každého z nás. Výnimkou nie sú ani kriminálne aktivity, ktoré sa presúvajú do kybernetického priestoru, a zároveň vznikajú aj nové skutkové podstaty trestných činov súvisiacich s kybernetickým priestorom. Dôkazy spôsobilé usvedčiť páchateľov majú často iba elektronickú podobu a ich cezhraničný rozmer komplikuje štátom vyšetrovanie trestných činov. Aj z toho dôvodu sa Európska únia rozhodla prijať nariadenie týkajúce sa predkladania a uchovávania elektronických dôkazov. Cieľom príspevku je oboznámiť odbornú verejnosť s uvedeným nariadením a pokúsiť sa načrtnúť jeho aplikáciu vo vnútroštátnom práve.

ABSTRACT

Through the development of society, we have reached the time when the digital space is a daily part of the lives of each of us. Criminal activities that move into cyberspace are no exception, and at the same time, new elements of criminal acts related to cyberspace are also emerging. Evidence capable of convicting perpetrators is often only in electronic form, and their cross-border dimension complicates the state's investigation of crimes. For that reason, the European Union decided to adopt a regulation regarding the submission and storage of electronic evidence. The aim of this paper is to acquaint the professional public with the mentioned regulation and try to outline its application in national law.

I. ÚVOD

Vývoj práva ako takého súvisí s vývojom spoločnosti. Rôzne vedecké či technické poznatky sa dostávajú do každodenného života a do sfér, na ktoré je následne právo nútené reagovať. Fenoménom 21. storočia je internet a sociálne siete, ktoré slúžia na komunikovanie či na získavanie informácií a vo väčšine sveta sú bežnou súčasťou života obyvateľstva. Vďaka sociálnym sieťam sú si ľudia bližšie ako kedykoľvek predtým a informácie sa do celého sveta šíria takmer v momente diania sa udalosti. Nemožno poprieť ich pozitívny prínos, no nemožno zabúdať ani na negatívne situácie, ktoré vďaka sociálnym sieťam a internetu nastávajú.

Nielen bežný život, ale aj kriminálna aktivita sa presunula do online priestoru. Sociálne siete sú často využívané na páchanie trestných činov vrátane závažných trestných činov ako je napr.

¹ Mgr. Martina Makaturová, interná doktorandka, martina.makaturova@student.upjs.sk.

terorizmus. Stopy v online priestore sú často jedinými dôkazmi, s ktorými vyšetrovatelia môžu pracovať, a bežné spôsoby získavania dôkazov, ako sú napríklad domová prehliadka či zaistenie vecí, sú mnohokrát nedostatočné.

Internetové služby majú bezhraničný charakter a nie je potrebná existencia žiadnej fyzickej pobočky zahraničnej firmy či prítomnosť zamestnancov spoločnosti na území toho-ktorého členského štátu za účelom fungovania týchto služieb. Preto sa často stáva, že vyšetrovatelia nemôžu na poskytovateľov internetových služieb využiť vnútroštátne prostriedky. Orgány členských štátov preto žiadajú v súvislosti s vyšetrovaním trestných činov justičnú spoluprácu s inými štátmi, a teda o prístup k údajom súvisiacich s trestnou činnosťou, ktoré sú uložené mimo členského štátu. Z dôvodu rastúcej potreby cezhraničného prístupu k elektronickým dôkazom si štáty začali upravovať svoje vlastné vnútorné nástroje, čo viedlo k nejednotnosti právnej úpravy medzi členskými štátmi, čo môže viesť ku konfliktom týkajúcich sa právomocí. Nejednotnosť je však problematická aj pre poskytovateľov služieb, ktorí si musia dávať pozor na všetky zákonné podmienky, ktoré sa v jednotlivých štátoch môžu líšiť.

Z vyššie uvedených dôvodov prijala Európska únia (ďalej ako „EÚ“) nový právny akt upravujúci predloženie a uchovávanie elektronických dôkazov týkajúcich sa trestného konania, konkrétne ide o nariadenie 2023/1543 o európskych príkazoch na predloženie elektronických dôkazov a európskych príkazoch na uchovanie elektronických dôkazov v trestnom konaní². V tomto príspevku sa budem bližšie venovať práve tomuto nariadeniu.

Mojím cieľom je priblížiť odbornej verejnosti isté podstatné aspekty tohto nariadenia, keďže hoci to je už 20 rokov, čo sa Slovenská republika stala členským štátom EÚ, veľká časť odbornej verejnosti nie je dostatočne informovaná o úniovej právnej úprave, hoci mnohokrát, ako je to aj pri tomto nariadení, neexistuje povinnosť štátu na implementovanie aktu EÚ do vnútroštátneho práva. Zároveň je mojím cieľom aj pokúsiť sa načrtnúť aplikáciu tejto právnej úpravy vo vnútroštátnom práve a to, ako by sa mal zákonodarca k tomuto nariadeniu postaviť. Budem sa venovať otázkam ako kto je adresátom týchto príkazov, ktorý orgán je vydávajúcim a ktorý orgán je vykonávajúcim orgánom, podmienky uloženia týchto príkazov, sankcie za nesplnenie príkazov či prostriedky nápravy. Taktiež načrtnem aj iné činnosti EÚ v oblasti elektronických dôkazov. V práci budem využívať najmä metódu popisnú či komparatívnu, ale aj analýzu a syntézu.

II. SÚČASNÁ PRÁVNA ÚPRAVA V OBLASTI SPOLUPRÁCE ČLENSKÝCH ŠTÁTOV V TRESTNÝCH VECIACH

V súčasnosti je politika spolupráce medzi členskými štátmi a medzi členskými štátmi a tretími krajinami v trestných veciach upravená sekundárnym právom či dvojstrannými dohodami medzi EÚ a tretími krajinami. Patrí sem napríklad Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2014/41/EÚ o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach³, nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1727 o Eurojuste⁴, nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939, ktorým sa zriaďuje Európska prokuratúra⁵, nariadenie Európskeho parlamentu a

² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1543 z 12. júla 2023 o európskych príkazoch na predloženie elektronických dôkazov a európskych príkazoch na uchovanie elektronických dôkazov v trestnom konaní a na výkon trestu odňatia slobody v nadväznosti na trestné konanie.

³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1727 zo 14. novembra 2018 o Agentúre Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust) a o nahradení a zrušení rozhodnutia Rady 2002/187/SVV.

⁵ Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.

Rady (EÚ) 2016/794 o Europol⁶, dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie⁷, dohoda o vzájomnej právnej pomoci medzi EÚ a USA⁸ a dohoda o vzájomnej právnej pomoci medzi EÚ a Japonskom⁹.

Smernica 2014/41/EÚ o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach upravuje justičné rozhodnutie na účely vykonania konkrétnych vyšetrovacích opatrení v inom členskom štáte za účelom získania dôkazov. Táto smernica stanovuje možnosť žiadať dôkazy z iného štátu, ale pri elektronických dôkazoch nemusia byť všetky ustanovenia týkajúce sa lehôt efektívne.

Nariadenie 2018/1727 o Eurojuste upravuje agentúru EÚ, ktorej hlavnou úlohou je posilňovať koordináciu a spoluprácu medzi orgánmi členských štátov zodpovedajúcimi za vyšetrovanie a stíhanie závažnej trestnej činnosti spadajúcej do právomocí Eurojustu. Ide tu najmä o trestné činy poškodzujúce finančné záujmy EÚ, ak nejde o právomoc Európskej prokuratúry, teda ak sa to týka prípadov, kde sa zúčastňujú aj členské štáty nezúčastnené v Európskej prokuratúre, alebo ak Európska prokuratúra odmietne svoju právomoc vykonávať.

Nariadenie 2016/794 o Europol upravuje agentúru EÚ, ktorej cieľom je posilňovanie činnosti príslušných orgánov členských štátov a ich spoluprácu pri predchádzaní závažnej trestnej činnosti dotýkajúcej sa dvoch alebo viacerých členských štátov, terorizmu či trestnej činnosti zasahujúcej do spoločných záujmov EÚ.

K najnovšej právnej úprave patrí nariadenie 2023/1543 z 12. júla 2023 (ďalej ako „nariadenie“) prijaté v súlade s riadnym legislatívnym procesom. Návrh nariadenia bol Komisiou predložený ešte v apríli 2018¹⁰ a jeho hlavným cieľom bolo prispôsobiť mechanizmy spolupráce digitálnej dobe a poskytnúť vyšetrovateľom a súdom členských štátov právne nástroje na bojovanie proti moderným spôsobom trestnej činnosti. Tento návrh mal prispieť k právnej istote a ochrane základných práv. Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru¹¹ bolo prijaté v júli 2018. Európsky hospodársky a sociálny výbor sa k návrhu Komisie postavil pozitívne a v zásade odporučil jeho prijatie s tým, že navrhoval menšie úpravy nariadenia. V nasledujúcich rokoch dochádzalo k diskusiám v Rade, ktoré viedli k schváleniu pozície Európskeho parlamentu v prvom čítaní. Nariadenie nadobudlo účinnosť dvadsiatym dňom nasledujúcim po jeho uverejnení v Úradnom vestníku Európskej únie, uplatňovať sa však začne až od 18. augusta 2026¹². Do tej doby majú všetky zainteresované orgány a osoby čas na riadne oboznámenie sa s týmto nariadením a na technické zabezpečenie jeho výkonu.

III. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2023/1543 Z 12. JÚLA 2023

Podstatou nariadenia je stanoviť pravidlá, ktoré umožnia orgánom členských štátov pôsobiacich v trestnom konaní vydať európsky príkaz na predloženie dôkazov (ďalej ako

⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV.

⁷ Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie, vypracovaný Radou v súlade s článkom 34 Zmluvy o Európskej únii.

⁸ Dohoda o vzájomnej právnej pomoci medzi Európskou úniou a Spojenými štátmi americkými.

⁹ Dohoda medzi Európskou úniou a Japonskom o vzájomnej právnej pomoci v trestných veciach.

¹⁰ Návrh NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o európskom príkaze na predloženie a uchovanie elektronických dôkazov v trestných veciach.

¹¹ Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o európskom príkaze na predloženie a uchovanie elektronických dôkazov v trestných veciach [COM(2018) 225 final – 2018/0108 (COD)] a na tému Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa stanovujú harmonizované pravidlá určovania právnych zástupcov na účely zhromažďovania dôkazov v trestnom konaní [COM(2018) 226 final – 2018/0107 (COD)].

¹² Čl. 34 nariadenia.

„EPPD“) alebo európsky príkaz na uchovanie dôkazov (ďalej ako „EPUD“), ktorým sa poskytovateľovi služieb, čiže akejkolvek fyzickej alebo právnickej osobe poskytujúcej elektronické komunikačné služby či iné internetové služby uvedené v nariadení¹³, nariadi, aby predložil alebo uchoval elektronické dôkazy bez ohľadu na umiestnenie elektronických údajov. Pod pojem elektronické dôkazy môžeme zaradiť napríklad emaily, textové správy, obsah z aplikácií na odosielanie správ, audiovizuálny obsah či informácie o online účte používateľa¹⁴.

Rozdiel medzi EPPD a EPUD možno vyčítať už zo samotných názvov týchto príkazov. Podstatou prvého je predloženie elektronických dôkazov vyšetrovateľom a podstata druhého je uchovanie týchto dôkazov v mieste ich umiestnenia pre prípad, že by ich vyšetrovatelia neskôr potrebovali na predloženie.

Nariadenie nezakotvuje všeobecnú povinnosť uchovávanía údajov. Taktiež je potrebné spomenúť, že nariadenie sa týka iba údajov, ktoré má poskytovateľ uložené v čase prijatia EPPD alebo EPUD, čiže netýka sa údajov získaných po prijatí príkazu. Nejde teda o zachytávanie údajov v reálnom čase. Nariadenie upravuje iba príkazy, ktoré môžu byť vydané v rámci trestného konania a na účely výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia spojeného s obmedzením osobnej slobody v trvaní najmenej štyroch mesiacov, ale aj v prípade trestných činov, za ktoré zodpovedá právnická osoba¹⁵.

1. Adresát príkazov

Toto nariadenie sa vzťahuje na všetkých poskytovateľov služieb ponúkajúcich svoje služby v EÚ¹⁶ bez ohľadu na ich sídlo podnikania. To znamená, že sa vzťahuje aj na tých poskytovateľov, ktorí nemajú sídlo v členskom štáte EÚ. Pre EÚ je totižto dôležité, aby mali členské štáty pri vyšetrowaní trestnej činnosti možnosť získať elektronické dôkazy od všetkých poskytovateľov služieb pôsobiacich v EÚ. Okrem samotného nariadenia prijala EÚ v tejto oblasti aj smernicu, ktorou stanovuje pravidlá určovania určených prevádzkarní poskytovateľov služieb a vymenúvania právnych zástupcov poskytovateľov služieb¹⁷ v závislosti od toho, či ide o poskytovateľa služieb so sídlom v členskom štáte alebo mimo EÚ.

V zmysle tejto smernice teda rozlišujeme pojmy prevádzkareň, určená prevádzkareň a právny zástupca. Prevádzkareň je „subjekt, ktorý skutočne vykonáva hospodársku činnosť počas neobmedzeného obdobia prostredníctvom stabilnej infraštruktúry na mieste, kde sa podnikateľská činnosť poskytovania služieb vykonáva alebo z ktorého sa táto podnikateľská činnosť riadi“¹⁸, určená prevádzkareň je „prevádzkareň s právnou subjektivitou, ktorú písomne určil poskytovateľ služieb usadený v členskom štáte“¹⁹ a právny zástupca je „fyzická alebo právnická osoba, ktorú písomne vymenoval poskytovateľ služieb, ktorý nie je usadený v členskom štáte“²⁰.

Znamená to, že poskytovateľ služieb so sídlom v členskom štáte bude povinný určiť jednu alebo viac prevádzkarní, ktoré budú zodpovedné za prijímanie, plnenie a vykonávanie EPPD a EPUD, ale aj európskeho vyšetrovacieho príkazu (ďalej ako „EVP“) a rozhodnutí či príkazov vydaných na základe Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými

¹³ Čl. 3 ods. 3 nariadenia.

¹⁴ Európska rada, Rada Európskej únie. Lepší prístup k elektronickým dôkazom na boj proti trestnej činnosti. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/e-evidence/#e-evidence> [cit. 26. 3. 2024].

¹⁵ Čl. 2 ods. 2 nariadenia.

¹⁶ Čl. 2 ods. 1 nariadenia.

¹⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1544 z 12. júla 2023, ktorou sa stanovujú harmonizované pravidlá určovania určených prevádzkarní a vymenúvania právnych zástupcov na účely zhromažďovania dôkazov v trestnom konaní.

¹⁸ Čl. 2 ods. 4 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1544 z 12. júla 2023.

¹⁹ Čl. 2 ods. 5 Ibid.

²⁰ Čl. 2 ods. 6 Ibid.

štátni EÚ²¹. Ak pôjde o poskytovateľa služieb so sídlom mimo EÚ, ten si bude musieť namiesto určenia prevádzkarne vymenovať právneho zástupcu.

Spoločné pomenovanie pre určenú prevádzkarňu a právneho zástupcu používané v nariadení aj v smernici je adresát, keďže príkazy sa adresujú im a nie priamo poskytovateľovi služieb²². V nariadení stanovených prípadoch sa okrem adresáta zasielajú príkazy aj vykonávajúcemu orgánu, čiže orgánu, ktorý je príslušný na prijatie EPPD a EPUD.

2. Vydávajúci orgán

EPPD a EPUD môže v zmysle nariadenia vydať iba sudca, súd, vyšetrojúci sudca alebo prokurátor konajúci vo veci, alebo akýkoľvek iný príslušný orgán určený vydávajúcim štátom, ktorý vo veci koná v pozícii vyšetrovacieho orgánu v trestnom konaní a má v súlade s vnútroštátnym právom právomoc nariadiť zhromaždenie dôkazov, čo však následne po preskúmaní príkazu s podmienkami jeho vydania musí byť potvrdené sudcom, súdom, vyšetrojúcim sudcom alebo prokurátorom vo vydávajúcom štáte.²³

Otázka, ktorú je potrebné vyriešiť je to, kto konkrétne bude vydávajúcim orgánom podľa nášho vnútroštátneho poriadku. Je potrebné rozlišovať, či pôjde o prípravné štádium trestného konania, resp. štádium pred začatím trestného stíhania, alebo o súdne štádium trestného konania. V súdnom štádiu je to viac menej jasné. Či už ide o EVP alebo nejaký z inštitútov zaistenia osôb a vecí upravených Trestným poriadkom²⁴, príkazy vydáva predseda senátu, resp. samosudca. Pri prípravnom konaní je to však zložitejšie. Pri inštitútoch, ktoré závažnejším spôsobom zasahujú do ľudských práv v prípravnom konaní rozhoduje sudca pre prípravné konanie. Je to tak napríklad pri domovej prehliadke²⁵ alebo pri odpočúvaní telekomunikačnej prevádzky²⁶. V menej závažných zásahoch do ľudských práv vydáva v prípravnom konaní príkaz prokurátor, napríklad pri zaistení peňažných prostriedkov²⁷.

Pri EVP upravuje smernica o EVP vydávajúcim orgánom rovnako ako nariadenie o EPPD a EPUD, čiže vydávajúcim orgánom má byť sudca, súd, vyšetrojúci sudca alebo prokurátor, popri prípade iný orgán plniaci funkciu vyšetrovacieho orgánu²⁸. Vnútroštátne je jeho vydávanie upravené v zákone o európskom vyšetrovacom príkaze²⁹. Podľa neho EVP vydáva v súdnom konaní, predseda senátu, resp. samosudca, a v prípravnom konaní prokurátor okrem stanovenej výnimky.

Vydávajúcim orgánom pri EPUD a EPPD by mal byť v súdnom štádiu teda bezpochyby predseda senátu. Ako to však bude v prípravnom konaní? Keďže EPPD a EPUD je upravené nariadením, nie je potrebná jeho implementácia do vnútroštátneho práva, hoci podľa môjho názoru by to bolo vhodné, napríklad aj preto, aby bolo jasne určené, kto bude vydávajúcim orgánom v prípravnom konaní. Možnosť prvá je tá, že to bude prokurátor, ako je to aj pri EVP. Druhá možnosť je to, že to bude robiť sudca pre prípravné konanie, čo je však nepravdepodobné. Ak sa pozrieme na vnútroštátnu úpravu, v Trestnom poriadku nájdeme podobný inštitút, ako upravuje nariadenie. Konkrétne v § 91 je upravené uchovanie, vydanie a odňatie počítačových údajov. Pojem počítačové údaje nie je legálne definovaný, ale možno ho chápať ako „akékoľvek informácie spracovávané vo výpočtových systémoch alebo

²¹ Čl. 1 ods. 2 Ibid.

²² Čl. 7 ods. 1 nariadenia.

²³ Čl. 4 ods. 1-3 nariadenia.

²⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

²⁵ § 100 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

²⁶ § 115 ods. 2 Ibid.

²⁷ § 95 ods. 1 Ibid.

²⁸ Čl. 2 písm. c) smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

²⁹ Zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

programoch³⁰, čiže ide o „každú správu, oznam, pokyn zachytený na určitom médiu využívanom prostredníctvom počítača alebo v pamäti počítača“³¹.

V prípravnom konaní príkaz vydáva prokurátor, a keďže počítačové údaje v tomto kontexte môžeme chápať ako elektronické dôkazy, ktoré sú v nariadení definované ako „údaje o účastníkovi, prevádzkové údaje alebo obsahové údaje uchovávané poskytovateľom služieb alebo v mene poskytovateľa služieb v elektronickej podobe“³², môžeme konštatovať, že aj EPPD a EPUD bude s najväčšou pravdepodobnosťou v prípravnom konaní vydávať prokurátor.

3. Podmienky vydávania EPPD a EPUD

V zmysle nariadenia musí byť EPPD nevyhnutný a primeraný na účely trestného konania, a možno ho vydať iba v prípade, ak by podobný príkaz mohol byť za rovnakých podmienok vydaný v podobnom vnútroštátnom prípade. Podobný vnútroštátny prípad by bol taký prípad, na ktorý by sa vzťahoval už spomínaný § 91 Trestného poriadku.

Príkaz musí obsahovať informácie o orgáne, ktorý ho vydáva, komu je príkaz adresovaný, informácie o používateľovi, ak nejde o prípad jeho identifikácie (keďže v tomto prípade tie informácie ešte nemáme a cieľom príkazu je ich získať a tak identifikovať používateľa), ktoré dôkazy je potrebné predložiť, poprípade aj v akom časovom horizonte, relevantné ustanovenia trestného práva vydávajúceho štátu, ak ide o naliehavý prípad tak aj odôvodnenie núdzovej situácie, súhrnný opis prípadu, dôvody splnenia podmienok primeranosti a nevyhnutnosti a ak je príkaz adresovaný priamo poskytovateľovi služieb tak aj potvrdenie o tom, že podmienky pre túto situáciu sú splnené.³³

Vykonávajúci orgán nemusí automaticky akceptovať EPPD. S dôrazom na ochranu základných práv osôb upravuje nariadenie aj prípady, kedy vykonávajúci orgán uplatní jeden alebo viaceré dôvody odmietnutia príkazu:

- a) požadované údaje sú chránené imunitami alebo výsadami udelenými podľa práva vykonávajúceho štátu a tie bránia vykonaniu príkazu³⁴;
- b) na požadované údaje sa vzťahujú pravidlá určovania alebo obmedzenia trestnej zodpovednosti týkajúce sa slobody tlače a slobody prejavu³⁵;
- c) existujú závažné dôvody na základe konkrétnych a objektívnych dôkazov, že by vykonanie príkazu viedlo k zjavnému porušeniu základného práva stanovené v čl. 6 Zmluvy o EÚ a charte³⁶;
- d) došlo by k rozporu so zásadou *ne bis in idem*³⁷;
- e) skutok nie je trestný podľa práva vykonávajúceho štátu s výnimkou stanovených trestných činov v prílohe IV nariadenia³⁸.

EPUD musí byť taktiež nevyhnutný a primeraný účelu predchádzania, odstránenia, vymazania alebo zmeny údajov s cieľom vydať následnú žiadosť o predloženie týchto údajov. Možno ho vydať na všetky trestné činy za predpokladu, že by mohol byť vydaný v podobnom vnútroštátnom prípade za rovnakých podmienok. Tiež ho možno vydať na účely výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia spojeného s obmedzením osobnej slobody v trvaní najmenej štyroch mesiacov ak rozhodnutie nebolo vydané v neprítomnosti alebo v prípadoch, keď sa odsúdená osoba vyhýba spravodlivosti. Tak ako aj pri predložení dôkazov, aj tento

³⁰ HASÍKOVÁ, J., Počítačový údaj – zdroj dokazovania. In Bulletin slovenskej advokácie, roč. XIX, 1-2 2013. s. 29.

³¹ Ibid.

³² Čl. 3 ods. 3 nariadenia.

³³ Čl. 5 nariadenia.

³⁴ Čl. 12 ods. 1a nariadenia.

³⁵ Ibid.

³⁶ Čl. 12 ods. 1b nariadenia.

³⁷ Čl. 12 ods. 1c nariadenia.

³⁸ Čl. 12 ods. 1d nariadenia.

príkaz musí obsahovať informácie o vydávajúcom orgáne, adresátovi a používateľovi, určenie údajov, ktoré je potrebné uchovať, čas, na ktorý majú byť údaje uchované, uplatniteľné ustanovenia trestného práva vydávajúceho štátu a dôvody splnenia podmienok primeranosti a nevyhnutnosti.³⁹

4. Sankcie za nesplnenie povinnosti

Nariadenie zakotvuje aj sankcie pre adresátov príkazov, ktorí porušia povinnosti vyplývajúce im z nariadenia. Je totižto potrebné, aby boli príkazy nejakým spôsobom vynútiteľné a aby sa adresáti svojvoľne nerozhodovali o ich nesplnení. Sankcie majú peňažný charakter a musia byť účinné, primerané a odrážajúce. V zmysle nariadenia je určená maximálna výška takejto sankcie a tou je sankcia vo výške najviac 2 % celkového celosvetového ročného obratu poskytovateľa služieb za predchádzajúci finančný rok. Presná úprava výšky sankcie však zostáva na členskom štáte.⁴⁰

Nariadenie predpokladá, že štáty nemajú vnútroštátnu právnu úpravu nastavenú tak, že by bolo možné uvedenú sankciu uložiť už teraz: „[...] členské štáty stanovujú pravidlá peňažných sankcií [...] a prijímajú všetky potrebné opatrenia na zabezpečenie ich vykonávania. [...]. Členské štáty zabezpečia, aby bolo možné uložiť peňažné sankcie [...]. Členské štáty o týchto pravidlách a opatreniach bezodkladne informujú Komisiu a bezodkladne jej oznámia každú nasledujúcu zmenu, ktorá ich ovplyvní.“⁴¹ To znamená, že možno povedať, že sa očakáva, že členské štáty prijmu právnu úpravu súvisiacu s udeľovaním sankcií za porušenie povinnosti vyplývajúce z nariadenia.

Ak sa pozrieme do našej vnútroštátnej úpravy, mám za to, že by bolo možné nájsť podobný inštitút, do ktorého by bolo možné zaradiť sankciu za nesplnenie EPPD alebo EPUD. Trestný zákon⁴² upravuje skutkovú podstatu marenia výkonu úradného rozhodnutia. Nesplnenie príkazu sa teoreticky podobá ustanoveniu „kto zmarí alebo podstatne sťaží v trestnom konaní výkon rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci tým, že zničí, poškodí, urobí neupotrebitelnou, zatají, odcudzí alebo odstráni vec, ktorej sa také rozhodnutie týka, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov“⁴³. Mariť alebo podstatne sťažovať výkon znamená, že „rozhodnutie v dôsledku konania páchatel'a nie je vykonané a vykonať ho nie je možné alebo len s veľkými ťažkosťami, resp. za podstatne sťažených podmienok“⁴⁴. Otázka znie, či je možno považovať počítačový údaj za vec podľa Trestného zákona. Podľa Šamka áno, keďže hoci je počítačový údaj nehmotný objekt, je zachytený na nosiči, ktorý už hmotným objektom je⁴⁵.

Nepredloženie požadovaných údajov by mohlo byť považované za zatajenie, ale iba vtedy, ak by poskytovateľ služieb tvrdil, že údaje nemá, hoci by to nebola pravda⁴⁶. Neuchovanie dôkazov by sa mohlo považovať za zničenie veci, čo znamená „zlikvidovanie jej hmotnej podstaty do takej miery, že je neobnoviteľná“⁴⁷. To by nastalo vymazaním údajov, ku ktorému by došlo ich neuchovaním.

Kde však vidím potenciálny problém je uloženie sankcie. Nariadenie ukladá za porušenie povinnosti peňažnú sankciu, čo by bol vo vnútroštátnom práve peňažný trest. Právnickej osobe

³⁹ Čl. 6 nariadenia.

⁴⁰ Čl. 15 ods. 1 nariadenia.

⁴¹ Ibid.

⁴² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

⁴³ § 348 ods. 2a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

⁴⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon – Veľký komentár. Bratislava : Eurokódex, august 2013, ISBN: 978-80-8155-020-1. s. 668.

⁴⁵ ŠAMKO, P. K zaist'ovaniu počítačových údajov v trestnom konaní. In Právne listy, 2018, dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a626-k-zaistovaniu-pocitacovych-udajov-v-trestnom-konani> [cit. 10. 4. 2024].

⁴⁶ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon – Veľký komentár. s. 669.

⁴⁷ Ibid. s. 457.

možno uložiť peňažný trest až do výšky 1 600 000 eur⁴⁸. Ide o vysokú sumu, stále to však pri niektorých poskytovateľoch služieb nemusí byť 2 % ich celkového celosvetového ročného obratu a v zmysle nariadenia majú štáty zabezpečiť, aby bolo možné uložiť sankciu až do takejto výšky. Preto si myslím, že by aj z dôvodu právnej istoty bolo vhodné, aby sankcia za nesplnenie príkazu bola upravená osobitne, čo však nebude znamenať, že by tým boli dotknuté predpisy upravujúce trestné sankcie, čo je výslovne uvedené v nariadení⁴⁹.

Netreba však zabúdať na to, že v nariadení je zakotvené aj to, bez dotknutia povinností v oblasti ochrany osobných údajov, že poskytovatelia služieb v členských štátoch nenesú žiadnu zodpovednosť za ujmu spôsobenú ich používateľom alebo tretím stranám, ktorá vznikla v dôsledku splnenia príkazov. Toto ustanovenie je dôležité, pretože je potrebné chrániť aj adresátov, aby sa nedostali do situácie, že aj splnenie aj nesplnenie príkazu by viedlo k negatívnym dôsledkom.⁵⁰

5. Vykonávací orgán

V prípade, ak by bola Slovenská republika v pozícii vykonávajúceho a nie vydávajúceho štátu, musí byť určené, ktorý zo slovenských orgánov bude mať pozíciu vykonávajúceho orgánu. Zákon o EVP upravuje príslušnosť slovenských orgánov ako vydávajúcich orgánov nasledovne: „Na zabezpečenie vybavenia európskeho vyšetrovacieho príkazu je príslušná krajská prokuratúra, v ktorej obvode sa má požadovaný vyšetrovací úkon vykonať“⁵¹. Mám za to, že podobne by to mohlo byť upravené aj pri EPPD a EPUD, kde by na zabezpečenie ich vybavenia bola príslušná krajská prokuratúra, v ktorej obvode sa nachádza prevádzkareň alebo miesto bydliska právneho zástupcu poskytovateľa služieb. V prípadoch, kedy z nejakých príčin bude potrebné, aby EPPD alebo EPUD vykonal súd, by bol príslušný okresný súd, v ktorého obvode sa nachádza prevádzkareň alebo miesto bydliska právneho zástupcu poskytovateľa služieb. Takýto prípad, s ktorým zákon o EVP ráta, by mohol napríklad nastať vtedy, ak by vydávajúci orgán požiadal o vykonanie príkazu súdom z dôvodu použiteľnosti úkonu v trestnom konaní⁵². Opäť sa však dostávame k tomu, že vnútroštátna úprava je podľa môjho názoru nedostatočná, keďže nie je explicitne určené, kto bude vydávajúcim orgánom v prípade EPPD a EPUD, a teda aj túto problematiku by bolo potrebné vyriešiť v osobitnom predpise.

6. Postup vykonávania príkazov

Ak adresát bez udania relevantných dôvodov, ktoré bude vydávajúci orgán akceptovať, nesplní príkaz v stanovenej lehote, môže vydávajúci orgán požiadať vykonávajúci orgán, aby príkaz vykonal, ak vykonávajúci orgán neuplatnil žiadny z dôvodov odmietnutia príkazu. Vydávajúci orgán je tiež povinný preložiť príkaz a všetky príslušné dokumenty do jazyka, ktorý vykonávajúci štát akceptuje, čo je v zásade úradný jazyk vykonávajúceho štátu.⁵³

Po prijatí žiadosti vydávajúceho orgánu je vykonávajúci orgán povinný bezodkladne a najneskôr do piatich dní vydať rozhodnutie o uznaní príkazu a prijať opatrenia na jeho vykonanie, ak sám nezistí dôvody jeho odmietnutia. Následne je vykonávajúci orgán povinný formálne požiadať adresáta o splnenie svojich povinností a informovať ho o možnosti namietať proti vykonaniu príslušného príkazu, o sankciách v prípade nesplnenia príkazu a o lehote na splnenie príkazu alebo podania námietky. Ak adresát podá námietku, vykonávajúci orgán o nej

⁴⁸ § 15 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁹ Čl. 15 ods. 1 nariadenia.

⁵⁰ Čl. 15 ods. 2 nariadenia.

⁵¹ § 7 ods. 1 zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁵² § 7 ods. 2 Ibid.

⁵³ Čl. 16 ods. 1 nariadenia.

rozhodne na základe informácií uvedených adresátom. V prípade potreby si môže vyžiadať doplňujúce informácie od vydávajúceho orgánu. Pred rozhodnutím o neuznaní alebo nevykonaní príkazu však vykonávajúci orgán vhodným spôsobom vykoná konzultáciu s vydávajúcim orgánom, od ktorého môže vyžiadať doplňujúce informácie. Vydávajúci orgán má následne päť dní na odpoveď.⁵⁴

Vykonávajúci orgán všetky svoje rozhodnutia bezodkladne oznamuje vydávajúcemu orgánu aj adresátovi. V prípade, že získa požadované údaje, bezodkladne ich zašle vydávajúcemu orgánu. Adresátovi, ktorý nesplní svoje povinnosti, ukladá peňažnú sankciu vykonávajúci orgán. Voči rozhodnutiu o peňažnej sankcii je samozrejme prípustný účinný prostriedok nápravy.⁵⁵

7. Prostriedky nápravy

Nariadenie zahŕňa aj právo na účinné prostriedky nápravy. Právo na účinné prostriedky nápravy sa zaručuje každej osobe, ktorej údaje sa požadovali EPPD. Ak ide o osobu podozrivú alebo obvinenú, má na tieto účinné prostriedky nápravy právo počas celého trestného konania, v ktorom sa údaje použijú. Týmto nie sú dotknuté ostatné právne prostriedky nápravy priznané podľa vnútroštátneho práva.⁵⁶

V zásade možno povedať, že štáty musia zabezpečiť, aby pre dotknuté osoby existovala možnosť využiť prostriedok nápravy, ak táto možnosť neexistuje vo vnútroštátnom poriadku. Čo musí byť vyriešené je to, v akej podobe bude takýto prostriedok nápravy a kto o ňom bude rozhodovať. Nariadenie opäť odkazuje na podobné vnútroštátne prípady, preto je znova potrebné sa pozrieť na to, ako sú opravné prostriedky upravené pri uchovávaní počítačových údajov podľa Trestného poriadku.

Trestný poriadok opravný prostriedok proti príkazu na uchovanie počítačových údajov nepripúšťa, avšak je možné podať za splnenia podmienok ústavnú sťažnosť⁵⁷. Ani proti EVP neexistuje opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, čo je explicitne uvedené v zákone o EVP: „Opravný prostriedok nie je prípustný proti európskemu vyšetrovaciemu príkazu“⁵⁸.

Podľa môjho názoru je však iba možnosť podať ústavnú sťažnosť ako opravný prostriedok v zmysle nariadenia nedostatočná. Doslovné znenie ustanovenia týkajúceho sa opravných prostriedkov podľa nariadenia je nasledovné: „Bez toho, aby boli dotknuté ďalšie právne prostriedky nápravy dostupné podľa vnútroštátneho práva, každá osoba, ktorej údaje sa požadovali prostredníctvom európskeho príkazu na predloženie dôkazov, má právo na účinné prostriedky nápravy proti tomuto príkazu“⁵⁹. V porovnaní so znením týkajúcim sa opravných prostriedkov proti EVP, tam je znenie nasledovné: „Členské štáty zabezpečia, aby boli proti vyšetrovacím opatreniam uvedeným v EVP dostupné opravné prostriedky, ktoré sú rovnocenné s opravnými prostriedkami dostupnými v podobnom vnútroštátnom prípade“⁶⁰. Rozdiel medzi týmito dvoma zneniami je ten, že pri EVP sa priamo odkazuje na podobný vnútroštátny prípad, čiže ak vnútroštátne právo nemá upravené v podobných prípadoch opravné prostriedky, je v súlade so smernicou o EVP ak ani zákon o EVP neupravuje žiadne vnútroštátne opravné

⁵⁴ Čl. 16 ods. 2-7 nariadenia.

⁵⁵ Čl. 16 ods. 8-10 nariadenia.

⁵⁶ Čl. 18 ods. 1 nariadenia.

⁵⁷ ABELOVSKÝ, T. Zaistenie elektronického dôkazu vo svetle rekodifikácie Trestného poriadku. In *Revue pro právo a technológiu*, roč. 6, 11/2015, s. 40.

⁵⁸ § 19 ods. 1a zákona č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁵⁹ Čl. 18 ods. 1 nariadenia.

⁶⁰ Čl. 14 ods. 1 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

prostriedky⁶¹. Pri EPPD a EPUD sa na podobný vnútroštátny prípad odkazuje až vo štvrtom odseku čl. 18, ktorý hovorí, že „členské štáty zabezpečia, aby boli lehoty na podanie opravného prostriedku rovnaké ako lehoty stanovené v podobných vnútroštátnych prípadoch a uplatňovali sa tak, aby sa zabezpečila možnosť účinného uplatnenia tohto opravného prostriedku pre dotknuté strany“⁶². Toto ustanovenie ráta s tým, že vo vnútroštátnom práve už existujú účinné prostriedky nápravy týkajúce sa podobných vnútroštátnych prípadoch. Ako som však spomenula vyššie, v našom vnútroštátnom poriadku takéto opravné prostriedky neexistujú.

Nariadenie však zakotvuje právo na opravný prostriedok, preto sa zákonodarca bude musieť s týmto problémom vysporiadať, keďže nariadenie neustanovuje presnú formu takého opravného prostriedku, iba odkazuje na vnútroštátne právo.

IV. OSTATNÉ ČINNOSTI EÚ V OBLASTI ELEKTRONICKÝCH DŮKAZOV

Nariadenie nie je jediný prostriedok, ktorým EÚ rieši problematiku elektronických dôkazov. Úniová úprava síce môže byť dostatočná medzi členskými štátmi, no nemôže zasahovať do vnútroštátnych úprav tretích štátov, a teda vzájomná spolupráca medzi nečlenskými štátmi EÚ môže byť zložitejšia. Aj preto EÚ okrem vlastnej úpravy vedie aj medzinárodné rokovania a to konkrétne so Spojenými štátmi americkými a Radou Európy.

1. Dohoda medzi EÚ a USA

Poskytovatelia služieb dobrovoľne spolupracujú s európskymi orgánmi presadzovania práva, avšak podľa právnych predpisov USA nemôžu vždy týmto orgánom poskytovať požadované údaje. Z toho dôvodu poverila Rada Komisiu, aby viedla rokovania s USA o uľahčení prístupu k elektronickým dôkazom, ktoré Komisia vedie už od roku 2019 a tieto rokovania stále prebiehajú.⁶³ Uzavretím tejto dohody by sa zabezpečil promptný prístup k elektronickým dôkazom, konkrétne by sa lehota skrátila na 10 dní, zatiaľ čo v súčasnosti vybavenie žiadostí európskych orgánov trvá priemerne 10 mesiacov.⁶⁴

Začatie rokovaní s USA súvisí aj s prijatím americkej právnej úpravy týkajúcej sa elektronických dôkazov. Konkrétne ide o The Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act (ďalej ako „Cloud Act“). Cieľom Cloud Actu je zrýchliť prístup k elektronickým dôkazom, ktoré uchovávajú poskytovatelia služieb v USA a ktoré sú dôležité pre vyšetrovanie trestných činov zahraničnými orgánmi. USA zaznamenali rapidný nárast žiadostí o poskytnutie elektronických dôkazov, čo znamenalo spomalenie procesu ich poskytovania. Cloud Act bol navrhnutý tak, aby umožnil ostatným krajinám či EÚ, ktorých ochrana osobných údajov a súkromia je na veľmi vysokej úrovni, aby s USA uzavreli bilaterálne dohody, ktoré umožnia jednoduchší prístup k elektronickým dôkazom.⁶⁵

Okrem toho je cieľom Cloud Actu aj umožnenie USA na prístup k elektronickým dôkazom, ktoré sa nachádzajú mimo územia USA. Tu však podľa Európskeho výboru pre ochranu údajov nastáva rozpor s GDPR⁶⁶. Spracovanie údajov je zákonné iba vtedy, ak je splnená aspoň jedna

⁶¹ Za skúmanie však stojí to, či naozaj vo vnútroštátnom práve nevieme nájsť opravné prostriedky, ktoré by sa vzťahovali na pojem „podobný vnútroštátny prípad“.

⁶² Čl. 18 ods. 4 nariadenia.

⁶³ Európska rada, Rada Európskej únie. Lepší prístup k elektronickým dôkazom na boj proti trestnej činnosti.

⁶⁴ Rada Európskej únie. Rada dala komisii mandát na rokovania o medzinárodných dohodách týkajúcich sa elektronických dôkazov v trestných veciach. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2019/06/06/council-gives-mandate-to-commission-to-negotiate-international-agreements-on-e-evidence-in-criminal-matters/> [cit. 11. 4. 2024].

⁶⁵ Criminal Devision. U.S. Department of Justice. Cloud Act Resources. Dostupné na: <https://www.justice.gov/criminal/cloud-act-resources> [cit. 11. 4. 2024].

⁶⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (Text s významom pre EHP).

z podmienok uvedených v čl. 6 GDPR. Na žiadosti súdnych orgánov USA by sa vzťahovala podmienka, že spracúvanie údajov je nevyhnutné na splnenie zákonnej povinnosti, avšak podľa čl. 48 GDPR akékoľvek rozhodnutie súdu, tribunálu alebo správneho orgánu, s ktorým súvisí poskytnutie osobných údajov môže byť uznané a vykonateľné iba vtedy, ak sa zakladá na medzinárodnej zmluve medzi treťou krajinou a EÚ alebo členským štátom. Kým Cloud Act nebude uznaný na základe medzinárodnej zmluvy, žiadosti súdnych orgánov USA vydaných na základe Cloud Actu nemožno považovať za zákonnú povinnosť.⁶⁷

2. Druhý dodatkový protokol k budapeštianskemu Dohovoru o počítačovej kriminalite

Dohovor o počítačovej kriminalite (ďalej ako „dohovor“) možno podľa Záhoru považovať za najkomplexnejší nástroj na boj proti počítačovej kriminalite, obsahujúci hmotnoprávne aj procesnoprávne ustanovenia o medzinárodnej spolupráci.⁶⁸ Pojem počítačová kriminalita v ňom nie je definovaný, ale možno ho definovať ako akékoľvek nelegálne, nemorálne a neoprávnené konanie, ktoré zahŕňa zneužitie údajov získaných prostredníctvom výpočtovej techniky alebo ich zmenu⁶⁹. Podľa dohovoru rozoznávame štyri skupiny počítačových trestných činov: trestné činy proti dôvernosti, celistvosti a funkčnosti počítačových dát a systémov (napr. nezákonné odpočúvanie), počítačové trestné činy (napr. falšovanie spojené s počítačom), trestné činy súvisiace s obsahom (napr. trestné činy súvisiace s detskou pornografiou) a trestné činy súvisiace s porušením autorských a príbuzných práv.

Dohovor bol schválený v roku 2001 a je otvorený aj pre štáty, ktoré nie sú členskými štátmi Rady Európy⁷⁰. Slovenská republika tento dohovor ratifikovala v roku 2008⁷¹.

V roku 2017 boli schválené Referenčné podmienky prípravy návrhu druhého dodatkového protokolu k tomuto dohovoru. Výbor pre Dohovor o počítačovej kriminalite schválil v máji 2021 návrh protokolu a predložil ho Výboru ministrov Rady Európy, ktorý protokol v novembri 2021 prijali a následne bol v máji 2022 otvorený na podpis⁷².

Zmluvnou stranou dohovoru môže byť iba štát, preto EÚ dohovor a teda ani protokol podpísať nemohla. Rada však poverila Komisiu, aby sa zúčastnila na rokovaníach o protokole, čím sa zabezpečila zlučiteľnosť protokolu s úniovým právom.⁷³ Rada poverila štáty podpísaním protokolu v apríli 2022⁷⁴ a následne vo februári 2023 poverila štáty jeho ratifikovaním.⁷⁵

⁶⁷ K tomu bližšie pozri: European Data Protection Supervisor, European Data Protection Board. ANNEX. Initial legal assessment of the impact of the US CLOUD Act on the EU legal framework for the protection of personal data and the negotiations of an EU-US Agreement on cross-border access to electronic evidence. Dostupné na: https://www.edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file2/edpb_edps_joint_response_us_cloudact_annex.pdf.

⁶⁸ ZÁHORA, J.: Druhý dodatkový protokol k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúci sa posilnenej spolupráce a sprístupňovania elektronických dôkazov; Justičná revue, 74, 2022, č. 11, s. 1284 – 1295. Dostupné na: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/justicna-revue/druhy-dodatkovy-protokol-k-dohovoru-o-pocitacovej-kriminalite-tykajuci-sa-posilnenej-spoluprace-a-spristupnovania-elektronickyh-dokazov.m-3069.html> [cit. 11. 4. 2024].

⁶⁹ ÖRDÖGH, P. *Kto je kto: Úvod do počítačového pirátstva a počítačovej kriminality I*. In Právne Noviny, 2014. [cit. 30. 5. 2024].

⁷⁰ Čl. 37 ods. 1 Dohovoru o počítačovej kriminalite.

⁷¹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 137/2008 Z. z..

⁷² ZÁHORA, J.: Druhý dodatkový protokol k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúci sa posilnenej spolupráce a sprístupňovania elektronických dôkazov.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Rada Európskej únie. Prístup k elektronickým dôkazom: Rada poverila členské štáty podpísaním medzinárodnej dohody. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2022/04/05/access-to-e-evidence-council-authorises-member-states-to-sign-international-agreement/> [cit. 11. 4. 2024].

⁷⁵ Rada Európskej únie. Prístup k elektronickým dôkazom: Rada poverila členské štáty ratifikovaním medzinárodnej dohody. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2023/02/14/access-to-e-evidence-council-authorises-member-states-to-ratify-international-agreement/> [cit. 11. 4. 2024].

V. ZÁVER

V súčasnosti ešte nemožno posúdiť efektivitu EPPD a EPUD, keďže ako som spomínala vyššie, uplatňovať sa začne až v auguste 2026. Samotné hodnotenie nariadenia vykoná Komisia až v auguste 2029⁷⁶. Správa z hodnotenia by mala obsahovať posúdenie uplatňovania nariadenia, výsledky a vplyv nariadenia na základné práva. Až po tomto hodnotení budeme môcť konštatovať, či nariadenie splňa cieľ, na ktorý bolo vytvorené.

Podľa môjho názoru prinesie toto nariadenie pozitívne výsledky a vďaka nemu dôjde k odhaleniu väčšieho počtu trestných činov, následne k ich vyšetreniu a potrestaniu páchatel'ov. Konkrétne preto, pretože vďaka prístupu k elektronickým dôkazom budú mať vyšetrovatelia viac informácií na správne vyšetrenie trestnej činnosti a zároveň aj súd bude môcť vyniesť spravodlivý rozsudok. Pravdepodobne prejde nejaké časové obdobie, kým sa štáty s EPPD a EPUD zžijú, no mám za to, že z dlhodobého hľadiska tieto príkazy pomôžu vyšetrovateľom rýchlejšie a efektívnejšie vyšetriť trestné činy, najmä ak pôjde výhradne o počítačové kriminalitu, pri ktorej sú elektronické dôkazy často jediné dôkazy, ktoré existujú.

Ideálnym stavom by bolo to, keby kvalitnejšia práca vyšetrovateľov a väčší počet uzavretých prípadov viedol k odradeniu páchatel'ov od konania trestnej činnosti. Oveľa viac pravdepodobné je ale to, že páchatelia trestných činov si postupne nájdu nové spôsoby páchania trestných činov, ktoré budú zanechávať minimum dôkazov, na čo budú štáty a EÚ musieť svojou právnou úpravou znovu reagovať.

V rámci vnútroštátnej úpravy mám za to, že zákonodarca by mal prijať osobitný predpis, ktorým upraví všetky potrebné otázky súvisiace s nariadením, keďže aktuálna vnútroštátna právna úprava je podľa môjho názoru nedostatočná. Vyhne sa tým právnej neistote a zároveň zaistí, že vnútroštátne právo bude v súlade s právom EÚ.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: elektronické dôkazy, európsky príkaz na predloženie dôkazov, európsky príkaz na uchovanie dôkazov, trestné právo

KEY WORDS: electronic evidence, European Production Orders, European Preservation Orders, criminal law

POUŽITÉ PRAMENE

1. ABELOVSKÝ, T. Zaistenie elektronického dôkazu vo svetle rekodifikácie Trestného poriadku. In *Revue pro právo a technologie*, roč. 6, 11/2015, s. 29-48.
2. Criminal Division. U.S. Department of Justice. Cloud Act Resources. Dostupné na: <https://www.justice.gov/criminal/cloud-act-resources>.
3. ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon – Veľký komentár. Bratislava : Eurokódex, august 2013, ISBN: 978-80-8155-020-1. 880 s.
4. Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie, vypracovaný Radou v súlade s článkom 34 Zmluvy o Európskej únii.
5. Dohoda medzi Európskou úniou a Japonskom o vzájomnej právnej pomoci v trestných veciach.
6. Dohoda o vzájomnej právnej pomoci medzi Európskou úniou a Spojenými štátmi americkými.
7. Dohovor o počítačovej kriminalite.

⁷⁶ Čl. 33 nariadenia.

8. European Data Protection Supervisor, European Data Protection Board. ANNEX. Initial legal assessment of the impact of the US CLOUD Act on the EU legal framework for the protection of personal data and the negotiations of an EU-US Agreement on cross-border access to electronic evidence. Dostupné na: https://www.edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file2/edpb_edps_joint_response_us_ccloudact_annex.pdf.
9. Európska rada, Rada Európskej únie. Lepší prístup k elektronickým dôkazom na boj proti trestnej činnosti. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/e-evidence/#e-evidence>.
10. HASÍKOVÁ, J., Počítačový údaj – zdroj dokazovania. In Bulletin slovenskej advokácie, roč. XIX, 1-2 2013. s. 29-35.
11. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (Text s významom pre EHP).
12. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 z 11. mája 2016 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol), ktorým sa nahrádzajú a zrušujú rozhodnutia Rady 2009/371/SVV, 2009/934/SVV, 2009/935/SVV, 2009/936/SVV a 2009/968/SVV.
13. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1727 zo 14. novembra 2018 o Agentúre Európskej únie pre justičnú spoluprácu v trestných veciach (Eurojust) a o nahradení a zrušení rozhodnutia Rady 2002/187/SVV.
14. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1543 z 12. júla 2023 o európskych príkazoch na predloženie elektronických dôkazov a európskych príkazoch na uchovanie elektronických dôkazov v trestnom konaní a na výkon trestu odňatia slobody v nadväznosti na trestné konanie.
15. Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry.
16. Návrh NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o európskom príkaze na predloženie a uchovanie elektronických dôkazov v trestných veciach.
17. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 137/2008 Z. z..
18. ÖRDÖGH, P. *Kto je kto: Úvod do počítačového pirátstva a počítačovej kriminality I*. In Právne Noviny, 2014. [cit. 30. 5. 2024].
19. Rada Európskej únie. Prístup k elektronickým dôkazom: Rada poverila členské štáty podpísaním medzinárodnej dohody. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2022/04/05/access-to-e-evidence-council-authorises-member-states-to-sign-international-agreement>.
20. Rada Európskej únie. Prístup k elektronickým dôkazom: Rada poverila členské štáty ratifikovaním medzinárodnej dohody. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2023/02/14/access-to-e-evidence-council-authorises-member-states-to-ratify-international-agreement/>.
21. Rada Európskej únie. Rada dala komisii mandát na rokovania o medzinárodných dohodách týkajúcich sa elektronických dôkazov v trestných veciach. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2019/06/06/council-gives-mandate-to-commission-to-negotiate-international-agreements-on-e-evidence-in-criminal-matters/>.
22. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach.

23. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1544 z 12. júla 2023, ktorou sa stanovujú harmonizované pravidlá určovania určených prevádzkarní a vymenúvania právnych zástupcov na účely zhromažďovania dôkazov v trestnom konaní.
24. Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o európskom príkaze na predloženie a uchovanie elektronických dôkazov v trestných veciach [COM(2018) 225 final – 2018/0108 (COD)] a na tému Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa stanovujú harmonizované pravidlá určovania právnych zástupcov na účely zhromažďovania dôkazov v trestnom konaní [COM(2018) 226 final – 2018/0107 (COD)].
25. ŠAMKO, P. K zaistovaniu počítačových údajov v trestnom konaní. In Právne listy, 2018, dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a626-k-zaistovaniu-pocitacovych-udajov-v-trestnom-konani>.
26. ZÁHORA, J.: Druhý dodatkový protokol k Dohovoru o počítačovej kriminalite, týkajúci sa posilnenej spolupráce a sprístupňovania elektronických dôkazov; Justičná revue, 74, 2022, č. 11, s. 1284 – 1295.
27. Zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
28. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.
29. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
30. Zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Martina Makaturová

Interná doktorandka

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, 04001 Košice

martina.makaturova@student.upjs.sk

INOVATÍVNE PRÁVO A INOVÁCIE V PRÁVE

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých výskumných pracovníkov

Editori: JUDr. Dominika Cukerová, PhD.
Mgr. Andrej Oriňak
Mgr. Kateřina Hrabánková

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2024
Počet strán: 176
Rozsah: 16,87 AH
Vydanie: prvé

ISBN 978-80-574-0346-3 (e-publikácia)

